د کتاب معرفي

د کتاب نوم: پیغام دویم (دویم ټوک)
لیکوال: زبیر افغان
د نشر کال: ۲۰۲۲م

د کتاب ټول حقوق له **پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ** سره خوندي دي.

Peroz پېروز

پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سریزه 7

نورو ته زموږ د واعظانو لار ښوونې 9

پر شرعي تفسیر د کلتور اغېز 13

پرده له میرمنو د حق اخیستلو پلمه 19

په شخړو کې راګیر ولس ته! 24

په غونډو کې د قران کریم تلاوت 32

په قران د پوهېدنې اصول او تفسیري تګلاره 37

په منصوصي مسایلو د پوهاوي لپاره 40

په نصاب کې تر وخت تېر موضوعات.. 45

د انځور اخیستلو شرعي حیثیت 50

له اوسني افغان دولت سره جنګ زموږ په ګټه دی او که تعامل؟............... 54

د تکبر مفهوم 60

د ثواب او عذاب نیمګړی تفسیر 63

د جمعې او اختر خطبې 69

د دین او شریعت په تفسیر کې تېروتنې....................................... 73

د میرمنو مشري او پر ښځو د نارینه د سپرستۍ سهي تفسیر 78

د نورو له عمل سره د خپلې ایډیالوژۍ پرتله 83

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب‌فهرست/

د یوه ناسم فقهي اصل سمونه 85

شرعي حرام که قانوني ممنوع؟ 88

صبر او توکل 93

قران کریم نثر دی که شعر؟ 101

له دین او شریعته ناسم تفسیر لاملونه 107

له قبیلوي پېژندګلوي تر ملي 115

له مادیت څخه محرومه ټولنه 121

له محرم پرته د میرمنو سفر 126

مذهبي و نامذهبي 132

مومن او مسلمان څوک دي؟ 137

د حدودو نفاذ د چا مسوولیت؟ 140

د سود مفهوم اود شرعي نصوصو وضاحت 150

یو محور یو تعبیر 161

عاشورا په روایاتو کې 172

په اسلام کې د مرېیتوب او اسارت قانون 178

د مشرکینو اولاد، بېلابېل اندونه (څېړنیز جاج) 188

د اسلامي ثقافت په اړه زما اند 200

لغوي مانا 200

اصطلاحي مانا: 201

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست/ت

دین د انسان لپاره دی که انسان د دین؟..209
یا هم انسان وسیله دی که هدف؟ 209
په اسلامي دعوت کې د کتاب مقام 215
مقدس کتابونه..215
صحیفې او حدیثي کتابونه 218
په دعوت کې د کتاب اغېز 220
د کتاب پیغام 221
د ديني تعبير د نړۍ والې ادارې اړتيا 223
په کومو حالاتو کې هدف وسیله توجیه کوي؟ 227
منځلاریتوب (وسطیت) 231
لغوي و اصطلاحي معنا: 231
منځلاریتوب په قران او سنت کې:..232
لنډیز: 238
د نارینه او ښځو یوځایي زدکړې..239
د حاکمیت د بېلابېلو مفاهیمو توضیح...247
د قربانۍ اساسي هدف 254
د دعا اهمیت او اغېز 260
د تکفیر وبا..266
لغوي او شرعي مفهوم:..266

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثفهرست/

له شرعي اړخه د تکفیر قباحت: 267

په دې اړه د علماؤ نظرونه:... 270

د تکفیر په اړه د اهل سنتو اصل:... 271

اسباب یې: 273

نتیجه:.. 275

موږ ته له دینه د واحد تفسیر اړتیا 277

د شریعت او اخلاقو اړیکه 282

د کربوړي وژل، ثواب که خطا؟.. 293

مراجع.. 303

(c) ketabton.com: The Digital Library

سريزه

له الله سره مناسب حمد او لايق ثنا و صفت ټول د هغه متعال ذات دي او بې پايانه درود و سلام دې د هغه پر وروستي مهربانه رسول وي.

دغه کتاب زما د بېلابېلو مقاله ټولګه ده چې زياتره يې پر ديني موضوعاتو ليکل شوې دي، ځينې که يې ټولنيزه او تاريخي محتوا ولري، بيا هم په يو نه يو ډول له دين سره اړيکه يې حتمن موجوده وي. په دې لحاض يې ګواکې ټوله محتوا له ديني موضوعاتو سره اړه لري.

دا مقالې زما د کلونو د زيار، لوست او هڅو نتيجه ده، په ليکنه کې زه د يوه خاص فکري مکتب پيروي نه کوم، نه د يوه ځانګړي فکري مکتب مقابلې او ټکولو ته مې کار ويلی. بلکې يوازې مې د خپل فکر ليدلوری ليکلی دی، هره مقاله د هغې خاصې موضوع په باب يوازې زما د فکر نمايندګي کوي، له دې هاخوا نه د يوه خاص فکري مکتب ملاتړ پکې شته او نه يې د رد په پار کښل شوې دي.

ځينې مقالې يې په تاند ويبسايټ کې خپرې شوې هم دي او زياتره يې تر اوسه نه دي نشر شوې. د کتاب اوډنه د ځانګړې تګلارې له مخې نه ده شوې، دا پوښتنه ما له ځان سره نه ده کړې چې دغه مقاله ولې د کتاب په سر کې ده او هغه يې په اخير کې؟ دا فکر مې هم نه دی کړی چې تر دې پلانۍ مقالې وروسته دې هغه پلانۍ راوړل شي چې د دوی ترمنځ خاص ارتباط موجود دی، داسې هيڅ نه دي شوي، بلکې څنګه چې راته اسانه وه، په هماغه بڼه مې د کتاب په بڼه اوډلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هرې مقالې په اخير کې سرچينې راغلې دي او د کتاب په اخير کې مې ټول هغه مراجع معرفي کړي دي چې ما د ليکنو مهال ور نه ګټه اخيستې ده. زه د مطالبو په پيدا کولو کې زياتره د مکتبې شاملې له کتابونو ګټه اخلم، نو د کتابونو معرفي هم له مکتبې شاملې څخه ور کوم.

زبير افغان

۲۷/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو ته زموږ د واعظانو لار ښوونې

زموږ د ټولنې ناصحان په خپل وعظ کې هر وخت بل ته نصیحت کوي، د خپل نصیحت په ډېره وړه برخه خپله عمل نه کوي. بل ته د خیرات توصیه کوي، خپله خیرات نه کوي، بل ته له تجسسه د ځان ساتنې توصیه کوي، خپله په ټول کلي پسې تجسس کوي، نورو ته د اخلاقیاتو فضیلتونه بیانوي، خپله د بد اخلاقۍ نمونې وي.
زموږ په سیمه کې یو متل دی وایي: که ملا ویل هغه کوه او که ده کول هغه مه کوه. یا وایي: قاضي خپله بد کاري کوله او نورو ته یې لارښوونه کوله.
دا متلونه له دې امله پسې ویل شوي دي چې زموږ د ټولنې ملا، واعظ، قاضي و خطیب خلکو ته د ښو توصیه کوي، خو په خپلو ویناوو او نصیحتونو عمل نه کوي. خلک جنګو ته تشویقوي، نه خپله ورسره ځي او نه د خپلې کورنۍ کسان پکې لیږي، یوازې د بل زامن ورته مستوي.
ځانونه د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم وارثان بولي، خو یوازې د هغې وینا په کولو کې چې دوی ته یې ګټه رسېږي. رسول الله ص ص زکات نه خوړی دوی زکات ته په لین کې ولاړ وي، رسول الله ص ص به خپله خیراتونه کول، دوی د نورو خیراتونو ته سترګې نیولې وي، رسول الله ص ص به خپله سرسایه ور کوله، دوی د نورو سرسایې په جیب کې اچوي، رسول الله ص ص به د بل مړي قرض پر خپله غاړه اخیستی، زموږ هغه که پوروړی هم وي، دوی یې د اسقاط په اخیستو او خیرات کولو، ختم کولو نور پسې وشکوي. رسول الله ص ص تر هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا مخکې خپله د قربانۍ ځای ته تلی جهاد یې کاوه، دوی یوازې نور ور ته مستوي. رسول الله ص ص د اخلاقو نمونه وه، د خلکو یې خیال ساتی حتا په لمانځه کې هم د قوم خیال ور سره و، د یوه ماشوم په ژړا یې د سهار لمونځ د ماښام د لمانځه په شان لنډ ور کړی دی، نورو ته یې توصیه کړې ده چې د امامت په وخت کې د کمزوري، اړمن او مریض خیال وساتئ. رسول الله ص ص د مړي کورنۍ سره غمرازي کړې ده، د مړي کورنۍ ته یې د خوراک ور کولو توصیه کړې ده، خو دوی د مړي پر کور ناست وي، له حلالو یې خلاص کړي.

د خپلې وینا او عمل د تضاد له امله یې اوس ویناوې او خطبې بې اغېزې شوې دي، په نه اغېز کې یې ښایي نور عوامل هم دخل ولري، اما که ټول عوامل یې شمار شي، یو به یې حتمي دغه وي.

زموږ د نصیحت تګلاره داده چې په تریو تندي، لوړ اواز او سختو کلیمو نورو ته خطاب کوه، درته ناست خلک مخاطب کړه، ځینې کسان چې د واعظ تر نظر بد ورځي، ښه یې تحقیر کړي، حتا داسې واعظان لا هم شته چې د مسجد په کوم کونج کې به هغه کس ناست و چې د ده به بد ځنې کېدل، له منبره به یې هغه کونج ته لاس نیولی و، د لاس په اشارې به یې ویل چې دغسې او هغسې مه کوئ، دا بد کارونه دي، خلګ یې پوه کول چې دغه بد کارونه دغه سړ کوي.

خلکو ته وایي دنیا د خدای په وړاندې هیڅ حیثیت نه لري، تاسو هم ډېر وخت مه ور کوئ، پر خدای توکل وکړئ، خدای مو له لوږې نه مړه کوي. خو همدغه واعظ صاحب به د کلي د ملک تر بل هر چا ډېر لحاظ کوي، د ماړه او شتمن ډېر خیال به ساتي، دومره غوړه مالي به

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسره کوي چې حتا ماشوم به هم په پوهېږي او تر دې اندازې به بد ښکاري چې د ده پر ځای به بل کس د ده په غوږه مالي شرمېږي.

خلك چې د هغه د وينا او عمل فاراډوكس ويني، بيا به ښه د هغه وينا تاثير پر وکړي. دا خبره سمه ده چې دنيا به خدای ته حيثيت نه لري، اما دا چېرې دي چې خلك دې ډېر وخت نه ور کوي؟ دا چېرې راغلي دي چې له لوږې انسان نه مري؟ موږ خو اوس په نړۍ کې د ميلينونه انسانان وينو چې له لوږې سره مخ دي او نړۍ وال يې لاس نيوی کوي، اول کتار کې يې موږ خپله ولاړ يو.

خدای ته د دنيا نه اهميت دا نه معنا چې موږ ته بې هم نه لري، ځکه موږ په همدې دنيا ژوندي يو. خيرات په همدې دنيا کې کوو، زکات ور کوو، حج په کوو، د بل کس لاس نيوی په کوو، لنډه دا چې دنيا او اخرت په ابادوو. خدای ورته اړتيا نه لري، ځکه ورته بې اهميته ده، هغه چې اړتيا نه لري له دې امله خدای دی، که يې زموږ په شان اړتياوې وای، بيا به خدای نه وای؛ البته زه چې يو اړمن انسان يم، اړتيا لرم، نو له دې امله دنيا ته وخت ور کوم، حيثيت راته لري، او دغه خدای امر راته کړی دی بيا په حلاله طريقه گټلې دنيا يې خپل فضل بللې ده، نو زه څنگه دنيا ته وخت ونه کړم؟ او ما ته دې حيثيت ونه لري؟

هدف بايد يوازې د بل د اصلاح او يا پر بل نيوکه نه وي، تر هر څه لومړی انسان ته د خپل ځان اصلاح په گټه ورځي، بل ته ښوونه او خپله د هغې مخالفت د خطيب خپل حيثيت د نورو په نظر کې کموي، له وخت او مکان سره متضادې خبرې د هغه علمي او ټولنيز حيثيت تر پوښتنې لاندې راولي، د موضوعاتو داسې تشريح چې نه د هغه وخت چاپيريال، سياق و سباق، شانزول او شانورود، د اوس وخت غوښتنې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنه، کلتور، وخت او ځای او د نوي عصر چېلنجونه په نظر کې ونیول شي او نه خلکو په قانع کړای شي، تر ګټه یې تاوان څو چنده زیات دی، تر دې چې خطیب صاحب خلکو ته بیان ونه کړي، هم زموږ د ټولنې په ګټه دی، مه د دین او هم د خطیب په خپله. د وخت غوښتنه ده چې خطیبان او ویناوال مو باید په فکري او فزیکي لحاظ نور اپډیټ شي، پر همدې حال یې جام پاته کېدل د ټولنې، دین او خطیبانو په کامل زیان وینم.

۲۴/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر شرعي تفسير د کلتور اغېز

نوټ: دين او شرعيت په خپل اصل نازل شوي شکل ايډيالوژي نه شي بلل کېدلای، اما که انسان له هغو تفسير وکړي، بيا ايډيالوژي بلل کېږي، ځکه چې هغه اصل شکل يې نه پاتېږي، حتمن د انسان خپله مالګه لږ ور ګډېږي، که نه د لمانځه کيفيت در واخلئ چې څنګه د يوه مسلمان له بل سره توپير لري، د خدای رسول به حتمن يو رقم کړی وي، خو اوس د بشري مالګې ور ګډېدو کيسه دغه ځای ته رسولې ده، نو دلته د ايډيالوژی نوم په دغه معنا استعمال شوی دی.

يوه ايډيالوژي چې د يوه کلتور په غېږ کې را پيدا شي، همدلته وده وکړي او همدلته د عمل جامه ور واغوستل شي؛ د هغې تفسير که نورو ژبو ته کېږي، په بله ټولنه کې هغه وړاندې کېږي او د يو بل کلتور غوښتنې و اغېزې پر اضافه کېږي، دا به د هغې ايډيالوژي پر اصل څېره او سم تفسير حتمن داسې تاثير کوي چې له خپله مسيره او ليکې يې ممکن بل لور ته واړوي.

اسلامي دين و شريعت هم په يوه ټولنه کې نازل شوي دي، همالته د کمال پوړی ته رسېدلي او عملي بېلګه يې هم د هغې ټولنې وړاندې کېږي. دلته دوه شيان مهم دي، يو د هغې ټولنې خپل کلتور دی چې د نزول، تکميل او تعميل مهال پام ورته کېږي او بل همدغه د يوه کلتور په غېږ کې پالل شوی قانون، شريعت او ايډيالوژي که بلې ټولنې ته وړل کېږي، د هغې ټولنې کلتور همداسې خپل تاثير پر کوي، خپلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنې لري او اړتياوې يې شته لکه د اولې ټولنې کلتور چې خپل اغېز کړی و، غوښتنو ته يې پام شوی او اړتياوې يې پوره شوې وې.

اوس موږ له بلې ستونزې سره مخ کېږو، د اولې ټولنې له کلتور څخه موږ پردي يو، په ايډيالوژي کې د هغې ټولنې کلتوري مسايل، اړتياوې او غوښتنې په نظر کې نيول شوې دي، موږ که خپلې ټولنې ته هغه ايډيالوژي واردوو؛ لومړی به څنګه کلتوري مسايل له اصلي مسايلو سره تفکيک کوو، دويم د هغوی غوښتنې زموږ له هغو سره توپير لري، اوس به په تفسير کې خپلې غوښتنې ور ننباسو او که به د هماغو په حکايت بسنه کوو او دريم زموږ اړتياوې هم ډېرې شوې او هم ځنې بېلې دي، د غوښتنو په برخه کې له احکامو او مسايلو سره به څه ډول چلند کېږي؟

غير عرب د عربو کلتوري مسايل په اسانه نه شي بېلولای، له دې امله د شريعت په تفسير کې تر ننه هم عربي کلتوري مسايل پاته دي. په داسې حال کې چې قران کريم رسول په هغو احکامو و مسايلو کې غوره نمونه بللی دی چې د خدای له لوري يې راوړي وي(احزاب: ۲۱)، نه هغه فطري اعمال لکه خوراک، تګ، جامه اغوستل، ناسته پاسته، ولاړه، روغبړ او داسې نور اعمال چې هر انسان يې له هدايت پرته هم کولای شي.

د هغه وخت د عربي طبابت موافق چې په احاديثو کې څه لارښوونې راغلې دي، نن زموږ ځيني کسان د نبوي طب په نامه د هغو لارښونو تابعداري کوي او فکر کوي چې د شريعت طبابت تر عصري طبابت غوره دی، که څوک يې ورسره په بېلګو خبره وکړي، هغه ګمراه بولي؛ په داسې حال کې چې نه په شريعت کې د نبوي طب په نامه څه شته او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه یې د تابعدارۍ امر شوی دی، نه قران کریم د طبابت کتاب دی، د طب برخه انسان په خپله تجربه زده کولای شي، قران د هغه شي لارښوونه کوي چې انسان یې په تجربه نه شي زده کولای، له دې امله قران کریم پر هماغو مسایلو تمرکز کړی دی. نو د نبوي طب په نامه کومه پدیده په شریعت کې نه وه او نه شته، اما زموږ په فهم کې تېروتنه ده.

لومړی باید دا زده شي چې په شریعت کې موږ د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پیرو یو نه په کلتوري او فطري کارونو کې او نه د علم په هغه برخه کې چې په تجره تر لاسه کیږي، لکه ساینس. قران نه د کلتور کتاب دی، نه د فطري کارونو د ښودنې او نه د ساینس. اما له دې هم انکار نه شي کېدلای چې په قران کریم او نبوي احادیثو کې د دې هر یوه د ځینو بېلگو ذکر هم شته. قران بشري ټولنې ته د یوه شرعي قانون په توگه راغلی دی هغه ټولنه چې کلتور، فطرت او ساینس یې د ژوند نه جلاکېدونکې اجزاوې وې او دي؛ له دې امله قران کریم د خلکو د پوهاوي، استدلال او قناعت په برخه کې د هره یوه یادونه کړې ده. دغه یادونه نو د دې سبب باید نه شي چې کلتور د قران په رڼا کې تعریف شي، نه هم د دې چې فطري کارونه دې موږ ته قران کریم را زده کړي، یا دې ساینس په قران کریم کې ولټول شي.

انسان په خپله پوهه کې تر اوسه دومره کمزوری دی چې د هغه پر پوهه د چاپیریال او خپل رواني حالت اغېزو مخه نه شي نیولای او ډېری کسان د خپل علم په مټ ټولنې ته د یوې ایډیالوژۍ پر تفسیر چې یې چاپیریال او رواني حالت تاثیر کړی وي، په هغه نه پوهېږي او نه دا درک لري چې بشر په دغسې یوه حالت کې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې موږ په دې برخه کې ناتوانه یو یا هم د اړتیا له مخې دا کار کوو، نو باید د شریعت مسایل د ماهیت له مخې پر دوو برخو ووېشو:

یو: هغه مسایل چې عبادتي او تعبدي اړخ یې پر ټولنیز او کلتوري ډېر وي، لکه: لمونځ، اودس، روژه، حج او... د شریعت د دې مسلو په تفسیر کې باید تر بشري وسه هڅه وشي د شریعت پر متن او عملي تواتر اتکا وشي.

دویم: هغه مسایل دي چې کلتوري او ټولنیز اړخ یې ډېر وي، لکه: نکاح، فاتحه یا تعزیت، د جنازې او مړي ښخولو مراسم، د خوشالۍ مراسم که څه هم اخترونه وي او... د دې مسایلو په تفسیر کې دې ټولنې، د عربو کلتور او زموږ د ټولنې کلتور ته له اوله سره پام وشي، ځکه په دې برخه کې د عربو کلتور هم خپل پوره اغېز کړی دی، زموږ کلتور یې هم کوي، نو تفسیر یې باید داسې وشي چې اساسي هدف یې له منځه ولاړ نه شي، نور که شکل او بڼه یې بدله شي هم پروا نه کوي، خو باید زموږ له کلتور سره اړخ ولګوي، د شریعت اساسي هدف لاس ته راشي او ټولنیز حساسیتونه ونه پاروي. مثلن: په نکاح کې ایجاب و قبول دی، شرعي اړخ لري، لمانځل، ډلونه، درېې، میلمستیا، خپل و ناخپل رابلل، یوه ورځ یا څو ورځې لمانځل یې کلتوري مسایل دي چې باید د شریعت له اړخه ګوتې پکې ونه وهل شي او نه پر خلکو خپلې خوښې حرامې کړل شي.

تعزیت کې هدف له نورو سره غمشریکي او هغوی ته تسلیت دی، بڼه یې لازمي نه ده چې څنګه باید ور کول شي، ځکه دلته کلتور دومره ژور اغېز کړی دی چې که له هغه پېژندل شوي کلتوري ډول پرته تعزیت ور هم کړای شي، ممکن د خلکو د خپګان سبب شي. ما په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوټه، کندهار او کابل کې د خلکو د تعزیت ډولونه له نژدې لیدلي دي؛ ټول پښتانه دي، اما ډولونو یې ډېر توپیر سره در لود، که په کابل کې یو څوک دغه ټکی درک نه کړي، په لوی لاس د خلکو غټې ټولۍ ته ورشي او د کوټې له رواج سره سم تعزیت ور ته وړاندې کړي، نو امکان لري چې هم په دې تعزیتي غونډه کې د شخړې سبب شي او هم که دا کسان د خپلوۍ یا انډیوالۍ اړیکې سره ولري، پر هغو منفي تاثیر وکړي. د شریعت هدف تسلیت دی، دا که د رواج سره سم نه شي، نو د تسلیت پر ځای د لا غمجن کېدو سبب کېږي او د شریعت هدف له منځه ځي.

جنازه او مړی ښخول د کیفیت له مخې حتمن توپیر سره لري، شرعي هدف یې انسان ته درناوی، ژر ښخول دي چې بوی ونه کړي او دخلکو په وړاندې خراب نه شي څو بشري کرامت ته یې صدمه ورسېږي، دا چې څنگه یې ښخوي، د خلکو له رواج سره تعلق لري، د شریعت په نوم باید د عربي کلتور د مړي ښخولو بڼې پر ونه تپل شي.

اخترونه دوه اړخه لري، یو یې شرعي اړخ دی چې لمونځ پکې کېږي، حج پکې شته، سرسایه او قرباني لري، دا اړخ یې پر خپل ځای، له دې ماسیوا څو ورځې لمانځل یې، د اختر مبارکي ور کول، نوې جامې اغوستل، میلمستیاوې کول، له خپل رواج او کلتور سره سم اختر او نورې خوشالۍ لمانځل باید د شرعي تفسیر په نوم پر خلکو حرام نه شي، خلک پرېښودل شي چې خوشالۍ ولمانځي او انسان ته خوشالي ور کول خپله یو هدف دی چې په گڼو بانو یې د تروړلو لپاره اگاهانه او نااگاهانه تر مقدس چتر لاندې کار ونه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند لومړی باید په شرعي تفسیر کې د احکامو ماهیت او شکل سره تفکیک شي، د شریعت تر ډېره حده ټینګار پر ماهیت وي نه پر شکل، یوه مهمه نکته بیا دا هم ده چې احکام په خپل منځ کې هم توپیر سره لري، پر ځینو یې عبادتي صبغه غوړېدلې وي او پر نورو یې کلتوري و ټولنیزه، د تعبدي مسایلو په ماهیت او شکل کې دې لاسوهنه نه کیږي، لمونځ دې په هغه بڼه وشي چې شرعي متونو او د اسلامي امت عملي تواتر ځنګه رانقل کړی وي، اما د تعزیت په برخه کې دې یوه خاصه بڼه پر خلکو نه تحمیلیږي چې د تسلیت پر ځای ناست کسان درسره په مناظره اخته شي او تر تسلیت ور کولو په دې خوشاله شي چې مه یې راکوه زما د غم پر ځای جنجال مه راته جوړوه. دلته هدف ډاډ ور کول او ځان ورسره په غم کې شریک ګڼل دي، دغه هدف چې په هره بڼه تر لاسه کیږي، باید مخه یې ونه نیول شي او د شریعت په نوم د خلکو ترمنځ د شخړو او خپګان اسباب مهیا نه شي.

۱۹/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرده له ميرمنو د حق اخيستلو پلمه

د پردې مسله، په عمومي ډول د مسلمانانو لپاره او په خاص ډول د پښتنو لپاره له دې امله ډېره جنجالي مسله ده چې تر ډېره حده د هغې پر تفسير د کلتور او فرهنګ اغېز پرې وتلی دی.
له دې مسلې سره داسې چلند نه دی شوی چې يوازې شرعي متن يې په اړه څه ويلي وي، هغو ته په کتو د مسلې ماهيت بيان شي. دا کار د انسان لپاره ګران هم دی؛ ځکه انسان په خپل تفسير کې خود مختاره نه دی، بلکې محدوديتونه لري. د وخت، ځای، ټولنې، رواج، علم زياتوالی او کموالی، شخصي ـ رواني صفات، ملګري، خطرونه او اقتصادي ستونزې ټول هغه محدوديتونه دي چې د انسان پر تفسير خپل اغېز پرېږدي.
اما که هر څومره په دې پوښو کې د پردې مسله ونغښتل شي، موږ يې په تفسير کې بيخي ډېر افراط کړی دی. زه دلته د دې مسلې پر ماهيت خبرې نه کوم، ممکن ټولنو او وختو ته په کتو څوک پرده يوازې پړونی بولي، څوک يې د اوس وخت تور حجاب وبولي او څوک يې شنه چادري و ګڼي؛ د هر چا د پردې تفسير ته په احترام، خو داسې بايد ونه شي چې پرده له ښځو د حقونو اخيستلو بانه شي.
ميرمن چې په ټولنه کې د پردې هر مجسم تفسير غوره کوي، د هغوی خپل واک دی، اما نارينه حق نه لري چې د پردې په بانه د هغو زدکړې محدودې کړي، له کاره يې منعه کړي، په مسجد کې او عيدګاه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلمانځه ځای ورته جوړ نه کړي، بازار ته له راوتلو يې بندې کړي او داسې نور موارد.

په دې مسله کې شرعي اړخ او کلتوري اړخ يو له بل سره غبرګ شوي دي. د يوې پديدې په اړه هغه وخت نظر ورکول يا نيوکه کول ډېر سخت شي چې هم ديني جنبه ولري او هم کلتوري. زموږ د ټولنې حجاب دواړه اړخونه خپل کړي دي، هر شی که وي، نوم د پردې ور کول کيږي، اما د پردې عملي بڼه تر شرعي صبغې کلتوري هغې ته ډېره نژدې ده.

ستونزه دلته ده که د اصلاح له امله د اوسنيو چادريو بديل وغوښتل شي هم خلك اوازې ګډې کړي چې پرده نه مني. که په پرده کې د مخ پټولو مسله مطرح شي، بيا هم له ورته غبرګون سره انسان مخبېږي، په داسې حال کې چې دا له ډېره وخته د پوهانو ترمنځ اختلافي پاته شوې ده.

ستونزې به په ډېرو مواردو کې وي، هم به د دې مسلې د ماهيت په بيان کې وي، هم به د خلکو په درک کې وي، هم به د موضوع په دوه جانبي بعدونو کې وي؛ خو زما په نظر لويه ستونزه له شرعي –کلتوري يا يوازې شرعي يا هم يوازې کلتوري مسلو سره احساساتي چلند خرابه کړې ده.

شريعت د يو چا شخصي ملکيت نه دی چې بل څوك پکې د خبرې حق نه لري او نه هم کلتور شخصي ملکيت دی. شريعت هم د ټولنې لپاره دی او کلتور هم ټولنه پنځوي. ستونزه دلته را پيدا شي چې موږ له دې دواړو سره داسې چلند کوو لکه زموږ شخصي ملکيتونه چې وي؛ که يو څوك په ديني يا کلتوري مسله کې له عمومي رواجي ذهنيت څخه يو څه جلا نظر ور کړي، خلك داسې غبرګون ښيي لکه د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصي ګټې ته چې زیان رسېدلی وي، نه یوازې نظر به یې سخت وي، بلکې کنځل، ټاپې وهل او حتا د فزیکي زیان رسولو ګواښونه او ان ګواښ عملي کول ورسره مله وي.

د ټولنې ځینې برخورد هم د دې سبب شوی دی چې د جنجالي موضوعاتو او مسلو په اړه عام بحثونه ونه شي، خلک نوک نیولي په دغسې مواردو کې نظر ښکاره کوي، یا یې هم په دومره پوښونو کې پټ کړي چې خلک یې ځنې را ایستلای نه شي.

د پردې پر شرعي اړخ ما تر اوسه کوم بیان/لیکنه ونه لیدل چې د دې موضوع ماهیت یې تر خپله وسه روښانه کړی وي، په دې اړه راغلي ایاتونه او حدیثونه یې یو په بل پسې راوړي، ترجمه کړي او له مجموعي نصوصو څخه چې کوم مفهوم فهمول کېږي هغه یې په روښانه ټکو خلکو ته بیان کړی یا لیکلی وي. له دې سره چې په ټولنیزو رسنیو کې د پردې خبره راشي، هر کس له دیني اړخه د پردې خبره کوي، یو هم دا نه وایي چې پرده یعنې څه؟ پرده یعنې چادري؟ تور حجاب؟ لوی پړونی؟ چې په دې کې مخ پټ وي که ښکاره؟ لاسونه او پښې یې پټې کړې وي که ښکاره وي؟ په دې خبرو سر نه خلاصوو، اما د شرعي پردې غوښتنه هر یو کوي. د ښار تر خلکو کلیوال ډېر د پردې لېوال دي، خو په عملي میدان کې دوی شنه چادري پرده بولي، که له دې پرته یوه میرمن بل شی د پردې لپاره استعمال کړي، ممکن یو کلیوال یې بې پردې وبولي.

خبره دا نه ده چې خلک زموږ په ټولنه کې د پر دې مخالف دي، هیڅا هم ښځه لڅه بهر ته نه ده را ایستلې، ان هغه کسان چې مسلمانان نه دي هم د کلتور تر اغېز لاندې دي، دغسې یو کار چې د ټولنې ټول وکړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې نه کوي يوه وړه کتله خلك يې هم نه شي کولای. نو بيا د پردې جنجال ولې پېښ دی؟ ښځې ولې په دغه نوم له خپلو حقونو محرومېږي؟

ستونزه زموږ په ذهنيت کې ده، د ټولنې د زياتره وګړو ذهنيت د پردې په باره کې د شنې چادرۍ دی، له دې پرته هغوی فکر کوي چې حجاب يا پرده يې نه ده مرعات کړې. که زموږ په ټولنه کې د يوې شرعي کلتوري مسلې په تفسير کې عملي متنوعې بڼې ته اجازه ور کړل شي، زه فکر کوم نه به ستونزې په دې برخه کې پېښې شي او نه به له ميرمنو په دغه نوم د حق خوړلو باني پاته شي؛ البته له دې سره تړلی يو بل مهم ټکی د زدکړو د مختلط نظام دی، په دې اړه به يوه بېله مقاله کې بحث وکړم، دغه نکته هم په دې برخه کې ډېر مهم رول لري.

ډېری کليوال له خپله رواجه دفاع کوي او د زياتره ښاري ښځو تور حجاب ورته هيڅ نه ښکاري، د ښار يوه برخه خلك په ښار کې له شنو چادريو بد وړي او يو ډول يې د ښځو بې عزتي ګڼي. څوك چې د دواړو پر ځای پړونی وکاروي، هغه بيا بيخي حجاب نه بلل کېږي، ممکن ښاري او کليوال دواړه په بد نظر ورته وګوري.

که داسې وشي چې هر څوك خپل کار ته پرېښودل شي، د ښار فرهنګ ته کليوال درناوی وکړي، د کليوالې پردې بڼې ته ښاري خلك احترام وکړي، هغه ميرمنې چې پړونی کاروي، هم باپردې وبللې شي او د خلکو له توندو نظرونو سره مخ نه شي، څوك چې مخ نه پټوي، د هغو ښځو او نارينه وو له لوري بې پردې ونه بللې شي چې خپله مخ پټوي يا هم د کور ښځې يې مخ پټولو ته مجبورې کړې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په نظر دغه عملي تنوعو اخر یوه بله نتیجه ښایي ولري چې د کلیوالو او ښاري خلکو د ټولو له ذوق سره برابره وي. اما اوس زغم او تنوع منل زموږ لپاره تر ټولو اړین دي.

د بې حجابۍ په پلمه ښځې له کار او زدکړو منعه کول ستونزې کموي نه، نورې یې زیاتوي. نه ښځې اوس په دې قانع کېږي او نه نوره نړۍ. زموږ ټولنه په دې توګه هم له بهره تر فشار لاندې کېږي او هم له داخله. له کاره او زدکړو ممانعت یې د یوه بل نسل سره ظلم هم دی، یوه تعلیم یافته میرمن تر نالوستې ښځې خپل ماشومان ښه تربیه کوي او که له تعلیم سره مال هم ولري، دا نور علی نور دی.

که کلیوال کلتوري ذهنیت په وروستیو کې ډېره وده کړې وي، نو حلالر دې ورته پیدا کړي نه دا چې د کار او تعلیم حق له میرمنو واخیستل شي. دواړه د هغوی مسلم حقونه دي، اخلاقیات، قانون او شریعت ټول یې د هغوی حق بولي، نو په بانو حقداره وګړي له حقه محرومول به هم په دنیا کې بدې پایلې ولري او هم به یې مرتکبین په اخرت کې د الهي عذاب مستحق شي.

۱۷/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شخړو کې را ګیر ولس ته!

اوبه خړې کړه، ماهیانو پکې ونیسه، زموږ د پښتو یو متل دی، زما په اند به دا متل تر هغه وروسته ویل شوی او مشهوره شوی وي چې په ټولنه کې همدا عمل بار بار تکرار شوی وي چې حکومتونه، واکمنه طبقه او اشراف هر وخت غواړي تر دوی په اقتصادي، سیاسي او علمي لحاظ د کښتې طبقې خلک په ځینو وړو مسلو کې ښکېل کړي او دوی خپلو لویو اهدافو ته ځان ورسوي.

تاریخ پوه او مورخ ډاکټر مبارک علي د هند په اړه لیکنو کې بیا بیا دا یادونه کوي چې انګریزانو خپلو موخو ته د رسېدو لپاره په هند کې مسلمانان د نورو مذهبونو له پیروانو سره په شخړو اخته کړو.

د فرقو ترمنځ شخړو ته حکومتونه د همدې لپاره هوا ور کوي چې تر شا یې دوی خپل اهداف پټ کړي وي. په هند کې د نورو مذهبونو له پیروانو سره د مسلمانانو اختلاف هم د هند د مسلمانانو په تاوان شو او هم د نورو هندوستانیانو، په همدې اختلاف کې وینې توی شوې، کورونه وران شول، مذهبي ځایونه سپک شول، مقدساتو ته سپکاوی وشو، هغه انرژي چې د یو ملک د ترقۍ لپاره به کار شوې وای، هغه د ډلې او فرقې د ترقۍ لپاره وکارېده.

د پښتنو په منځ کې د لسو، شلو او سلو مذهبي و نامذهبي ډلو پیدا کول، ترمنځ یې اختلافات، مناظرې او شخړې د همدې لپاره دي چې د پښتنو لپاره حیاتي مسلو ته د هغوی ور پام نه شي، له اساسي مسلو د پام اوښتلو لپاره یې سل داسې بانې او لارې ورته پیدا کړې وي چې هرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډلې ته خپلې ادعاوې، وړې مسلې او موخې اساسي ښکاري، په داسې حال کې چې دا مسلې د ملت هیڅ نه شي دوا کولای؛ بلکې نور یې هم پر ستونزو اړوي.

په هیواد کې د مشرقي او جنوب د پښتنو ترمنځ سیاسي، کلتوري، ټولنیز او د ژبې د لیکدود اختلافاتو ته لمن وهل، هوا ور کول او د ولس پام ور ته را اړول د همدې لپاره وي چې ولس، د یوې ژبې خلك، د یوه ملت غړي، د یوه دین پیروان په دې مسلو کې داسې سره بند کړل شي چې بیا ترې د وتلو او دې مسلو ته د حل لار پیدا نه کړي، هغوی باید له ترقۍ پاته شي، د تعلیم پر ځای خپله انرژي دلته مصرف کړي، د دې پر ځای چې هیواد یو موټی وي، تر یوې سیاسي رهبرۍ لاندې وي، د دې هیواد وګړي د دې هیواد پر مختګ او د ملت سوکالۍ ته کار وکړي، پر ځای یې باید یو د بل پښې وکاږي، واړه مسایل لوی وښیي، واړه خلك پکې وپړسول شي، نااهله خلك په دې همدې اختلافاتو کې ځانونه مطرح کړي او خلك ناسم لوري ته رهبري کړي، که د وطن رښتنی خادم او د ملت واقعي غمخوار ولس سم لوري ته د رهبرۍ چاره پر غاړه واخلي، نو د سیمې استخبارات، په حکومت کې واکمنې کړۍ، اشرافیان او د هغوی خادمان ټول په یوه خوله د هغه کس/ډلې د بدنامولو هڅې کوي او ملت ته یې په ناسمونو نومونو ور پېژني، دروغ پسې وایي، اوازې پسې ګډوي، تبلیغات پسې- کوي او چې خلك حقیقت ته رسېږي نو یوه پېړۍ پر تېره وي، او هغه مبارز کسان سترې شوي، له منځه وړل شوي او پیروان یې له مبارزې ستړي شوي یا منحرف شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ لپاره دا مسایل اړین او اساسي دي چې د حکومت پلانـی وزارت مشرقي وال ته ور کړل شوی دی که کندهاري وال او که د فساد پر ضد د ولس بږغ پورته کول؟

د سلفي د پنځپیري په نامه خلك نفرت رابلل، د مذهب او طریقت پـه نوم خلکو ته د نفرت درس او په مسلمانانو کې د بیلتون پیدا کولو مسلې راته حیاتي دي که په دیني، ملي او کلتوري ارزښتونو د ملت یـو مـوټی کول به زموږ په دنیا او اخرت کې په ګټه تمام شي؟

د ملا، پیر، سید، ملك، خان، سیکولر، ډیموکراټ او ملحد و بې دینـه په نوم د ولس ترمنځ د نفاق تخم کرل زموږ د ملت ستونزې اواروي او که هر یو چې بل وزغمي، یـو بـل تـه لاس سره ور کـړي او د هیـواد او ملت د ترقی لپاره ګډ کار وکړي؟

زموږ په منځ کې د توخي خان، د اڅکـزو ملـك، د نورزیـانو مشر. د کـاکړانو بـدمعاش، د کاسـیانو زورواکـی، د الکـوزو، پـوپلزو، ترکـي، سلیمانخیلو او پلاني و پلاني قومونو په نوم ملکان، خانان، یـا اتحـاد و ټولنې د همدې پلان برخه دي، حکومتونـه او هغـه څـوك چـې د یـوه لوی قوم په توګه زموږ سمه ورځ نه په هیواد کې غواړي او نه بل ځای، هغوی موږ پر وړو وړو ډلـو سره ویشي. تاسـو وګـورئ چـې د پښـتنو ترمنځ څومره سیاسي، مـذهبي، فرهنګـي، قـومي او... ډلـې موجـودې دي؟

په هیواد کې چې د ولسواکی تمثیل کېده یا بل ځای چې د جمهوریـت په نوم ولس غولول کېږي، که هغه وخت د قومونو ترمنځ پر قومي مسلو شخړې وای، نو د اشرافو او واکمنو طبقو باك نه پـه کـاوه، کـه خـبره د مذهبي مناظرې وای، بیا هم ستونزه نه وه، اما که دې د هغوی پـر عیـب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته ور ایښې وای، بیا دې د سر خطره هم وه، د مال د خسارې وېره هم وه، زندان ته به هم بیول کېدلې او په ټولنه کې به هم لعنت لړل کېدلې.

په کندهار کې که چا ګمرک د غلا خبره کړې وای، نو بله ورځ به یې یو بل ته د شهادت مبارکۍ ورکیدې، که دې پر چارواکو د فساد خبره کړې وای، بله ورځ به ورک وې، اما په همدې کندهار کې د ملایانو ترمنځ څومره مناظرې وشوې؟ څومره اختلافات د همدې مذهبي ډلو ترمنځ وو او دي؟ د سلفي، دیوبندي، حنفي، پریلوي او صوفي په نوم څومره انسانانو یو د بل له لوري سره بدنام شول؟ ولې دې حاکمې طبقې د دې اختلافاتو د مخنیوي لپاره عملي ګام نه اخیسته، عملي ګام خو لرې خبره ده حتا د دې د حل لپاره یې پر یوه طرحه هم کار نه دی کړی.

عیني مسلمه په پاکستان کې ده؛ که په نصاب کې د خپلې ژبې لپاره څوك اواز پورته کوي، د هغه ږغ په ستوني کې بندوي، اما د قوم، سمت او مذهب په نوم فرقې بیا تر سلهاو اوښتې دي، چې په جنجالونو یې ټوله نړۍ خبره ده، که د دې اختلاف د حل غوښتنه وشي، وای د بیان ازادي ده، اما که د خپل حق غوښتنه وکړې، بیا دې وژني دلته بیا د بیان ازادۍ سر خوړلی دی.

که غواړې چې له دین څخه خلك لرې کړې، نو د مذهب په نوم ډېرې ډلې جوړې کړه، که غواړې چې خلك د یوه ملت او قوم په کچه له اساسي، حیاتي او ملي مسایلو او موضوعاتو لرې وساتي، نو په وړو اختلافاتو کې یې سره اخته کړه، د قوم، سمت، ولایت، ژبې او معیاري لیکدود په نوم وړې ډلې ورته جوړې کړه، دوی خپله له حیاتي مسلو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې وړو اختلافاتو خوشاله وي او د ولس هم اساسي شیانو تـه نـه پـام کېږي. چارواکي دې غلاوې کوي، فساد دې کوي، قاچاق دې کـوي، بازار دې مافیا په لاس کې نیولی وي، خـدمات دې پـه هـره برخـه کـې صفر وي، له هیواد څخه دې پانګه بل هیـواد تـه وړل کېـږي، خیانـت، دوکه، چلول او په نامناسبو لارو د نورو مال خوړل دې د خلکـو کسـب شوی وي، خو یو څو مزدورانو او دلالانو به د قوم او ملت پام بـل لـور ته اړولی وي.

زموږ ملا ته دا مسلمه ډېره مهمه ده چې خلکو تهووایـي ډېـر اولادونـه راوړئ د نبي امت ډېر کړئ، اما دا مسله چې ساتل به یې څنګه کېږي؟ تعلیم به یې وشي که نه؟ سمه تربیه به یې وشي کـه نـه؟ مـوږ دې ټولـو خلکو ته د خوراک، څښاک توکي او نور اړین مواد چمتو کـولای شـو او که نه؟او که د دې هر څه لپاره نړۍ ته خواستونه کوو؟ شریعـت خـو وایي چې خیرات کوونکی لاس غوره دی تر اخیستونکي، موږ ولې لـه نړۍ سوال کوو، ولې خپله دومره باهمته نه شـو چـې هغـوی تـه یـې ور کړو؟ دا هر څه زموږ له ناسمي محاسبې او د دین له غلط تعبیره را پېښ دي.

موږ ته د ټول ملت تر ګټې د خپل جیب ګټه مهمه ده، تـر حـق راتـه د خپل ملا د خولې خـبره مهمـه ده، تـر بشري ارزښـتونو راتـه د کـلي او سیمې رواجونه مهم دي، له نورو سره په واک تر شراکت راته پـه زور د واک انحصاري کول ګټور برېښي، کلتـور راتـه پـه دیـن بـدل شـوی او بدلون یې راته د قران د یوه توري تبدیلي ښکاري په هـیڅ توګـه یـې د بدیل په اړه فکر نه کوو که هر څومره مې په تاوان هـم وي، پـه زیـارت کې ناسته ښځه چې په شناخته کې میخ ټکوهي، یا له ملنګ سره په یوه خونه ننوتلې وي، زموږ لپاره د شرم خبره نه ده، که د پیر و فقیر په کوټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې مو شپې او ورځې ور ایله کړې وي، غیرت مو نه را پاریږي، که د حلالې او متعې(صیغې) په نوم یې په خپله خوښه د لنډ وخت لپاره نورو ته ور کوو، پر غیرت مو داغ نه لګیږي، اما که مکتب او پوهنتون ته وته زما لپاره پېغور ده، که خپل کار وکړي، زموږ غیرت یې نه شي برداشت کولای، که یوازې بازار ته راشي د کور لپاره اړینه سودا وکړي، موږ ته بې ناموسي ښکاري چې ولې یې له خلکو سره خبرې وشې، بې پردې شوه، دین ور کړی حق او د پردې په نوم ور باندې تپل شوې رواجي چادري ته سپکاوی یې بولو، اما بل لور ته همدا غیور، مسلمان او په دنیا و اخرت کې د دوی په اند د خدای خوښ پښتانه ښځې په بدی کې ور کوي، د خور او لور حق په میراث کې نه ور کوي، د خور او لور ولور خوري، خور او لور په پیسو پر زاړه او کاڼه خرڅوي، پر یوه ښځه باندې یوه بله، دوې ان درې ښځې هم کوي، دلته بیا نه غیرت ودرته دریږي، نه یې د مسلمانۍ له امله د خدای امرونه په یاد وي او نه د دنیا او اخرت د بریا سودا د ده فکر ور خرابوي، بس چې د هوس او خواهشاتو ځپه مو په زړه کې را ولاړه شي، ټول هغه صفات په خپله وتوږو چې موږ ځان ته په خپله تراشلي وي.

موږ حقیقت ته تن نه ور کوو، هر وخت په هغو کارنامو خوشاله کېږو چې موږ نه دي کړې، خو زړه مو غواړي چې په همدې کارونو دي زموږ ستاینه وشي. که د پېغور په توګه څوک راته ووایي چې په ښځو تعلیم نه کوئ، نو هر پښتون خوا بدوي، اما که پوښتنه وشي، نو پنځه فیصده خلک هم د ښځو تعلیم ته زړه نه ښه کوي، که ورته ووایي چې پر یوه مشر نه سره را ټولیږي، د یوه ملت په توګه مو څوک پر یوه محور نه شي سره را ټولولای، ټول خپه وي، د بل دسیسې یې بولي، اما

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمل کې د یوه ولایت اوسېدونکي هم دا نه شي ښکاره کولای چې مورږ سره متحد یو، د یوې کوڅې خلک په اتحاد د خپلې کوڅې د پاکولو په اشر هم نه شي ثابتولای چې مورږ سره متحد یو؛ زه پر ډېرو داسې کوڅو تېر شوی یم چې هلته جوړ شوي کورونه هر یوه له یوه لکه بیا تر څو لکو ډالرو قیمت در لود، خو د کور مخ ته به یې د کثافاتو انبار و؛ یو څوک چې د خپل کور مخ نه شي صفا کولای، د خپل ښار سړک، کوڅې او نالۍ نه شي صفا کولای، هغه به څه د اتحاد او یووالي دعوه وکړي؟ څومره به یې خلک ورسره ومني؟

زموږ افکار تر ملي مسلو پر قومي، سمتي، کورنیو او د یوه کلي پر مسلو ښه کار کوي، زما په کلي کې د مسجد له ملا سره بد نیتي وي، د کلي له ملک سره مې اخیستې وي، زما لپاره دا حیاتي مسله ده په هر ډول چې وي، زه باید خپل هدف ته ورسېږم، اما د دغه سړي لپاره دا هدف نه وي چې په زوی تعلیم وکړي، لور دې مکتب ته ولاړه شي، د خپل اولاد ایینده دې ور سمه کړي، د خپل کلي خلکو ته دې مالي گټه ورسوي، یو کلی مو له بل کلي سره په جنگ دی، یو قوم له بل سره لاس و گریوان دی، یو ملک د بل ملک بد وایي، یو خان د بل په غیبت نه مړېږي، یو ملا د بل نوم ور بدوي، یو پیر د خپل ځان په صفت نه مړېږي، یو تجار مو ټوله گټه ځان ته غواړي، یو چارواکی مو د خپل راتلونکي نسل لپاره هم دغه چوکۍ غواړي، ښځې زموږ لپاره ملکیت دي، که زه به کور کې هر بد ور سره کوم هیڅ پروا نه لري، اما که بل پر چادري برسیره ورته وکتل، بیا زما غیرت پارېږي، ما ته د ناموس بې عزتي ښکاري، که په یوه پاکه میرمن پسې د دروغو ازاوه گډه شي چې په اخلاقي فساد کې ښکیله ده، گرده خلک خبرې پسې-

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، ځوک یې د خپل ځان او خپلې کورنۍ لپاره نه خوښوي، اما نارینه مو په ډاګه هلکان ګرځوي، له ښځو سره اړیکې ساتي، خو د همدې کس لپاره که د نکاح او رشتې بزغ وشي، هیڅوک یې هم له دوستۍ منعه نه کوي.

موږ ته تر ټولو ډېر تاوان موږ خپله رسولی دی، که واکمنه د اشرافو طبقه موږ د خپلو اهدافو لپاره کاروي، دا خو د هغوی ملامتیا ده، اما زه ولې ټول ژوند دهغوی لپاره کار وکړم؟ زموږ په وېش کې د ډېرو حکومتونو، استخباراتو، اشرافو، مافیا، زورواکو او نورو و نورو ګټې دي، ځکه نو واړه اختلافات لوی شي، مړي پر وشي، او په داسې بدیو پسې واړوي چې لسګونه کلونه واخلي د یوه مړي کیسه په څو مړو پسې بدله شي او په کسات پسې کسات، د یوه انتقام ختمېږي، د بل د هغه وار وي. څه چې روان دي؛ د پښتنو لپاره په خاص ډول او د ټول ملت لپاره په عام ډول د زیاترو په تاوان ده، یوه ډېره وړه ډله په دې اختلافاتو کې خپلې شخصي ګټې ویني، د نورو نه شخصي ګټې پکې شته او نه د ولس لپاره په عمومي ډول ګټې لري.

۲۲/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په غونډو کې د قران کريم تلاوت

د غونډو په پيل کې د قران کريم تلاوت يو معمول جوړ شوی دی، دا توپير نه کوي چې غونډه سياسي انجنډا لري که ديني، قومي و قبيلوي صبغه يې پر غالبه ده که ملي، د ستاينې لپاره جوړه ده که د څېړنې، د يو چا تلين دی که د کتابونو مخکتنه؟ بس چې هر ډول غونډه وي، د قران کريم اياتونه به پکې ويل کېږي.

دا کار که يو لور ته له رسول الله ص صلی الله عليه وسلم څخه ثابت نه دی، بل خوا يې د قران کريم اهميت را کم کړی دی، د دې پر ځای چې خلك قران کريم په غور ولولي، پيغام ته يې متوجې شي، فکر پکې وکړي؛ دوی يې په غونډو کې وايي، تر يوه ښه قران پوه د دوی لپاره يو ښه اواز لرونکی مهم دی، تر هغه کس چې د قران کريم پيغام خلکو ته په سم ډول ورسوي، هغه کس مهم دی چې د غونډې په پيل کې د قران کريم څو اياتونه د تبرك لپاره تلاوت کړي، بيا د غونډې په اخر کې دعا وکړي؛ نور که د غونډې په جريان کې په عمومي ډول د قران کريم له لارښوونو هر څومره مخالفې خبرې وشي، په خاص ډول د هغو اياتونو له هداياتو چې د همدې غونډې په پيل کې تلاوت شي؛ هم پروا نه لري، يوازې د اياتونو تلاوت غونډې ته برکت ور کړ.

هر شی که د دې سبب شي چې د خلکو توجو د قران کريم له پيغامه بل لور ته کړي، هغه ډېر بد دی، که د عبادت په ډول وي، بدعت دی، که غير ديني وي، له بدوالي سره وسيلې ته تر هدف ډېر اهميت ور کړل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قران کریم یوازې الفاظ جالب نه دي، لوی کمال یې په هغه پیغام کې دی چې د بشر لپاره یې راوړی او د هغه په عملي کېدای یې له بدو ورځو ښو ورځو ته د تګ زېری ور کړی دی.

قران کریم په ګڼو ځایونو کې خلك دې ته رابللي دي چې تاسو له فکره کار واخلئ، د قران په پیغام او ایاتونو کې فکر وکړئ، یوازې د تبرك لپاره نه دی، یو کس که په سینه پسې ټوله شپه قران کریم نیولی وي، خو سهار یې په هدایاتو عمل نه کوي، دې کس ته د قران کریم ګوتڅنډنه ده چې عذاب به ور کول کېږي، زموږ ټولنه یوازې دې ته اړتیا نه لري چې په قران کریم تبرك تر لاسه کړي، بلکې په هغه پیغام عمل ته اړتیا لري چې د بشریت لپاره په دې کتاب کې راغلی دی.

بدمرغي او منحوسیت د انسان په اعمالو کې دی، انسان ته هر څه له خپله عمله ور پېښ دي:{قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ} [یس: 19].

ترجمه: دوی ویل: بدفالي له تاسو سره ده. یعنې ستا عمل د بدفالي او بدمرغي سبب کېږي.

موږ ته قران کریم یادونه کړې ده چې دین هغه څوك زده کولای شي چې کوښښ ورته وکړي(عنکبوت: ٦٩) او د خپل ځان حال هغه څوك بدلولای شي چې جمعي هڅې ورته وکړي(انفال: ٥٣، رعد: ١١)؛ مګر موږ د دغه پیغام عملي جنبې ته نه ګورو، یوازې د کتاب په ورقو برکت راته کافي معلومېږي. نبي علیه السلام خلك د قران کریم زدکړې ته هڅول: «إِنَّ اللهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ».(١)

ترجمه: یقینن الله تعالی په دې کتاب ځینې کسانو ته عزت ور کوي او نور بیا په رسوا کوي.

"اللهم علمه الکتاب" .(٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: اې الله! په کتاب يې پوه کړه.

څوک په دې کتاب عزت تر لاسه کوي، څوک خوارېږي؟ قران کريم په ګڼو ځايونو کې ويلي:

{إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْراً كَبِيراً} [الإسراء: 9]

ترجمه: دغه قران په رښتيا ډېرې غورې لارې ته هدايت کوي او هغو مومنانو ته چې نيک کارونه کوي د ستر اجر زېرى ور کوي.

په قران کريم کې هدايت دى، د عمل لپاره پکې احکام دي؛ که څوک په هدايت نه پوهېږي او په احکامو يې خبر نه وي، نو عمل به له کومه شي؟ دغه کس به هم په غونډه کې قران کريم وايي چې هم دى برکت تر لاسه کړي هم يې غونډه برکتمنه شي.

قران کريم د عمل کتاب دى، څوک چې عمل په وکړي هغه برکت ځنې تر لاسه کوي، څوک چې عمل نه په کوي، تلاوت يې د هغه لپاره د لا زيات وبال سبب کېږي، د يهودو په صفاتو کې الله تعالى ذکر کړي دي چې دوى د کتاب تلاوت کوي، خو عملي اړخ يې کمزورى دى:

{وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ}. [البقرة: 113]

ترجمه: او يهودو ويل، نصارا په ديني لحاظ هيڅ شى نه دي، او نصاراوو ويل، يهود په ديني لحاظ پر هيڅ شي هم نه دي، په داسې حال کې چې دوى کتاب هم تلاوت کاوه، د دوى په شان خبرې هغو هم کولې چې علم يې نه در لود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته د یهودو او نصاراوو د اختلاف ته اشاره شوې ده چې دوی په داسې حال کې یو د بل دین او تدین ردول چې د الله کتاب یې هم تلاوت کاوه، د هغه پر پیغام یې خوړ نه نیوی، د الله کتاب چې په دې اړه څه ورته ویلي وو، هغه یې نه عملي کول، د تلاوت ترڅنګ یې په دین کې یو له بل سره اختلاف و. قران کریم وایي: د مکې مشرکانو هم د دوی په شان ویناوې کولې، هغوی هم نورو ته نسبت کاوه چې تاسو په دیني لحاظ پر هیڅ دین نه یئ، زموږ دین حق دی.

جالبه به هغه وخت وي چې دقران کریم دغه پاسنی ایت د هغې غونډې په شروع کې تلاوت شي چې یوې مذهبي فرقې د بلې مذهبي فرقې په مخالفت کې جوړه کړې وي، د ایت تر تلاوت وروسته سمدستي مناظر اسلام ووایي چې بریلوی په دیني لحاظ هیڅ شی نه دی، زموږ تګلاره ډېره قران او سنت ته نژدې ده، سلفیان هم ډېر افراطیان دي، د هغوی لاره هم ناسمه ده، موږ اعتدال مرعات کړی، شیعه بیا تر دې یادو دوو ډلو ډېر ګمراهان دي، خوارج بیخي د اسلام له دایرې وتلي دي.

نن چې موږ سترې مذهبي غونډې وینو، په سر کې یې د قران کریم ایاتونه تلاوت شي، ورپسې د قران کریم د پیغام رسونې په پار علماؤ ته د وینا بلنه ور کړل شي، عوام د دې لپاره ورته ناست وي چې د خدای د کتاب په پیغام پوه شي، دوی چې را ولاړ شي، همدغه کیسه ورته کوي چې موږ پر حق یو، زموږ فکري مخالفین ټول پر ناحقه دي، د شیخ القران والحدیث په القابو نازول شوی کس هم د دې پر ځای چې خلك د الله په کتاب پوه کړي، د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم تګلاره ورته بیان کړي، د قران کریم د زدکړې فضیلت ورته ذکر کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بدو اعمالو یې نفرت په زړونو کې پیدا کړي، په ټولنه کې یې نیکو کارونو ته وهڅوي، تعلیم ته یې تشویق کړي، زغم او صبر ته یې را وبولي، د یوه مسلمان پر بل مسلمان حقوق ورته بیان کړي، پر هر مسلمان د ناحقه تاپو لګولو او تهمت ویلو ګنا ورته روښانه کړي، دی هم د مذهبي اختلاف لمن ونیسي، د اسلام د روح پر ځای له خپلې تګلارې د دفاع په لار کې د خپل ځان کارنامې ورته بیانوي، د خدای د عظمت پر ځای د خلکو عظمت ورته بیانوي، د دین د حقانیت پر ځای د خپل ځان حقانیت ورته بیانوي.

الله دې رحم وکړي، له موږ سره دې ټولو ته سمه لار وښیي، د ټولنې لپاره د پوهانو کار دا وي چې هغه ټولنه له انتشاره وساتي، متحده یې کړي، د ټولو اقشارو، فکري مکتبونو او ډلو لپاره مشترک ټکي پیدا کړي او پر همدې نکتو یې د متحد ساتلو په پار هڅې کوي، زموږ بدمرغي داده چې عالمانو مو د ټولنې د انتشار لپاره ملاتړلې ده، د مذهب او دین په نوم دغه انتشار به د ټولنې لپاره ډېرې بدې پایلې ولري، هیله ده خلک د قران کریم پر پیغام سره راټول کړل شي، نه دا چې د قران کریم په نوم سره وویشل شي، د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم د طریقې په نوم اتحاد ته را وبلل شي، نه دا چې هغه طریقه د اختلاف ذریعه جوړه شي. په دې توګه به هم ټولنه خرابه شي، هم به دین بد نامه شي او هم به پوهان و عالمان خپل حیثیت پکې وبایلي.

۳۱/۱/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب صلاة المسافرین و قصرها، باب فضل من یقوم بالقران ویعلمه... ح: ۸۱۷)

(۲)رواه البخاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قران د پوهېدنې اصول او تفسيري تګلاره

په قران د پوهېدنې او د تفسير لپاره يې ځينې ټکي بايد په نظر کې ونيول شي چې له قران څخه مفهوم اخيستل او په مطلب يې پوهېدل لوستونکي ته اسانه شي.

اول: قران کريم بايد په قران کريم تفسير شي، دا ځکه چې د قران ځينې مجمل اياتونه بېرته په قران کريم کې مفصل راغلي دي چې د تفسير لپاره يې خپله دغه اياتونه کافي دي.

دويم: قران کريم ته بايد په خالي ذهن راشو، هيڅ مخکنی فکر و دريځ بايد له ځان سره ونه لرو او د يوه فکري مکتب په پلوي به د هغه تفسير نه کوو، قران دې يوازې په دې نيت وکتل شي چې خپله قران کريم څه وايي؟ نه دا چې له قران څخه د خپل دريځ او خپل فکري مکتب لپاره د تاييد دلايل وتراشل شي.

دريم: د قران يوه برخه دې په بله نه وهل کېږي، د هغه اياتونه ددې لپاره نه دي چې خپله د هغه د اياتونو ځواب په وشي، يو له بل سره ټکر وبلل شي، دواړه يا يو له عمل څخه وايستل شي، بلکې قران کريم د زمانې په يوه اوږده پړاو کې راغلی دی، چې طبعن يې احکام تدريجي دي، د يوه شي په اړه د زمانې، مکان او د ټولنې حالاتو ته په کتو بېلابېل احکام ورکول شوي دي، په دې د پوهاوي لپاره بايد د هر يوه حکم د نزول وخت، تقاضا او هغه شرايط وکتل شي چې دغه حکم پکې راغی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم: د قران کريم الفاظ، اصطلاحات، جملې، کنايې، اشارې، ضمني مفاهيم، استعارې او هر څه د عربي ژبې دي، که موږ غواړو چې په مفهوم يې ځان پوه کړو، نو لومړی به عربي ژبه زدکوو، دويم به د هغه تفسير، د يوې کلمې معنا، د يوې جملې مفهوم، استعاره، کنايه او هر څه د هغه وخت په عربي، د حديثو په کتابونو، د اصحابو په اقوالو او د عربانو په اشعارو کې لټوو.

پنځم: د قران کريم اياتونه يو له بل سره تړلي دي، ربط سره لري، يو يو يې تفسيرول يا له قران کريم څخه د يوه يا نيم ايت را اخيستل او بيا يې تفسير ناسم کار دی، له قران څخه به داسې مفهوم نه اخيستل کېږي چې د اسلام له عمومي روح او د قران کريم له عمومي تګلارې سره مخالف وي، بلکې د يوه ايت په تفسير کې به د هغې موضوع اړوند د نوور اياتونو مفهوم ته پام کېږي بيا به يې تفسيروي.

شپږم: د قران کريم د ايت، جملې يا توري ګڼې معناوې کول، ناسم تفسير دی، دا سمه ده چې يو لفظ، يا جمله يا متل به د څو مفاهيمو لپاره استعمالېږي، اما هر ځای چې وکارېږي، هلته خپل ځانګړی مفهوم ور کوي، ټول هغه مفاهيم چې دی ورته کارېږي هغه په يوه مشخص ځای کې نه ترې اخيستل کېږي، په دې سره خلک د قران کريم په تفسير کې شکمن کېږي او اصل هدف ورکېږي.

اووم: تر وسه به هڅه کېږي چې د قران کريم مفاهيم په هغه ډول بيان کړل شي لکه څنګه چې يې د الفاظو، جملو او سياق و سباق غوښتنه وي، مګر که يوه قرينه راشي چې لفظ او جمله له خپل اصل مفهوم څخه اړوي او تر حقيقي يې مجازي مفهوم قران کريم او په مجموع کې د اسلام روح ته نژدې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم: قران کریم اصل او متن دی، سنت او حدیث یې تشریح کوي، نـو په شرحه باید د قران قاطع احکام مات نه شي او نـه زیـاتوب پـر وشي، یوازې د تشریح برخه کې سنت او حدیث کفایت کوي.

۲۱/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په منصوصي مسایلو د پوهاوي لپاره

د يوې تاريخي قضيې لپاره اړينه ده چې د هغه وخت شرايط په پام کې ونيول شي، که موږ نن د احمد شاه بابا د وخت پر تاريخي پېښو څېړنه کوو، ملامت او سلامت پکې پيدا کوو، نو د هغه وخت له شرايطو سره سم به قضاوت کوو، د نن په عينکو کې که ورته وګورو نو د هغه وخت بيخي زيات کارونه او فيصلې به ناسمې راته ښکاره شي، له دې امله پر تاريخي پېښو د قضاوت لپاره د هغه وخت په حالاتو او شرايطوبايد پوه شو، ټولنه، مکان و زمان به په نظر کې نيسو، که نه له دې پرته قضاوت به هسې د ړانده لکړه وي که هر ځای ولګېده.
شرعي نصوص هم د زمانې په يوه خاص مقطع کې راغلي دي، يوې خاصې ټولنې ته راغلي دي، چې په ځانګړو زماني و مکاني، ټولنيزو، سياسي، اقتصادي او پوځي شرايطو کې يې قرار در لود، د هغې ټولنې يو خاص کلتور و، ځانګړې ژبه يې وه، چې طبيعي خبره ده هره ژبه به د سونو کلونو تر تېرېدلو وروسته د هغه وخت له ژبې سره په هره برخه کې توپير ولري، يو متل، يوه اصطلاح، يوه قاعده او... کله له خاصو حالاتو، ځانګړي وخت، يا مشخص مکان څخه را پيدا کېږي چې د هغه حالت، وخت او مکان يا تقاضا هم يو خاص حد وي، ټول وخت نه پاتېږي، له دې امله نو په شرعي نصوصو کې چې کوم احکام راغلي دي، کومې لارښوونې دي، توصيې شوې دي، ترټنې، وعيدونه او ګوتڅنډنې دي، يا بل لور ته ثوابونه، ښيګڼې او نيکۍ دي، دا حتمن د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت تر حالاتو، ټولنې، وخت و زمان پورې په یوه نه یو ډول اړه لري، چې پرې د پوهاوي لپاره پر دې یادو ټکو نظر ساتل اړین دی.
په دې هر څه د ښه پوهېدلو لپاره باید موږ دغه یاد هر څه تر نظر تېر کړو، له دې سره به په عربي ژبه هم پوهېږو، ټول هغه وسیله وي علوم او ذرایع به له یاده نه باسو چې له موږ سره د شرعي متن په پوهاوي او ترې په اجتهاد کې مرسته کوي، تر دې هر څه وروسته موږ کولای شو چې له شرعي نصوصو تر ډېره حده سم او درست استنباط وکړای شو.
په دې تګلاره موږ د عمومي او خصوصي احکامو تفکیک په اسانۍ کولای شو، اوږد مهالي او لنډ مهالي احکام پېژندلای شو، د فرضو، واجبو، سنتو او مستحبو توپیر کولای شو، فرد ته متوجې اوامر له هغو جلا کولای شو چې ټولنې ته متوجې وي، په حکمت او فلسفه یې ځانونه پوه کولای شو، د وخت او حالاتو سره سمون ور کولای شو، د مکان او ټولنې له غوښتنو سره سم تفسیر کولای شو چې نه به بې منطقه ښکاري، نه به یې معقولیت ختم شوی وي، نه به د دین او شریعت له عمومي روح څخه لرې شوی وي او نه به یې د ټولنې خلکو ته ستونزې را ولاړې کړې وي.

یو مثال:

په بخاري او مسلم کې یوحدیث دی چې د جامې له ځړولو څخه منعه کوي: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا أَسْفَلَ مِنَ الكَعْبَيْنِ مِنَ الإِزَارِ فَفِي النَّارِ».(۱)

ترجمه: له رسول الله ص صلی الله علیه وسلم څخه نقل دی چې ده ویل: لنګ چې تر بجلکو کښته شي هغه به په اور کې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه روایت د پوهاوي لپاره اړینه ده چې د هغه وخت ټولنه مطالعه کړو، د شان ورود په اړه یې فکر وکړو، حکمت یې وګورو او د دې موضوع ټول روایات هم تر نظر تېر کړو.

که ددې روایت الفاظ وګورو، نو یو ډول نیوکه دا پر کېږي چې که انسان ته وعید وای، نو باید د «ما» پر ځای یې «من» ویلي وای چې ما غیر ذوي العقولو ته کارېږي او من ذوي العقولو ته استعمالېږي، نو که جامه په اور کې اچوي، د دې وعید نو انسان ته ولې وشي؟

دویم دا چې عربانو پخوا د تکبر له مخې یوه غټه جامه د شا له لورې ځروله، په دغسې احادیثو کې زیاتره هماغې د تکبر ځرول شوې جامې ته اشاره ده.

درییم دا چې په نورو حدیثونو کې له غه کاره په هغه صورت کې منعه شوې ده چې د تکبر په نیت وي، په یوه حدیث کې دي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لاَ يَنْظُرُ اللَّهُ يَوْمَ القِيَامَةِ إِلَى مَنْ جَرَّ إِزَارَهُ بَطَرًا».(۲)

له ابو هریره رض روایت دی چې رسول الله ص صلی الله علیه وسلم ویل: د قیامت په ورځ الله تعالی هغه کس ته نظر نه کوي چې د تکبر له مخې لنګ ځروي.

د امام بخاري رحمه الله نظر هم دغه دی چې که څوک د تکبر له مخې جامه ځروي، هغه تر دې وعید لاندې دی، ځکه یې باب کې د خیلاء یادونه کړې ده.

د هغې قاعدې له مخې چې د قران کریم ځینې ایاتونه د قران کریم په نورو ایاتونو تفسیرېږي او د حدیثو دا هم دغه ډول، نو د مخکې مجمل حدیث حکمت په دې وروستي حدیث کې ذکر شوی دی چې که د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکبر له مخې دا کار څوک کوي، نو د خدای له قهر سره به مخ شي، اوس خبره روښانه شوه چې د جامو له ځړولو او ځکولو ولې منعه شوې ده؟

لنډيز:

دا يو مثال و، چې ما غوښتل د خپلې خبرې لپاره يې د سند په توګه وړاندې کړم، په قران کريم او خصوصن په حديثونو د ځان پوهاوي لپاره اړينه ده چې ياد کړي ټکي ټول په نظر کې ونيول شي.

په قران کريم که د استوی علی العرش، الهي معيت، ساق، يد الله، وجه الله او دې ته ورته نور موضوعات دي چې که د تفسير په اړه يې دغه تګلاره په نظر کې نيول شوې وای، نو هغه اختلافات او بېلابېل افراطي دريځونه به نه رامنځته کېدلای چې اوس يې په کتابونه کې لولو، د خلکو ويناوې يې په اړه اورو او پر همدې اختلافاتو د يو بل د تکفير شاهدان يو.

عيني مسله د حديثو هم ده؛ که سم رواياتو يې له ناسمو بېل شوي وای، د تفسير او تعبير لپاره يې منطقي، معقوله، قران کريم ته نژدې، د دين له روح سره سمون لرونکې تګلاره غوره شوې وای، نو د دې اختلافاتو او ټاپو لګولو شاهدان به نه وای، اوس هم وخت لرو چې په دې اړه فکر وکړو، سمه تګلاره تعقيب کړو، نه يوازې د اختلافاتو د حل لپاره؛ بلکې د الهي کتاب د سم تفسير او نبوي احاديثو د ښه تعبير لپاره هم دا کار اړين دی، په دې سره به د اختلافاتو او تکفيرولو لړۍ يو څه سلو شي او خلک به د ارام سا واخلي.

۲۱/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچيني:

(۱)صحيح البخاري، كتاب اللباس، باب ما اسفل من الكعبين فهو في النار، ح: ۵۷۸۷)

(۲)(بخاري، كتاب اللباس، باب من جر ثوبه من الخيلاء، ح: ۵۷۸۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نصاب کې تر وخت تېر موضوعات

زمـوږ د مدسـو او پوهنتـون پـه نصـابونو کـې لا هـم داسـې مضـامين تدريسيږي چې په نړۍ کې مصداق نه لـري او د مصـداق د پيـدا کولـو لپاره يې څو سوه کاله شا ته تګ کوو؛ يا هم داسې مواد دي چې ځای يې تر هغه ښه بديل نيولی دی، لکه مسواک ته بـرس، پـه خـاورو لاس مينځلو ته صابون، د استنجا د ډبرو يـا لوټـو پـر ځـای تشـناب کاغـذ او داسې نور.

په شرعي متن کې د موضوعاتو دوه بعده دي، يوه يې له دې املـه ذکـر شوې ده چې ورته اړتيا وه، تر دې ښه بـديل وجـود نـه در لـود يـا هـم يوازې د انساني ټولنې اړتيا وه، لکه د مسـواک بـديل نـه وو او د غـلام يادولو يوازې اړتيا وه ځکه ټولنه کې لويه فيصدي وه، مجبورن بايد يوه حللاره ورته پيدا شوې وای. بل خوا د موضوعاتو اروايي و تعبُدي بعـد دی چې د انسان له نفس او د خدای له عبادت سره تړلی دی.

نو کوم موضوعات چـې تعبـدي او اروايـي اړخ لـري، لکـه: لمـونځ او ماثوره دعاوې و اذکار، دا مواد تر وخت نه تېرېږي هر وخـت پـه ټولنـه کې ورته اړتيا شته او بايد تدريس شي. بل لور ته هغـه موضـوعات دي چې يا يې بديل وجود نه در لود، لکه: مسواک، په لوټو يا تيږو استنجا، په خاورو د لاس يا لوښي مينځل، دا هغه شيان دي چې پـه تېـر وخـت کې يې ښه بديل وجود نه در لود. اوس بايد پـه کتـاب کـې د مسـواک ځای برس او کريم ونيسي او که مسواک ياد شي په څنګ کـې د بـرس او کريمو يادونه هم وشي، دا به ښه وي. همـدا شـان تـر لوټـو او ډبـرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشناب کاغذ ډېر ښه دی، باید د ډبرو و لوټو پر ځای نور کاغذ یاد شي او هم د لاسونو و لوښو په مینځلو کې د خاورو ځای شامپو و صابون ونیسي.

د فقهې په کتابونو کې راغلي دي چې تر استنجا وروسته به لاسونه پر دېوال مښي یا که په لوښي کې سپي وڅټل هغه به په خاوره وهي، دلته هدف د لوښي او لاس پاکوالی دی، نو که له خاورې پرته دا هدف یو بل شي په ډېر ښه ډول ترسره کاوه، بیا به هم خاورې یادوو؟ په حدیث کې یې ځکه یادونه شوې وه چې شامپو نه وه، که شامپو وای، حتمن به یې یادونه کړې وه او خاوره به چا څه کوله؟

بل اړخ د غلامانو د موضوع دی، غلام د عربي جاهلي ټولنې لا ینفک جز و؛ که په شرعي متن کې د هغوی د ستونزو په اړه هدایت نه وای ور کړل شوی هم د هغه خت ټولنه په زحمت اخته کېده. د غلام یادونه د دې لپاره نه وه چې خلك د غلام نیولو ته وهڅوي، بلکې هدف په ټولنه کې د شته غلامانو ختمول وو؛ ځکه به یې په هر شي کې د یوه غلام د ازادولو توصیه کوله. اوس چې په نړۍ کې د غلامانو هغه پخوانی ډول ختم شوی دی، نور باید بحث ور باندې ونه کړو، خپل وخت په داسې بحثونو کې تېر نه کړو چې هغه ګټه نه لري او د تاریخ برخه ګرځېدلي دي.

د بشري اړتیا له مخې په شرعي متن کې د خلافت یا امارت یادونه هم شوې ده. عربو د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم په وخت کې ټولمنلی نظام نه در لود، هغوی قبیلې وې او هرې قبیلې ځان ته واکمني او پاچاهي پر یوه موټي ځمکه کوله. رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پوهېده چې پر عربو د یوه نظام په نه شتون کې دوی بیا په خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځې جګړو سره اخته کېږي، له دې امله یې د یوه نظام بنیاد کېښود، په حدیثونو کې یې د همدې اړتیا له مخې یادونه هم راغلې ده. اوس چې خلافت وجود نه لري، نو په نصاف کې د خلافت په اړه بحث لوستونکو ته څه ګټه لري؟

باید پر دې بحث وشي چې د اوس وخت اړتیا څه ده؟ نړۍ نوره د خلافت دورې ته نه ستنېږي، په اسلامي دنیا کې د ملتونو وېش ته په کتو نور تر یوه خلافت او یوه واکداره لاندې د دې ګڼو ملتونو را یوځای کول شوني نه برېښي، تر دې دا ښه ده چې ملتونه پر خپل ځای ومنل شي، د یوه خلافت پر ځای د ګڼو ملتونو یوه اتحادیه رامنځته شي، د خلافت تر موضوع دا هم نوې ده، هم اوسمهال ممکنه ده او اسلامي نړۍ تر بل هر چا ډېره اړتیا هم ورته لري.

زموږ غلطي دا ده چې د یوه عیني شي له منځه وړلو باندې انرژي مصرفوو، د یوه تېر شي راوړلو ته کار کوو، اما دا نه شو کولای چې له عینیت سره د ټکر پر ځای باید تعامل وکړو، له نویو حالاتو او شرایطو سره باید مخ شو او حللار ورته وباسو. موږ ته اوس هم نړۍ د کفر او اسلام ترمنځ وېشلې ښکاري، فکر کوو چې زموږ اسلامي ورونه او اسلامي امت به له موږ سره مرسته وکړي، لاس به راکړي، د نامسلمانو همکاري به ایله کړي، اما عملن داسې هیڅ نه تر سترګو کېږي بلکې بالعکس خبره ده. نړۍ اوس پر ملتونو وېشل شوې ده، د پخوا په شان دیني هویتونه اوس په نړۍ کې مهم نه دي، ملي هویت سرې کرښې دي، نو تش په خیالونو کې خپل ملي هویت د دیني هویت په جذبه کې قرباني کول، د ځان غلول دي نور په عیني شرایطو کې هیڅ بدلون نه راولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ دا نه سنجوو چې زما مبارزه په نړۍ کې شرایط بدلولای شي که نه؟ که ټوله نړۍ کې ملي هویتونه وي، لا هم موږ دا درک نه لرو چې نور د پښوا په شان نړۍ پر دیني هویتونو وېشل له امکانه وتلې خبره ده، اوس تر دې هویت خلکو ته ملي هویت مهم دی او د خپلو ملي ګټو په رڼا کې خپلې سیاسي، کلتوري، نظامي، اقتصادي او ډیپلوماټیکې اړیکې تنظیموي.

بشر له پیله تر اوسه ورو – ورو د تکامل پړاونه وهي؛ دلته تکامل په هغه ډول نه یادوم چې ډاروین یې یادونه کوي، بلکې له تکامله مې هدف له وروسته پاتیوالي او غیر عصریتوب څخه چټکوالي او عصریتوب ته د نړۍ کړندی سفر، موخه ده.

حج ته پښوا خلك د كاروان په شكل تلو، میقات ته په رسېدو به یې احرام تړی، په دې کې به میاشتې لګېدلې، اما نن په الوتکه کې په ډېر چټك، خوندي او اسانه ډول حاجیان وړل کېږي.

جنګ کې اسان، تورې، غشي، نېزې او ډالونه کارېدل، اما نن طیارې، توپونه، ټانګان، موټر، وړې او غټې وسلې کارېږي.

د کښت په برخه کې همدومره بدلون راغلی، د تعلیم په برخه کې هم، د صنعت برخه بیخي حیرانونکې ده، د ژوند ډولونه بدل شوي دي، لنډه دا چې په هره برخه کې ژور بدلون راغلی دی او دا هر څه د تکامل په نتیجه کې راغلی دی.

حتا هغه ډلې/اشخاص چې په یو ډول هم تکامل نه مني، د هغوی په نظریاتو کې هم له ورایه تکامل جوت دی. د طالبانو په تېره دوره کې ټلویزیون ته اجازه نه وه، اوس شته، عکس بند و، اوس اخیستل کېږي، ښځې له کاره بندې وې، اوس ان د ټلویزیون پر پرده راښکاره کېږي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی په حکومت کې کار ورسره کوي. دا د هغوی په نظریاتو او عمل کې ښکاره او محسوس تکامل دی.

د مدرسو اوسنی درسي نصاب بیخي تر وخت تېر دی. مواد یې هم ټول زاړه دي، حتا د عربي د زدکړې په برخه کې هم بیخي ډېر کمزوری دی او هیڅوک هم د عربي د زدکړې توان نه لري. فقهي برخه یې همداسې، د تفسیر، حدیثو، اصولو التفسیر، حدیث او فقه، تاریخ، اخلاقیاتو، جدیدو معاملاتو، نړۍ والو اړیکو، د سیاسي نظام ترکیب او بالاخره له ټولنې او نظام سره د تعامل او برخورد برخه یې هم په صفر کې ضرب ده.

د پوهنتون برخه هم تر مدرسې ښه نه ده، دلته هم د نړۍ د پوهنتوني نصاب په کچه خورا زیاتې نیمگړتیاوې شته، هم نصاب کمی لري، هم یې استادان لري، هم شاگردان، هم چاپیریال لوړو زدکړو ته نه دی جوړ او هم یې وسایل کم دي.

د مکتب او مدرسې له اولې ورځې موږ خپلو ماشومانو ته غیر ضروري، تر وخت تېر او تر سویه لوړ مواد وایو، ور زدکوو او ویلو ته یې مجبوره کوو.

زموږ په دې برخه کې ډېرو سمونو، زیاتونو، کمونو، سکڼلو، اخیستلو، غورځولو، بدلولو او اصلاح کولو ته اړتیا ده.

۲۲/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انځور اخیستلو شرعي حیثیت

انځور اخیستل هم یوه اختلافي موضوع ده، په دې اړه ګڼ کتابونه د بېلابېلو فکري مکتبونو ته منسوبو کسانو لیکلي دي. د کم کیف له یو څه اختلاف سره زیاتره یې په دې اند دي چې له اړتیا پرته انځور ناروا دی.

زما په اند که د دې موضوع ټول احادیث سره یو ځای شي، مطلق یې د مقید په رڼا کې وکتل شي، د حدیث شان ورود تر نظر تېر شي، که د حکم خپل خاص مورد وي، په نظر کې ورسره نیول شي، د واقعې په اړه راغلي احادیث که مطلق راغلي وی که مقید، شوې پېښه د هغه تفسیر وګڼل شي او په همدې رڼا کې دغه روایت شوي ټول احادیث تفسیر شي، هیڅ یو یې له نورو مجرد او بېل تفسیر نه شي، یوازې یو حدیث یې د حکم اخیستلو لپاره کافي ونه ګڼل شي، په دې توګه اختلاف هم له منځه ځي، که بیخي ورک نه شي کمېږي حتمن، د نصوصو سم، منطقي او معقول تفسیر به هم وړاندې شي چې نه به واقعیت له نظره لوېدلی وي، نه به نصوص مجرد تفسیر شوي وي، نه به شانزول او شان ورود له پامه اچول شوی وي او نه به یو نص په بل وهل شوی او ترمنځ به یې ټکر ته په لوی لاس زمینه برابره شوې وي.

تر دې وضاحت وروسته زه د انځور اخیستلو په اړه هغه روایت راوړم چې شان ورود یې خپله پکې ذکر شوی دی او د حکم حیثیت یې هم ځنې معلومېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ، وَأُمَّ سَلَمَةَ ذَكَرَتَا كَنِيسَةً رَأَيْنَهَا بِالْحَبَشَةِ فِيهَا تَصَاوِيرُ لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أُولَئِكَ، إِذَا كَانَ فِيهِمُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ، فَمَاتَ، بَنَوْا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا، وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكِ الصُّوَرَ، أُولَئِكِ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».(۱)

ژباړه: له عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چې ام حبيبې رض او ام سلمې رض رسول الله ص صلی الله عليه وسلم ته کليسا ذکر کړه چې دوی په حبشه کې ليدلې وه، په هغې کې تصويران وو، رسول الله ص ص ورته وويل: د هغوی چې به نيک سړی وفات شو، دوی به يې پر قبر عباتخانه جوړه کړه، د هغه انځور به يې پکې نقش کړ، نو دا به د قيامت په ورځ د الله په خوا کې ډېر بدترين کسان وګڼل شي.

دغه حديث د انځور هغه علت په ډاګه کوي چې ولې حرام شوی دی، شان ورود يې روښانه کوي چې دغه حکم تر چيشي ور کول شوی دی او دا هم روښانه کوي چې ايا دغه حکم خاص دی که عام؟

هر هغه تصوير چې خلک يې عبادت کوي، يا د تقدس تر حده ورته احترام لري، دغه انځور هر وخت حرام دی. له انځور څخه منعه د همدې لپاره وه چې خلکو يوازې د هغه کسانو انځورونه ساتل يا يې اخيستل چې تقدس يې ورته در لود، رسول الله ص ص يې علت بيان کړ، چې دغه انځورونه د هغو نيکانو خلکو وو، چې له دوی سره يوځای يې ژوند کاوه، کله چې به مړه شوو، خلکو يې د ياد تازه کولو په پار انځورنه جوړول، بيا به همدا انځور وروسته نسل ته پاته شو، هغوی به د خپلو پلرونو هدف ورک کړ، فکر يې کاوه چې هغوی يې عبادت کاوه، نو دوی به يې هم عبادت پيل کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کور کې د انځور د نه ساتلو عامل همدعه کېدلای شي چې ایینده د عبادت وسیله نه شي، حتا دومره سختي پر شوې ده چې مطلق انځورونه یې بند کړي دي، یعنې یو ځای حکم له علت پرته ذکر شوی دی، یا ممکن رسول الله ص ص مطلق حکم ور کړی وي، یا ښایي له راویانو څخه مطلق روایت شوی وي هغوی یې علت او شان ورود نه وي روایت کړی.

له انځور څخه که هدف د خلکو گمراه کول وي، مثلن: یا د خدایي عبادت پر ځای، خلك د هغه عبادت هم پیل کړي یا یې همدومره احترام وکړي، یا هم دا فکر خلکو ته ور کړل شي چې انسان هم کولای شي چې د خدای په شان مخلوق جوړ کړي، نو د انسان انځور وباسي او په دې توگه د خلکو په اذهانو کې د خدایي عظمت د کمولو شیطاني هڅه کوي، له دې امله هغو کسانو ته هم گوتڅنډنه شوې ده چې په دې هدف انځور سازي کوي، روایت کې راغلي دي:

عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا مُتَسَتِّرَةٌ بِقِرَامٍ فِيهِ صُورَةٌ، فَتَلَوَّنَ وَجْهُهُ، ثُمَّ تَنَاوَلَ السِّتْرَ فَهَتَكَهُ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ مِنْ أَشَدِّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، الَّذِينَ يُشَبِّهُونَ بِخَلْقِ اللهِ».(۲)

ژباړه: له عائشې رض روایت دی، دې ویل: رسول الله ص ص ما ته راغی، ما د نري ټوکر یوه پرده ځړولې وه چې پر هغې انځور جوړ شوی و، د ده د مخ رنگ سره واوښت، بیا یې پرده څیرې کړه، وې ویل: د قیامت په ورځ هغو کسانو ته سخت عذاب ور کول کیږي چې له الهي تخلیق سره مشابهت کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه حدیث روښانه کړه چې له الهي تخلیق سره مشابهت کول، د الهي تخلیق له عظمت څخه د مخلوق غافله کول دغسې حرام دي لکه څوک چې د خدای له عبادته خلک ګرځوي.

اوس خبره صفا شوه، د انځور د حرمت دوه اساسي عوامل دي چې دواړه یې له شرک څخه د اسلامي ایمان د ساتلو لپاره دي. که نن هم څوک د عبادت لپاره انځور ځړوي، لکه ځینو کسانو د پیرانو عکسونه په موټر یا رکشه کې ځړولي وي چې بیا یې موټر له اوښتلو بچ شي یا هم غلا نه شي یا دې ته ورته، دا حرام او مشرکانه عمل دی، یا دا هدف ولري چې د خدای له تخلیق سره مشابه تخلیق کوي، د دې لپاره چې د الهي تخلیق له امله چې د خدای کوم عظمت د مخلوق په ذهن کې دی، هغه ته صدمه ورسوي، نو دا شیطاني عمل دی چې خلک د مخلوق له خالقه ګمراه کوي، الله به یې سخته سزا ور کړي.

که د انځور په اخیستلو کې دا دوه علته وجود ونه لري، یا هم دومره ورته اړتیا وي لکه د نن زمانې په ډیجټل نړۍ کې، نو بیا انځور اخیستل حرام نه دي، بلکې په ټولنه کې د امن، استقرار او مجرمانو د نیولو لپاره اړین دي، د کاروباري چاپیریال د خوندیوب لپاره لازمه ده چې ډیجټل وسایل وکارول شي چې د معاملاتو په برخه کې ډاډ رامنځته شي؛ نو نه یوازې انځورونه حرام نه دي، بلکې اړین دي.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب المساجد و مواضع الصلاة، باب النهي عن بناء المسجد على القبور واتخاذ الصور فيها... ح: ۵۲۸)

(۲)(صحیح مسلم، کتاب اللباس والزینه، باب لا تدخل الملائکه بیتا فیه کلب و لا صور، ح: ۲۱۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اوسني افغان دولت سره جنګ زموږ په ګټه دی او که تعامل؟

په هیواد کې د نظام تر سقوط وروسته ډېرى کسان چې یا په خارج کې دي یا هم یې په تېر نظام کې کار کاوه په دې فکر دي چې باید د اوسني دولت خلاف وسله وال مقاومت وشي او دا زموږ د هیواد په ګټه دی، دوی د دې لپاره مبارزه هم کوي، په ټولنیزو رسنیو کې د دې لپاره فعالیت هم کېږي او که یو ځای یو غلچکی برید شوی وي، نو دوی ورته هوا هم ور کوي.

خو جنګ د دوکان یوه سودا نه ده چې که ګټه یې کړې وي هم تر یوه کوره به محدوده پاته شي او که زیان یې وکړ هم تر هغه کوره به منحصره وي، جنګ یوه ټولنیزه پدېده ده چې تخریب، زیان او ورانی یې نه یوازې د هغې سیمې اوسېدونکو ته رسېږي بلکې له هغې سیمې لرې پراته قومونه یې هم له تاثیراتو خوندي نه پاتېږي. نو د یوه داسې کار لپاره ډېر فکر په کار دی، په ډېره سنجېده ګي باید په دې اړه خبرې وشي، خلکو ته مشوره ور کړل شي او دې فعالیت ته لاس ور واچول شي، اما موږ که له یوه جنګه ځانونه خلاصوو، بل ته لاس ور اچوو.

د دغه جنګ شرعي اړخ څنګه دی؟ ایا په شریعت کې د یوه برحاله نظام خلاف یوې ډلې ته د جنګ کولو اجازه ور کړل شوې ده؟ د جنګ لپاره په شریعت کې کوم شرایط دي چې په بشپړولو یې د جنګ لپاره شرعي سند تر لاسه کېدلای شي؟

په دې لنډه لیکنه کې د اوسني دولت خلاف د جنګ پر شرعي او عقلي اړخونو لنډ بحث کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه په دې لیکنه کې د شریعت له اړخه د جنګ لپاره ټول شرایط نه لیکم، البته دا یادونه کوم چې شریعت د یوه کار د قبولیت لپاره حتمن شرطونه ایښي دي، حتا که هغه فردي عمل هم وي، مثلن: لمونځ دی، که بې وخته لمونځ وشي، نو قبولیت نه لري، که بې اودسه وشي هم یې نه لري، داسې نور شرایط، نو د فردي او ټولنیز عمل ترمنځ د ځمکې او اسمان هومره فرق دی، د جهاد لپاره اساسي او مهم شرط د نظام وجود دی، یو نظام کولای شي چې د جنګ اعلان وکړي، ملت د جهاد لپاره وپاروي او خپل دښمن ورته مشخص کړي، له دې پرته هیڅ ډله او ګوند نه شي کولای چې د جنګ شرعي اجازه نامه تر لاسه کړي. دا چې په هیواد کې د طالبانو تحریک په زور سیاسي واک نیولی دی، نو اوس یې پر خلاف نورې ډلې ټپلې د جنګ تابیا نیسي.، جنګ ته خلک را بولي او یا یې عملن په دې میدان کې اقدامات کړي دي، دا کارونه یې له شرعي اړخه هیڅ جواز نه لري، ځکه دوی دولت نه دي، پر یوه لویشت ځمکه واک نه لري، د مالي تمویل سرچینې نه لري، دوی د بل تر حاکمیت لاندې ساحه کې اوسي، په مالي برخه کې یې نور دولتونه تمویلوي چې هغوی بیا په دې کې خپلې ګټې لري، هیڅوک هم د خدای لپاره کار نه کوي، هر نظام چې د یوه برحاله دولت خلاف مقاومتیانو ته مالي کومک ور کوي، ځای ور کوي، په روانې جنګ کې د هغوی مټ پیاوړی کوي، تر څنګ یې حتمن خپل اهداف لري چې په دې اړودوړ کې خپل ټاکلي اهداف تر لاسه کوي. په دې برخه کې د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم عملي سنت زموږ لپاره د لارې مشال دی چې رسول الله ص صلی الله علیه وسلم په مکه کې جهاد نه دی کړی خو مدینه کې یې کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د دې ملاتړ نه کوم چې طالبانو په زور د واک په تر لاسه کولو بنه کار وکړ، زه هغه وخت هم د دې ملاتړی وم چې له سیاسي جوړجاړي سره طالبانو د هغه وخت د برحاله نظام برخه شوي وای، اما دا چې اوس طالبان راغلي دي، د هیواد سیاسي واګې یې په لاس کې دي، نو د دوی خلاف مقاومت به هماغه پایلې ولري لکه د تېر نظام خلاف چې د طالبانو مقاومت درلودې یا د کمونستې د دولت تر ړنګولو وروسته چې د مجاهدینو مقاومت درلودې.

د نیابتي جنګ اول لوی تاوان دا وي چې د هغه دولت لپاره بدیل نه لري، دا اوس موږ طالبان وینو چې د تېر فاسد او مات وګړوب نظام بدیل نه شي کېدلای، د هغه نظام تشه نه شي ډکولای، مجاهدینو د کمونستانو د دولت تشه ډکه نه کړه، نو که بله ډله د یوه برحاله دولت خلاف مقاومت کوي، موږ یې باید لومړی پر دې فکر وکړو چې ایا ته یې بدیل کېدلای شي؟ عقلن دا محاله ده چې د یوه دولت خلا دې یوه ډله ډکه کړي، موږ یې هم تجربه کړې ده او هم عقلن دا کار محاله دی.

دویم لوی تاوان یې دادی چې د نړدې هیوادونو لاسوهنې ته لار جوړوي، دغه ډله چې نه د خپلې سرپنا ځای لري او نه د مالي تمویل لپاره مالي سرچینې، نو حتمي خبره ده چې هم به د بل نظام تر چتر لاندې اوسي او هم به یې مالي ملاتړ نور نظامونه کوي، دا کار هغوی د ثواب لپاره نه کوي، د خپلو ګټو لپاره یې کوي او پر دې ډله خپل شرایط مني، چې دا کار یې هم زموږ د ملت او هیواد په زیان دی او هم د هغې ډلې د راتلونکي واک او قدرت لپاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېیم زیان یې دادی چې د برحاله نظام توجو له خدمت، فساد سره لـه مبارزې، د خپلو کسانو له اصلاح، د ولـس د ستونزو لـه حـل کولـو او نورو مهمو چارو څخه یوازې د ځـان دفـاع او د جنـګ پـر ګټلـو شـي، جنګ فساد ته لار جـوړه کـړي، نـا اهـل کسـان پـر واک راشي، تعلـیم لرونکي او شتمن له هیواده وتښـتي، د شـیانو نرخونـه لـوړ شي ځکـه د ګنټرول لپاره یې څوک نه وي او واکمن کسان په جنګ اخته وي، مافیا په دې لړ کې نور هم هڅه کوي چې جنګ خونړی کړي څـو دوی پـه خړو اوبو کې ماهیان ونیسي.

د اوسني نظام خلاف وسله وال مقاومت څلـورم دا زیـان لـري چـې تـر سقوط وروسته یې یا داعش بدیل کېږي یا هم هغه خارجي افغانان چې له نورو مفسدینو او جنګسالارانو سره یې د تېر نظام ملا ور ماته کـړه، د طالبانو په نسبت هم داعش د ملت او هیواد په تاوان دی او هم خارجي افغانان، داعش ځکه زموږ په زیان دي چې یو خو به هیواد د نړۍ والـو جنګیالیو لپاره پټنځی شي، له دې ځایه بـه مـوږ د نـړۍ پـه شر واړوي، زموږ له کلتور او دود سره نا اشنا دي، افراطیت یې د نورو ډلو په نسبت اوج ته رسېدلی چې زموږ د هیواد تاریخي اثـار بـه لـه منځـه یـوسي، د خلکو کلتور ته به سپکاوی وکړي، د معتدل تدین پر ځـای بـه افراطـي تدین ته ښه په خرپ کار وکړي چې د راتلونکو نسلونو ژوند به مـو هـم ور خراب کړي.

خارجي افغانان هم د وطن له دې امله په تاوان دي چې هغوی له هیواد سره مینه نه لري، دوی دلته له خطرونو سره ځکه راغلي وي چـې خپـل جیب ډکوي، په اروپا او امریکا کې د خپـل ښـه ژونـد لپـاره دلتـه ډالـر ګټي، ځیني یې د هغو هیوادونو د استخباراتو کسـان وي چـې دلتـه پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی لاس شر غواړي، نو تر ګټې یې موږ ته تاوان ډیر دی، البته په دې افغانان کې به یې وړه سلنه پر وطن او ملت مین کسان هم وي چې هغوی ترې مستثنا دي.

زموږ په اند موږ بیخي ډېره جنګي تجربه لرو، ګټه مو نه ده کړې، که د طالبانو پخوانی نظام پاته وای، تر اوسه به دوی له حکومتداري سره شناخته شوي وای، یو نسل به یې په ښارونو کې را لوی شوی وای چې هم به له ښاري فرهنګ سره بلد وای، هم به یې تعلیم کړی وای، هم به له حکومتداري سره په تعامل کې را ستر شوي وای نه له حکومت سره په جنګ کې؛ په دې توګه به طالبانو له اوس سره توپیر در لودی، نه به دومره ورانی کېدلای، نه به وژنې، نه افراطیت دومره وده کولای او نه به ملت دومره خوږ وای، د دې ټولو اشتباهاتو یوه برخه د طالبانو او یوه برخه یې د نړۍ والو وې چې موږ یې تر دې ځایه را ورسولو، نور باید د سوټې زور ازمویل ایله کړو، کړې تجربې زموږ د کړوسیانو لپاره لا کافي دي، نور د تعامل وخت دی، راځئ له طالبانو سره تعامل وکړو، که دوی هر څومره هم سختدریځ دي، توند دي، د واړه کار په وړاندې یې غبرګون سریع او توند وي، بیا هم زموږ تعامل به هغوی اړ کړي چې په ایینده کې نرم شي، د هر عمل په وړاندې نامناسب، چټک او توند عکس العمل ښکاره نه کړي، حکومتولي هغوی خپله حتمن نرمښت، له خلکو او نړۍ سره تعامل ته را بولي او په لنډ وخت کې به یې شاهدان شئ، د بل هیواد د استخباراتي سازمانو تر سختو شرطونو منلو زموږ لپاره دا ډېره اسانه ده چې له طالبانو سره تعامل وکړو، خطا یې ور په ګوته کړو، هلته د کادرونو رامنځته شوې خلا په خپله ډکه کړو، نورو هیوادونو ته د مداخلې چانس ور نه کړو، په دې سره به هم نظام وساتو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم به هیواد او ملت وساتو، هم به طالب تعامل ته اخیر اړ شي او هم به له نړۍ سره اړیکې ورغوو او د هغوی باور به تر لاسه کړو، که موږ هره ورځ یو نظام چپه کوو او بل واک ته رسوو، نو نه به ملت رابانـدې را ټول شي نه به نړۍ باور وکړي او په لوی لاس به د هیواد ټوله شته گاونډیو هیوادونو ته مفت ور کړو او اخیر کې به د هیـواد شته جغرافیه هم د نورو ترمنځ تقسیم شي او موږ به رډې سترگې ورته گورو لکه د احمد شاه بابا د لمسیانو جنگونو چې همدا پایلې در لودې.

۲۰/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تکبر مفهوم

زموږ خلك د تكبر په مفهوم او مصداق خبر نه دي، لـه دې وجـې کـه دې ښه جامه اغوستې وه، متكبر دې بولي، كه دې ويښتان پاك او غوړ كړو، متكبر دې ګڼي، كه ښه موټر دې در لود، متكبر يې، كـه دې پـه كاچوغه خوراك وكړ، متكبر يې، كه د په خوراكي شيانو كـې يـو شـی خوښ نه و، متكبر يې. زما په ياد دې چې مور ته بـه مـې ويـل، پلانـی شی زه نه خورم، زما نه دی خوښ؛ دې به ويل: دومره تكبر كوه، چـې ځان خواروې، دومره مه كوه چې جهان خواروې.

تكبر عربي توری دی، د لغت له مخې لويي ته وايي، تكبر فلان، يعنې استكبر، معنا ځان يې لوړ وښـود، د شريعـت لـه مخـې چـې كـوم ډول تكبر حرام ګڼل شوی دی، د هغه په اړه يوه نبوي حديث كې راغلي:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَـدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ» قَالَ رَجُلٌ: إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا وَنَعْلُهُ حَسَنَةً، قَالَ: «إِنَّ اللهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ، الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ، وَغَمْطُ النَّاسِ».(۱)

ژباړه: عبد الله بن مسعود رض له رسول الله ص ص څخه روايت كړی، ده ويل: د چا په زړه كې چې يوه ذره تكبر وي، هغه جنـت تـه نـه شي تلای. يو كس ويل: سړی دا خوښـوي چـې جامـه يـې ښايسـته وي او څپې يې ښكلې وي،(دا تكـبر دی؟) ده ويـل: اللـه ښـكلی دی ښـكلا خوښوي، تكبر له حقه انكار او د خلكو سپك ګڼل دی.

حديث خبره روښانه كړه، څوك چې په حق له پوهاوي سره د هغه اتباع نه كوي، حتمن متكبر دی، څوك چې خپل ځان پر خلكو لـوړ بـولي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلك تحقيروي، ريشخند په وهي، ځان ورته ډېر اوچت او نورو تـه ورتـه پست ښكاري، هغه متكبر دی.

د شريعت له مخې دغه تكبر حرام دی، خلـك سـپك ګڼـل، لـه حقـه انكار كول، د يوه انسان په هر فعل او كړنه چې د نورو سپكاوی كيږي، خلك تحقيريږي او دی ځان لوړ بولي، هغه تكبر دی او حـرام دی. دا نو د ټولنو تر رواجه تعلق لري، عربانو د اصحابو په زمانه كـې د اوږدې جامې كولې، پر جامو برسېره يې غټه كپړه اغوسته چې پر ځمكه به يـې كشوله، په دې توګه يې ځان د ټولنې مسكينو كسانو ته ډېر مصرفـي ور ښودی، دا د تكبر له امله هغوی كول، ځكه نـو رسـول اللـه ص ص تـر بجلكو كښته جامه حرامه كړه، هدف اصلن تكبر دی، په قران كريـم كې راغلي دي چې له يو چا سره كه خبرې كوې، نو څنګ مه ور ګرځـوه، د رسول الله ص ص په اړه راغلي دي چې هغه به مخامخ له يو چـا سره خبرې كولې، په حديث كې راغلي چې په وريـن تنـدي خـبرې كـول، ملاقات كول صدقه ده، دا ټول د تكبر د مخنيوي لپاره دي.

زموږ په ټولنه كې يو وخت خلكو د پايڅو د كښته كولو پر ځای به يـې دومره پورته كړې وې چې له ګونډو سره به يې درولې وې، ټول خلـك پوهېدل چې دغه كسان د نورو سپكاوی كـوي، پـر مـازي خـبره بـه لـه خلكو سره اخته كېدل، په خلكو پسې به يې نارې وهلې، له څارا راغلي خلك به يې څارايان بلل او سپكاوی به يې كاوه، خولۍ يې چپه پر سر كولې او پټو به يې يوه پيڅكه پر ځمكه څكېده او بله به يې پـر اوږه را اړولې وه، دغه كسان طالبانو د خپل حكومت مهال بند كـړو، د طالبـانو تر واك وروسته په كندهار كې د حكومت له لوري هم بند شـوو او پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل کې به کله ناکله د یوه مشهور کس د تلین پر وخت را ښکاره کېدل.

یو بل ډول تکبر زموږ په ټولنه کې ډېر رواج دی چې خلکو ته خبرې کوي، ورته ګوري نه، مخ یې بل لور ته اړولی وي، بیا خبرې ورسره کوي، دا یو ډول سپکاوی دی، که یو شی درکوي، نو په لاس کې یې د درکولو پر ځای در غورځوي، د چا چې احترام کېږي، هغه ته شی په غورځولو نه ورکوي، څوک چې تر نظر سپک ورځي، هغه ته یې په ور غورځولو ورکوي.

په کاچوغه خوراک، ښې جامې اغوستل، ښې څپلۍ، ښایسته خولۍ، ښه ویښتان، بهترین موټر یا دې ته ورته شیان د تکبر په ټاپه باید حرام نه شي، البته که څوک په موټر کې سپرېږي او پر لار د نورو خلکو د ناستې پر ځای یا د تلو پر وخت پر خلکو دوړې په کوي، دا بیا د خلکو سپکاوی دی، پر انسان دوړې کول، هغه ته اذیت دی او دغه موټر یې واقعن د تکبر نښه ده چې د خلکو سپکاوی د خپل موټر په وسیله کوي. له دې ماسیوا دغه شیان د خدای نعمتونه دي چې الله پر خپل بنده د خپل ورکړي نعمت اثر لیدل خوښوي، نو باید اثر یې معلوم شي .

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الایمان، باب تحریم الکبر و بیانه، ح: 91)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ثواب او عذاب نيمګړې تفسير

د ديني تفسير له زاويې زموږ د ثواب او عذاب تفسير خورا ډېرې نيمګړتياوې لري. زموږ واعظين د وينا لپاره مناسب کسان نه دي، نه يې د وينا طرز د ويناوال دی نه يې معلومات د دې دي چې د وينا پر ستېج/منبر دې ودرېږي، نه د وخت او حالاتو موافق موضوع انتخابولای شي، نه د ثواب او عذاب په بيان کې انډول ساتلای شي او د ګڼو نورو ستونزو ترڅنګ د ثواب او عذاب تفسير يې له بې انډولۍ سره سخت نيمګړی هم وي.

نيمګړتيا يې دا وي چې د ثواب او عذاب په اړه راغلي نصوص يو د بل تر څنګ نه ږدي، د دې نصوصو په تفسير کې د دين اوشريعت عمومي محتوا ته پام نه کوي، د اسلام اساسي پيغام له نظره وباسي او که د ثواب په اړه يوه جمله په درست ايت يا حديث کې راغلې وي يا د عذاب، دوی يې سياق و سباق نه ورسره ګوري، بس د همدې يوې جملې مفهوم بيان کړي او پسې ټاپه يې کړي. که دغه کار دې وکړ جنت ته ولاړې او که دې هغه کار وکړ، بېرته راووتې دوزخ ته ولاړې!!!

خطيب صاحب مبارکه! دغه ايت يا حديث يوازې يوه کړۍ ده؛ يوه کړۍ له درست ځنځير پرته بې معنا ده، کړۍ خپل ښه کار هغه وخت کوي چې له نورو کړيو سره وتړل شي، نو پوره ځنځير ځنې جوړېږي او خورا ډېر کارونه ترسره کولای شي.

دغه هر ايت او حديث به هم وړل کېږي، له خپل ځنځير سره به يوځای کېږي؛ لکه يوه کړۍ چې د تړلو لپاره کار نه شي ور کولای، همدغه ډول يو ايت يا حديث د جنت او دوزخ په پرېکړو کې هم کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شي کولای. په شریعت کې اصولي او اساسي موارد باید له جزي او فرعي مواردو څخه بېل کړل شي. له جزیاتو او فروعاتو سره تړلي نصوص په یوازې سر نه تفسیرېږي، که یې تفسیر کړي ناسم تفسیر به یې وړاندې کوي. د شریعت اصول به هر وینااوال و خطیب ته معلوم وي، که د فروعاتو یا جزیاتو خبرې کوي هیڅ نص به داسې نه تفسیروي چې له اصولي موضوعاتو سره ټکر وي، زموږ د ینااوالو یوه لویه غلطي همدا ده چې خلک یې په وړو شیانو خوشاله کړي وي، بیا نو د بل حق دی نه ګڼي لکه تنزیهي مکروه. بل لور ته یې د ټلویزیون پر کتلو دومره سخت عذاب بیان کړی وي چې د خلکو یې هیلې ور مړې کړې وي خو د اخلاقیاتو، انسانیت او په ورین تندي له خلکو سره مخامختوب به یې نه وي ور ښودلی. تسبیح ویل د یوه سړي شخصي-کار دی، اما په معامله کې ناغېړي یې ټولنې ته زیان دی، تر تسبیح زدکولو لومړی د بل حق ور ښودل او ګنا یې بیانول اړین دي، عینن د ټي وي او اخلاقیاتو مسله ده؛ که یو څوک ټي وي ګوري خپل کار یې دی ټولنې ته یې زیان نه دی رسولی، په خپل کور کې په خپل مصرف یې له خلکو پټ ګوري، اما د بده اخلاقه او بد خویه انسان خو ټولنې او ځان دواړو ته غبرګ تاوان رسېږي.

د جنت اسباب دي که د دوزخ دا یو له بل سره قوي یا نسبتن ناقوي ارتباط لري؛ که یو څوک لمونځ کوي خو د یتیم حق نه ور کوي، دا ښه سړی دی؟ که یو څوک غل وي، خو پایڅې یې تر نیمایي پنډۍ پورته کړې وي، دا جنتي دی؟ یو څوک نفلي روژې نیسي، اما په کور کې یوه خبره سمه نه کوي، تل یې سوټی په لاس کې وي او خپل کورنیان ډبوي، دا بزرګ دی؟ بل سړی په جګه غاړه حج ته روان دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له حجه چې راشي له کور سره مسجد جوړ کړي، کله ناکله د يوه ګاونډي کره يو خيرات هم ور ليږي، خو پيسې او ګټه يې ټوله د قاچاقو ده؛ دا د جنت مستحق دی؟!

يوه بله ستونزه په ټولنه کې د لومړيتوب د نه رعايت ده، همدغه د ثواب او عذاب ويناوال چې له يوې خبرې سره يې د جنت کيلي په لاس کې وي، له بلې سره يې د دوزخ هغه تياره درته نيولې وي، دا نه فهموي چې اخلاقيات مهم دي که دغه د جنت او دوزخ کيلياني؟ معاملات لومړيتوب لري که سبحان الله خلکو ته ورښودل؟ له قتل او غلا خلک رامنعه کول د ټولنې په خير دی که له ټې وي کتلو؟ د کرکيټ بدي خلکو ته بيانول ډېر اړين دي که د يوه ملت د عامه شتمنيو د ورانولو، غلا و چور د بدی بيان؟

د اختر او جمعې خطبې تر ډېره حده سياسي بڼه لري، رسول الله ص صلی الله عليه وسلم پکې د سياست او ادارې په اړه خبرې کولې، د وخت امير او اميرانو به دا کار کاوه، ورو – ورو د اميرانو چارې زياتې شوې، يو څه يې اعمال هم داسې شول چې خلکو يې تر شا لمونځ کول نه خوښول او بل يې پوهه هم دومره نه شوه پاتې چې خلکو ته بيان وکړي؛ نو منبر له سياسته ازاد شو او د ناسياسي اشخاصو لاس ته ورغی چې د اميرانو تر ستونزو يې ډېرې ستونزې وزيږولې. اوس يې حل دادی چې خطيب بايد د دولت له لوري معرفي شي، تنخوا او منفک کېدل يې په دولت اړه لري، د بيان لپاره به يا ليکلې خطبې ور کوي يا به حدود و چوکاټ ورته ټاکي چې له دې حدودو به د خپلې وينا مهال نه وزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ بدمرغي داده چې دولتونه مو پر هغه ځای نظارت نه کوي چې د ټولنې د خرابۍ او د ښه والي اساسي مرکز دی؛ پر یوه سنتي مذهبي ټولنه د منبر او مسجد اغېز دومره زیات دی چې بل هیڅ شی ورسره پرتله کېدلای نه شي. د مسجد امام او د منبر خطیب که د یوې ټولنې په خیر کار وکړي، هغه ټولنه به نیکمرغه کړي او که یې بدبختۍ ته لاس واچاوه، بدمرغه کوي یې. دومره مهم ځای بې څارنې او ارزونې ایله کول نه بشري اخلاق ایجابوي، نه قانون او نه هم شریعت.

حالات، ځای، وخت، نظام او ټولنه د خپلو ګټو او زیانونو لوری بدلوي را بدلوي، مثلن: کله یوه ټولنه بشري قوې ته اړتیا لري او کله یې تر اړتیا زیاته وي؛ که دولت او ټولنه ورته اړتیا لري باید خلک دې ته وهڅول شي چې اولادونه ډېر کړي او که په سرخوږي ورته بدلېږي، بیا دې د کمولو توصیه ورته وکړي.

د اولاد زیاتولو مطلقې توصیې زموږ ټولنې ته په زیان هم تمامېږي، د زیات اولاد راوړلو په اړه راغلي احادیث دوی نه دي کتلي چې دا په کومو شرایطو کې ویل شوي دي؟ داسې خو امکان نه لري چې رسول الله ص صلی الله علیه وسلم دې له ټولنې سره تړلې دومره مهمه موضوع له هر ډول ارتباط، مخکې او وروسته کلام پرته ویلې وي؛ نو د دې وینا نوره برخه چېرې ده؟ ولې یې کړې ده؟ په دې اړه نور نصوص څه وایي او اصحابو کرامو په نبوي دوران کې له دې موضوع سره څه ډول چلند کړی دی؟ د دې حدیث سند په کوم حال کې دی؟ ایا دا خبره په همدې سند تر رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پورې رسېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل اړخ يې دادی چې اوس زموږ د ټولنې په خير د زياتوب توصيه ده که د کمي؟ حالات کوم ډول توصيه ايجابوي؟ دولت او ټولنه د دې لپاره څه کوي؟که ټولنه او نظام دې د زياتو کسانو بوج نه شي پورته کولای، د تعليم غم يې نه خوړل کيږي، خوراك ورته نه رسيږي، کار يې نه پيدا کيږي، د يوې گولې لپاره يا نړۍ والو ته زاری کوو چې موږ له لوږې مرو، کومك راسره وکړئ يا هم د کډوالو سيلابونه نورو هيوادونو ته روان وي، دا اولاد چې ډېر شي مور و پلار، ټولنې، وطن، نظام، دين، شريعت او بالاخره په قيامت کې به يې رسول الله ص صلی ته څه گټه ورسيږي او هغه به يې په کومه کارنامه وياړ وکړي؟ د نورو امتونو په نسبت خو يوازې ډېرښت د وياړ لپاره کافي نه دی، که ډېر وي او قاتلان وي، غله وي، خدای ناترسه وي، له دينه لرې وي، بد اخلاقه وي، بې تعليمه و تربيې وي، کار نه لري، ژوند يې په فقر تېر شوی وي، جنت ته د تلو لپاره ورسره هيڅ نه وي، خو د دوزخ لپاره يې ښه ډېره تياري کړې وي؛ په دې امت به رسول الله صلی الله عليه وسلم د نورو امتونو مخ ته وياړ وکړي که به د امت پر حال افسوس؟!

د يوه ملا بيان يو چا په را واورېدی، خلکو ته وايي، که څلوېښتو يا سلو کسانو د يوه مړي په جنازه کې گډون وکړ، الله يې بخښي.

دا له حديثو او په مجموع کې له شريعت او دين څخه ناسم فهم دی. پر يوه انسان که د بل انسان حق وي، يا يې قتلونه کړي وي، غلا و فساد يې کړی وي، جامعې ته يې ضرر رسولی وي، چې دوه ميلیارده انسانان يې د ښه والي شاهدي ور کړي، هم نه بخښل کيږي. لومړی به د خلکو حسابونه تصفيه کيږي، بيا به وروسته د الله او د هغه ترمنځ معامله

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاتېږي، چې که يې بخښي هم د هغه خپله بنده دی او که يې نه بخښي هم يې خپل مخلوق دی.

اولاد ډېر کړئ! ثواب وګټئ که بند يې کړئ ګنهګار به شئ؛ نور د ټولني ظرفيت په پام کې نه نيسيـ. حالات نه سنجوي، د نصوصو روايت او درايت ته نه ګوري، د تعليم، خوراک، جامې، کار، روزنې، ګټې او بالاخره دنيا کې د بري اسباب او د اخرت د بريا اسباب يې نه سنجوي، راوړل يې پر دوی دي نور دې پر لار خدای برابر کړي، په داسې حال کې چې د هدايت، ګمراهۍ، ګټې وټې، زيان، تعليم، روزنې او هر څه په اړه د خدای اصولو بيخي واضح دي، تر دومره وضاحت وروسته د خپل اولاد روزي، تعليم، کار، اخلاق، ګټه وټه، په دنيا ا اخرت کې برې د الله لور ته حواله کول د هغه له دينه ناخبري ده، زموږ خلک دغې ناخبرۍ ته د توکل نوم ور کوي په داسې حال کې چې د خدای په دين کې د دغه توکل يوه نمونه او يوه لارښونه هم نه شته.

۲۵/۲/۲۰۲۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمعې او اختر خطبې

د جمعې او اختر لمنځونه خلکو ته د پیغام رسولو بهترین فرصتونه دي، د مسلمانانو زیاتره کسان یوه ځای ته را ټولیږي، نارې، پسپسکې او د توجو اړولو شیان نه وي؛ ویناوال په خلاص متې خپله خبره تر ناستو کسانو رسولای شي.

خطبه عربي لفظ دی، د خاء په پېښ د بیان معنا ورکوي او د خاء په زیر ښځې ته د مرکې په معنا دی.(۱)

بیان د دې لپاره کیږي چې خلکو ته دنیوي یا دیني پیغام ورسول شي، د یوه هیواد چارواکي ستیج یا ټلویزیون ته د همدې لپاره راځي چې ملت ته خپل پیغام ورسوي، خطیب د همدې لپاره منبر ته پورته کیږي چې خلکو ته بیان وکړي، خلکو ته د پیغام په رسولو خپل دیني مسوولیت ادا کړي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د همدې لپاره خطبې ورکړې دي، د هغه ناست مخاطبین عرب وو؛ د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم هم بله ژبه نه وه زده، له دې امله هغه په عربي بیان کاوه. رسول الله ص صلی الله علیه وسلم په یوه خطبه کې خپل ټول پیغامونو خلکو ته نه رسول، بلکې اسلام تدریج ته پام کړی دی، نو لنډه خطبه یې ویله، په حدیث کې د نبوي خطبو په اړه راغلي دي:

«إِنَّ طُولَ صَلاَةِ الرَّجُلِ، وَقِصَرَ خُطْبَتِهِ، مَئِنَّةٌ مِنْ فِقْهِهِ، فَأَطِيلُوا الصَّلاَةَ، وَاقْصُرُوا الْخُطْبَةَ».(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: د يو كس اوږد لمونځ او لنډه خطبه د هغه د پوهي نښه ده، نو لمونځ اوږد كړئ او خطبه لنډه كړئ.

زموږ په ټولنه كې ولې خطيبان يوځل په پښتو خبرې كوي او بيا په عربي خطبه وايي؟

دا نه يوازې د خطبې له ماهيت څخه ناخبري ښيي، بلكې د خطبې اساسي هدف په دې وركيږي چې خلك پښتو بيان ته نه راځي، ځكه ډېر اوږد وي، كله چې عربي شروع شي خلك را پيل شي او لمونځ وكړي بېرته ځي، دلته خلك له ثوابه هم محروم شول، له بيانه هم محروم شول، د خطبې هدف هم له منځه ولاړ او خلك په دې اوږدو اوږدو بيانو ستړي شول او په دې سره زموږ خطيبانو تر ماهيت د شكل يوه برخه غوره كړه، په داسې حال كې چې د رسول الله ص صلى الله عليه وسلم خطبه به لنډه وه، د دوی خطبه اوږده ده، ځكه يوځل پښتو وايي بيا عربي، د پښتو بيان يې ډېر اوږد او خسته كوونكی وي، په دويم قدم كې هغه لمونځ اوږد ور كاوه، دوی لمونځ په انا اعطينا ور كوي، هغه به په روښانه ټكو خپله خبره تر خلكو رسوله، زموږ خطيبان عربي وايي خلك نه په پوهيږي.

دلته ګڼې تېروتنې كيږي، خلك په شكل پسې مښتي دي، خو ماهيت يې هېر كړی دی. خطبې اوږدې دي، خلك خسته كوي، د دوو خطبو له امله خلك پر وخت مسجد ته نه راځي، د عربي د خطبې مهال راځي چې په عربي دوی نه پوهيږي، نو پيغام هغوی ته نه رسيږي او په دې توګه هم د وختي راتګ له ثوابه محروم شول او هم له دې چې له بيانه به يې يو څه ديني زدكړه كوله، هغه هم پر ودرېده. يوه بله تېروتنه په عربي خطبه كې دا ده چې يو خطيب په خپل ټول ژوند كې يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عربي خطبه وايي، هغه هم له کتابه وايي، نو رسول الله ص صلی الله عليه وسلم که خطبه په عربي ورکوله، نه يې له کتاب ويله او نه يې ټول ژوند يوه خطبه ويله، دوی دا په کوم ايت يا حديث کې موندلي دي؟

که په رښتيا د نبوي خطبې تابعداري کوي، نو هرې جمعې ته دې نوې عربي خطبه تياروي، لنډه به يې وايي، د خطبې مهال به يو لرگی هم په لاس کې نيسي، په پښتو به خطبه نه وايي، خطبه يې بايد تر لمانځه اوړده نه وي او له کتابه دې نه وايي؛ بلکې له خپل حافظې دې ووايي.

دا نبوي خطبې شکل دی.

خطيبانو ته دا واک ور کول چې د بيان لپاره موضوع او د بيان مواد دې په خپله تياروي، په لوی لاس له دين او شريعته د ناسم تفسير لار جوړ وي. ځکه ټول خطيبان د دې وړتيا نه لري چې له وخت سره سمه موضوع وټاکي او بيا دې د هغې په اړه ټول مواد يو ځای کړي، بيا دې مجموعي يو مهفوم ځنې واخلي چې د شريعت له اساساتو او عمومي اهدافو سره ټکر نه وي، له دې امله نو اړينه ده چې يا خطبيانو ته تيارې خطبې ور کړل شي، يا دې په اړه کتابونه وليکل شي چې په معيار پوره وي، خطيبان دې اړ شي چې يوازې له همدې کتابونو خطبې ووايي، څو د ناسم تفسير مخه ونيول شي او له دې زاويې د را پيښېدونکو ستونزو، نيوکو او پوښتنو مخه ونيول شي.

که غواړي چې هدف پسې ولاړ شي، تر شکل ماهيت مهم وگڼي، لکه د سرسايې په اړه چې يې همدا تگلاره غوره کړې ده؛ نو بيا خطبه په پښتو، دري، اردو يا بله ژبه چې د دوی مخاطبين په پوهېږي، ووايي، خطبې ته دې تياري وکړي چې خبرې يې لنډې، واضحې، پيغام رسونکې او پر خلکو نه بوجيدونکې وي، عربي خطبه نه قران کريم

(c) ketabton.com: The Digital Library

جبري کړې ده او نه حديثو، عربي دې پرېږدي او ځای يې پښتو يا د بلې ژبې بيان نيسي، خلکو ته دې د هغوی په ژبه خبرې وشي چې هم ثواب شي هم خورما. خلک به دين زده کړي، وختي به راشي، وخت به يې نه ضايع کيږي، خسته کيږي به نه او دوی به خپل مسوولیت ادا کړي، پيغام به ډېرو کسانو ته ورسوي او په عملي توګه به خلکو ته درس ور کړي چې شريعت کې تر شکل ماهيت مهم دی.

۲۶/۲/۲۰۲۲

سرچيني:

(۱)(معجم اللغة العربية المعاصره: ۱۶۴۳، لفظ خ طا ب ماده)
(۲)(مسلم، کتاب الجمعه، باب تخفيف الصلاة والخطبه، ح: 869)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دين او شريعت په تفسير کې تېروتنې

د دين او شريعت ترمنځ شته توپير ته نه پام، د هر يوه داسې بېل تعريف چې په ديني و شرعي متن کې له هر يوه سره د ټولو مسلو او موضوعاتو ربط جوت شي او پر خلکو شته گډوډۍ او ختلاط ختم شي؛ نه شتون او گڼ نور لاملونه د دې سبب شوي دي چې د دواړو په تفسير کې ستونزې ايجاد او د تېروتنو سبب شي. پر لاملونو به يې په يوه بله مقاله کې بحث وکړم، دلته له دواړو په تفسير کې پر تېروتنو بحث کوم.

د دين او شريعت بېلوالي ته په قران او سنت کې گوته نيول شوې ده، په قران کريم وايي:

{إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ} [الأنبياء: 92].

ترجمه: دغه ستاسو يو امت دی او زه مو رب يم زما عبادت کوئ.

په دغه الفاظو ايت په سورت المومنون(ايت: ۵۲) کې هم شته، دواړه ځايه د گڼو نبيانو تر کيسو وروسته راغلی دی، هدف يې په ملت سره د ټولو نبيانو مشترك دين ته اشاره ده چې د ټولو الهي پيغمبرانو دين يو دی. همداشان د شريعت جلاوالي ته هم قران کريم گوتې نيولې ده:

{لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً} [المائدة: 48].

ترجمه: موږ ستاسو هر امت ته ځانگړی شريعت او تگلاره در کړې او که د الله خوښه وای ټول به يې په شريعت کې هم يو امت کړي وئ.

په دې اړه صحيح مسلم کې يو حديث روايت شوی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ مِنْ عَلاَّتٍ، وَأُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى، وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ.(۱)

ترجمه: نبيان پلرني ورونړه چې مندې يې ګڼې دي او دين يې يو دی.

د نبيانو د يوه دين يادونه د حديث په متن کې هم شوې ده، خو د شرايعو بېلوالي ته يې د ګڼو مندو په لفظ اشاره وکړه. له دې څخه موږ ته جوتېږي چې دين يو اسماني دين دی، البته شرايع د وخت، ځای، ټولنې او اړتيا له مخې له يوه بل سره توپير لري.

دغو نصوصو ته په پام د دين او شريعت ترمنځ توپير او د هر يوه بېل تعريف هم اسانه کېږي، د نبيانو ترمنځ مشترک ټکي دين دی او اختلافي يې شريعت دي، يا په بل عبارت پر خدای ايمان، د هغه تعظيم، د کتاب، نبي، فرشتو او اخرت باور دين دی، دغه ټکي د نبيانو ترمنځ مشترک هم دي؛ اما شريعت ورځني مسايل دي چې لويه برخه يې لنډمهالي هم وي.

د دين او شريعت دغه توپير او تعريف ته په کتو زموږ لپاره ډېرې ستونزې چې سوء تفاهم ايجاد کړې وې، په خپله حلېږي. يوه اساسي ستونزه د ژوند د ټولو چارو ديني و شرعي حل و چې خلکو به يې استدلال له قران کريم څخه کاوه. خلک وايي؛ الله تعالی په قران کريم کې ويلي چې دين مو بشپړ کړی دی، که د هرې مسلې حل پکې نه وي، بيا بشپړ نه دی. دا چې په ژوند کې ډېری داسې مسايل شته چې مسلمانې ټولنې يې هم د وضعي قوانينو جوړولو ته له دې امله اړې شوې دي چې په دين کې يې حل نه و؛ زموږ لپاره د سرخوږي سبب نه شي کېدلای؛ ځکه قران کريم د دين په اړه د تکميل يادونه کړې ده شريعت يې نه دی بښودلی.

يوه لويه غلط فهمي د دين او شريعت په تفسير کې دغه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا خبره مې بيخي پر ډېرو منبرونو او ستېجونو اورېدلې ده چې د ټولـو ستونزو حل يوازې په دين کې دی، دغه ناسم قضـاوت لـه دې املـه را پيدا وو چې د دين او شريعت پولې نه وې سره بېلې شوې.

په همدې اساس اسماني دين ته د جمعـې صـيغه اديـان کـارول لـه دې حقيقت څخه د ناخبرۍ علامه ده، البته د شريعت په اړه د جمعې صيغه پروا نه کوي، همدا شان موسوي دين، عيسـوي ديـن او محمـدي ديـن اصطلاحات کارول هم مناسب کار نه دی، خو د شريعت په اړه کـولای شي چې دغه اصطلاحات وکاروي.

د دين او شريعت لـه گـډوالي يـوه بلـه تېروتنـه دا هـم را پيښـه وه چـې پخواني اديان/دين منسوخ شوي دي، پـه داسـې حـال کـې چـې قـران کريم يې د نسخې پر ځای د تاييد خبره کوي، دغه لوړ اياتونه د همدې خبرې روښانه لاسوند دی. د تېرو نبيانو دين ته يې په مفرده اسم اشاره، اشاره وکړه او هغه يې زموږ دين وباله، نو که د تېرو نبيـانو ديـن منسـوخ وای، بيا يې زموږ لپاره څنگه په قران کريم کې دين بالی؟ دغه خبره که د شريعت پـه اړه وشي، مصـداق بـه يـې ځکـه سـم وي چـې شرايـع د ټـولنې، وخـت، ځـای او ضرورت لـه مخـې تغييـر کـوي؛ نـو زمـوږ د شريعت وخت له نورو پخوانيو شريعتونو سره فرق لري، ټولنه يـې جـلا ده، ځای يې بدل دی او اړتيـاوې يـې بېلـې دي، لـه دې املـه پخـواني اسماني شرايع يې د ټولو له ځواب ويلو عاجز دي، نو بايد نوي احکـام نازل شي، که څه هم د تېرو شريعتونو ځينې احکام به يې هـم د تعميـل وړ بللي وي.

يوه بله تېروتنه په مسلمانانو کې يو پر بل د کفـر او بطـلان ټـاپې دي، د دين او شريعت نه جلاوالي دا وهم را پيدا کړی دی چې څوک ځينـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي کارونه په یوه ډول وکړي نور یې په بل ډول، یا هم له ځینو شرعي احکامو مخالفت واقع شي؛ نور مسلمانان د کفر او الحاد ټاپو ته زور ور کړي. په داسې حال کې چې د شریعت له ځینو چارو مخالفت د کفر او ګمراهۍ سبب نه کیږي؛ پر دین ټول مسلمانانو سره متفق دي، مخالفت هر وخت په شرعي امورو کې وي او د شرعي امورو مخالفت د کفر تر بریده څوك نه رسوي، بیا هغه څوك چې د یوه اجتهاد او لاسوند پر بنسټ یو کار کوي، یو اصل رامنځته کوي، ځینې احکام له نورو بل ډول تفسیروي یا هم ځینې احکام له عمله ایستل کیږي، لکه د حج لپاره میقاتونه، د غلامۍ پای، د اس، تورې او غشي- پر ځای د ټانګ، طیارې او مرمیو استعمال او...

په مسلمانانو کې داسې هیڅ ډله نه شته چې د شریعت له ټولو احکامو دې منکره وي، هره ډله د شرعي احکامو ځینې عملي نمونې لري؛ له ځینو د مخ اړونې او په ځینو کې له نورو سره د مخالفت لپاره بیا هره ډله خپل شرعي دلایل هم لري چې له همدې امله یې یا مخ ځنې اړولی یا هم له نورو سره په تفسیر کې د نظر اختلاف لري چې خطا و ناخطا یې بېل بحث دی.

د دې وضاحت په رڼا کې زما په اند تر مخالفو ټکو د مسلمانانو ترمنځ مشترك ټکي زیات دي، ټول مسلمانان په اصولو کې سره متحد دي، یو الله، یو کتاب، پر قیامت ایمان، د رسولانو او فرشتو باور، د تیرو نبیانو او رسولانو پر حقانیت ایمان راوړل، یوې قبلې ته لمونځ کول، دیني چارې دي چې ټولو مسلمانان یې په اتحاد او اتفاق مني او عمل په کوي. پاته شوه د شریعت احکام، په دې احکامو کې هم هیڅ ډلې ټول معطل کړي نه دي؛ هره ډله یې یوه برخه عملي کوي او له بلې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو دلایلو پر بنا اعراض کوي چې د هیڅا د کفر سبب نه شي کېدلای.

له شرعي متنه د ګڼو تفسیرو امکان یوه فطري ځانګړتیا ده چې د ګڼو ترڅنګ نقصان هم لري. ګټې یې دادي چې وختونه، ځایونه، ټولنې او اړتیاوې د تنوع تقاضا کوي؛ که بشر له یو مقدس متن څخه د متنوعو غوښتنو لپاره د متنوعو ځوابونو توان ونه لري، نو ژوند به له ستونزو سره مخ شي، له دې امله بشر ته دا ځانګړتیا ور کول شوې ده چې یو بشر له یوه متن څخه خپلو اړتیاوو ته په کتو ګڼ تفسیرونه کولای شي څو خپلو اړتیاوو ته پرې ځواب تر لاسه کړي او نقصان یې دادی چې د همدې همعقیده، هم ایمانه، هم دینه، هم شریعته او هم مقصده انسانانو ترمنځ د نظر اختلاف تر فزیکي شخړو ورسیږي، یو د بل په مقابل کې ودریږي، بشري خواخوږي ختمه شي، د مشترکاتو پر ځای اختلافاتو ته لمن وهل کیږي، د زغم ځای تنګ نظري ونیسي-، د رحم ځای بې رحمۍ ته پاته شي، د دین او شریعت د کلي او انساني اهدافو پر ځای جزي او استثنائي احکامو باندې تمرکز زیات شي؛ په نتیجه کې یې د مسلمانانو ټولنه دړې وړې شي، اخلاقیات پایماله شي، د مقدساتو تقدس ته زیان خپله مسلمانان ورسوي، د خپل هیبت جنازه په خپلو لاسونو واخلي، پر خپل حق دین د ناحقوالي دلایل همدوی دښمنانو ته په لاس ور کړي، لنډه دا چې له وړې او نه خبرې څخه خبر جوړه کړي او د ستر زیان سبب یې کړي.

۸/۲/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(مسلم، کتاب الفضائل، باب فضائل عیسی علیه السلام، ح: ۲۳۶۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میرمنو مشري او پر ښځو د نارینه د سرپرستۍ سهي تفسیر

په نر واکه او نر سالاره ټولنه کې د مقدسو متنو سره دا ظلم کېږي چې د نرانو د مطلق افضلیت او نر سالارۍ تفسیر ځنې کېږي او له ښځو سره دا تېرى کېږي چې د هغوى د واک کمولو او تر نارینه د کم ښودلو لپاره يې په مقابل کې له مقدس متن څخه ګټه اخیستل کېږي.

د قران کریم له دې لاندې ایت سره په تفسیر کې همدغه ظلم شوى دى، هم يې د ایت تفسیر له سیاق و سباق سره په ټکر کې کړى دى او هم يې د دې ایت مفهوم داسې اخیستى چې د قران کریم نور موارد يې په نظر کې نه دي نیول شوي، له ښځو څخه د خپل ځان د واک اخیستلو لپاره يې یوه ښه وسیله دغه ایت هم دى چې نرواکه ټولنه ور څخه اسفاده کوي او یو بل حدیث دى چې ددې مقالې پر وروستیو برخه کې به زه بحث پر وکړم. ایت دادى:

{الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ} [النساء: 34].

ژباړه: نارینه د ښځو ساتونکي او له دې امله په مالي چارو کې سرپرستان دي چې الله د دوى ځینو ته پر نورو غوراوى ور کړى او چې دوى له خپلو مالونو نفقه کوي.

په دغه ایت کې د قوامون له توري څخه دا فهم اخیستل شوى چې نارینه پر ښځو واکداران دي، په داسې حال کې چې قوام دلته په یوه خاص سیاق و سباق کې ذکر شوى دى چې د مطلق واکدار مفهوم ترې اخیستل بې انصافي ده ، قوام د لغت په کتابو کې دغسې معنا شوى دى:

(c) ketabton.com: The Digital Library

متولٍّ للأمور، حسن القيام بها "قــوَّام عـلى ممتلكـات- {الرِّجَـالُ قَوَّامُـونَ عَلَى النِّسَاءِ}: يقومون بالنَّفقة عليهنَّ والذّبّ عنهنّ-.(١)

ژباړه: د چارو سـمبالونکی، د چـارو ښـه تـرسره کـوونکی، د ملکیتونـو چارسمبالی، نارینه پر ښځو قوامین دی یعنې نفقـه یـې ور کـوي او لـه دوی څخه دفاع کوي.

د ایت په دغه ځای کې د قوامون توری خپل مفهوم لري چې عمـومي سرپرستي نه ده څنې مراد، لکه د لغتو کتاب چې وایي نفقه ور کـوي او حفاظـت یـې کـوي، مېـړه د ښـځې پـه نفقـه مـامور دی او د سـاتنې مسوولیت یې هم لري.

په دغه ایت کې هر نارینه او هره ښـځه هـدف نـه ده، یعنـې عمـومن د ټولنې نارینه د ټولنې پر ښځو سپرستان نه دي، نه د ټولنې ښځو ته نفقـه ور کوي، په دغه ایت او تر دې وروسته ایت کې د مېړه او ماینې پـه اړه بحث شوی دی، قران کریم دلته د نفقې او مال یادونه کـړې ده چـې د قوامون مفهوم په دغه ځای او جمله کـې د مـالي سپرسـتی او حفاظـت دی نه عمومي او هم د مېړه او ماینه بحث دی نـه د هـر نارینـه او هـرې ښځې. قران کریم قوامین الفاظ دوه ځایه نور هم ویلي دي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ} [النساء: 135].

ترجمه: اې مومنانو! د الله لپاره ښه عادل شاهدان شئ.

{ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ} [المائدة: 8].

ترجمه: اې مومنانو! د الله لپاره انصاف کوونکي غوره شاهدان شئ.

په دغو ایاتونو کې قوام لفظ هغه مفهوم نه لري چې په هغه لوړ ایت کې یې ور کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه ازاد انسان دی، د ازادۍ حق لري، قران کریم د نارینه ملکیت نه ده کرځولې، نر سالاره ټولنه خپله پر هغوی ولکه کوي او د هغوی حقوق په یوه او بله پلمه نه ور کوي. د قران کریم په همدې بحث کې راغلي چې که مېړه او ښځه اختلاف ولري، نو د نارینه او ښځې له کورنۍ دې دوه پرېکړه کوونکې وټاکل شي هغوی دې منصفانه پرېکړه وکړي، که په سر کې مور ښځه د نارینه ملکیت کړو، واک یې نارینه ته ور کړو، سلطه د هغه پر چلېږي، هغه یې د هرې چارې سرپرست شي او دا حکم د ټولنې د ټولو ښځو لپاره د ټولو نارینه وو ته عمومي شي، نو بیا دلته ښځې ته دا واک ور کول چې د خپل ځان د حق غوښتنې لپاره دې خپل حکم له کورنۍ وټاکي او له خپله مېړه دې حقوق تر لاسه کړي، د بحث سر او پای نه سره لګېږي، په سر کې یې ملکیت وه، هیڅ واک یې نه و او په اخېر کې یې ازادي ور کړه حتا له خپل مېړه سره لا د خپلو حقونو پر سر جنجال کولای شي او د خپل ځان په اړه خپله واک لري.

په ایت کې ذکر شوی فضیلت په عمومي ډول د نارینه پر ښځو نه دی، بلکې دلته هدف هغه مالي فضیلت دی چې یو مېړه یې پر میرمن لري، ځکه د میرمنې د نفقه پر مېړه لازمه ده، همدغه فضیلت ته اشاره ده؛ که دغسې تفسیر ونه شي، بیا نو ډېرې ښځې شته چې پر ډېرو نارینه وو بهترې دي، لکه مریم علیها السلام، نبوي میرمنې، صحابیات رضي الله عنهن او داسې نورې. زما په نظر دغه ایت باید له خپل سیاق و سباق سره سم تفسیر شي او مفهوم یې باید د قران کریم د نورو ایاتونو له مفهوم او عمومي و کلي مفاهیمو سره ټکر را نه وړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قران کریم د همدې ایت په اړه زما دغه نظر دی چې دلته مې درسره شریک کړ. پاته شوه د ښځو د مشرۍ مسله؛ په دې کې یو حدیث راغلی چې د هرې ټولنې او فکر خلک ور څخه د خپل فکر او رواج سره سم تفسیر کوي. لومړی به دغه حدیث راوړم:

عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: لَقَدْ نَفَعَنِي اللَّهُ بِكَلِمَةٍ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيَّامَ الجَمَلِ، بَعْدَ مَا كِدْتُ أَنْ أَلْحَقَ بِأَصْحَابِ الجَمَلِ فَأُقَاتِلَ مَعَهُمْ، قَالَ: لَمَّا بَلَغَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ أَهْلَ فَارِسَ، قَدْ مَلَّكُوا عَلَيْهِمْ بِنْتَ كِسْرَى، قَالَ: «لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْا أَمْرَهُمُ امْرَأَةً».(۲)

ژباړه: له ابو بکره رض روایت دی، ده ویل: د جمل د جنګ په ورځو کې هغه حدیث ګټه راته وکړه چې ما له رسول الله ص صلی الله علیه وسلم څخه اوریدلی و؛ تر هغه وروسته چې نږدې وه د جمل د جنګیالیو په ډله کې ور ګډ شم له هغوی سره یوځای جګړه وکړم. ده ویل: رسول الله ص ص ته چې دا خبر ورسېد فارسیانو د کسرا لور ته خپله پاچاهي ور کړې ده، نو ده وویل: هغه قوم(فارسیان) چې خپلې چارې یې یوې ښځې ته ور له غاړې کړې دي، هیڅکله به بریالي نه شي.

دغه حدیث په خپله دغه بڼه بیخي واضح دی، نور حدیثونه چې له دې مفصل حدیث څخه کم شوي وي، یا دا کیسه ټوله پکې نه وي، باید چې د دغه حدیث په رڼا کې له هغو څخه مفهوم واخیستل شي. دلته د حدیث وروستۍ جمله د مخکې کیسې په رڼا کې ویل شوې ده. رسول الله ص ص د فارسیانو او رومیانو حالات څارل، د فارسیانو خپل منځي اختلافات، د کسرا مرګ او تر دې هر څه وړاندې د عربو له لوري په یوه جګړه (ذي قار) کې فارسیانو ته ماتې ټول هغه اسباب وو چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله ص ص يې په رڼا کې دغه جمله ويلې ده، دا يو شرعي حکم نه دی، دا يوه وړاندوينه ده، د يوه هيواد سياسي، نظامي او ټولنيز حالات چې يو ځېرك مشرـ تر نظر لاندې ونيسيـ، هغه يې په اړه وړاندوينه کولای شي؛ رسول الله ص ص يوه دقيقه وړاندوينه وکړه، فارسيانو يوه داسې مشره ټاکلې وه چې نه يې تجربه در لوده او نه د هيواد له حالاتو څخه باخبره وه، د مشرانو او نظامي مسوولينو د نه جوړجاړي له امله هغوی اړ شول چې يوه ښځه د واکمنې په توګه ومني که څه هم د هغه وخت شرايط د دې ميرمنې د مشرۍ لپاره مناسب نه وو.

د دې حديث په کوم ځای کې يادونه شوې ده چې دا يو شرعي حکم دی، دلته خو واضح بيان شوي چې د فارسيانو د خبر په تر لاسه کولو رسول الله ص ص دغسې يوه خبره وکړه، دا خو يې نه دي ويلي چې شرعن دا کار حرام دی، قران کريم د سبا د ملکې يادونه کړې ده، نه قران کريم يادونه کړې ده چې د ښځې واکمنول ناسم کار دی او نه رسول الله ص ص ويلي دي، له دې ټولو ور هاخوا نن په نړۍ کې د ډېرو ملکونو مشرانې ښځې دي؛ هغوی د خپل هيواد بريالی مديريت کوي، هيواد يې د ښځې په مشري کې ترقي کړې ده، نو که دا حديث عمومي شرعي حکم شي؛ بيا به له واقعيت سره ټکر راوړي، د حديث الفاظ او شان ورود يې د حکم له عمومي کولو او شرعي کولو سره سمون نه لري.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچينې:

(۱)معجم اللغة العربية المعاصرة (3/ 1877)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲)(صحیح البخاري، کتاب المغازي، باب کتاب البني ص الی کسری و قیصر، ح: ۴۴۲۵)

د نورو له عمل سره د خپلې ایډیالوژۍ پرتله

یو ملګري مې یوه ورځ د میلاد النبي په غونډه کې بیان کاوه، د رسول الله ص صلی علیه وسلم د جنګو له مړو او زخمیانو سره یې د اول او دویم نړۍ والو جنګو د مړو او زخمیانو پرتله کوله. ما بیا بل وخت ورته وویل چې په دې دواړو جنګو کې مسلمانان هم ورسره ګډ وو، دویم دا چې که د بل د امتي او خپل د نبي پرتله سره کوو، نو بیا عیسی علیه السلام هیڅ جنګ نه دی کړی، او که د نورو د عمل او خپلې ایدیالوژۍ پرتله سره کوئ، نو بیا یوځل زموږ اعمال هم د هغوی له ایډیالوژۍ سره پرتله کړئ.

د پوهنتون او مدرسې د درسونو مهال به هم هر وخت استادانو د رسول الله ص ص عمل یا هم د اسلام نظریه بیانول او بیا به یې د نورو مذهبونو د پیروانو له عمل سره پرتله کوله، په دې ډول به یې د خپل ځان اوچتوالی ثابت کړ.

اصلن باید د د بل مذهب له نظریاتو سره د اسلامي نظریې پرتله وشي، د عمل او نظریې ترمنځ هر وخت توپیر موجود وي. یو انسان چې څه وایي، په خوله د خپلې کړې وینا په نیمایي که عمل هم وکړي، نو نړۍ به ګل ګلزار وي.

پرېکړه د عمل له مخې کېږي یوازې وینا کفایت نه کوي، که موږ د نورو اعمالو محاسبه کوو، باید د مسلمانانو له عمل سره یې محاسبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو، که د هغوی نظریات را اخلو، نو د اسلام نظریه باید د هغو ترڅنګ ورسره کښېږدو.

دا ناسمه تګلاره ده چې له خپلې نظریې سره د بل عمل مقایسه کوو. په دې توګه به موږ خپل خلك په ناسم فکر اخته کړي او غلطفهمي کې وي، سم فکر نه شي کولای. د انصاف غوښتنه دا ده چې عمل له عمل سره او نظریه له نظریې سره مقایسه شي.

په دې ډول موږ خلك له ناسم فکره را باسو او یو څوك د واقعیت په درك کولو خپله تګلاره ټاکي. یو څوك که دې په پټو سترګو یو ځای ته روان کړی وي، نو هر ځای چې یې واقعیت درك کړ، همالته دې ایله کوي او بل په نه پوهاوي کې هغه ډول خدمت نه کېږي لکه د پوهاوی او حقیقت تر درك وروسته چې یې څوك کوي.

موږ که واقعیتونه د خلکو مخ ته کښېنږدو، سبا یې زموږ مخالف په ناسم ډول خلکو ته بیانوي، بیا چې کله حقیقت راځي دروغو به میدان لاښ کړی وي.

زموږ یوه وېره دا ده چې ځینې نسبتن مشکل ځایونه که خلکو ته بیان شي، نو ستونزې به پیدا کړي. اما دا حل نه دی، خلك اخیر په خبرېږي، حل یې دادی چې باید خبر شي، خو په حقیقي بڼه یې نه په مسخه شوې بڼه یې.

زموږ مخالف کس که د اسلام ایډیالوژي معرفي کړي، حتمن به یې مسخه کړي او که موږ خپله د حقیقي بڼې ښکارولو ته کار ووایو، نو هم به خلك نه شکمن کېږي او هم به مو حقیقت روښانه کړی وي.

۱۲/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوه ناسم فقهي اصل سمونه

د تېرو پوهانو هر څه ته په تقليدي انداز کتل د دې سبب کېږي چې له هغوی شوې تېروتنې همداسې په کتابونو کې پاته شي؛ نه یوازې به پاته وي، بلکې خلك به يې په نورو کتابونو کې نقل کوي او د زدکړې په پار به په مدرسو او پوهنتونو کې تدريسېږي هم. له دې امله اړینه ده چې هر کار يې له شرعي، اخلاقي او قانوني ليد لوري اورزول شي، که پر معيار پوره وي، منل يې ښه دي او که پوره نه وي، رد يا اصلاح يې اړينه ده.

له دې امله زه د یوه فقهي اصل ناسموالی ته متوجیه شوی یم، دغه اصل چې له کوم ایت څخه اخیستل شوی دی، د هغه ایت له ټول مضمون او بیان سره پوره سمون نه لري. په اصولو الفقه کې دغه اصل داسې بیانېږي:

الضَّرُورَاتِ تُبِيحُ الْمَحْظُورَاتِ.(۱)

ترجمه: اړتیا شرعي ممنوعات روا کوي.

په داسې حال کې چې د روایښت خبره یې په قران کریم کې نه ده راغلې، لومړی به د قران کریم دغه ایت تر نظر تېر کړو:

{إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ} [البقرة: 173]

ترجمه: يقينن پر تاسو مړژگه، وینې، د خنزير غوښه او هغه څه چې د الله له نوم پرته ذبح شي، نو که څوك مجبور شو، چې نه تر وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې شروع کوونکی او نه تېری کوونکی وي، پر هغه گنا نه شته ځکه الله بخښونکی مهربانه دی.

دغه مطلب یې د مائدې په ۳، د انعام په ۱۴۵ او د نحل په ۱۱۵ ایاتونو کې بیا بیان کړی دی چې گنا نه لري ځکه الله بخښونکی مهربانه دی، او په قران کریم الله تعالی دا هم ویلي چې په دین کې سختي نه شته(حج: ۷۸)، له دې امله نو د سختې لوږې یا اړتیا په صورت کې که له دې حرامو استفاده وشي، گنا نه لري او نه الله تعالی سزا ور کوي؛ اما دا خبره په قران کریم کې نه شته چې حرمت یې ختم شوی دی، حرمت یې پر خپل حال پاته دی، یوازې گنا نه لري او د ایت په غور کتل زموږ یوې بلې نکتې ته هم ور پام کوي چې هغه تر وخت مخکې پیل او تر اندازې زیاته استفاده ده، که یې حرمت ختم وای، باید دغه نکتې پکې نه وای.

د دې مثال داسې دی لکه لمانځه ته د اودس لازمي کول، اما که اوبه نه وې، ځای یې تمیم نیسي، دا مطلب یې ځوك نه اخلي چې د اودس لزومیت ختم شو، یا هم په سفر کې د څلور رکعتیز لمانځه دوه کول، په دې سره ځوك ادعا نه شي کولای چې د څلورو رکعتونو فرضیت ختمېږي، فرض پر خپل ځای دی، که همدغه مسافر بېرته خپل کور ته ستون شي، څلور رکعته لمونځ به کوي.

د فقهاؤ په اصل کې دا خبره شته چې اړتیا حرام حلالوي، په داسې حال کې چې حلالوي یې نه، اما که یې موږ وکړو پر دې مو سزا نه شته البته حرمت یې پر خپل حال پاته دی. دغه اساني الله تعالی ځکه کړې ده چې بخښونکی دی، مهربانه ذات دی، له خپلو بندگانو څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی تر توان لوړ احکام نه غواړي، له دې امله د يوه محظور کار په کولو هم مواخذه نه کوي.

له دې امله بايد اصل داسې وای چې الضرورات ترفع اثم المحظورات، يعنې اړتيا دشرعي ممنوعاتو ګنا ختموي، که څوک د اړتيا له امله حرامو ته نژدې شي، ګنا نه لري نه يې الله تعالی سزا ور کوي.

همدې اصل ته په کتو ځينو کسانو د حرامو وېش کړی دی، يو هغه حرام دي چې دايمي او مطلق حرام دي او بل هغه دي چې مطلق نه وي، په داسې حال کې چې د شريعت په چوکاټ کې دايمي او موقتې حرام نه شته، يو شی چې په قطع الثبوته او قطع الدلالته نصوصو ثابت شي، هغه تل حرام دی حرمت يې وخت ناوخته نه ختمېږي.

۱۲/۲/۲۰۲۲

سرچينه:

(۱)الموافقات: الطرف الاول: في الاجتهاد: ۹۹/۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي حرام که قانوني ممنوع؟

د بشر ښېګڼه د قانون او شريعت لپاره معيار دی، په همدې اساس شريعت ځينې وختونه د انسان لپاره د حرام شويو شيانو د استعمال اجازه ور کړې ده؛ لکه: د مړزګي او خوګ غوښه خوړل. (بقره: ۱۷۳)
همدې معيار ته په کتو رسول الله ص صلی الله عليه وسلم په مدينه کې د سپيانو د وژلو امر ور کړی و(۱)، کله چې د هغوی خطر کم شو، بېرته رسول الله صلی الله د سپيانو د وژلو تګلاره بدله کړه (۲)، دا نن هم که په ښارونو کې د سپيانو خطر زيات شي حکومتونه د سپيانو د وژلو لپاره لاس په کار کېږي.
قانون هم دغه معيار په نظر کې نيولی دی، په ځينو هيوادونو کې د اوني دوې ورځې د څارويو ذبح کول ممنوع دي، دا منعه د شريعت له اړخه نه ده، بلکې حکومت دا کار د انسانانو د ګټې لپاره کړی دی. پر چپ لاس يا راسته لاس د موټر او نورو وسايلو د چلولو امر شريعت نه دی کړی، خو انسانانو ته د اساني او د بشري زيان د مخنيوي لپاره قانون پر خلکو دا جبري کړې ده چې پر چپه يا راسته لاس به ځي، څو نورو انسانان د دوی له خطر څخه محفوظ وي.
ځينې کارونه د شريعت او قانون دواړو له اړخه حرام او ممنوع بلل شوي وي؛ لکه نشيي توکي، د بشريت د ګټې لپاره دغه کار هم شوی دی، نشه نه يوازې د انسان فزيکي وجود ته زيان رسوي، بلکې روحانيت او د ده اقتصاد هم د هغه له زيانه خوندي نه دي. له دې امله بايد په شريعت او قانون کې ممنوع شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو ځینې وختونه نشیي توکو ته انسان اړتیا هم لري؛ لکه د ناروغ د نشې لپاره، دا چې معیار د انسان ګټې دي، له دې امله دومره مقدار نشیي مواد چې د همدې لپاره کفایت کوي، باید شرعن او د قانون له مخې یې کرل او تجارت جواز تر لاسه کړي. د دې لپاره چې عام نه شي، انساني ټولنې ته په زیان وانه وړي، باید د معلوم مقدار د تر لاسه کولو لپاره یې دولتونه لاس په کار شي، مثلن: د جرمني د درمل جوړولو یوه کمپنۍ لس ټنه تاریاکو ته اړتیا لري، د افغانستان له دولت سره په دې اړه خپله موضوع شریکوي چې په قانوني ډول موږ ته دومره مقدار تاریاك راکړئ موږ یې په درملو کې استعمالوو. د افغانستان دولت له هغوی څخه د کمیت او کیفیت په اړه پوره معلومات اخلي او بیا د خپل هیواد بزګرانو ته د ټاکلي مقدار او کیفیت په نظر کې نیولو سره امر کوي چې په دغه ولایت کې دې پر دومره جریمه ځمکه تاریاك وکرل شي، یا دې په دومره ولایتونو کې دومره ځمکه د دې لپاره ځانګړې شي، کله چې تاریاك رسیږي، د دولت تر نظارت لاندې هغه محصول اخیستل کیږي، تر پروسیس وروسته د شوي قرارداد له مخې د جرمنې کمپنۍ ته سپارل کیږي، په دې ډول یې هم زیان ټولنې ته کمیږي، هم یې ولس او حکومت دواړو ته مالي ګټه رسیږي او هم د درملو د کمپنۍ اړتیا پوره کیږي چې دا درمل ممکن زموږ د هیواد روغتیا پالانو ته هم په ښه ور شي او د نورو هیوادونو ډاکټرانو ته هم.

په دې کار کې دوه شیان په نظر کې نیول شوي دي، د شریعت د حرمت امر او بل خوا د انسان اړتیا. د شریعت امر ته په درناوي، په عمومي ډول د نشیي موادو کرل او راکړه ورکړه ممنوع اعلان شوې ده او انساني اړتیا ته په کتو، بیا یوه خاصه اندازه تاریاك له دې امره مستثنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلل شوي دي. په دې توګه هم د شریعت امر ته غاړه کېښودل شوه او هم د قانون. شریعت دغه توکي ځکه حرام کړي چې انسان ته زیان لري او قانون یوې خاصې اندازې ته ځکه جواز ورکړی چې بشري ټولنه ورته اړتیا لري؛ دا شو د دواړو امرونو ته د ټولنې د احترام عملي نمونه.

د یوه هیواد صادرات او واردات که په نظر کې ونیول شي، شرعن د صادراتو او وارداتو په اړه ځانګړی امر نه شته، اما که د یوه هیواد دولت تصمیم نیسي چې زموږ هیواد ته دې لبنیات نه واردیږي، ځکه زموږ د لبنیاتو خاوندان په خپله پانګونه کې زیان کوي، یا د چرګ غوښې له دې امله ممنوع کړي چې د خپل هیواد د فارمونو غوښه خرڅه شي، دا د وخت او ټولنې حالاتو ته په کتو د دولت تصمیم دی چې قانوني بڼه لري اما منصوصي شرعي نه ده.

د وخت او حالاتو په اساس دولت د مالیې د لوړولو او کښته کولو تصمیم هم نیسي، همدا شان د ځینو شیانو مالیه معافولای هم شي، ځینې وختونه پر یوه خاص شي ټیکس لوړ کړي څو یې هیواد ته د زیاتو راتلو مخنیوی وکړي، دولت یو وخت د ځینو شیانو ممنوع کول او بل وخت یې جواز ورکول، د ټولنې حالاتو ته په کتو کوي، چې د قانون غوښتنه ده، دې ته قانوني ممنوع ویلای شو، خو منصوصي حرام نه دي.

له هیوادونو څخه د معلوم مقدار حاجیانو منل د سعودي د دولت غوښتنه ده، په قران کریم کې راغلي دي چې تاسو حج ته د تلو وس لرئ، حج وکړئ. اما که زموږ په وطن کې دوه لکه کسان په یوه کال حج کول غواړي، دولت یې خپلو امکاناتو او د سعودي له دولت سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټرون ته په کتو نه شي کولای چې حج ته یې بوزي، له دې امله به هغوی انتظار کوي. دا شریعت کې نه دي راغلي، اما د سعودي دولت خپل وس ته ګوري، هغوی هر کال د معلوم مقدار حاجیانو خدمت کولای شي، تر دې مقدار زیاتوب د حاجیانو د ځاني زیان سبب کیږي چې له امله یې هیوادونو باندې معلوم مقدار حاجیانو ایښې څو یې دوی خدمت ته رسیدګي وکړي او د بشري زیان مخه هم ونیسي. دا قانوني ممنوع دی شریعت یې په اړه هیڅ نه دي ویلي.

د خپل دولت له هغو تګلارو باید ولس ملاتړ وکړي چې د ټولنې په زیان نه وي، دا که د منعې وي یا جواز، ځکه د قران کریم امر دی چې د خپلو امیرانو (نظام) اطاعت وکړئ (نساء: ۵۹) او رسول الله ص صلی الله علیه وسلم هم د نظام د اطاعت امر کړی دی.(۳)

له دې پاس بېلګو معلومیږي چې نه د هر شي د هر بعد په اړه شریعت هدایت کړی دی او نه قانون په ټولو شرعي منصوصي مسلو کې ګوتې وهي. مقدس قانون د ځینو شیانو په اړه د حرام او حلال حدود ټاکلي دي او ځینې نور یې د انسانانو خوښې ته ایله کړي دي. په یوه حدیث کې دي:

فَمَا أَحَلَّ فَهُوَ حَلاَلٌ، وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ، وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ ".(۴)

ترجمه: هغه چې الله حلال کړي هغه حلال دي او چې حرام کړي یې دي هغه حرام دي، له کوم شي چې یې خاموشي غوره کړې هغه معاف دی.

یعنې کول یې ګنا نه لري بلکې الله تعالی د انسان خوښې ته پرې ایښی دی.

۲۳/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچيني:

١)مسلم، كتاب السلام، باب قتل الحيات وغيرها، ح: ٢٢٣٣)

٢)ابن ماجه، كتاب الصيد، باب قتل الكلاب الا كلب الصيد والزرع، ح: ٣٢٠٠)

٣)(صحيح مسلم، كتاب الامارة، باب وجوب اطاعة الامراء في غير معصية... ح: ١٨٣٥)

٤)ابوداؤد، كتاب الاطعمه، باب ما لم يذكر تحريمه، ح: ٣٨٠٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبر او توکل

صبر په لغت کې منعې ته وايي، لغت پوهان وايـي: صـبرَ نَفْسَـه: ثبَّتها، حبسها وضبطها.(۱)

ژباړه: د صبر نفسه معنا ده ځان يې ټينګ کړ، بند يې کړ او کنټرول يې کړ.

عربي ويکيپيډيا وايي چې هو الوقوف على البلاء بحسـن الادب. يعنـې غم په ښه ډول تېرول، چې نه انسان په ټولنـه کـې خپـل حيثيـت د دوو پيسو کړي او نه داسې شي چې بيخي په غم غمجن نـه شي. ويکيپيـډيا وايي، د صبر درې ډوله دي، صبر پر عبادت، صبر له ګنا او پر غم صبر دی، تر ټولو بهتر يې له ګنا صبر دی.

يو حديث چې امام بخاري نقل کړی دی، يوې ښځې له قبر سره ژړل، رسول الله ص ورته ويل: له الله وډار شه، صبر وکړه. دې ورته ويل: لـه ما لرې شه. هغه يې نه دی پېژندلی، بيـا چـې خـبره شـوه، کـور تـه يـې ورغله عذر يې وړاندې کړی، رسول الله ص ص ورته وويل: صبر د غم په اول وخت کې وي.(۲)

لـه دې حـديث څخـه معلـومېږي چـې دغـې ښـځې د خپـل عـرف او اسلامي هداياتو موافق کار نه وو کړی، ځکه رسول الله ص ورته د صبر وويل.

ويکيپيډيا د ابو ميمون په نوم له يوه کـس څخـه نقـل کـړی چـې صـبر شرطونه لري: دا بايد معلومه کړي چې څنګه صـبر وکـړي؟ د چـا لپـاره صبر وکړي؟ له صبر څخه هدف څه دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

که انسان باور ولري او د غم په وخت کې یې خپلوان و ملګري ورته راشي، نو دا د صبر کولو ښه طریقه ده، صبر به د خدای لپاره کوي، هدف به یې ورڅخه اخروي ثواب او په دنیا کې ښه بدله وي. که یو انسان له دې پرته د صبر توصیه کوي، نو هغه اصلن صبر نه پېژني. په حدیث کې هر ځای راغلي دي چې فاصبر واحتسب، یعنې د ثواب په نیت صبر وکړه.

صبر او توکل په خپل ذات کې ډېر مهم دي، زموږ په ټولنه کې هر څوك د همدې دواړو توصیې نورو ته کوي، د غم او ستونزو په وخت کې صبر او توکل هر څوك درته وړاندیزوي.

صبر او توکل په شرعي متونو کې هم یاد شوي دي، متوکل او صابر د الله خوښ بندګان دي، الله تعالی ډېر ځای د صبر او توکل امر هم کړی دی.

ستونزه له صبر او توکل څخه زموږ په فهم کې ده؛ موږ توکل او صبر ناسم فهمولي دي، له دې دواړو مو خلکو ته داسې فکر ور کړی دی چې له هر ډول اسبابو لاس اخیستل او یوازې له مادي اسبابو پرته د خدای په تمه ناسته توکل دی، همدا شان صبر له هر نوعه وسایلو او اسبابو پرته د هر څومره غم په وخت کې زړه ته ګونډې ور کول دي چې هیڅ اه او اوه به نه کوي، بلکې لاس تر زنې به ناست وي، نه به د صبر اسباب برابروي او نه د توکل، همدغه کس صابر او متوکل ګڼل کیږي.

دې ډول فهم زموږ په ټولنه کې ستونزې جوړې کړې دي، ښه مې په یاد دي چې د عبد الله ذاکري صاحب په نامه یو دیني عالم او پیر و، هغه سخت ناروغ شو، زامنو یې ډاکټر ته بیوی، دی نه ورسره تلی، کله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې بې هوښه شو، نو زامنو یې روغتون ته یو وړی، هغه دا کار له صبر او توکل سره ټکر بالی.

دا فکر د شریعت له سرچینو نه دی تر لاسه شوی، پر دې باندې د نورو شیانو اغېز شوی دی او د اصل شرعي توکل او صبر مفهوم یې داغداره کړی دی. قران کریم خلکو ته امر نه دی کړی چې د الهي توکل په نیت کور کېنه او الله به په همدې توکل تاته خوراک در کړي، نه یې دا ویلي دي چې که دې پلار ومړ، ته اوښکه مه تویوه، غم مه کوه، دا الهي پرېکړه وه.

که د قران کریم ایاتونه وکتل شي نو د صبر او توکل ډېرې لارښوونې پکې شته، الله د صابرانو مل دی، مومنان دې پر الله توکل وکړي، دغه ډول ایاتونه په قران کریم کې تکرار شوي دي. د انفال سورت په ٦٥ او ٦٦ ایاتونو کې د صبر په اړه راغلي دي چې که ستاسو شل صابر کسان وي، پر دوه سوه دښمنانو غلبه موندلای شي، او د ٦٦ په اخر کې وایي الله تعالی د صابرانو مل دی.

دا ایت موږ ته دا وایي چې تاسو له وسایلو پرته جنګ ته ورځندې شئ، په تش لاس د دښمن مقابله وکړئ او صبر وکړئ الله له صابرانو سره دی؟ که هر چا ته دا خبره د دې ایت په استناد وشي، نو هغه به یې نه یوازې رد کړي، بلکې تمسخر به یې هم کړي.

د انفال په ۴٦ ایت کې الله تعالی وایي تاسو د الله او رسول اطاعت کوئ، ترخپل منځ شخړې مه کوئ چې ناکامه به شئ او هیبت به مو ختم شي، بیا یې د صبر امر کړی دی او صابرانو ته یې د خپلې ملتیا ډاډ ور کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د ایت اولې برخې ته وکتل شي، الله تعالی د صبر اسباب بیان کړي دي، صبر څنګه وکړي؟ دوی باید سره متحد شي، خپلمنځي شخړې یې د دې سبب نه شي چې اخر اتحاد یې مات او دښمن ته په ګونډو شي، هیبت و رعب یې له منځه ولاړ شي، که په دې لار کې تاسو ته سختي راځي پر هغو صبر وکړئ، ځکه دلته دوه انتخابه دي، یو یې د همدې سترو اهدافو لپاره استقامت دی او بل یې په بې صبري تر دې تېرېدل دي. د اتحاد په شتون کې که سختي وي پر هغو صبر په کار دی، د سترو اهدافو لپاره باید د مسلمانانو صف متحد وساتل شي، دلته اسباب راغلي دي بیا د صبر توصیه ده.

د بقرې په ۲۴۹ ایت کې دي چې د طالوت ډلې د جالوت لښکر مات کړ، بیا یې ویلي چې الله د صابرانو مل دی. هغوی څنګه جالوت مات کړ؟ په تش لاس یې جنګ ورسره وکړ او مات یې کړ؟ نه؛ اسباب به دې په لاس کې وي، بیا که سختي راتله پر هغې به صبر کوې، نو دا صبر دی.

د بقرې ۱۵۳ ایت د صبر په اړه ډېر جالب دی، دلته الله تعالی وایي تاسو په صبر او لمانځه مرسته وغواړئ، یقینن الله تعالی د صابرانو مل دی. خلک له دې ځایه فکر کوي چې صبر تر اسبابو لوړ دی، صبر باید له اسبابو اوچت وي نو صبر دی که نه صبر نه دی اسباب دي. اصلن په نړۍ کې هر څه د اسبابو شا ته دي، که ذهني ارامي وي، د دې لپاره هم ګڼ اسباب شته، یو مومن کس یې د خدای په عبادت کې لټوي، یو بل کس یې ممکن میلې ته په وتلو کې وغواړي، نور بیا په نورو شیانو کې. دا ایت موږ د نورو په رڼا کې ګورو، قران د هیڅ شي لپاره له اسبابو پرته امر نه دی کړی، د رزق په اړه الله ژمنه کړې ده، اما

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسبابو تر کاروني وروسته، همدا شان يې د صبر لپاره طريقه داده چې شته وسايل به پر کار اچوې، که تر دې وروسته سختي وي د هغې په وړاندې استقامت صبر دی، هيڅ کار په دنيا کې له ستونزو خالي نه وي، نو که ذهني ارامي غواړې، هغه به عبادت کوې، تر دې وروسته به صبر هم کوې، د خدای په لار کې به سختي وي، ذهن به ګډوډ وي، په دې هر څه تر پوهېدلو وروسته چې ته صبر وکړې، ذهني ارامي به تر لاسه کړې. صبر په تمرين زياتېږي، همدا شان له صابرانو سره ناسته پاسته هم د صبر پر پيدا کولو او زياتولو اغېز کوي، که په دې اړه مطالعه وشي هم ګټوره تماميږي.

صبر د وقوع او محل په اعتبار دوې نوعې لري: بدني او رواني، دواړه د اختيار او اضطرار له مخې دوې نوعې لري چې ټولې څلور شوې. اول: بدني اختياري: لکه سخت کارونو باندې صبر کول. دوهم: بدني اضطراري: پر مرض، زخم او درد صبر. دریيم: رواني اختياري: له هغه کاره ځان ساتل چې د عقل او شرعې له مخې يې کول ښه نه وي. څلورم: رواني اضطراري: د معشوق او محبوب ترمنځ چې يې کوم شی بيلتون راولي، نو دی په ډېر تکليف صبر وکړي.

توکل په لغت کې ور کول، باور او اعتماد دی او شرعي معنا يې الله ته د چارو د نتيجې سپارل دي. عربي ويکيپيډيا وايي: والتوكل مقرون بالسعي والحركة، وعند مبادئ الأمور، و في سائر الاحوال، ولا يتحقق معناه بغير عمل، فمن اراد الرزق او النجاح بذل الجهد متوكلا على الله.

ژباړه: توکل له هڅې او حرکت سره يوځای وي، د کارونو په پيل او ټولو حالاتو کې وي، له عمل او کار پرته توکل معنا نه لري؛ که څوک روزي او بريا غواړي، پر الله له توکل سره به خپل ټول وس کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له توکل سره د صبر معامله شوې ده، د توکل په اړه هم د قران کریم مفهوم له اسبابو لوړ ګڼل شوی دی، یعنې له هیڅ سبب پرته باید پر خدای توکل وشي، زما په اند دا مفهوم یې د قران کریم په هیڅ ایت کې نه دی ذکر شوی، لومړی به ځینې ایاتونه وګورو چې په څنګه سیاق و سباق کې یې د توکل یادونه کړې ده:

{إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هَؤُلَاءِ دِينُهُمْ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ } [الأنفال: 49].

ترجمه: هغه وخت چې منافقانو او هغو کسانو چې په زړنو کې مرض و، ویل: دغه کسان په خپل دین باتیږي او څوک چې پر الله توکل وکړي، نو الله غالبه د حکمت خاوند ذات دی.

{فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا () وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا } [الطلاق: 2، 3].

ترجمه: کله چې دوی خپلې نېټې ته ورسیږي، نو یا یې له قانون سره سمې وساتئ یا یې له قانون سره سمې خوشې کړئ، ستاسو دوه عادلان کسان شاهدان کړئ او د الله لپاره شاهدي ور کړئ، څوک که پر الله او قیامت ایمان لري دا د هغوی لپاره نصیحت دی او که څوک الهي تقوا غوره کړي هغه به د خلاصون لار ورته وومي او له هغه ځایه به روزي ور کړي چې دی یې محاسبه نه وي کړې، او څوک چې پر الله توکل وکړي، هغه ورته کافي دی بېشکه الله خپلې چارې بشپړوي یقینن هغه د هر شي لپاره اندازه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دوو ایاتو کې که وکتل شي نو توکل له اسبابو پورته نه وي، دلته یې توکل تر هغه وروسته یاد کړی دی چې د یوې ټولنیز موضوع د حل لپاره یې ګڼې لارښوونې وکړې، د بالقوه جنجال د مخنیوي لپاره یې هدایات ور کړل، تر هغه وروسته یې د خلاصون او روزي یادونه وکړه، ایا له دې دا فکر اخیستلای شو چې خلاصون او روزي به له هر ډول اسبابو لوړه وي؟ د ایت په اخر کې راغلي دي چې د هر شي لپاره خپله اندازه ده، هر شی د اصولو په پام کې نیولو سره یا له منځه ځي یا را منځته کیږي، قدر دلته د قوانینو هغه مجموعه ده چې الله تعالی د کایناتو لپاره ټاکلي دي.

په لومړي ایت کې راغلي چې منافقانو مسلمانانو خطا وتلي بلل، بیا الله وایي: څوک چې پر الله توکل وکړي هغه غالبه د حکمت خاوند ذات دی. دلته پوښتنه دا ده چې اصحابو د دې منافقانو او نورو دښمنانو مقابله څنګه وکړه؟ توکل یې پر الله تعالی څنګه کړی و؟ اسباب یې وو او که له اسبابو پرته یې دا هر څه وکړل؟ همدا یوه پوښتنه د توکل په اړه زموږ سره شته مفهوم بدلوي او اصل مفهوم یې موږ ته په لاس راکوي.

رسول الله ص ص له خپلو اصحابو سره متوکلین وو، خو هغوی اسباب کار کړې دي، دا سمه ده چې الله له هر ډول سبب پرته یو کار کولای شي، مګر دا دینا الله تعالی پر دې اصولو ودان کړې ده چې د هر شي تر شا یو سبب وي، الله تعالی د اسبابو امر کړی دی، کار و عمل پر انسان دی او نتیجه پایله یې د الهي قوانینو له لورې کیږي. یعنې انسان به کار کوي، د نتیجې په اړه به یې له پیله پر الله توکل کړی وي.

له دې سره موافق په یوه حدیث کې هم راغلي دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعْقِلُهَا وَأَتَوَكَّلُ، أَوْ أُطْلِقُهَا وَأَتَوَكَّلُ؟ قَالَ: «اعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ».(۳)

ترجمه: یو کس وویل: د الله رسوله! اوښه وتړم بیا توکل وکړم او که ایله یې پرېږدم او توکل وکړم؟ ده ویل: ګونډه یې وتړه او توکل وکړه.

په دې حدیث کې په ډاګه شوه چې توکل تر اسبابو وروسته کېږي، توکل ستا ذهني ډاډ دی، ستا باور دی، له خدای سره ستا رابطه ده، چې اسباب دې په لاس کې وي، دماغ دې ارام وي، زړه دې ډاډه وي، نو وران کارونه انسان رغولای شي، او که زړه دې مات او دماغ دې ګډوډ وي، نو روغ کارونه له سرې وران شي؛ توکل د انسان په عمل کې دومره مهم دخل لري. دا هغه څه دي چې ما د نصوصو تر کتلو وروسته د توکل په اړه له قران او نبوي احادیثو څخه فهمولو دي.

۲۶/۲/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)معجم اللغة العربية المعاصرة (2/ 1263)

(۲)بخاري، كتاب الجنائز، باب زيارة القبور، ح: ۱۲۸۳)

(3) (ترمذي، ابواب صفة القيامة والرقائق والورع، باب، ح: ۲۵۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم نثر دی که شعر؟

د قران کریم د ژبې په اړه زه د مدرسې له وخته ګنګس وم، د بلاغت په کتابونو کې راغلي و چې د خدای کتاب معجز دی، له دې امله هغه نـه نثر بلل کیږي او نه شعر، بلکـې لـه دې دواړو مـا ورا دی، دغـه یـې د اعجاز نکته بلله.

دغه ګنګسیت تر ډېره وخته را سره پاته و او بیا هغه وخت ختم شو چې په قران کریم کې مې فکر وکړ، د قران کریم په هغو ایاتو کې مې سـوچ کاوه چې قران په عربي ژبه بولي، د عربي ژبې واضح کلام یې ګڼي؛ نو زما پوښتنه حل شوه.

د عربي کلام دوې نوعې دي: یوه یې نثر یادیږي او بله یې شعر، قران له دې دواړو ماسیوا بلل، د قران کریم اعجاز نه دی، بلکې پر قران کریم د خلکو نیوکو ته لار پرانیستل دي. په دې ځای کې باید یادونه وکړم چې ځینو کسانو د دریمې نوعې خبره هم کړې ده، اما که سـم فکـر وشي، هغه یا د نثر برخه ده یا د شعر، که د شعر اصول یې مرعـات کـړي وي، شعر دی او که دا نه وي بیا نثر دی. د نیمه نثر او نیمه شعر پـه اصـطلاح دریمه نوعه د واقعیت له مخې سهي نه ده که څه هم دا اصطلاح ځینـو کسانو ورته رامنځته کړې ده.

الله تعالی خپل کتابونه انسانانو ته را لیږلي دي، که انسان د هغه په کتاب پوه نه شي، پیغام یې درک نه کړي، بیا یې رالیږل هیڅ معنا نـه لـري. دا خبره هر مسلمان درک کولای شي چې الله تعالی له نثر او شعر پرته هم داسې کلام ایجادولای شي چې د یوه صدق به نه پر کیږي، اما په هغـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلام به موږ نه پوهېږو ، دلته هدف د یوه داسې معجز کلام اثبات نه دی چې انسان نه په پوهېږي ، یا د خدای دا وړتیا خلکو ته روښانه شي چې الله تعالی داسې له انساني انواعو بېل په بله نوعه کلام هم پنځولای شي ؛ هو ! دا کار الله کولای شي ، اما که له هغه کلام څخه د انسان پوهاوی او په یوه پیغام خبرېدل هدف نه وای ، بیا به دغه ډول یو کلام راغلی وای ، خو دلته هدف د انسان پوهاوی دی . قران کریم معجر کلام دی ، خو داسې معجر نه دی چې د کلام له دواړو نوعو وتلی دی ، بلکې منثور مجعز کلام دی ، خلك يې پېژني چې نثر دی ، اما د هغه په شان پرمحتوا له بلاغت و فصاحته ډك د بشریت د ګټې لپاره پیغام لرونکی کلام عربانو نه شوای پنځولای ، په همدغه ځای کې يې معجز و او دی .

له دې امله باید داسې یو کتاب ورته راشي چې د انسان تر درك لوړ نه وي ، په هغه ژبه وي چې انسان په پوهېږي ، د ژبې ټول پېژندل شوي اصول يې مرعات کړي وي ، خلکو ته يې په املا او انشاء کې ستونزې نه وي ، چې انساني پوهي ته خنډونه ایجاد کړي . نه يې عقل له فهمه عاجز شي او نه بشري توان د هغه د عملي کولو یا د مفهوم په اخیستلو کې بشر ته منفي ځواب ور کړي .

قران کریم د کلام په دوو نوعو کې کوم یو دی؟ شعر دی که نثر ؟ که د قران کریم ایاتونه تلاوت شي په ډېر روښانه ډول څنې ثابتېږي چې قران کریم منثور کلام دی ، د شعر تعریف د هغه پر ایاتونو نه شي صادق کېدلای او ورسره د قران شعر بلل او د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم شاعر ګڼل قران کریم رد کړي دي ؛ اما د منثور کلام ځانګړتیاوې لري .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما ته به سوال پیدا وو چې که قران کریم د کلام له دغو دوو نوعو وزي، نو بیا څه شی دی او کوم نوم باید ور کړل شي؟ تر اوسه خو لـه شـعر او نثر پرته د انسان په ژبه کې بله نوعه کـلام نـه دی راغلـی، کـه د خـدای کتاب له دې دواړو ماورا وګڼو بیا به هغې نوعې ته چې قـران د کلامـي نوعې هماغه ډول دی، څه نوم به ور کوو تر اوسه خو موږ بله نوعـه نـه ده پېژندلې؟!

جالبه داده چې قران کریم په خپل متن کـې هـیڅ ځـای دا خـبره نـه ده کړې چې له نثر او شعر پرته د کلام یوه بله نوعه ده، اما انسـانانو چـې د خدای د کتاب ستروالي ته کتلي، هڅه یې کړې ده چې د انساني کـلام له انواعو یې بېل کړي، لکه څنګه چې د دغه کتـاب رالېږونکـی خـالق دی، له بشري ټولنې بهر او لوړ دی، باید کلام یې هم زمـوږ د کـلام لـه پېژندل شویو انواعو بېل او جلا وي.

خو دې ته فکر نه دی شوی چې دا ادعا یې نه د قران کریم لـه ایـاتونو سره سر خوري او نه هغه هدف بیا تر لاسه کېږي چې دا کتاب یې د تر لاسه کولو لپاره راغلی دی. قران کریم وایي: په څرګنده عربي ژبه نـازل شوی دی(شعراء: ۱۹۵) کـه قـران کـریم پـه عـربي ژبـه وي، بایـد هغـه اصول، ګرامر، اصطلاحات، متلونه، انشاء او املا یې مرعات کړي چـې په عربي کې شته، څو عرب په دې کتاب پوه شي، که دا هـیڅ مرعـات نه شي د قران کریم دغه ادعا چـې پـه واضـحه عـربي ژبـه دی، ناسـمه ثابتېږي(العیاذ بالله).

دویمه موخه خلکو ته لار ښوونه او هدایت دی، قران کریم ادعا کـوي چې دا کتاب بهترینې لارې تـه هـدایت کـوي(الاسراء: ۹)، کـه پـه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب کې هدایت موجود وي، خو خلک یې له فهمولو عاجزه شي، بیا د دې هدایت رالیږل څه معنا لري؟

له دې امله باید په پرېکنده توګه هغه خبره مردوده وګڼل شي چې قران کریم د کلام له پېژندل شویو انواعو څخه باسي، قران کریم د عربي ژبې منثور کلام دی، په خپل جوړښت کې یې د بلاغت او فصاحت اصولو ته پوره پاملرنه شوې چې عربان یې هم جوړښت ته ګوته په غاښ پاتېږي. پیغام یې له نن څخه نژدې څوارلس نیمه سوه کاله وړاندې یوې غیر متمدنې قبایلي ټولنې ته راغلی دی، چې نن هم د یو معتدل مقدس قانون بڼه لري او لا هم یو نیم میلیارد انسانانو ته هدایت کوي او د شرعي قانون کار ور کوي.

یوه مهمه نکته دا هم ده چې د قران کریم چیلنج په هغه پیغام کې دی چې بشر ته یې د رب له لوري راغلی او دغه پیغام چې کومو الفاظو ادا شوی دی؛ نه یوازې د کلام په الفاظو کې؛ ځکه په الفاظو کې یې د بلاغت او فصاحت په چیلنج یوازې د عربي ژبې څو مخصوص کسان پوهېږي، له دوی ماسیوا نه امي عرب په پوهېږي او نه غیر عرب وګړي، اما پیغام ټول درک کولای شي او اساسي هدف هم د کتابونو له رالیږلو څخه پیغام وي چې په بشري ټولنه کې خلک له تیارو رڼا ته راولي نه الفاظ چې یوازې د یوه قوم له ژبې سره اړه لري.

دا سمه ده چې قران کریم په منثور کلام کې معجز دی، که یو څوک د قران کریم په شان ایاتونه یا سورتونه نه شي جوړولای دا معنا نه لري چې قران کریم منثور نه دی، که قران کریم د شعر او نثر له دوو نوعو بیله بله نوعه شي نو هغو انسانانو ته چې له دې دوو انواعو پرته بله د کلام نوعه نه پېژني چیلنج ور کول معنا نه لري. ځکه چیلنج په هغه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ور کول کېږي چې هغه په پوهېږي، زده یې وي، پېژني یې، اما له دې سره د هغه په شان کار نه شي کولای، قران کریم په واضحه منثوره عربي لیکل شوی دی، اما له دې سره د بلاغت او فصاحت وروستۍ نکتې ته رسېدلی دی چې په دغه برخه کې یې هم عرب چیلنج کړي وو. ځینو کسانو د قران کریم چیلنج د دې دلیل بللی دی چې هغه نه منثور کلام دی او نه منظوم، اما دا خبره سمه نه ده. د شعریت خبره یې قران کریم هم رد کړې ده، خو د نثر په برخه کې قران کریم هیڅ نه دي ویلي، څکه داسې یو منثور کلام دی چې عرب یې پېژني، که یې پېژندل ورته له وسه وتلي وای، بیا نه چیلنج گټه در لوده او نه انسان په مکلف و.

قران کریم وایي چې هر قوم ته رسول د هغوی په ژبه د دې لپاره ورغی چې هغوی په پیغام ښه پوه کړي(ابراهیم: ۴)، عرب له شعر او نثر پرته په ژبه کې بله نوعه نه لري، که قران کریم له دې دواړو نوعو بېل وي، یوه درېیمه نوعه وي، چې نوم هم نه لري، نو عرب به څنگه په پوه شي؟ د قران کریم دغه ادعا چې د دوی په ژبه دی او د ښه پوهاوي له امله په دغه ژبه دی، نو دا خو بیا العیاذ بالله ناسمه ثابته شوه؟ که په عربي ژبه وي، گونگ هم نه وي روښانه وي، راغلی هم د دې لپاره وي چې خلک په پوه شي او بیا یې فکر کولو ته هم رابللي دي چې تاسو په دې قران کې فکر نه کوئ(نساء: ۸۲، محمد: ۲۴)، که قران کریم له نثر او شعر پرته یوه درېیمه نوعه وای، د دغو ډول ایاتونو په ځواب کې ولې عربانو نه ویل چې موږ نه په پوهېږو؟ د روښانه عربي دعوه یې ولې نه ور ردوله چې نه روښانه دی او نه زموږ په پېژندل شویو انواعو کې پر یوه نازل شوی دی؟ د هغه وخت د عربانو چوپوالی خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ثابتوي چې قران کریم په متعرفه منثوره عربي ژبه نازل شوی، ټول گرامري اصولو يې مرعات کړي، د بلاغت وروستی نکتې ته رسېدلی، پیغام يې د بشر لپاره د دنیا او اخرت گټې لري او په دې هر څه عربان پوهېدل.

۱۷/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دین او شریعته ناسم تفسیر لاملونه

په دې مقاله کې به هڅه وکړم چې له دین او شریعته د ناسم تفسیر ځینې لاملونه په ګوته کړم. زما کوښښ دادی چې ټول یې په ګوته کړم، خو ممکن ځینې یې له ما هېر وي، یا مې ور پام نه شي، یا زموږ په سیمه کې نه وي، له دې امله مې ځینې لاملونه وویل.

کمعلمي

انساني ټولنې هر وخت له جهالت څخه رنځ وړی دی، کمعلم د بدبختیو سبب کېږي. انسان چې نه پوهېده د طبیعت له جبره به رنځېدی، د طبیعت جبر ته یې د عبادت سر ټیټ کړ، بیا چې له طبیعي افتونو سره د مقابلې یو څه توان یې په ځان کې ولید، دغه عبادت یې ایله کړ، خو اوس په عادت بدل شوی و، بیا یې هم بدلول او د خلکو پوهاوی اسانه کار نه و، ان په انساني ټولنو کې تر اوسه هم دغه ډول عبادتونه شته.

کمعلمه هم ځان ته زیان رسوي او هم نورو ته، هم مفاهیم خرابوي او هم ارزښتونه، د خپل نه پوهاوي له امله تر ماهیت شکل ورته مهم وي، تر کلي مفهوم جزي ورته ارزښت لري، تر هدف یې وسیله ټینګه نیولې وي، تر انسان د هغه لپاره د ده د نیمګړي علم نیمګړی دیني و شرعي تفسیر ډېر د اهمیت وړ وي.

د کمعلمۍ د مرض زیان دادی چې مریض په خپله ناروغي اعتراف نه کوي، له دې امله یې تداوي هم نه کېږي، د خپل کمعلم او کم فهم له امله به په خپله فتوا خلکو ته زیان رسوي، فتوا به یې هم د شرعي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصولو په رڼا کې سهي نه وي، تعبیر به یې هم زوړ وي، د فتوا مکان او زمان به یې هم خطا کړي وي، ټولنې ته د ګټې فکر به هم نه کوي، بس لکه د ړانده لکړه چې هر ځای ولګېده، هماغه به یې ځای وي.

ناسم اقتصادي وضعیت

اقتصاد د ژوند ډېر مهم جز دی، ښه اقتصاد د انسان پر فزیکي وجود او رواني دواړو ښه تاثیر کوي او خراب اقتصاد دواړه خرابوي. ښه اقتصاد د یوې ښې، امن لرونکې، سوکالې او پر مختګ تللې ټولنې ضمانت ور کوي او خراب یې د خرابۍ. د ښې ټولنې غړی به له شریعته د سوکاله ژوند، خوشالې ټولنې، ښې دنیا و غوره اخرت تعبیر وکړي او د خرابې ټولنې غړی به د دنیا او اخرت د خرابوالي تفسیر وړاندې کړي.

په فردي لحاظ څوک چې مسکین وي د بل تر احسان لاندې وي، هغه د حق خبره نه شي کولای، هغه خبره کوي چې پر ده احسان کوونکی په خوشاله شي. له دین او شریعته تفسیر د هغه د ښو او ښېګڼو ګرو وي، په خپلو ښو یې هرې خوا ته سر ور پېچلای شي.

که څوک بل ته اړتیا ونه لري، هغه شرعي اساسات او انساني نیمرغي په نظر کې نیسي، بیا خپل تفسیر وړاندې کوي. د هغه د تفسیر د یو چا د شتو تر احسان لاندې نه وي، بلکې پر خپلو معیارونو ولاړ او متکي وي، که خطا هم شي خپل معیار، اصول، تګلاره، ماخذ و مرجع یې معلومه وي، اما هغه څوک چې د بل په خوښه تفسیر کوي، د هغه نه ماخذ معلومیږي نه یې مرجع، نه یې اصل پر اصل پاتېږي او نه یې فرعه پر فرعې، نه معیار معلوم وي او نه تفسیري تګلاره، بس هر څه تر یوه احسان جار وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مجموع کې د انسان شخصیت د هغه پر تفسیر تاثیر لري، پښتانه وايي؛ څوک چې په ځان کې څه ویني، هغه په جهان کې هم ویني، تفسیر د هر انسان د شخصیت هنداره ده، که فقیره، متشدده، ظالمه، خشونتګره او وروسته پاتې ټولنه وه، تعبیر به یې هم له دې ټولو شیانو ډک وي، که سوکاله، امن پسنده، عادله، له زورزیاتي لرې او پرمختګ خوښونکې ټولنه وه، په دیني وشرعي تفسیر کې به یې هم دا هر څه له ورایه څرګند وي.

د دین له ژبې پردیتوب

یو غټ مشکل زموږ د عجمو لپاره د دین له ژبې لرېوالی او حتا پردیتوب دی. زموږ هغه مرکزونه چې د دین لور ته منسوب دي، د عربي په زدکړه کې دومره کمزوري دي چې حتا تر لس کاله زدکړو وروسته هم یو کس نه شي کولای چې په عربي ژبه خبرې وکړي. د کراچي د یوه غټ شیخ مولانا سلیم الله خان رحمه الله په اړه یوه شاګرد یې مولوي عبد الحکیم صاحب راته خبره کوله چې عربي یې په خوله نه شوای ویلای، یوه بل طالب چې په ابن عباس مدرسه کې یې عربي کورس ویلی و، د هغه ترجماني کوله او بل لور ته همدې شیخ د کشف الباري په نوم د بخاري یوه اردو شرحه لیکلې ده.

د یوې ژبې زدکړه له هغې په ترجمه او تفسیر کې ډېره مهم ده، د هغې ژبې اصطلاحات، محاوره، متلونه، امثال او نور ټول د دې ژبې تر زدکړې تعلق لري. پښتانه د یوه سخي سړي په اړه وايي چې پلانی ډېر ښه سترخوان لري، هدف یې د ښکلي او غټ سترخوان در لودل نه دي، پښتون د دې جملې په اورېدلې کې ستونزه نه لري، خو غیر پښتون حتمن له مشکل سره مخېږي. زما یو دري ژبی ملګری و، د هېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ځای به یې ویل، له یاده مې ولاړې، ما به بیا ورته ویل چې هېر مې شو، ده اصلن خپله دري را ترجمه کوله چې از یادم رفت، خو په پښتو کې یې خوند نه کاوه.

د ژبې په اړه موږ له خورا غټ مشکل سره مخ یو، زموږ همدا ستونزه ده چې د قران وجهه، رضاه، ذاته، یده، نفسه، ساق، یداه او دې ته ورته نور قراني الفاظو کې موږ اختلاف لرو، حتا د گمراه، بدعت او نورو گنو ټاپو ته د همدې الفاظو پر تعبیر سره رسېدلي، په داسې حال کې چې دا الفاظ له خپل سیاق و سباق سره روښانه مفهوم ور کوي او هیڅ اړتیا نه شته چې د ناسم مفهوم په اخیستلو اختلافات جوړ کړو او پر خلکو ټاپې ولگوو.

زموږ د مذهبي طبقې یوازې دا مشکل نه دی چې عربي یې نه ده زده، د هغې زمانې له ټولنیز، سیاسي، اقتصادي، نظامي حالت سره شناخت نه لري چې دین پکې نازل شوی دی، بلکې خپله ژبه یې هم نه ده زده، د عربي داسې ترجمه کوي چې ولاکه د عوامو خلکو سر په خلاص شي چې دا اوس څه وایي؟ یوه ملا د سبحانه وبحمده ترجمه داسې کوله: ده لره پاکي ده متلبس دده له حمد سره. په دې پښتو زه ولاکه پوهېدم چې دا اوس څنگه ترجمه ده، نو عوام به څه پوه شي؟

یو بل مشکل دادی چې دوی په مدرسو کې زدکړې کوي، کار نه لري، تجارت نه کوي، په حکومت کې وظیفه نه لري، د کور په چارو کې گډون نه کوي، په دې توگه له کار روزگار، ټولنې، بازار، له خلکو سره له اختلاط او لنډه دا چې د عیني شرایطو له درک کولو بیخي گوښه وي، دوی په مدرسه کې یو څه وایي او دلته په ټولنه کې بل څه موجود دي، دوی چې را بهر شي تعبیر یې یو لور ته زوړ وي، بل خوا د ټولنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له عيني شرايطو سره سمون نه لري، د خپلې ژبې د نه زدکړې او نه شناخت له امله يې په بيان او ليکلو کې ګنې ستونزې وي او د عربي د سمې نه زدکړې له امله د اصل مفهوم په درک کې ګنې ستونزې ايجادوي.

د دين د نزول له زماني لرېوالی

يوه بله ستونزه داده چې د دين د نزول ډېره زمانه شوې ده، په هغو شيانو کې چې نن موږ پکې اختلاف لرو، د اصحابو په زمانه کې يې چا پوښتنه هم نه ده کړې. هغوی پوهېدل چې د وجهه رضاه او ذاته و نفسه څخه څه هدف دي؟ موږ چې په عربي بلد نه يو، تر مفهوم يې ټکي په ټکي معنا خوند راکوي او دا وېره را سره وي چې که لفظ په لفظ يې ترجمه نه کړم، ګنهګاره به شم، نو ګنې ترجمې وکړو او بيا په دې سره هم ځان را څخه کې ورک شي او هم جهان، اختلافاتو ته لار جوړه کړو او د دين د سم تعبير په لار کې خنډونه ايجاد کړو.

د زمانې په دې اوږد واټن کې ډېر امکان شته چې پر اصل مفاهيمو د خلکو د ډېرو تعبيرونو له امله دوړې پرېوتلې وي، ځينې مثالونه، اصطلاحات او جملې له خپل اصل مسير څخه لرې وړل شوي وي، پر ځينو بيا د مذهب او فرقې ټاپې لګېدلې وي چې بل تعبير کول يې په هغه سيمه کې مطلق ناروا وي او د خپل اصل په اړه يې معلومات له نشت سره برابر دي.

د دين او شريعت د چارو له نورو څخه نه بېلوالی

دا هم يو سرخوږی دی چې د دين او شريعت چارې له نورو څخه نه دي بېلې شوې. که په حديث يا ايت کې هر څه راغلي وي، بس خلک يې د دين او شريعت احکام، مسايل، اداب او هدايات بولي. خو که

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم ته وکتل شي یا هم د رسول الله ص ص اصل سنتو او کره احادیثو ته، نو په ایت یا حدیث کې د هر شي یادونه د هغه د دین پر جز ګڼلو دلالت نه کوي. حتمي نه ده چې زه دې د نس درد ولرم، نو دې د علاج لپاره له عسلو ګټه واخلم، ممکن زه ګولۍ وخورم، زه ډاکټر ته ولاړ شم، شونې ده زه مې د مور په لاس جوړه شوې کپه وخورم، یا هم هیڅ ونه کم، خپله جوړ شي. خو بل لور ته ځینې کسان د نبوي طب په نوم پر خلکو دا تحمیلوي چې که دې نس درد کوي، نو رسول الله ص ص یو کس ته د عسلو ورکولو امر کړی دی، باید عسل وخوړل شي؟!

دلته دا سره ګډه وډه ده چې نبي د ډاکټرۍ او طبابت لپاره راغلی دی که د دیني او شرعي چارو لپاره؟ هغه یو روحاني لار ښود و، که طبیب هم و؟ دا کرښې باید واضحې او څرګندې شي چې کوم شیان دین او شریعت دي او کوم یې له دین او شریعت سره کار نه لري، په شرعي متن کې د هغو یادونه یوازې یو اتفاقي امر دی، نور د هغو شیانو په اړه خلك له خپل وخت سره سم عمل کولای شي.

تنګنظري او مذهبي تعصبونه

فرقه پالنې هم د دین ناسم تعبیر ته لار اواره کړې ده. خلك د دې غم نه دي اخیستي چې له دینه سم تفسیر وشي، خو د دې غم ورسره دی چې زما له مذهب، فرقې او عقیدې سره برابر تفسیر باید وشي. دلته ستونزه دا پیښیږي چې د مذهب او ډلې بنسټ خو یوه انسان ایښی دی چې اصول، تعبیر او تګلاره یې د هر وخت له حالاتو سره سر نه خوري، نه د یوه مذهب لمن دومره غوړېدلای شي چې د درست دین او شریعت تعبیر دې وکړای شي، خو دیني او شرعي متن د دې وړتیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري چې د نړۍ په هر ګوټ کې د هر وخت له حالاتو سره ځان عیار کړي او داسې تعبیر یې په نوي ډول وشي چې خلکو ته ستونزې ایجاد نه بلکې اوارې کړې. که د مذهب زاړه اصول د نوي وخت لپاره کار نه ورکوي، نو دې نوي شي، د زړو پر ځای دې نوي اصول وضع شي، پر زړه تګلاره دې بیا غور وشي، سمونې، ایسته کونې او نوي ابتکارات دې وشي چې له دین و شریعت څخه د نوي تعبیر او تفسیر لپاره لار جوړه کړي.

د ټولنې او محیط تاثیرات(پر کلتور د مذهب او پر مذهب د کلتور اغېزې)

یو مهم لامل یې پر انسان د خپل چاپیریال او ټولنې تاثیر دی چې خلك له یوه مسیر څخه بل ته برابروي. دلته ځو مسایل دي چې یوه بل ته سره په غېز ورغلي دي. یو پر دیني و شرعي متن د عربو د کلتور اغېز دی چې طبیعي خبره ده پر موږ هم تاثیر لري، بل زموږ د خپل کلتور اغېز دی چې یو انسان یې له تاثیره وتلای نه شي، کله چې له داسې متن څخه تعبیر کېږي چې هغه د خپلې ټولنې تر کلتوري فشار لاندې تکامل ته رسېدلی وي، بیا یوې داسې ټولنې ته تفسیرېږي چې د هغې تاثیر به یې پر تفسیر حتمن وي، نو دلته خبره ډېره پېچلې کېږي او د هر چا د وس کار نه دی چې د دې معضلې د حل لپاره داسې انساني او شرعي معیارونه وضع کړي چې د بشر او دین و شریعت دواړو ارزښتونو ته یې تفسیر ژمن پاته شي.

له دې امله نو په اوس وخت کې د تفسیر لپاره د یوې ټولنې اړتیا ده چې په هیواد کې له دینه د تعبیر او تفسیر چارې به مخته وړي. هغوی ته به واك ور کول کېږي چې نور کسان به ستاسو په ادرس ستاسو ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او متحد و همږغی تفسير خپروي. په دې توګه به د ګڼو تفسيرو مخه ونيول شي، اختلافت به حل شي او بل لور ته چې خلک ديني مسلو ته اړتيا لري دا غوښته به هم پوره شي او دا تګلاره اوس يوازې زموږ لپاره نه، بلکې د هر اسلام هيواد لپاره اړينه ده چې د خپلو اړتياو په رڼا کې داسې تفسير وکړي چې هم د ټولنې غوښتنې پر نظر کې ونيول شي او هم ديني تفسير جام او ولاړ پاته نه شي.

۲۴/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له قبيلوي پېژندګلوي تر ملي

دوکتور جواد علي په خپل کتاب المفصل في تاريخ العرب قبل الاسلام کې ليکي چې په عربو کې ځکه قبيلوي پېژندګلوي مهمه وه چې هغوی د ځان د حفاظت ذريعه بلله، هغوی ته دا پېژندګلوي د هغوی هويت وه، ځکه دوی يو حکومت نه درلود چې د هغوی له حقوقو يې دفاع کړې وای، نو دوی د دفاع يوازينۍ وسيله همدا قبيله وه، له دې امله يې خپل نسبونه يادول، د پلار او نيکه په کړنو به يې فخر کاوه، د ده په وينا چې غير عربو ته دا کار ځکه دومره مهم نه وو چې هغوی حکومتونه درلودل، خلکو ته وطن او دولت مهم وو، د هغوی د اواز اورېدلو لپاره دولتي محکمې موجودې وې، پوځ وو، پوليسي- اداري وې، هغوی به د يوه نظام تر چتر لاندې را ټول وو، نو دوی د يوې قبيلې پر ځای په خپل پوځ، وطن، ملت او نظام نازېدل، فخر يې په کاوه، فارسيانو فارس درلود، روميانو روم درلود، همدا لامل وو چې هغوی ته د انسابو يادول، يا قبيلوي پېژندګلوي مهمه نه وه.(۱)

د عربو دغه حالت قران کريم هم ياد کړی دی:

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ} [الحجرات: 13].

ژباړه: اې انسانانو! تاسو مو له نارينه او ښځې پيدا کړې يئ او خيلونه و قبيلې مو د دې لپاره کړي يئ چې سره وپېژنئ، يقينن الله تعالی ته ستاسو متقيان غوره دي، بېشکه الله ډېر پوه او خبرداره دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ ټول پوهیږو چې قران کریم د عربو هغې ټولنې ته نازل شوی دی چې خلکو ته یې قبیلوي او د خیلونو پېژندګلوي څکه مهمه وه چې نظام یې نه درلود، قبیلوي ژوند یې وو، خلکو د خپلو قبیلو د ګټو لپاره کار کاوه، قران دا یادونه ورته وکړه چې پر قبیلو او خیلونو د انسانانو جلا کول د معرفت لپاره دي لکه تاسو چې دا کار کړی دی، اما الله ته څوک د قبیلې له مخې نه نژدې کیږي، که یو څوک غواړي چې الله تعالی ته نژدې شي، نو تقوا دي وکړي، په تقوا کې هم یو هغه تقوا ته چې زموږ په نظر وي، یا که یو څه نور سپین ووایم زموږ د پښتنو په نظر تقوا وي، هغوی خو ملنګ چې په کال یې غسل نه وي کړی، ترانګې کالي یې اغوستي وي، تل فقر کوي، هم متقي او د خدای دوست ورته ښکاري، یو هغه تقوا ته چې الله تعالی ته مقبوله ده، الله د علیم او خبیر صفات د همدې لپاره ذکر کړي دي چې زه پوهیږم څوک متقي دی او څوک یوازې د متقي پیښې کوي، الله تعالی د یو چا په هویت نه خطا کیږي، لکه څنګه چې هویت مهم نه دی همدا ډول یې جنسیت هم ورته مهم نه دی، ځینې نارینه له دې امله خدای ته نژدې بولي چې نارینه دی، ښځه د خپل جنسیت له امله د دې وړ نه بولي، قران کریم په دې عمومي الفاظو کې دا ډول فکرونه مردود وګڼل.

د قران کریم له نزول څخه ډېر کم وخت تېر شوی و، چې عربانو قبیلوي ژوند ایله کړ او د یوه نظام تر چتر لاندې سره را غونډ شول، یوه لویه امپراتوري یې جوړه کړه، د قبیلو پخوانی رواج ورو ورو کمزوری شو، خبره اول د عرب و ناعرب شوه، په دې منځ کې د مسلمان او نامسلمان خبره هم یادېده، نړی له قبیلوي پېژندګلوي څخه مذهبي او قومي پېژندګلوي ته ورسېده، عربو ځانونه غوره بلل، نورو یې د خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانو په نسبت عجمیان بلل، فارسیانو د خپلې لویې امپراتورۍ او لرغوندي کلتور له امله ځانونه تر عربو هم بر بلل، مسلمانانو ته خپل دین حق معلومېده، په مقابل کې یې یهودو او نصاراوو خپل دین ښه باله، هندو ته خپل دین ښه ښکارېدی او داسې نور هم.
دغه وضعیت نورو انسانانو هم تجربه کړی دی، په هره ټولنه کې حکومتونه تر دغسې حالاتو وروسته جوړ شوي دي، نو دې حالت ته په راتلو نړۍ له یوه حالته بل ته ولاړه، چې تر پخوا یې بیا هم ډېر توپیر ونه کړ، د عربو د برترۍ لپاره د ډېرو عجمیانو ککرۍ له تنو بېلې شوې او د عربو د مغلوبیت لپاره ډېرو عجمیانو خپل ځانونه قربان کړل، بیا هم وینې توی شوې، ښه په لویه پیمانه، د بشر لپاره اساسي هدف ته بیا هم ونه رسېدل، که د قبیلې د ساتنې په پار ځینو انسانانو د نورو عزتونه، مالونه او شته لوټل هم بد کار و، او که د مذهب او قوم په نوم وي هم بد کار دی، د همدې سلسلې په لړ کې د قوم او دیني هویت ځای ملي هویت ته پاته شو، په ملي هویت کې بیا هم لکه د قوم او مذهب هویت چې ډېر شمېر کسان یې په چوکاټ کې راځي، نوره ګټه نه لري، هماغه د قران کریم خبره ده چې یوازې پېژندنه ده، یو افغان دی، بل ایرانی، بل پاکستانی، بل چینایي، بل هندوستانی او داسې نور.
هغه اساسي هدف چې د قران کریم په یوه مختصره جمله کې ذکر شوی دی چې کتاب انزلناه الیک له تخرج الناس من الظلمات الی النور، بیا هم تر لاسه نه شو او لا هم ورک دی، اوس د ملي هویت د ساتنې لپاره مبارزې کېږي، یو انسان بل انسان وژني، ملي هویت هم د ښه انسانتوب نښه نه ده، یو څوک له دې امله ښه انسان نه دی چې عربستانی دی، یا ایرانی دی، یا افغان دی، بلکې د ښه انسان د ثبوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره نور معیارونه شته، خدای ته د نژدېکت لپاره معیارونه شریعت بیان کړي دي، که پر هغه معیار څوک پوره نه وي، نه ملي هویت د هغه د ښه انسانیت لپاره کفایت کوي او نه قوم، نسب او مذهب.

هغه مهال به د قبیلې پر ملکي سره شخړه وه، یوه قبیله به له بلې سره د مالونو د څرځای پر سر، ښکر په ښکر وه، تر دې وړو شیانو وروسته کله چې انسانان یو څه پوه شول، نو د وړو شیانو پر ځای یې غټ را پیدا کړل، د هغو پر سر یې شخړه پیل کړه، تر بل هر شي د انسان لپاره لوی خطر له واک او دولت څخه ور پېښ شوی دی، د واک لپاره انسان هره وسیله کار کړې ده چې واک ته ورسېږي او د مال د تر لاسه کولو لپاره هم انسان له هیڅ وسیلې لاس نه دی اخیستی، خبره ورو ورو ِ غټېده، ان چې د نن ملي هویتونو ته ودرېده، د یوه کس، یوې ډلې، یوه درست قوم ان ملت به له دې امله بد ویل کېږي چې د هغوی هویت به له ده څخه بېل وي، نه عقل دا راته وایي چې د انسانیت معیار ملي هویتونه کېدلای شي، نه دین راته وایي، نه په قانون کې شته او نه اخلاقیات دا راهنمایي کوي.

خبره که د پرون ده که د نن ده، هماغه کیسه ده چې تنې ډېرې سر یې یو دی، پرون که د قبایلو پر څرځای سره جنګ و، نو چې زیات کسان سره په شخړه شوي وي، زر او دوه زره به وو، اما نن په میلینو خلک تر څرځای پر یو څه غټه موضوع د نورو همدومره کسانو په مقابل کې درېږي، په لکاوو وژل کېږي، که پرون په زرهاوو مړه کېدل، موضوع یې وړه وه، نن په لکاوو دي، اما موضوع یې یو څه غټه ده. ملي مسایل او سیمه ییز مسایل د حکومتونو او واکداره طبقو له لوري د دې لپاره کښنته او پورته کېږي چې خلک په خطا کړي، غلول شروع دي، که نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې پرته چې خلك په وغلول شي، يو د بل په مقابل كې استعمال شي، ملي مسايل حل كېدلای شي. په دې مسلو كې يې دومره فكر بند شي چې خپل تعليم ځنې هېر شي، خپل شخصي مسايل يې هېر شي، د سيمې په كچه ستونزې هېرې كړي، د ټول انسانيت په كچه دښمن (طبيعت) ځنې هېر شي، بس هغه دښمن ته يې سترګې وي او انرژي مصرفوي چې واكمنه طبقه يې ورته معرفي كوي. دوی هر وخت له اساسي مسلو د خلكو پام جزي او غير اساسي مسلو ته اړوي، هغه دومره وپړسوي چې خلكو ته غټ ښكاري، اما په اصل كې هغه دومره واړه مسايل وي، چې اصلن په فكر بندولو نه ارزي، دا خو څه كوې چې وخت، پيسې او انرژي ورته ولګول شي.

انسان وږی د همدې انسان له لاسه دی، دې ته خلك نه متوجې كيږي چې د ځمكې دومره منابع چا غلا كړې دي چې ميلينونه انسانان وږي دي؟ انسان د انسان له لاسه بې كاره دی، د انسان له لاسه بې تعليمه دی، د انسان له لاسه لڅ دی، په ستونزو كې راګير دی، طبيعي افتونو په مخه كړی دی، حتا هغه يو د استقرار ځای چې د ټول بشر راتلونكی ورسره تړلی دی لكه ځمكه، هغه هم د دوی له لاسه د ضياع لور ته خپل مزل لنډوي، زه نه وايم چې ملي مسايل دې هېر شي، په سيمه ييزه كچه مسايل دې نه حليږي، اما د سونه كلونو خشونت اميزه حل پر ځای سوله ييز او لنډ حل هم لري، واړه مسايل دې پړسول كيږي نه، انسان دې د انسانيت د بقا لپاره كار وكړي، د انسانيت پر استعدادونو دې كړی نه تاوېږي چې يوازې به د دې لپاره كار كوي او بس.

مسايل كه هر څومره د جنجال او خشونت لور ته وړل كيږي، عينن همدومره شونتيا يې د سوله ييزتوب لور ته هم شته، كه څومره پړسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي، بالکل همدومره احتمال د کمېدو هم لري، که څومره غزول کیږي، دا امکان یې هیڅ وخت نه ردېږي چې په لنډ وخت کې دې حل شي؛ مگر ولې داسې نه کیږي؟ ځکه نه غواړي، په لوی لاس دا کار کیږي، هغه ادارې چې په بې ځایه، بې وخته او غیر اړینو موضوعاتو د انسانانو مصروفول غواړي، که خپل دغه شته امکاناتو د انسانیت په گټه د مسایلو لپاره ولگوي، ایا بیا به هم دومره انسانان له ستونزو او مشکلاتو سره لاس او گرېوان وي؟ د نړۍ ډېره سرمایه لس فیصده خلکو اخیستې ده او پاتې کسان د هغوی د غلامانو رول ادا کوي، ایا هغوی غواړي چې د دې نیوي فیصده خلکو دي همدې مهم ټکي ته ور پام شي؟ دا خبره که د ټولې نړۍ په گټه صحت لري، د یوه هیواد په اړه یې هم لري، په یوه هیواد کې هم لویه برخه خلک فقیران وي، وړه برخه خلك سرمایه لري، هغوی واک هم لري، پیسې هم لري، په دې دوو شیانو هغوی د یوه بسته ملت په برخلیک هر وخت لوبې کوي. دا نن د هیواد حالاتو ته وگورئ، گراني چا جوړه کړې ده؟ د تېر دولت خلاف وسله والو مخالفینو ته چا پیسې ور کولې؟ نن د دولت خلاف مخالفینو ته څوك وسلې او پیسې ور کوي؟ دغه کیسه د امریکا په نظام کې هم شته، هلته هم د شتمنو او واکدارو څو ډلې دي، چې کله یوه غالبه شي د نړۍ لپاره یو ډول نقشه جوړه کړي او کله بله غالبه شي، پر هغه پخوانۍ چلیپا را کش کړي، نوې وړاندې کړي، ترمنځ یې انسانان د هغوی تر پښو لاندې دل کیږي او هغوی خپل ساتېرې پر کوي.

۲۷/۱/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(یاد تاریخ: الفصل الحادي عشر: انساب العرب، دویم ټوک ۱۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مادیت څخه محرومه ټولنه

څېړنې ښيي چې مادي محرومیت په انسان کې د کمترۍ احساس پیدا کوي.
مادي محرومیت نه یوازې د انسان پر روان منفي اثر کوي، بلکې پر فزیکي وجود یې هم منفي تاثیرات لري. دا هم ثابته ده چې یوازې پر فرد یې اغېزې منفي نه وي، پر ټولنه هم بد اثر کوي؛ ځکه ټولنه له افرادو جوړه ده، که افراد په فزیکي او ذهني لحاظ روغ نه وي، هغه ټولنه به هم د فزیکي جوړښت له مخې او هم له رواني پلوه نورماله نه وي.
یو انسان/ټولنه چې د نورو په مقابل کې د کمترۍ احساس وکړي، بیا د خیال غېږې ته پنا وړي. د انسان په دماغ کې د تخیل برخه هم د انسان لپاره نعمت دی او هم منفي اړخ لري. د کمترۍ په وخت کې د تخیل نړۍ موږ ته کاذب ډاډ راکوي، موږ له خپل شاوخوا ناخبره له ځان سره خوشاله یو، ما/موږ له ځان سره دنګې مانۍ جوړې کړې وي، شانداره ښارونه مو وي، ښه ژوند لرم/لرو، هغه کسان چې زه یې په وړاندې د کمترۍ احساس کوم، هغوی مې/مو همدې حالت ته اړ کړي وي؛ خو د عینیت په نړۍ کې بیا هر څه د دې برعکس وي. په انسانانو کې یوه برخه یې د مادي نړۍ پر بدلون او اسبابو فکر نه کوي، بس دی د خیال په نړۍ کې ځان ته کاذب ډاډ چمتو کوي، چې د تخیل د ذهني برخې یو منفي اړخ دغه هم دی.
د مادیت په نړۍ کې هر څه په مادي اسبابو اړه لري، د هر پر مختګ تر شا مادي اسباب وي، کله چې دې اسبابو ته لاس رسی ونه لرو، بیا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمترۍ احساس را کې پیدا کېږي او څومره چې زمانه پر تېرېږي، موږ له دې اسبابو محروم پاتېږو، د کمترۍ ګراف هم ورسره لوړېږي.
په دې مرض اخته کسان یا پوچې ادعاوې کوي، یا د خیال په نړۍ کې ژوند کوي، یا له مادي محرومیت څخه پیدا شوی بحران په تشو وعظونو کابو کوي، زموږ د ټولنې د تشو ادعاوو یو لامل همدا دی.
هغه ټولنې چې حال یې خراب او ایینده تیاره ویني، هغوی په ماضي کې ژوند کولو باندې خوښ وي، د شخص حالت هم له ټولنې بېل نه وي. د مسلمانانو او په خاص ډول د افغانانو حالت د دې خبرې ژوندی مثال دی. مسلمانان چې د غربیانو د مادیت په وړاندې د کمترۍ په احساس اخته دي، څو ډوله عکس العملونه یې پارولي دي:
اول: له مادیت څخه کرکه په روحانیت خوشاله کېدل؛ په وروسته پاته او د کمترۍ په مرض اخته ټولنې او اشخاص له مادیت څخه ظاهرن کرکه کوي او د روحانیت لور ته پر پاملرنه ډېر فوکس کوي. د دغه تمرکز عامل یې هم په اصل کې له مادیت څخه محرومیت وي؛ محرومیت په بشر کې د ګڼو ستونزو لامل کېږي، د هغه پر روان تاثیر کوي، د هغه پر فزیکي وجود یې اغېزې جوتې وي، د هغه کردار او ګفتار یې اغېزمن کړي وي، له نورو سره پر چلند یې اثرات ثابت وي او... لنډه دا چې محرومیت د بشر د ژوند هر اړخ متاثره کوي.
د روحانیونو دغه ډله بیا له مادي محرومیت څخه ټولنې ته ور پېښ بحران په وعظونو او نصیحتونو کابو کوي؛ په ژوند کې دواړه مهم دي او خپل رول لري، اما له مادیت څخه را پېښه ستونزه په روحانیت له منځه وړل، یا د مادیت اثرات په روحانیت ختمول، د ځان خطا ایستل دي. زموږ ټولنه د دې ښه مثال دی، یو څوک چې په جومات کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمونځ کوي، خو تر راوتلو وروسته د لمونځ کوونکو بوټ غلا کوي، په حرم شريف کې د حاجي همايني وهي، د جومات په محراب کې خپله جنسي تنده سړوي، د جومات له منبره خپله کرکه او غسه ښکاروي، عقده سړوي او په ويناکې يې مادي محروميت له ورايه ځرگنديږي.

ځان غلطول هم د ځان په تاوان دي او ټولنه خطا ايستل هم د ټولنې په زيان، زموږ د ټولنې روحانين دواړه کاره کوي، د ځان له غولولو سره ټولنه هم غولوي؛ دا سمه ده چې ماديات هم د بشر لپاره منفي او مثبت اړخونه لري او بل دا چې منفي او مثبت تر ټولنو توپير هم کوي، يو شی چې موږ ته منفي جنبه لري، ممکن په بله ټولنه کې مثبت اړخ ولري؛ له دې هر څه سره له مادياتو د انسان چاره هم نه شته. بل لور ته دغه واعظين دې ته فکر نه کوي چې زموږ په ټولنه کې له دې محروميت څخه څومره بدۍ را پيدا شوې دي؟ خپل عيب ته پام نه کوي، د بل يوه عيب ته يې گوته نيولې وي. په ټولنه کې د هر شي د گټې او زيان اړخونه به سنجول کيږي، که يې گټه زياته وي، ټولنه بايد ورته تشويق شي او زياته گټه يې خپله پر واړه نقصان پرده غوړوي.

يو بل عيب مو دادی چې د ماديت په نړۍ کې هره راغلې نوې پديده موږ ته تر هغو له روحانيت سره په ټکر کې ښکاري چې اخير زموږ خپل شخصي ژوند او د کورنۍ ماحول مو ځنې متاثره شي بيا موږ ورته تسليميږو. لکه: راډيو، ټيليفون، ټلويزيون، بانک...

دويم: ماضي ته پنا وړل؛ که يوه ټولنه يا شخص شانداره او د يادولو وړ ماضي ولري، نو د حال او ايينده د خرابېدو په صورت کې هغه د خپلې ماضي ډېره يادونه کوي، دغه يادونه به يې هم له مبالغې او زياتوبه خالي نه وي، په حال کې د هرې نوې پديدې په اړه به يې عکس العمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماضي ته تګ او مبالغه وي. د مسلمانانو او په خاص ډول د مذهبي قِشر تمرکز پر دې دواړو برخو زيات دی.

دريیم: په خيالونو کې ډوبېدل؛ ځينې کسان مې ليدلي چې د نورو په وړاندې د کمترۍ احساس کوي، دی نور څه نه شي کولای، نو خيالي دنيا ځان ته جوړه کړي. تخيل د هر انسان د دماغ يوه فعاله برخه ده، چې هر انسان په بېلابېلو وختونو کې ور څخه ګټه اخلي. شاعران وايي؛ د هر شاعر د تخيل قوه چې څومره پياوړې وي، د هغه شعر ډېر ښه وي. شعر او شاعري بيا په محرومو ټولنو کې ډېره غوړېږي، ځکه دوی له شعر پرته هم د تخيل پر قوه فشار راوړي، په همدې موډ کې يې ځينې وګړي د شعر په ژبه د خيال د نړۍ يوه وړه برخه موږ ته بيان کړي، چې موږ ورته لاسونه خوځوو، چکچکې ورته کوو او هی و هوی مو جوړ کړی، دا په حقيقت کې هيڅ نه بدلوي، يوازې څو شېبې نور خلک هم خيال پلوه کړي. په خيالونو کې يو څوک هغه وخت زيات ډوب وي چې فارغه وي، يو مصروف کس/ټولنه د خيالونو لپاره زيات وخت نه لري، له دې امله يې د تخيل پر ځای پر ماديـاتو نظر وي.

څلورم: د محروميت پر اسبابو فکر کول؛ ځينې وختونه اړتياوې انسان د بدلون او تغيير اسبابو ته متوجې کوي. دغه ډله محروميت د تقدير پرېکړه نه بولي، چې لاس تر زنې ورته کېني؛ بلکې هغوی د نور پرمختګ ګوري، چې تر شا يې مادي اسباب پيدا کوي، له دې امله دوی هم د خپل ځان/ټولنې هغه نيمګړتياوې پيدا کوي چې په مادي دنيا کې يې د دوی د پرمختګ مخه نيولې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژوند کې دا ډېره مهمه ده چې یو څوک په خپله نیمګړتیا پوه شي؛ هغه یې پر عامل فکر کوي، کله چې یې عامل پیدا کړي، د ایسته کولو لارې چارې یې لټوي. په مادي دنیا کې ټول تغییرات د مادیاتو په وسیله ممکن دي؛ له دې پرته د بل شي په تمه کېناستل او د تغییر تمه کول د اوبو پر سر لیکې کښل دي چې هیڅ نتیجه به ونه لري.

۳/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له محرم پرته د میرمنو سفر

د حدیثو په کتابونو کې له محرم پرته د میرمنو د سفر په اړه ممانعت راغلی دی، یوه حدیث کې دي چې که میرمن د یوې ورځې او شپې سفر کوي باید محرم ورسره وي، په بل کې دوې ورځې او په بل کې درې ورځې او شپې راغلي دي. مناسبه ده چې لومړی په دې اړه راغلي احادیث تر نظر تېر کړو، بیا به یې پر مفهوم او احکامو بحث وکړو:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ، تُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، تُسَافِرُ مَسِيرَةَ ثَلَاثِ لَيَالٍ، إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ».(۱)

ژباړه: عبد الله بن عمر رض له رسول الله ص ص څخه روایت کړی، چې ده ویل: یوه میرمن چې پر الله او اخرت ایمان لري، له محرم پرته د درو شپو سفر کول ورته جواز نه لري.

«لَا تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ يَوْمَيْنِ مِنَ الدَّهْرِ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ مِنْهَا، أَوْ زَوْجُهَا».(۲)

دوې ورځې به یوه میرمن سفر نه کوي، مګر چې محرم یا مېړه یې ورسره وي.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، أَنَّ نَبِيَّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تُسَافِرِ امْرَأَةٌ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ».(۳)

ژباړه: له ابو سعید الخدري رض روایت دی چې رسول الله ص ص وویل: ښځه تر درې ورځې اضافه یوازې له محرم سره سفر کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«لاَ يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ مُسْلِمَةٍ تُسَافِرُ مَسِيرَةَ لَيْلَةٍ إِلاَّ وَمَعَهَا رَجُلٌ ذُو حُرْمَةٍ مِنْهَا».(۴)

ژباړه: يوې مسلمانې ښځې ته روا نه ده چې د يوې شپې په اندازه له محرم پرته سفر وکړي.

دا ډول ګڼ روايات شته چې ښځې يې د محرم له وجود پرته له سفره منعه کړې دي.

«لاَ يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلاَّ وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ، وَلاَ تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ إِلاَّ مَعَ ذِي مَحْرَمٍ».(۵)

ژباړه: يو سړی دې د محرم له وجود پرته له پردۍ ښځې سره نه يوازې کېږي او نه دې يوه ميرمن له محرم پرته سفر کوي.

دلته بيا د هر ډول سفر ممانعت راغلی دی. په دې حديثو د پوهېدلو لپاره که يوځل د عربي نړۍ د هغه وخت حالاتو ته وکتل شي، نو دا لارښونې پر ځای معلومېږي، د رسول الله ص ص په ژوند کې عربي جزيره ناامنه وه، خو د يوه قوي دولت بنسټ چې رسول الله ص ص کېښود، د اصحابو په شان د قوي عزم او پياوړې ارادې خاوندان خلک يې ورته وروزل؛ نو باوري شو چې دغه جزيره به يو وخت امن کېږي، اما تر هغو چې امن شوې نه وي، د ميرمنو لپاره همدغه حکم دی چې له محرم سره يوځای به سفر کوي، څو له شوکمارو، غلو، لار شکونکو، د قومي بديو د خاوندانو، جګړه مارو او نورو بدو خلکو لاس ورته ونه رسيږي، خو که امن شي نو رسول الله ص ص يې په اړه داسې هم ويلي دي:

قَالَ «فَإِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ، لَتَرَيَنَّ الظَّعِينَةَ تَرْتَحِلُ مِنَ الحِيرَةِ، حَتَّى تَطُوفَ بِالكَعْبَةِ لاَ تَخَافُ أَحَدًا إِلاَّ اللَّهَ.(٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: رسول الله ص ص ویل: که ته ژوندی پاته شوې، نو یوه ښځه به ووینې چې د حیره له ښاره به په سفر روانیږي؛ څو پر کعبه طواف وکړي، له الله ماسیوا به د بل چا وېره نه وي ورسره.

په دغه حدیث کې رسول الله ص ص یادونه وکړه چې د عراق له حیره ښاره به یوه میرمن کعبې ته ځي، عربي جزیره به داسې امن شوې وي چې دغه میرمن به تر کعبې ځان رسوي، طواف به کوي، پر ټوله لار به یوازې د الله وېره ورسره وي، نور به هیڅوک د هغې د ډارولو هڅه نه شي کولای او دا به په پوره امن او ډاډ خپل سفر کولای شي.

په تهذیب الکمال کې امام مزي(مړینه: ۷۴۲) وایي چې عدي بن حاتم رض د دغه حدیث راوي، په اوومه هجري د شعبان په میاشت کې مسلمان شوی دی.

د دې حدیث له متن او د راوي له اسلام منلو څخه یې ښکاري چې د ښځو په اړه د رسول الله ص ص په پاسنیو احکامو کې یې دغه وروستنی دی، دویمه خبر داده چې عدي رض ته وایي، که ته ژوندی پاته شوې، نو له حیرې به یوه ښځه کعبې ته سفر کوي، په داسې حال کې چې حیره د دې خبرې کولو مهال د فارسیانو د لاسپوڅو تر واک لاندې وه، نو دا معنا لري چې که وېره موجوده نه وي، میرمنو ته پر لار خطر نه متوجې کیږي، هغوی کولای شي چې له محرم پرته هم سفر وکړي.

پاس راوړل شوي احادیث یوه ورځ یوه شپه، دوې ورځې دوې شپې درې ورځې درې شپې او یا هم تر درې ورځو او شپو اضافه وخت په ګوته کوي، له دې معلومیږي چې لومړی د ښځې سفر کول بیخي ممنوع و، بیا چې حالات یو څه ښه شوو، بیا د یوې ورځې یا شپې په اندازه اجازه ور کړل شوه، کله چې زیاتې سیمې د مسلمانانو په کنټرول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې راتلې، د غلو، دښمنانو، مشرکانو، لار وهونکو او نورو خطرونو شتون کم شو، رسول الله ص ص ښځو ته د زیات سفر اجازه ور کوله، اخير يې درو يا تر درو اضافه ورځو ته جواز اوږد کړی دی، په اخير کې يې ويلي چې ان که له حيرې څخه تر کعبې سفر وکړي، لار امنه وي، ستونزې ورته پېښ نه شي، نو باک نه لري، شرعن د هغې د سفر مخه يې څوك نه شي نيولای.

لکه په دې حدیثونو کې چې له وخت او مکان سره سم بېلابېل احکام او هدايات ور کړل شوي دي، همدغه ډول نور وختونه او ځايونه هم د جلا جلا احکامو غوښتنه کوي. له دې امله فقهاء کرام وايي چې احکام د زمانې او مکان په تغيير سره تغييرېږي.

اوس حالا تر پخوا ډېر بدل شوي دي، هغه پخوانی خطر نه شته، ښځې په الوتکه، اورگاډي، موټر او نورو وسايلو کې ښه په امن سفر کولای شي؛ نو اړتيا نه شته چې له ښځې سره دې حتمي محرم ملگری وي. ښځې دندې لري، زدکړې کوي، تجارت لري، د قريبانو کره ځي او سل نورې اړتياوې لري؛ په نوره دنيا کې يوه ميرمن هره ورځ له يوه ښاره بل ته په خپل کار پسې ځي، نو که مېړه يا بل محرم له هغې سره تگ راتگ کوي، تر واده به يې پر ډلو ډېر ولاړې شي، لازمه ده چې د وخت، ځای، ټولنې او نړۍ عيني شرايط درك شي او د احکامو په په جاري کولو او فتوا ور کولو کې تجدید نظر وشي، نه دا چې د نوې عصر لپاره چې غوښتنې، حالات او وسايل يې ټول نوي دي، انسانان او افکار يې نوي دي، خو احکام دې هماعه د زرو کلونو وړاندې احکام ورته بسنه وکړي او هماعه دې له هر ډول تغيير او تبديل پرته پر عملي او پلي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه مهمه نکته دا هم ده چې په درې ورځې موده کې یوه میرمن پر ټوله نړۍ را گرځېدلای شي او بېرته خپل کور ته هم راتلای شي. نو که درې ورځې وخت په حدیث کې جواز لري، بیا خو پر ټوله نړۍ د گرځېدلو جواز هم لري؟ هغه میرمن چې هر سهار له یوه ښاره بل ته په کار پسې ځي، ماښام بېرته خپل کور ته راستنېږي، هغه خو د همدې حدیثو له مخې هیڅ ډول ممانعت نه لري، ځکه په حدیث کې یوه ورځ، یوه شپه وروستی کم وخت ذکر شوی دی چې باید له دې په اضافه وخت کې دې میرمن له ځان سره محرم ملگری کوي، نو دا چې یوه ورځ هم نه لگېږي، بیا خو تر دې حکم لاندې نه شي راتلای، په داسې حال کې چې هغه به هره ورځ د پخوا په نسبت د څو ورځو او شپو سفر هره ورځ کوي.

که په سفر کې له محرم پرته د نورو غیر محرم کسانو وجود ددې لامل بلل کېږي چې باید محرم ورسره وي، نو دا خو موږ ته ثابته ده چې د افغانستان او پاکستان هیڅ کور داسې نه شته چې په هغه کې دې دوه ورونه یوځای ژوند نه سره کوي، لېور د ورېنداري څه دی؟ حدیث کې یې مرگ بللی دی، نو که لېور له ورېنداري دورمره لرې او غیر محرم وي، بیا نو په یوه کور کې د لېور وجود هم باید داسې عامل وبلل شي چې خلک کورونه سره جلا کړي او حدیث کې باید ددې لارښونه راغلې وای، ځکه د رسول الله ص ص په زمانه کې هم خلک یوځای اوسېدل، که د ورېندار په شتون کې غیر محرم لېور په کور کې شرعي ستونزه نه پېښوي، نو د نورو انسانانو شتون یې ولې پېښه کړي؟

د نصوصو له گڼوالي سره په دې موضوع کې د مذاهبو ترمنځ اختلاف شته، که د اوس وخت حالاتو ته وکتل شي، نو زموږ د ټولنې مذهبي واکمني طبقې ته د مالکیانو مذهب هم یوه غوره نمونه ده چې په هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهب عمل وکړي او د ټولنې ښځو ته اجازه ور کړي چې سفر وکړي او د سفر مهال ستونزې ورته ایجاد نه شي.

دوی باید د جبري احکامو چې له وخت، مکان او ټولنې سره سمون نه لري، په ورکولو نه د دین څېره مسخه کړي او نه خپل ځانونه بدنام کړي، جبري احکام به یو څه وخت خلک عملي کړي، خو په وړاندې یې عکس العمل هم حتمي دی، دلته دوه زیانه موږ ته رسېږي، یو دین ورسره بدنامېږي او بل د ټولنې وګړي له ستونزو سره مخېږي، درېیم تاوان یې دوی ته دی چې ښایي په وړاندې یې ملت او نړۍ تونـد غبرګون څرګند کړي چې که نور نه وي، هغوی له مالي او ډیپلوماټیکو ستونزو سره مخ کړي.

یا خو باید له نویو حالاتو سره نوي احکام ور کړل شي یا هم د نصوصو دغه ډول تعبیر وشي چې ښځو د کار، زدکړو، وتلو او سفر مهال ستونزې ایجاد نه کړي.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الحج، باب سفر المراة مع محرم الی حج و غیره، ح: 827)

(۲)(تېره حواله)

(۳)(تېره حواله)

(۴)(تېره حواله)

(۵)(تېره حواله)

(٦)(بخاري، کتاب المناقب، باب علامات النبوة في الاسلام، ح: ۳۵۹۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي و نامذهبي

زما د عمر هغه برخه چې په څه نه پوهېدم د مهاجرو په يـوه کمـپ کـې تېره شوه، بيا وطن ته کډه شوو، هلتـه مـې پـه کليـوال چاپيريـال کـې د مذهبي نامذهبي، مقلد و غير مقلد الفاظ نه اورېدل، يوازې د کـلي مـلا صاحب چې قاعده راته ويله، نو د امام صـاحب د مـذهب پيـروان يـې کړو، مور ته يې په خوله دا راکـول چـې د چـا پـه مـذهب يـې؟ د امـام صاحب!

تر دې وروسته پاکسـتان تـه ولاړم، هلتـه لـه ورتلـو سره سـم د ديوبنـد، بريلوي، پنچپيري او سلفي له نومونو سره اشنا شوم، مور په خپل وطـن کې يوازې دا پېژندل چې د امام صاحب په مذهب يو، نور نـه پوهېـدلو چې په مذهب کې هم مذهبونه او ډلې شته.

زمور د عوامو ډېرى کړنې د بريلويانو خوا ته نژدې وې، خـو کـوټې پـه راتلو زمور ناسته پاسته له ديوبنديانو سره شوه، نو د بريلي پر ځاى مو د ديوبندي فکري بهير ملګري شو.

هغه ادرسونه چې ديني علوم پکې تدريسېږي، هلته د نومونو خبره ډېره مطرح ده، بريلى په ديوبندي مدرسه کې درس نه وايي، نه ديوبندى پـه سلفي مدرسه کې تعليم کوي، هر فکري مکتب ځان ته تعليمـي مراکـز لري او هلته د خپل مسلک په وسله ځوانان سمبالوي.

له بده مرغه په دې اختلافاتو کې عوام هم ور ننـوتي دي، دوى هـم پـر دې نومونو سره وېشل شوي دي. په داسې حال کـې چـې عـوام د يـوه مذهب په اصولو او فروعو خبر نه دي، نو دوى د هيچا په مذهب هم نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، دوی یوازې د هغه مفتي په مذهب دي چې دوی فتوا ځنې غواړي او هغه فتوا ورکوي.

دا خبره یوازې پر هغو عوامو نه پاتېږي چې په عمومي ډول عوام بلل کېږي، بلکې ډېری هغه کسان چې له دیني مرکزونو څانونه فارغ بولي هم په دې فهرست کې حسابېږي. دوی هم د مذهب په اصولو خبر نه دي، نه یې فروع په دقت پېژندلي دي، بس چې هر چا یو څه ویلي، دوی په پټو سترگو منلي دي. نو دوی هم گواکې د هیچا په مذهب نه دي، د هغه چا په مذهب دي چې دوی ترې د مسلې په توضیح کې استفاده کړې ده.

مذهبي و نامذهبي اصطلاح اصولن باید د ډېرو کمو کسانو لپاره وکارېږي، د مذهب په کره و ناکره، صحیح و سقیم چې څوك نه پوهېږي هغه به څه مذهبي وي؟ هغه چې د مذهب اصول له فروعو نه شي جلاکولای هغه به څنگه یوه مذهب ته پابند پاته شي؟ علمي خلا دلته لوی زیان رسولی دی، ځینې شیان دومره ناحقه پړسول شوي دي چې هغسې باید نه وای. د مذهبي او نامذهبي نومونه باید هغو پوهانو ته کار شي چې یوه ډله یې د یوه فکري مکتب په ټولو اړخونو تر پوهاوي وروسته هغه د ځان لپاره یو مسلك غوره کړي او نامذهبي هغه عالمان دي چې یوه خاص مسلك ته پابند نه پاتېږي، بلکې حکمت د مومن ورکه بولي چې هر ځای یې ومومي اخلي یې. دغه دواړه ډلې له قران او سنت څخه د خپلو دریځونو لپاره دلایل لري چې زه نور پر دې بحث نه کوم.

زما په نظر هغه کسان چې دغې کچې ته نه وي رسېدلي او ځانونه غیر مذهبي بولي، هغوی اصلن خطا کړل شوي دي. دا سمه ده چې هغوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

به د امام صاحب په مذهب نه وي، د شافعي صاحب په مذهب به نه وي، اما د خپل جومات د امام په مذهب دي، لکه د امام صاحب د مذهب پیرو چې د امام صاحب مذهبي نه دی، بلکې د خپل کلي و جومات امام چې څه ورته غوره وګڼل دی یې هم غوره بولي، نو دی به د چا په مذهب وي؟ اصولن خو د هیچا په مذهب نه دی، نه د کلي د ملا په مذهب دی او نه د امام صاحب ځکه د کلي زیاتره ملایان خو یې معینه تګلاره نه لري او نه د خپل مذهب په اصولو په هغه ډول پوهیږي چې باید یو مذهبي کس په وپوهیږي او نه د امام صاحب په مذهب بلل کیږي، وجه یې داده چې د هغه د مذهب اصول هم نه ور معلومیږي، نو دې کسانو ته له دې امله د حنفي مذهب پیروان ووایو چې دوی ځانونه ورته منسوبوي، نور که اصولن دا نوم پر تصدیق کیږي یا نه، هغه بیل بحث دی، بیا تر یوه حده سره لګیږي.

همداشان هغه کسان چې په بازار کې د رومیانو ریږی چلوي او ځان ته د مجتهد نوم غوره کوي، هغه هم اصولن مذهبي دی؛ ځکه دی نه په قران کریم پوهیږي او نه په حدیثو، نه په فقه پوهیږي او نه یې په اصولو، نه یې عربي ژبه لږ زده او نه ډېره، نو مجتهد څنګه شي؟ غیر مقلد څنګه شي؟ نامذهبي یې څنګه وبولو؟ د اصولو له مخې هغه هیڅ مذهبي نه دی او د هر چا په مذهب هم دی. وجه یې داده چې دوی له هر چا پوښتنه کوي، نو هر یوه چې فتوا ور کړه تر یوه حده د هغه په مذهب دی او هیڅ مذهبي له دې امله نه دی چې که د هغې خلاف فتوا یې پیدا کړه بیا هغه بله ایله کوي، او بلې ته ټوپ اخلي، نو هیڅ مذهبي نه دی، یعنې هغه ښایي یوه ورځ هم پر یوه موقف ټېره نه کړي، بلکې تبدیل یې کړي، له دې امله نو هیڅ مذهبي نه دی. اما که د هغوی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خولې خبره ومنو، چې ځانونه غیر مقلد او نامذهبي بولي، نو سمه ده تر یوه حده به دا خبره د هغوی د ادعا له امله ورسره ومنو.

یوه ستونزه چې علمي خلا رامنځته کړې ده، هغه د عوامو ترمنځ د مذهبي نامذهبي په نوم وېش دی، اصولن باید عوام په دې اختلافاتو کې نه وای راغلي، که هر فکري مکتب ته منسوب هم وای، دومره کش باید نه وای ور کول شوی چې یو د بل مسجد ته نه ورځي، یو د بل لمونځ سهي نه بولي، یو له بل سره کار وبار نه کوي، یو له بل سره دوستي نه کوي، یو پر بل بد نومونه ږدي.

له شرعي متن څخه د هر چا تعبیر سوچه د خدای او د رسول شریعت نه پاتېږي، هر څوک چې تعبیر ځنې وکړي، هغه د حق و ناحق شتونتیا لري، نو سل سلنه ځان حق او نور ناحق بلل، په مسلمانانو کې د یوه فکري مکتب حق هم نه جوړېږي. له دې امله باید عوام او خواص ټول تعامل سره وکړي، هر څوک په دې هڅه کې شي چې که په حقه خبره زه پوه شوم، ټولنیز او کورني مشکلاتو ستونزې نه ایجادوي، هغه به منم. ځکه د دوی ترمنځ په شرعي فرعي مسلو کې اختلاف دی، هیڅوک د خدای د وجود په اړه اختلاف نه لري، د هیڅ نبي په اړه اختلاف نه لري، د کتابونو په اړه یې نه لري، د اخرت و حساب و کتاب په اړه یې نه لري، عبادات ټول مني، یوازې د کیفیت اختلاف یې پاتېږي، په دې وجه باید تعامل سره وکړي، اتحاد وساتي، اختلاف پرېږدي، دغه انرژي چې په وړو ډلو یا انفرادي توګه یې یو د بل په مقابل کې لګوي، هغه دې د ټولې ټولنې او هیوادونو د ښېګڼو لپاره ولګوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثلن: په یوه کوڅه کې سلفي، دیوبندي، بریلوي، پنچپیري، مماتي او حیاتي ټول اوسي، که دوی تر خپل منځ د مناظرو او د حق و ناحق د ټاپو پر ځای ټولنیزو ښېګڼو ته توجو وکړي دا به تر هغه اولني کار هم په دنیا او هم په اخرت کې ورته غوره وي. لومړی کار دی الله دی چې معلومه کړي څوک حق دی او څوک ناحق، دین هم د هغه دی، سزا یې هم هغه ور کوي، حساب یې هم د ځان مسوولیت بللی دی، موږ ته یې دا حق نه دی راکړی، موږ ته چې څه راپاته دي په هغو عمل دی، بس خلاص. اما که دا کسان خپله کوڅه پاکه وساتي، دا هم دنیا شي هم دین، د نظافت امر په شریعت کې هم شوی دی او انساني مزاج یې هم غوښتنه کوي، که د یوې ډلې مړی وشي، ټول یې تجهیز او تکفین ته راشي دا به تر دې ښه وي چې هره ډله خپل کار وکړي. یوه جومات کې لمنځونه به یې تر دې غوره وي چې په څو مسجدونو کې لمنځونه وکړي، یو بل ته د ګټې هڅې به یې تر دې غوره وي چې یو بل ته د زیان لپاره کوښښونه وکړي.

زما په نظر دغه اختلافات ټول فرعي او لفظي جنجالونه دي، که په واقعیت یې څوک ځان خبر کړي، د ګټې او زیان پرتله یې وکړي، حتمن دې نتیجې ته رسېږي، چې نه یې په وړه کچه یوې کوڅې ته خیر رسېږي، نه درست هیواد ته او نه ټول امت ته؛ بلکې اختلافات هم د کوڅې په زیان دي، هم د هیواد او هم د ټول امت. له دې هر څه سره د دین او شریعت بدنامي هم پکې نغښتې ده. موږ په خپلو اختلافاتو نه یوازې ځانونه بدناموو، وطن ته زیان رسوو، د اسلامي امت وحدت و اتحاد ختموو؛ بلکې دین او شریعت دواړه هم مسلمانو او هم نامسلمانو ته بدناموو چې په دنیا او اخرت کې به یې مسوولیت ټول موږ ته متوجې وي.

۲۰/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

مومن او مسلمان څوک دي؟

د مسـلمانۍ او مومنتـوب ادعـاوې بـه ډېـرې اورو، ظـاهرن خلـک د مسلمانۍ ښکارندويي هم کوي، ږيره ايله کول، جومات ته پـه ځغاسـته تگ، پايڅې لوړې ساتل، په خبرو کې ځان د خدای دين ته نژدې بلل او ځينې نور رياکارانه کړنې موږ مشاهده کـوو، البتـه کـه د مسـلمانۍ او مومنتوب غوښتنو ته ځير شو، د اخلاقياتو په چوکاټ کې د دې خلکـو کړنې راولو، نو ډېری اعمال به يې نه له مسلمانۍ سره سر خوري او نه به اخلاقي جواز لري.

د مسلمان او مومن د پېژندنې لپاره به هغه تعريف راوړم چې په حـديث کې راغلی دی:

تَدْرُونَ مَنِ الْمُسْلِمُ؟ " قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: " مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ "، قَالَ: " تَدْرُونَ مَنِ الْمُؤْمِنُ؟ " قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَـمُ، قَالَ: " مَنْ أَمِنَهُ الْمُؤْمِنُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ.(١)

ژباړه: تاسو پوهېږئ مسلمان څوک دی؟ دوی ويل: اللـه او رسـول يـې ښه پوهېږي، ده ويل: هغه دی چې مسلمانان يې د ژبې او لاس له زيانه خوندي وي، بيا يې ويل: تاسو پوهېږئ چـې مـومن څـوک دی؟ دوی ويول: الله او رسول يې ښه پوهېږي، ده ويل: هغه دی چې مومنـان يـې پر خپلو ځانو او مالونو امنتدار وگڼي.

اوس پوه شوو چې د دين له مخې مسلمان او مومن څوک دي؟ که موږ له ځان سره دغه معيار وساتو، په خپلـه ټولنـه کـې بـه څـو مسـلمانان او مومنان پر دغه معيار پوره وخېژي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله صلی الله علیه وسلم ټولنیز اعمال د مسلمانۍ او مومنتوب لپاره د پېژندګلوي معیار وبلل، که یو څوک په خپل شخصي ژوند کې ټول لمنځونه په جومات باندې کوي، حتا تهجد هم کوي، د قران کریم تلاوت هم نه ایله کوي، اما خپل ګاونډی ځنې په تکلیف وي، دا ښه مسلمان دی؟ د دغه تعریف له مخې هغه په ښو مسلمانانو یا تقوادارانو کې شمارل کېږي؟ که له همدې کس څخه خپل نژدې همسایه ډار لري چې زما مال غلا نه کړي، د کاروبار شریک یې پر خپل مال امین نه بولي، د کور د یوه دېوال شریک یې خپل ناموس ځنې خوندي نه ګڼي، د دې مومن د ډېرو لمنځونو، تلاوتونو، د شپې د تهجد، اذکارو او نورو شخصي اعمالو ټولنې ته څه ګټه رسېږي؟ هغه په دې سره دین ته ګټه رسولې ده که تاوان؟ خلک به د هغه له امله نور کسان چې له شخصي اعمالو سره ټولنیزو ته هم پام کوي، هم بدناموي، نه یوازې دغه دوه رنګه اعمال یې دین ته ګټه نه لري، بلکې هغه ته شخصن هم تاوان کوي، ځکه هغه څوک چې د الله یو امر مني او بل یې صرف نظر کوي، په قران کریم سخته ګوتڅنډنه ورته شوې ده، قران کریم ورته وایي تاسو د کتاب پر یوه برخه ایمان لرئ او له بلې انکار کوئ؟(بقره: ۸۵) دغه اعمال الله تعالی د یهودو ګڼلي، له دې امله نو دغه کار یې هم د ټولنې په زیان دی، هم د دین په تاوان دی او هم خپله د هغه شخص.

قران کریم که د یو قوم د هلاکت کیسه کړې ده، نو د هغوی ټولنیز بد اعمال یې د دې سبب ګڼلي دي، نه فردي اعمال، د یوه فرد اعمال تر هغه پورې منحصر پاتېږي، اما ټولنیز اعمال یې نورو ته سرایت کوي، خلک ځنې زیانمنېږي، د معاشرې په تاوان تمامېږي، له دې امله نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله ص صلی الله علیه وسلم د مسلمانۍ او مومنتوب معیار ټولنیزې کړنې وګڼلې.

د یو شخص بډیره که وي که نه، ټولنې ته یې څه زیان رسېږي؟ اما که دوکه باز وي، خلکو ته زیان رسوي، یو څوک که د قران کریم تلاوت کوي که نه؟ زموږ یې په څه، ځان ته ګټه رسوي، خو که شیطان وي، ټولنې ته نقصان رسوي، پایښې لوړې ساتي که ټیټې، خلکو ته یې څه؟ اما که غل وي، یا د بل میرمنو ته په بد نظر ګوري، خلک ځنې په تکلفیږي. نور ټولنیز او فردي اعمال دې پر همدغو قیاس شي!

۲۷/۱/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(مسند احمد، مسند عبد الله بن عمرو بن العاص، ح: ۶۹۲۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدودو نفاذ د چا مسوولیت؟

حد، د حدود مفرد دی. لغت کې مانع ته وایي، د بدایع لیکوال وایي، پیردار ته هم ځکه حدّاد ویل کیږي چې خلګ له دخوله منعه کوي. د لیکوال په وینا چې حد هم انسانان د ګناوو له ارتکابه ډاروي. لیکوال یې شرعي تعریف داسې کوي: ټاکل شوی لازمي عقوبت دی چې یوازې د خدای حق دی، د تعزیر او قصاص برخلاف ځکه تعزیر ټاکلی نه دی او قصاص د بنده حق دی.(۱)

د (۲۰۱۸/ د جون/ ۲۸) تاریخ ماښام د بي بي سي رادیو راپور ور کړ چې طالبانو د هیواد په مغرب زون کې پر یوه میرمن د زنا حد جاري کړی چې ویډیو یې ټولنیزو رسینو ته راوتلې او ناسته میرمن په درو وهل کیږي.

دلته غواړم دوې خبرې راوسپړم. یوه دا چې په شریعت کې هدف د حد جاري کول دي او که اصلي موخه له حد څخه بل څه ده؟ دویمه دا چې ایا طالبانو غوندې یوه ډله واک لري چې شرعي حدود نافذ کړي؟

د لومړۍ خبرې په اړه د قران کریم دوه ایاتونه را اخلم:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللَّهِ (۲)

ژباړه: او د غله و غلې لاسونه ور پریکړئ، د دوی د عمل سزا او د خدای له لوري عبرت.

په دې ایت کې د (نکالا) نکره لفظ ثابته کړه چې له حد څخه هدف د خلکو عبرت دی او اصلي موخه د جرایمو مخنیوی دی. ځکه له نن

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه (۱۴۵۰) کاله پخوا د یوه سیستم لـه لارې لـه جرایمـو د مخینـوي چاره نه شوای عملي کېدای، نو لازمه وه چې که پر یو چا جـرم ثابـت شي او د تردید هیڅ عوامل یې نه وي، په ایینده کې د عبرت پـه خـاطر هغه کس ته سزا ور کوله کېده چې ټولنه په دې ډول له جرایمو خوندي شي.

یو بل ایت کې هم وایي:

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَـةَ جَلْـدَةٍ وَلاَ تَأْخُـذْكُمْ بِهِـمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُـونَ بِاللَّـهِ وَالْيَـوْمِ الآخِـرِ وَلْيَشْـهَدْ عَـذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (۳)

ژباړه: زانیه او زاني هر یو سل درې ووهئ، د الهـي دیـن لـه مخـې پـر دوی نرمي مه کوئ که رښتیا پر الله او اخرت باور لرئ او د دوی عذاب ته دې د مومنانو یوه ډله حاضره شي.

له دې ایتونو څخه څو خبرې ثابتې شوې؛ غل او زاني هغه چا ته ویل کیږي چې دواړو دا دواړه کارونه کړي وي؛ یانې سـل فیصـده بـاور بـه موجود وي چې دې کسانو دا جرمونه کړي دي، کله چې موږ په ټولنـه کې یو چا ته غل وایو، نو تر هغو یې غل نه بولو چې پر دې کار یې ونه وینو، د شریعت په برخه کې نور هم احتیاط اړین دی. ځکه دلته د یـو چا عزت او ځان له خطر سره مخیږي، له دې امله چې سـل سـلنه بـاور موجود نه شي تر هغو هیڅوک هم د حد جـاري کولـو شرعـي واک نـه لري.

په لومړي ایت کې د (نکالا) او په دویم ایت کې دا امر چې د مومنانو یوه ډله دې د هغوی حد ته حـاضره شي دا جوتـوي چـې حـد خپلـه د هغه مجرم او نورو انسانانو د عـبرت لپـاره یـوه وسیله ده. د مومنـانو لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاضري څخه دا هم فهميږي چې يوازې مومنان دي ورته راشي څکه هغوی پر دې حد باور لري، نو د هغوی د عبرت سبب کېږي او د طائفة له توري معلوميږي چې د دې کار لپاره به ځانګړي اعلانونه نه کېږي، بلکې د مسلمانانو يوه ډله به راځي او په پر ټلويزيون يې نشرول يا هم ويډيوګانې تر ثبتول، ناسم کار دی. څکه ټلويزيون او ويډيو يوازې تر ځانګړې ډلې پورې محدود نه پاتېږي او نه د مسلمان و نامسلمان قيد پکې ځاييږي. نامسلمان چې کله دا کار له لرې څخه ګوري، نو د دين په اړه ناسمه انګېرنه ترې اخلي او د مسلمانانو په اړه هم بد تصور ور سره پيدا کېږي. له دې امله بايد پر رسنيو د حدودو ويډيو رانه شي.

د حدودو په نفاذ کې خارجي او داخلي عوامل د منعې موجب هم کېدای شي. مثلن: يو څوک د وچ مجبوريت له مخې غلا کوي، ايا دا کس چې د ځان د ژوندي پاتېدای يا د کورني مجبوريت له مخې يې غلا کړې ده، دا هم د حد لايق دی او بايد حد پرې جاري شي؟ يو څوک د چا د فشار له امله يو جرم کوي، ايا دا هم د حد وړ دی؟ يو څوک په بدني لحاظ کمزوری دی، د حد د زغملو وړتيا نه لري، که حد پر جاري شي نو د هغه ژوند له خطر سره مخېږي، ايا بيا به هم حد جاري کېږي؟

قران کريم د انسان ژغورنې په خاطر د حرامي غوښې د خوړلو اجازه ور کړې ده، نو که څوک د مجبوريت له مخې غلا وکړي، د حد وړ نه دی. يا هم د فشار له امله څوک يو داسې جرم وکړي چې بايد حد پرې جاري شي، خو د فشار له امله قران کريم د کفر ويلو اجازه هم ور کړې، نوکه په جبر جرم ته اړويستل شي حد بيا هم نه شته يا که څوک

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوری وي، د حد زغم نه لري، نو هم حد باید پرې جاري نه شي. ځکه یو خو انسان پکي وژل کېږي او دا کار شرعـن روا نـه دی، بـل دا چې که زیان زیات وي او ګټه کمه، بیا فقهي اصل دا دی چې د زیـان مخه نیول لومړیتوب لـري. حـد هـم د شریعـت غوښـتنه ده او د انسـان ژوند ساتل هم، نو انسان تر حد مهم دی، د دې کس لپاره بـه د وخـت علماء اوقاضیان د نغدي جبیرې یا بلې سزا وړاندیز کوي، اما حـد بایـد پرې جاري نه شي.

د جرایمو مخنیوی نن په سیستم ډېر ښه کېدای شي. یعنې کله چې په ټولنه کې څوك وږی نه وی، ټولنیز عوامل یې جرم ته نـه هڅـوي، تـر دې وروسته بیا سیستم ورته جوړ شي چې تر جرم مخکې هغـه کـس د سیستم له مخې یا رسوا شي او یا د نیولو لوی خطر ورسره وي او بیا تر جرم وروسته هغه په ټولنه کې انزوا ته ټېل وهل شي چې په دولتي ادارو او خصوصي سکتور کې ورته کاري فرصـتونه کمېږي، دا ټـول د هغـه سیستم برخه دي چې نن یې د جرایمو په راکمولو کـې ډېـر مهـم رول لوبولی دی. پوښتنه دا ده چې که هدف د جرم مخنیوی وي، نو بیـا تـر حدودو باید پر سیستم ډېر ټینګـار وشي او تـر وسـه انسـان لـه جسـمي خسارې څخه وسـاتل شي. خـدای هـم د جـرم مخنیـوی غـواړي نـه د انساني بدن خساره. له دې امله اړینه ده چې لومړی په خارج کـې هغـه عوامل له منځه یووړل شي چې د جرم هڅونکي وي. مثلا: د فقر په لـه منځه وړلو کې پـوره هڅـې وشي. کلـه چـې ټولنـه د غربـت لـه کرښـې راووزي، بیا خلګ لېوني نه دي چې په لوی لاس غـلا وکـړي او ځـان هم ټولنې او هم خدای ته مجرم کړي.

د قران کریم څو ایاتونه د دې پاس خبرو ځواب وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ (۴)

ژباړه: او الله پر خپلو بندګانو ظلم نه کوي.

دا ایت په قران کې پنځه واره تکرار شوی دی. له دې څخه معلومېږي چې الله پر دې موضوع ډېر ټینګار کړی دی او په هیڅ صورت هم د بنده زورولو ته اجازه نه ور کوي.

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا (۵)

ژباړه: که چا یو کس د بل له بدلې پرته قتل کړ او یا یې په ځمکه کې فساد وکړ، ګواکې ګرده انسانیت یې قتل کړ او که چا یو نفس ژوندی کړ، نو ګواکې ټول انسانیت یې ژوندی کړ.

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ (٦)

ژباړه: که چا تر ایمان وروسته له الله انکار وکړ، مګر هغه چې اړ ایستل شي او زړه یې په ایمان ډاډه وي.

الله تعالی پر خپلو بندګانو ظلم نه کوي، ډېر مهربان دی، له دې امله یې په ټولنه کې د جرمونو د مخنیوي قانون جوړ کړی، کله چې انسان یو داسې سیستم رامنځته کوي چې جرم بیخي له منځ یوسي یا یې ګراف راکم کړي نو ایا د خدای به دا خوښ نه وي؟ اصلي موخه تر لاسه شوه چې په انساني ټولنه کې د جرم مخنیوی وو، په دې سره هم ټولنه خوندي شوه او هم د شریعت موخه تر لاسه شوه. په حدودو کې داسې هم کېږي چې بې ګنا کس پکې ومري، بیا په اوس وخت کې چې یوه ډله دا کار کوي او هیڅ ډول د جرم ثابتونې وسایل په لاس کې نه لري، امکانات یې نه شته، قاضي یې لازمې زدکړې نه لري، تورن ته په محکمه کې د ځان سپینونې اجازه نه ور کوله کېږي، په دې صورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې نه خدای د حد امر کړی دی او نه عقل اجازه ور کوي. دا مهال که هر څوک حدود جاري کوي یوازې دین او مسلمانان بدناموي نور یې هیڅ لاسته راوړنه نه شته. په وروستي ایت کې ثابته شوې ده چې انسان تر ایمان مهم دی، که ایمان مهم وای، نو خدای چا ته اجازه نه ور کوله چې په ظاهره کفر وکړي. له دې جوتیږي چې تر وسه باید د جرم په ورکولو کې انساني جمعي هڅې وشي چې لویه برخه یې باید په بهر نړۍ کې د هغو عواملو له منځه وړل وي چې انسانان یې له امله جرمونو ته اړ کیږي. تر دې وروسته دولتي سیستمونه دي چې خلګ له جرمه بندوي او که تر دې هر څه وروسته ثابته شي چې جرم یې کړی دی، دې سزا ور کړله شي.

امام بخاري یو روایت نقل کړی چې یو کس په روژه کې له خپلې ښځې سره جماع وکړه. تر دې وروسته رسول الله ص ته راغلی، خپل حال یې بیان کړ. هغه د ٦٠ روژو ورته وویل، ده ویل په وس مې نه دي، هغه د غلام د ازادي ورته ویل، ده بیا هم د کمزوري اقتصاد یادونه وکړه، هغه د ٦٠ مسکینانو د خوراک ورته وویل، ده بیا هم ناتواني وښوده. تر دې وروسته رسول الله ص هغه ته له ځانه خورما ورکړه او پر مسکینانو یې د وېش ورته وویل، خو هغه د خپل وږي اهل یادونه وکړه، رسول الله ص ورته وویل، خپل کور ته یې ور وړه.(٧)

له دې روایته معلومه شوه چې د حدودو په نفاذ کې خارجي او داخلي عوامل رول لري چې په بېلابېلو ډولونو ممکن رامخې ته شي او له امله یې حد یا بیخي له منځه یووړل شي یا یې بڼه بدله کړای شي.

د غله او زاني له الفاظو ثابتیږي چې هغه مهال به حد جاري کیږي چې یو څوک زاني او غل وبلل شي. د شک له مخې چا ته دا نوم نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي ور کول کېدای. شریعت کې شک حرام بلل شوی، ان گومان يې گنا بللې ده او په ټولنیز ژوند کې بیا شکونه شخړې را پیدا کوي. یعنې نه شریعت شک ته اجازه ور کوي او نه ټولنه. نو معلومه شوه چې سل سلنه به یو څوک غل یا زاني بلل کیږي او بیا به حد جاري کیږي.

د طالبانو غونډې یوه ډله په کومو امکاناتو یو کس مجرم ثابتوي؟ قاضي یې د یوې ونې لاندې، د غره په یوه لمن کې هغه ثبوتونه له کومه کوي چې له امله یې یو کس سل سلنه مجرم ثابت کړي اوبیا شرعي حد پر جاري کړي؟ د زنا لپاره یوازې دا ثبوت بس نه دی چې له یو پردي کس سره ښځه یوازې ولیدل شي، یا له یوه کس سره میرمن وتښتي، یا یې پلار او بل قریب راولي او د زنا تور پرې پورې کړي. دا یو هم د شریعت له مخې د حد ثابتونې شواهد نه شي بلل کېدای.

د ټولو فقهاؤ پر دې اتفاق دی چې حدود جاري کول د امام کار دی. امام قرطبي په خپل تفسیر کې د بقرې د قصاص تر ایت لاندې کاږي:

الرَّابِعَةُ- لَا خِلَافَ أَنَّ الْقِصَاصَ فِي الْقَتْلِ لا يقيمه إلا أولو الْأَمْرِ، فُرِضَ عَلَيْهِمُ النُّهُوضُ بِالْقِصَاصِ وَإِقَامَةُ الْحُدُودِ وَغَيْرُ ذَلِكَ، لِأَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ خَاطَبَ جَمِيعَ الْمُؤْمِنِينَ بِالْقِصَاصِ، ثُمَّ لَا يَتَهَيَّأُ لِلْمُؤْمِنِينَ جَمِيعًا أَنْ يَجْتَمِعُوا عَلَى الْقِصَاصِ، فَأَقَامُوا السُّلْطَانَ مَقَامَ أنفسهم فِي إِقَامَةِ الْقِصَاصِ وَغَيْرِهِ مِنَ الْحُدُودِ. (۷)

ژباړه: څلورمه مسله، په دې کې هیڅ اختلاف نه شته چې د قتل قصاص یوازې امیر اخیستی شي، پر دوی د قصاص، حدودو او نورو اقامه فرض شوې ده، ځکه الله ټولو مومنانو ته د قصاص خطاب کړی دی، د قصاص لپاره د ټولو مومنانو راغونډول ممکن نه دي، نو د دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولو پر ځای د قصاص او حدودو په اقامة کې سلطان ځای ناستی شو.

امام قرطبي د بقرې له (۱۷۸) ایت څخه دا حکم استنباط کړی وو چې حدود د امام کار دی. که ډلې ټپلې دا کار وکړي نو ګڼې بدۍ ترې پیښیږي. په ټولنه کې انتشار جوړیږي، مجرم ته د سپیناوي وخت نه ور کول کیږي، وکیل نه شي نیول کېدای، د قاضي او محکمې معلوم ادرس نه شته، قاضیان هغه علمي وړتیاوي نه لري چې نن د یوه قاضي لپاره اړینې دي، د جرم ثابتونې هغه ډول امکانات چې یو دولت یې لري ډلې یې نه لري، له دې امله ډېر امکان شته چې بې ګنا کسان تر حدودو لاندې ونیول شي، په دې سره به هم د هغه حیثیت ته زیان ورسیږي او هم به له شریعت څخه مخالفت شوی وي، دا ډلې هغه شبهې او ګڼ منعه کونکي عوامل نه مرعاتوي چې فقهاؤ د حدودو د نفاذ لپاره اړین بللي دي. د حدودو ثابتونه نن ډېره سخته ده. طالبان زیاتره د زنا په تور کسان محکمه کوي، په داسې حال کې چې دا جرم دوی ته ثابتول که ناممکن نه دی، نو بیخي ډېر سخت خو دي؛ ځکه خلك په خپله اقرار نه کوي او شاهدان به یې په داسې حالت کې سره ویني لکه ستن او سپڼسی، دا هیڅ امکان هم نه لري، د یو چا اقرار هغه مهال د شریعت له مخې د منلو وړ دی چې خپله راشي او دا کار وکړي، نه دا چې بل یې محکمې ته راوړي او بیا محکمه له هغه اقرار واخلي. رسول الله ص ماعز اسلمي ته څو واري وویل چې زنا به دې نه وي کړې، بلکې مچه به دې اخیستې وي او په غیږ کې به دې نیولې وي. له دې ښکاري چې هغه تر وسه د حد له اقامې ځان ساته، مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د وخت ډلي کوښښ کوي چې يو څوک حد ته برابر کړي. له دې امله رسول الله ص امت ته داسې لارښوونې کړې:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لاَ يَسْتُرُ عَبْدٌ عَبْدًا فِي الدُّنْيَا، إِلاَّ سَتَرَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ " (8)

ژباړه: ابوهريرة رض له رسول الله ص روايت کړی چې ده ويل: يو بنده د بل بنده (عيب) په دنيا کې نه پټوي، مګر الله به دی په قيامت کې مستور کړي.

په دې اړه په مسند احمد کې له عبد الله بن عمر او هم له عقبه بن عامر څخه روايات نقل شوي.

له دې رواياتو دا ثابتيږي چې که يو څوک په ټولنه کې کوم ناسم کار وکړي، نو لازمي نه ده چې محکمې ته خبره يووړله شي؛ بلکې که ټولنيز فساد يې نه زيږاوه، ښه او افضله خبره دا ده چې پرده پرې وغوړوله شي. رسول الله ص يو بل حديث کې هم دا توصيله کړې ده:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَعَافُّوا الْحُدُودَ فِيمَا بَيْنَكُمْ، فَمَا بَلَغَنِي مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجَبَ»

ژباړه: له عبد الله بن عمرو بن العاص څخه روايت دی چې رسول الله ص وويل: تر خپل منځ مو حدود معافوئ، که ماته د يوه حد خبر ورسيږي بيا واجبيږي.(۱۰)

امام ابو يعلی په خپل مسند کې يو روايت نقل کړی چې د يوه حد مهال اصحاب له رسول الله ص پوښتنه کوي:

قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلاَ عَفَوْتَ عَنْهُ؟ قَالَ: «ذَاكَ سُلْطَانُ سَوْءٍ الَّذِي يَعْفُو عَنِ الْحُدُودِ، وَلَكِنْ تَعَافَوْا بَيْنَكُمْ» (۱۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: دوی وويل: ای د الله رسوله! ته دی نه معافوې؟ ده وويل: هغه به ډېر بد سلطان وي چې له حدودو معافي کوي، لاکن تر خپل منځ حدود سره معافوئ.

له دې رواياتو معلومه شوه چې د يو مسلمان عيب بايد وساتل شي، دوهمه خبره دا ثابته شوه چې حدود د امام کار دی. ځکه نو رسول الله ص ته په راتلو حد واجبېده نه دا چې هر کس به دا کار کاوه. په دې وروستي حديث کې رسول الله ص د سلطان يادونه کړې ده، ځکه حد د هغه مسووليت دی، هغه به تر ټولو شواهدو وروسته دا کار کوي؛ د رسول الله ص لوړه خبر همده ته متوجې ده.

سرچينې:

(۱)بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، كتاب الحدود: ۷/ ۳۳، د ابو بكر علاء الدين الكاساني ليكنه، د دار الكتب العلمية دويم چاپ)

(۲)المائده: ۳۸) (۳)النور: ۲) (۴)ال عمران: ۱۸۲) (۵)المائده: ۳۲)(٦)النحل: ۱۰٦)

(۷)تفسير قرطبي(الجامع لاحكام القران) د بقرې (۱۷۸) ايت تفسير: ۲/ ۲۴۵)

(8)صحيح مسلم, كتاب البر والصلة والاداب، باب بشارة من ستر الله عيبة في الدنيا، بان يُستر عليه في الاخرة: ۲۵۹۰)

(۹)ابوداؤد كتاب الحدود، باب العفو عن الحدود مالم تبلغ السلطان: ۴۳۷٦)

(۱۰)(ابوداؤد، كتاب الحدود باب العفو عن الحدود ما لم تبلغ السلطان ح: ۴۳۷٦)

(۱۱)مسند ابي يعلي، مسند علي ابن ابي طالب: ۳۲۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سود مفهوم اود شرعي نصوصو وضاحت

سود ته په عربي کې (ربا) وايي، د المعجم الوسيط ليکوال وايي: د لغت له مخې ربا زياتوب ده، شريعت کې (فضل خال عن عوض شرط لاحد المتعاقدين) له بديل پرته هغه زياتوب دی چې په طرفينو کې پر يوه شرط کېږي. په اقتصاد کې سود دادی چې پوروړی به د د خاصو شرطونو له امله تر اخيستې اندازې زيات مبلغ ادا کوي.(۱)

د زياتوب په معنا قران کريم کې هم استعمال لري: ويربي الصدقات، معنا صدقې زياتوي، بل ځای وايي: وما آتيتم من ربا ليربو فی اموال الناس فلا يربو عند الله. يعنې تاسو سود د دې لپاره ور کوئ چې له خلکو زيات مالونه په تر لاسه کړئ خو د الله په خوا کې نه زياتېږي.

لسان العرب کې راغلي چې ابو اسحاق ويل: دفع الانسان الشيء ليعوض ما هو اکثر منه، يعنې انسان يو شی ور کوي ددې لپاره چې بدل کې يې تر هغه زيات تر لاسه کړي. لسان العرب کې دا هم راغلي: كـلُّ قَرْض يُؤْخَذُ بِهِ أَكثرُ مِنْهُ أَو تُجَرُّ بِهِ مَنْفَعة فَحَرَامٌ. هر پور چې زيادت پرې واخيستل شي يا هم د بلې گټې ذريعه شي حرام يا سود دی.(۲)

د سود د نوعيت په اړه خورا زيات اختلاف موجود دی. د سود يو شکل د ډېرو علماؤ ترمنځ متفق عليه دی چې پر پور له پوروړي څخه زياتوب دی، په نورو ټولو ډولونو کې يې خورا زيات اختلاف دی. حتا عمر فاروق ته يو قول منسوب دی چې هغه بيخي ويلي رسول الله ص مړ شو او موږ ته يې د سود پوره مفهوم روښانه نه کړ، ځکه په دې اړه خورا متعارض احاديث راغلي دي. دا پوره تاريخي ثبوت لري چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکیانو تر اسلام مخکې سود کاوه، رسول الله ص د حجة الوداع په خطبه کې یادونه هم وکړه چې زه لومړی د خپل تره سود حراموم، له دې امله ابن عباس د خپل ځان په اړه ویلي هم دي چې سود موږ کاوه او ډول یې هم تر نورو موږ ته ښه معلوم دی.

زما په اند پر پور د زیاتوب په اړه قران کریم هم وضاحت کړی دی چې فقهاء ورته ربا النسیئه وایي، قران وایي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ () فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ () وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ} [البقرة: 278 - 280]

ژباړه: ای مومنانو! له الله وډار شئ او که رښتیا مومنان یاست نور سود ایله کړئ، که مو دا کار ونه کړ نو د الله او رسول له لوري درته د جنګ اعلان دی او که مو توبه وکړه بیا تاسو ته یوازې خپل راس المال دی نه به تاسو ظلم کوئ او نه به پر تاسو ظلم کیږي، که پوروړی تنګ لاسی وي نو د اسانۍ تر وخته دې وخت ور کول شي او که صدقه وکړئ بیخي درته غوره ده البته که پوهیږئ.

له دې ایت څخه معلومه شوه چې دلته همدا د پور پر سر زیاتوب غوښتل کېده چې الله منعه کړ او د مال خاوند ته یې یوازې د راس المال اجازه ور کړه چې په دې ډول به نه د مال پر خاوند ظلم کیږي او نه به پوروړی تر ظلم لاندې کیږي.

یو بل ځای هم وایي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ} [آل عمران: 130]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: ای مومنانو! په چندونو سود مه خورئ، له الله وډار شئ ګوندي بریالي شئ.

له دې ایته هم معلومېږي چې هغوی پر راس المال خورا ډېر زیاتوب کاوه چې د ټولنې یوه طبقه یې بیخي استئصال کوله، له دې امله الله منعه کړل چې دا کار د انسانیت او اسلامیت خلاف دی.

ابن کثیر تر دې ایت وروسته کاږي:

يَقُولُ تَعَالَى نَاهِيًا عِبَادَهُ الْمُؤْمِنِينَ عَنْ تَعَاطِي الرِّبَا وَأَكْلِهِ أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً، كَمَا كَانُوا يَقُولُونَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ -إِذَا حَلَّ أَجَلُ الدَّيْنِ: إِمَّا أَنْ يَقْضِيَ وَإِمَّا أَنْ يُرْبِيَ، فَإِنْ قَضَاهُ وَإِلَّا زَادَهُ فِي الْمُدَّةِ وَزَادَهُ الْآخَرُ فِي الْقَدْرِ، وَهَكَذَا كُلُّ عَامٍ، فَرُبَّمَا تَضَاعَفَ الْقَلِيلُ حَتَّى يَصِيرَ كَثِيراً مُضَاعَفًا.وَأَمَرَ تَعَالَى عِبَادَهُ بِالتَّقْوَى لَعَلَّهُمْ يُفْلِحُونَ فِي الْأُولَى وَالْأُخْرَى.(3)

ژباړه: الله تعالی خپل مومن بندګان په چندونو د سود له اخیستلو او خوړولو منعه کوي، کله چې به د پور وخت راغی نو دوی به جاهلیت کې ورته ویل، یا به پور پرې کوي یا به زیاتوب مني ، که به یې ادا کړ (خو ښه)که نه د مال خاوند به موده وغزوله او پوروړي به په مال کې زیاتوب ومانه، دا به هر کال همداسې کېدل، ډېر ځله به لږ مال څو چندونو ته ورسېد. نو الله تعالی خپل بندګان په تقوا امر کړل چې دنیا و اخرت کې بریالي شي.

زه چې څومره پوهېږم په دې ایاتونو کې یوازې د پور ربا(ربا نسیئه) یاده شوې ده هغه ربا چې دوی ربا الفضل ورته وایي قران کې هیڅ ځای نه ده یاده شوې وې. د ربا الفضل په اړه لومړی څو روایات را اخلم او بیا یې د متن په اړه خپل ملحوظات شریکوم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه، أنّ رسول الله ص - صلّى الله عليه وسلّم - قال: (لا تبيعوا الذّهب بالذّهب، إلا مثلاً بمثل، ولا تَشفوا بعضها على بعض، ولا تبيعوا الوَرِق بالورِق إلا مِثْلاً بِمِثْلٍ، ولا تَشفُّوا بعضها على بعض، ولا تبيعوا منها غائباً بناجز). والمقصود بالنّاجز أي الحاضر، وبالغائب أي ما هو مؤجّل(۴).

ژباړه: ابو سعيد خدري رض روايت کړی چې رسول الله ص وويل: سره په سرو مه ور کوئ مگر مثل په مثل، ځينې يې پر نورو مه زياتوئ، سپين په سپينو مه ور کوئ مگر مثل په مثل او ځينې پر نور مه زياتوئ او مه يې هم غايب په حاضر بدلوئ. له ناجز څخه هدف حاضر او له غايب څخه موخه ايينده ادا کېدونکی دی.

وعن عثمان بن عفان رضي الله عنه، أنّ رسول الله ص - صلّى الله عليه وسلّم - قال: (لا تبيعوا الدّينار بالدّينارين، ولا الدّرهم بالدّرهمين).(۵)

ژباړه: عثمان بن عفان رض روايت کړی چې رسول الله ص ص ويل: يو دينار په دوه ديناره او يو درهم په دوه درهمه مه پلورئ.

عن عبادة بن الصّامت رضي الله عنه قال: قال رسول الله ص صلّى الله عليه وسلّم: (الذّهب بالذّهب، والفضّة بالفضّة، والبرّ بالبرّ، والشّعير بالشّعير، والتّمر بالتّمر، والملح بالملح، مثلاً بمثل، سواءً بسواء، يداً بيد، فإذا اختلفت هذه الأصناف فبيعوا كيف شئتم، إذا كان يداً بيد).(٦)

ژباړه: عباده بن صامت رض ويل چې رسول الله ص ص وويل: سره په سرو، سپين په سپينو، غنم په غنمو، اوربشې په اوربشو، خورما په خورما او مالکه په مالکه مثل په مثل، برابر او لاس په لاس(خرڅ کړئ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د دې اصناف سره تغییر شي بیا چې مو خوښه وي هغه ډول یې خرڅ کړئ مګر لاس په لاس.

د دې حدیثونو په اړه څو پوښتنې را پورته کیږي:

۱/ سره په سرو یا سپین په سپینو یا هم دینار په دوه دیناره یا هم درهم په دوه درهمه که د جنس له مخې تفاوت سره ولري، نو بیا خو یو په خپل ذات کې لوړ قیمت لري او بل ټیټ؛ نو بیا یې مثل په مثل بدلول یوه ته زیان او بل ته ګټه لري او که دواړه د یوه جنس یې یو پر بل په خپل ذات کې غوراوی ونه لري، نو بیا د یوه درهم په بل بدلول، د یوه دینار په بل اخیستل یا هم سپین و سره څه ګټه لري؟ دا خو داسې مثال لري لکه نن چې یوه افغان یا هم یو ډالر په عیني همداسې بله افغانۍ یا هم ډالر بدل کړي، نو په دې کې سود د چیشي ده او ګټه یې څه ده؟ اجناس یا هم درهم و دینار خو د دې لپاره بدلیږي چې د سودا او لاس پر لاس کیدا یې یو بل ته ګټه ورسیږي، که نه دا لاس پر لاس کیدا یې بې معنا ده!

۲/ په حدیث کې د دې شپږو شیانو یادونه ولې شوې ده؟ د سودا لپاره خو تر دې ډیر زیات نور شیان هم وو، ولې یې یوازې دا څو شیان یاد کړي، ایا دا خو به د یوه اوږده بیان یوه ټوټه نه وي چې په سیاق و سباق کې یې ددې په اړه کومه بله یادونه شوې وي چې هغه دلته نه ده را اخیستل شوې او د مفهوم ګونګوالی له همدې نیمګړي بیان څخه رامنځته شوی دی؟ د حدیثو په نقل او افهام کې دا ډول تېروتنې خورا زیاتې شوې دي چې مفاهیمو ته یې خورا لویه صدمه رسولې ده.

۳/ خورما او دا نور یاد شیان که سره ورته وي او هیڅ ښه والی په خپل ذات کې نه لري، نو بیا یې لاس په لاس او مثل په مثل بدلول څه ګټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او که توپیر ولري نو بیا خو به یو جم ښه وي او بل کمزوري او حتمي خبره ده چې د ښه په مقابل کې به کمزوری زیات ور کول کېږي، دلته څنګه خبره ګونګه شوې ده او دا نه ده روښانه شوې چې هدف یې څه دی؟ یو ډول خورما او دا یاد شیان یې هدف دي که هر ډول وي خو مازې به یې جنس سره یو وي او زیاتوب پکې حرام دی؟ که زه عجوه خورما ولرم او له بل سره یې په یوه کیلو بل ډول خورما بدلوم، نو حتمي خبره ده چې هره خورما که ښه وي هغه کمزورې به یې په مقابل کې زیاته ور کوله کېږي ځکه قیمت یې هم د یوې زیات او د بلې دا کم دی، نو د عیني جنس په بدلولو کې به یې ولې توپیر نه کېږي؟ او که بیا یو ډول وي؛ نو په بدلولو کې یې ګټه جانبینو ته څه ده؟

۴/ زما په ګومان له دې حدیثونو څخه چې کوم مفهوم په عمومي ډول اخیستل شوی دی دا نه د عقل پر تول پوره دی او نه د قران له بیان سره اړخ لګوي، له دې امله حتمي خبره ده چې له دې حدیثونو هغه مفهوم واخلو چې هم یې عقل مني هم قران ته نژدې وي او هم یې نور حدیث تایید وکړي، د ابن عباس په یوه روایت کې داسې راغلي:

عن أبي صالح قال: سمعت أبا سعيد الخدري رضي الله عنه يقول: (الدّينار بالدّينار، والدّرهم بالدّرهم، مثلاً بمثل، فمن زاد أو استزاد فقد أربى، فقلت له: إنّ ابن عباس يقول غير هذا، فقال: لقد لقيت ابن عباس فقلت له: أرأيت هذا الذي تقول، أشيء سمعته من رسول الله ص صلّى الله عليه وسلّم، أو وجدته في كتاب الله عزّ وجلّ؟ فقال: لم أسمعه من رسول الله ص صلّى الله عليه وسلّم، ولم أجده في كتاب الله، ولكن

(c) ketabton.com: The Digital Library

حدّثني أسامة بن زيد أنّ النّبي - صلىّ الله عليه وسلّم - قال: الرّبا في النّسيئة) (٧).

ژباړه: ابو صالح ويل له ابو سعيد خدري رض مي واورېدل ويل يې: دينار به په دينار او درهم به په درهم وي، مثل په مثل، که چا زيادت وکړ يا يې زياتوب طلب کړ نو سود يې وکړ. ما ورته وويل چې ابن عباس رض بل ډول بيان کوي، نو له ابن عباس سره مخ سوم، ورته ومې ويل: ته خبر يې چې دغه څه وايي؟ ايا داسې شی تا له رسول الله ص اورېدلی يا دې هم د الله په کتاب کې ليدلی دی؟ ده ويل: ما نه له رسول الله ص داسې څه اورېدلي او نه مې د الله په کتاب کې ليدلي دي، مگر ماته اسامه بن زيدرض حديث بيان کړ چې رسول الله ص ويل: سود په نسيئه کې دی.

د ابن عباس رض حديث روښانه کړه چې د عباده رض په حديث کې ياد شوي شيان هم د نسيئې ربا برخه دي، په دې معنا چې په دې شيانو کې هم زياتوب کول سود دی. يو کس څخه نن يو درهم اخلي سبا دوه ور کوي، دا د ناچارۍ په وخت کې يو کار دی چې تير وخت هم خلکو کړی دی او نن هم له ناچارۍ پنا ور وړي؛ مگر الله پر انسانانو د مهربانۍ له مخې دا کار حرام کړ او امر يې وکړ چې صدقه يا قرض بايد ور کول شي چې انسان د نن اړتيا په پوره کړي او سبا ته تر پورو هم لاندې نه شي. همداشان خورما او ياد نور شيان ټول په همدې بڼه ياد شوي دي؛ په حديث کې دغه شپږ شيان ښايي له دې امله ذکر شوي وي چې زيات تبادله کيدل او د هغه وخت مشهور خوراکي يا د زياتې اړتيا توکي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تيرو حديثو لپاره همدا يوه تشريح داسې ده چې هم يې له قران كريم سره سمون راولي او هم له دې حديث سره، هم يې عقل مني او هم تر نيوكو لاندې نه راځي. ابن عباس رض د مكې دى او اسامه رض هم په مكه كې اوسېدلى دى، هغوى د مكې په حالاتو تر بل غير مكي ښه خبر دي، نو د دوى خبره نسبت بل ته د منلو وړ ده. د قران د ايت په تشريح كې همدا د ابن عباس رض فكر ښه خوندكوي او د عباده بن صامت رض حديث بيخي ور سره ټكر دى.

بيه يا سودا اصلا داسې وي چې يا يو جنس په بل ور كول كېږي او يا هم د جنس په مقابل كې كرنسۍ استعمالېږي يا هم يوه كرنسۍ په بله بدلېږي، نو كه يو څوك زر افغانۍ را اخلي بيرته له بل څخه د همدې زر افغانۍ لوټ غواړي دا نه سودا ده او نه ګټه لري! خو كه يو څوك سل ډالر واخلي په مقابل كې يې افغانۍ وركړي نو دا هم ګټه لري او هم دا نن په بازار كې رواج ده. د دې لپاره چې د ربا فضل په اړه راغلي روايات هم له ځمكنيو حقايقو سره ولګېږي او هم يې د قران سمه تشريح كړې وي او هم د نيوكو مخه بنده شي همدا تشريح ورته كافي ده چې دا هم د ربا نسيئې په اړه دي؛ ځكه د نصوصو تشريح ته دا قاعده ده چې ګونګ او متشابه نصوص به په محكمو او واضحو نصوصو تفسيرېږي، دا چې د عباده رض يا عثمان رض حديثونه څو داسې عمده ستونزې لري چې بل ډول يې حل ممكن نه وو، له قران سره د نه توافق له امله يې ځينې كسان ردوي، له حديثو سره د تصادم له كبله هم بعضي كسان پاملرنه نه ورته كوي، نور بيا دعقل له نګا ورته ګوري او هغوى د عقل پر تول پوره نه خېژي، له دې امله اړينه ده چې داسې تعبير يې پيدا شي چې هم عقلي نيوكې باندې ونه شي او هم يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له قران و حدیث سره تصادم ختم شي. موږ تر خپله وسه دلته هڅه وکړه چې همدا تعارض ختم کړو او په عیني حال کې حدیثو ته هم یو داسې تعبیر ومومو چې د عقل خاوندانو ته د منلو ترڅنګ په عملي و عیني ژوند کې د پیښېدو وړ وي. مثلن: عجوه خورما په عیني همدې خورما څوك نه بدلوي، مګر داسې کیږي چې نن یې له تا په پور واخلي او سبا عینن همدومره خورما درته راوړي، مګر که څوك په دې کې ظلم وکړي او د یوې کیلو پر ځای سبا دوه کیلو وغواړي دا حرام او سود دی. همدا شان یوه توله سره یا سپین نن غواړي سبا همدومره بیرته در کوي خو که تر دې اضافه طلب کړي بیا سود دی او دارنګه دا پاته ټول شیان او بل هر شی هم پر دې قیاس کېدای شي.

یوه ستونزه د همدې روایاتو په مفهوم کې وه چې ظاهرا نه له عقل سره لګېدل او نه قران یا نورو حدیثونو سره. دویم مشکل په دې کې دی چې سود څو ډولونه لري؟ زما په اند همدا یوه نوعه سود او بل هر شی چې د همدې نسیئه سود په تعریف کې داخلیږي هغه هم سود دی که څه هم نن وجود ونه لري خو یو مهال په بله بڼه را پیدا شي. سود دومره پیچلی کول چې د بیې ډولونو ته هم شامل شي اصلي مصداق یې له خلګو څخه ورك شي هم خلګ سرګردانه کول دي او هم د نصوصو سهي تعبیر نه کیږي.

بله ستونزه د ځینو کارونو په اړه ده چې ایا سود دي که نه؟ مثلن: د یوه کس موټرسایکل دی، که نغدې روپې ور کړل شي دیرش زره افغانۍ غواړي او که د درو میاشتو پور وي، بیا څلویښت زره غواړي. ایا دا کار سود دی که نه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند دا سود نه دی، دا د کاروبار يو ډول دی. دلته زيادت له عوض پرته نه دی، بلکې جنس ته يې دوه قيمته ټاکلي دي او هر څوک چې په خپله خوښه ترې اخلي وړاې يې شي. د دې او قرض ترمنځ بايد شته توپير له پامه ونه باسو. دلته د جنس قيمت دی، زيادت د دې جنس د هغې استفادې په مقابل کې غواړي چې په دې وخت کې يې دا مشتري ترې اخلي او د دې بل سړي مال يې له کاروباره بند کړی دی چې بايد عوض يې ور کړي. دا د سودا يو ډول دی او هلته قرض وي، کله چې د خدای لپاره قرض ور کړل شي او بيا د پوروړي په خپل وخت کې اداينه په وس کې نه وي نو د زړسوي وړ دی نه د دې چې نور هم تر پښو لاندې شي.

يو بل ډول سودا اوس هم رواج ده او فقهاؤ هم بحث پر کړی دی. يو کس بل ته جنس ور کوي خو قيمت يې لوړ ورته ښيي، بيرته همدا مال ځای پر ځای ځينې اخلي په کښته بيه، ايا دا سود دی که نه؟

زما په گومان دلته دوه صورته دي؛ يو دا چې دا مال خپله د مال مالك بيرته واخلي بل دا چې دا مهال بل کس ته په ارزانه نرخ ور کړي. که مالك د بادامو من په پنځه سوه افغانۍ لومړی پر يو کس خرخ کړي خو بيرته يې همدا من له هغه په درې سوه افغانۍ رانيوی، نو دا سود ته نژدې يو صورت دی؛ ځکه که د مال قيمت پنځه افغانۍ وي نو بيا يې مالك ولې په درې سوه رانيسي او که درې سوه وي نو پر هغه يې ولې په پنځه سوه شمار کړی دی؟ دلته اصلن جنس نه ور کول کيږي خبره ټوله د نغدو پيسو ده، کله چې پيسې ور کړي نو هغه خپل حاجت په پوره کوي نو تر دې سودا قرض ښه دی. که يو څوك د يوې مياشتې لپاره همدا معامله کوي نو که نن هغه د مال رانيولو پيسې نه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او جنس په لوړ قیمت د دې لپاره اخلي چې بیرته یې په ټیټ قیمت د دې لپاره خرڅ کړي چې پیسې لاس ته راوړي نو ارو مرو د هغه جنس ته اړتیا نه ده بلکې پیسې غواړي خو دا چې مخامخ د سود غوښتنه نه شي کولای، نو دا یې یو ډول یا یو بل شکل ورته ټاکلی دی.

2018/11/13

سرچینې:

(۱)(المعجم الوسیط، باب الراء: ۳۲۶/۱)

(۲)(لسان العرب، فصل الراء المهمله: ۳۰۴/۱۴)

(3) (تفسیر ابن کثیر ت سلامة (2/ 117)

(۴)(بخاري، کتاب البیوع، باب بیع الفضة بالفضة، ح: ۲۱۷۷)

(۵)(مسلم، کتاب المساقات، باب الربا، ح: ۱۵۸۵)

(٦)(مسلم، کتاب المساقات، باب الصرف وبیع الذهب بالورق نقدا، ح: ۱۵۸۷)

(۷)(مسلم، کتاب المساقات، باب بیع الطعام مثلا بمثل، ح: ۱۵۹٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو محور یو تعبیر

په قران کریم کې الهي وینا ده:
وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرَّقُوا .(۱)
ژباړه: او ټول د الله پر رسی منګولې ښخې کړئ او اختلاف مه کوئ.

له دې ایت څخه معلومه شوه چې اختلاف ناسم او اتفاق د خدای تعالی موخه ده. اما دا چې قران کریم یو جاري متن دی، د یوه کس تعبیر د خپل محیط، غوښتنو، علم، رواني و مالي حالت، زمان او مکان ته په کتو له بل څخه توپیر لري، له دې امله له دین او شریعت څخه د انسانانو تعبیرونه هم توپیر لري. په مسلمانانو کې ګڼ مذاهب د دې ادعا ژوندي ثبتونه دي. یعنې اختلاف یوه طبیعي پدیده ده؛ تر یوه حده ګټې هم لري، اما کله بیا په زیان اوړي. له دین څخه په یوه خاصه جغرافیه کې، د یوه ملت ترمنځ چې زیاتره کسان یې د یوه مسلک پیروان هم وي، اختلاف او ګڼ تعبیرونه په تېره بیا هغه چې ټولنیزي شخړې ور سره تړلې وي او په ټولنه کې د حساسیتونو د را پورته کولو سبب کېږي؛ د ګټې پر ځای زیان لري.

د یوې زمانې شرایط له بلې سره توپیر لري، حتمي خبره ده چې له دین څخه انساني تعبیر به هم فرق کوي. د یوه چاپیریال اغېز له بل سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرق کوي؛ ديني و شرعي تعبير هـم ور سره هممهالـه بـدلېږي، د يـوې ټولنې غوښتنې د بلې معاشرې له تقاضاؤ څخـه جـلا وي، لـه دې املـه چې انساني علم د خپل کلتور، ټـولنې او محـيط لـه محـدوديت څخـه ځان تر اوسه نه دی خلاص کړی؛ د شريعت او دين له متن څخه تعبيـر يې هم د دې اجباري شرايطو تر سيوري لاندې کېږي او پسې غوړېږي.

اوس که ټولنه همداسې خپل طبيعي مسير ته ايله کړله شي؛ نو د عقـل او مشاهدې له مخې جامعه ورو- ورو انتشار ته نژدې کېـږي؛ ځکـه هـر کس چې له بل سره په رنګ، قد، ظاهري جوړښت کـې څـومره تـوپير لري همدومره تـوپير د فکـر، علـم، رواني حالـت، تحليـل و تجزيـې، بشري تجربې، د زمان و مکان اجبـاري حـالاتو او د کـورنۍ و ټـولنې د توپيري شرايطو او... له مخې هم لري.

دا ياد ټکي هغه حقيقتونه دي چې نن به څوك انکار ترې ونـه کـړي. دا ټول شيان له يوه متن، د يوه کس له شخصيت، له وينا، د يوې پېښې له مشاهدې او نورو څخه د يوه کس تعبير لـه بلـه بېلـوي. عينـي همـدا معامله د دين اوشريعت له متونو سره هم کېږي او هم شوې ده؛ مـوږ د دې هر څه شاهدان يو. زموږ په هيواد کې دا نن پر يوه وخت د ديـن او شريعت له ادرسه ځينې شيان د يوه، دوو يا بسته ډلې له لوري ناروا دي او بل لور ته بيا همداسې کسان او ډلې شته چې عينـي همـدا شـيان روا بولي. په يوه ټولنه کې خلګ د دې کسانو د مختلفو تعبيرونو له امله پـه دوه کې حيران شي. له دې امله په يوه هيواد کې د ملـت او وطـن دواړه په ګټه د پوهانو اختلاف نه؛ بلکې د نن غوښتنه اتحـاد دی.اوس مهمـه دا ده چې له دې حالت سره څه بايد وشي، څنګه دا روان وضعيت کابو کړای شي او حللار يې څه کېدای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند نن زموږ ملي، بشري او شرعي اړتيا دا ده چې په ټول هيـواد کې له دين او شريعت سره د ټړلو مسلو په اړه تعبيـر يـو محـوره شي. دا کار غير شرعي نه دی، بلکې زموږ د بشري اړتيا له مخې عيني شريعـت دی. فقهي قاعـده ده("الحاجـة تنـزل منزلـة الضرـورة، عامـة كانـت أو خاصة")(۲) يعنې حاجت د ضرورت ځای ناستی دی، عـام او خـاص يې توپير نه لري. د ضرورت مهال بيا د ممنوعه شيانو استعمال ته جـواز ور کول کيږي. (۳)

يو محوره تعبير په څه معنا؟ زما هدف دا دی چې د ټول هيواد په کچه دې يـوه داسـې اداره جـوړه شي چـې لـه دينپوهـانو رانيـولې بيـا تـر ټولنپوهانو، تاريخپوهانو، روانپوهانو، اقتصاد پوهانو، د نړۍ والو اړيکو تر سپيشلستانو، سياست پوهانو او... ټول پکې را غونـډ وي او د هـرې مسلې په اړه تر هر اړخيز بحث وروسته يوه فيصله وشي او هغه پـه ټـول هيواد کې له هر ډول تبعيض، تعصب او توپيري چلند پرته عملي شي.

دا کار څوک کولای شي؟ دا کار يوازې دولت کولای شي او نن يې د ټولنيز امن، سياسي استقرار، له انتشاره د مخنيوي، اقتصادي گټـو، مـلي مسايلو او له دين، هيواد او ملت څخه د دفاع په خاطر دنـده ده چـې دا ډول يو محور جوړ کړي او ټول هيواد يې د عامه پوهـاوي لـه لارې پـه ارزښت پوه کړل شي او خلگ د ديني، ملي، قانوني او بشري و اخلاقي مسووليت له مخې دې ته وهڅول شي چې ټولي پوښتنې دې ادارې تـه وړاندي کړي او په ټول هيواد کې يوازې د همدې ادارې لـه لـوري ور کول شوې فتواوې د عمل وړ وبللې شي.

د دې کار گټې به څه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټې يې ښې ډېرې دي، خو زه يې دلته يوازې څو ځانګړې فايـدې ذکر کوم. لکه مخکې مي چې وويل، د يـوه ځـای شرايـط نسبـت بـل ځای او هيواد ته فرق کوي، د يوه قوم کلتور او عادات و عـرف لـه بلـه جلا وي، له دې امله شرعي تعبير هم ور سره بدلېږي. که موږ په هيـواد کې د شريعت له حساسـې او اساسـې پديـدې سره همدغسـې برخـورد وکړو لکه د هغه ارزښت او اغيز ته په کتو چې ور سره مناسـب دی، نـو کولای شو چې هيواد ته د را واردېدونکو شرعي تعبيرونـو مخـه ونيسـو. خو لوستونکي به دا پوښتنه دلته کوي چې ولې يې بايد مخه ونيسو؟ ايـا دا کار مخينه هم لري؟ ځواب يې د يوه فقهي عالم پـه دې الفـاظو کـې دی:

وكثيرٌ من فتاوَى الفُقهاء بُنيَتْ على مُراعَاة الزَّمانِ الَّذي كانو فيه، والبَلَد الَّذي عاشُـوا فيـهِ، فـلا تصـلحُ تعديَـةُ مـا أَثَّـر فيـه العُـرفُ مـن الفتـاوى والأحكامِ إلى غيرِ أهلِ العُرفِ الَّذي أَثَّر فيها، إنَّمـا تُعتـبرُ خاصَّـةً بـذلكَ الزَّمانِ أو المكانِ، ويُراعَى العُرفُ المستجدُّ في تطبيقِ الأحكامِ عـلى مـا يُناسبُهُ. (۴)

د فقهاؤ ډېرې فتواوې د هغې زمانې زېږنده دي چې دوی پکې وي او د هغه ښار(حالت په نظر کې نيول) شوی چې دوی پکې اوسي. نو هغه فتواوې او احکام چې کلتور(عرف) پکې اغيـز کـړی وي؛ د دې وړ نـه دي چې د دې اغيزناک کلتور له اهل څخه يې دې بل قوم تـه يـووړلې شي؛ بلکې دا يوازې په هغـه زمانـه او مکـان کـې د اعتبـار وړ دي او د احکامو په تطبيق کې چې څنګـه مناسـبه بلـل شـوې د هماغـه موجـود کلتور رعايت شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثلن: زموږ په ټولنه کې دیني ارزښتونه خلك د خپل سر په بیه پالي؛ که موږ خپلو خلګو ته شرعي ارزښتونه داسې ور وپیژنو چې د زمانې له غوښتنو، د مکان له تقاضاؤ، د کلتور له مسایلو او خلکو لـه محیط سره د تصادم پر ځای توافق راشي، نو ایا دا تعبیر به شریعت تـه نـژدې، د خدای تعالی خوښ، د ملت او هیواد په ګټه او کـه هغـه تعبیـر چـې نـه زموږ شرایطو ته پکې پام شوی وي، نه زموږ غوښتنې ور معلومې وي، نه زموږ له کلتوره خبر وي، نه زموږ ملت او ولـس د دې تعبیـر غوښـتنه ځنې کړې؟ بلکې هغه تعبیر یو پردی دی، په دې معنا چې زموږ لپاره نه دی شوی، بلکې د هغه لوړی هدف، بل هیواد، بل ملت، د بل ګټـې، د بل کلتور او د بل ملت شرایط وو؛ نو بناء زموږ هیڅ په پام کې هلته نه دې نیول شوي، له دې امله دلته په راواردولو یـې زمـوږ ملـت او هیـواد یوازې زیان ویني.

په واردېدونکي تعبیر کې یو ټکی دا هم دی چې زمـوږ لـه هیـواده د زدکړو لپاره کسان یوه هیواد ته نه ځي چې ټول زدکـونکي پـه یـو رنګـه شرایطو، محیط، مکان، غوښتنو او د یوه مذهب له تګـلارې سره سـمه زدکړه وکړي، بلکې د تحصیل په موخه زموږ هیوادوال بېلابېلو هیوادونو ته ځي چې د هر هیواد دیني تګلاره جلا ده، سیاسي غوښتنې بېل دي، کلتوري، محیطي او معاشرتي مسایل توپیر کوي، ان نن ځینې مسـلمان هیوادونه یو د بل په مقابل کې ولاړ دي او دې شخړو د دین او شریعت پر تعبیر هم ژور اغېز کړی. زمـوږ زده کـونکي چـې کلـه راسـتنېږي، د هغوی پوره اغېز ورباندې وي او دلته په ټولنه کـې کوښـښ کـوي چـې هغه څه خلکو ته ور زدکړي او تر یوه حده یې عملي کړي چې د خپلو تحصیلاتو په دوره کې یې په بل هیـواد کـې زده کـړي وي، نتیجـه یـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ټولنه کې انتشار، یو د بل تکفیر، نه زغم، شخړې، اختلاف، د ولسونو ترمنځ بې اتفاقي، د تاریخي اشارو له منځه وړل، کلتوري و عنعنوي مسایل په لخته وهل، د خپل هیواد او ملت شرایط په پام کې نه نیول، زمان و مکان له پامه اچول، تر خپل ملت، هیواد او پوهانو د بل هیواد، ملت او پوهانو ته درناوی در لودل او حتا جنګونو و وژنو پورې خبره ورسېده؛ دا ټول د راوارېدونکي شرعي تعبیر نتیجه ده چې موږ یې نن شاهدان یو.

د عباداتو، حلال و حرام او ثواب و عذاب په برخه کې به ولس په دې توګه له ذهني ګډوډۍ او اختلاف څخه وساتل شي؛ ځکه د هرې مسلې او پدېدې په اړه به یوه فتوا وي، د مسلې او پدېدې هر اړخ، حساسیت او ارزښت به په نظر کې نیول شوی وي او یوازې د یوه عالم فتوا به نه وي، د هیواد په کچه به جید علماء را ټول وي، په شرایطو پوره او وړ کسان به وي، ور سره جوخت به د نورو اړوندو علومو متخصصین هم ناست وي چې د مسلې او یوې پدېدې پر ټولو اړخونو رڼا واچوي او تر متفقه رایو یا اکثریت رایو وروسته له باوري دلایلو سره ور کول شي. د دې فتوا د اوږمهالي توب او لنډمهالي والي واک به هم له دې ادارې سره وي او ټولې دولتي و نادولتي ادارې به د دې ادارې د فتوا په عملي کولو مکلف وي(۵).په دې توګه به ولس ته یوه معتبره دیني مرجع په لاس ور شي، خلک به له اختلافه وساتل شي، د عباداتو، حلالو، حرامو، نیکۍ او بدۍ بریدونه به د ټولو لپاره یو ډول وټاکل شي.

د هیوادوالو د مالي زیان مخنیوی به وشي؛ ځکه اوس زموږ ملت په یوه وخت کې د ګڼو هیوادونو تر اغېز لاندې دی او د یوه شرعي تعبیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اړه ټول ملت سره يوه خوله نه دی. له دې امله هر څوک چې د کـوم هيواد تر اغېز لاندې وي هغوی خپل کسان او هغه څوک چې خبره يې پر چلېږي د زده کړو او فتوا لپاره د هغه هيواد مدرسو او ادارو تـه لېږي چې په دې سره زموږ له هيواده پانګه وزي او د نورو پـه هيوادونـو کـې مصرفېږي. د دې زده کونکو که احصايه وشي او مصارفو تـه يـې دقيـق حساب وشي، نو زما په اند ميلينونه ډالر به مو هر کال له هيواد څخه بهر ته وزي او دا زموږ د ملت لپاره په اوسنيو شرايطو کې يوه نـه جبرانېـدونکې ضايعه ده.

په هيواد کې د ظرفيتونو کچه ور سره لوړېږي؛ که موږ په شعوري توګه دې کار ته ملا وتړو، په هيوادوالو کې مو پر خپلو ځانو او خپلـو علـماؤ باور زياتېږي او خلک به مو د خپلو ظرفيتونو پـر لوړولـو فکـر وکـړي. موږ ته به ديني رهبران د خپل هيواد وي، زمـوږ د ولـس دينـي ايـډيال کسان به مو خپل وي، ظرفيتونه به مو خپل وي او هر هنر او کمال بـه د دې هيواد او ملت له منځه وي او د دې هيواد و ملت لپاره به په مصرف رسېږي.

خلکو ته به په پوښتنه کې او علـماؤ تـه بـه يـې ځـواب ور کولـو کـې اساني وي؛ يو لورته به پوښتونکي په خپله ژبه له خپلو علماؤ څخـه لـه هر ډول ډار او خوف پرته مسلې پوښتي او بل لور ته بـه يـې د محيطـي شرايطو تشريح، د زمـان و مکـان محـدوديتونو بيـان، د کلتـوري مسـلو توضيح او نورو دې ته ورته ټکو بيان ته اړتيا نه وي، ځکه علماء به هـم د دې ځای وي او په دې ټولو شيانو به پوهېږي. په دې توګه به د علماؤ پوهاوی او بيا د علماؤ له لوري د ولـس پوهـاوي کـې د پـام وړ اسـاني رامنځته کېږي چې دا مهال ورته سخته اړتيا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا كار كولاى شي چې زموږ هيواد او ملت تر شرعي پوښښ لاندې د نورو له فرهنگي او اخلاقي يرغلونو څخه خوندي كړي؛ ځكه موږ به د هغوى وارداتو ته اړتيا نه لرو په هيواد كې دننه به خپل تعبير د خپلو ظرفيتونو په مټ پوره كولاى شو. په دې توگه به وتوانيږو چې د نورو له فرهنگي او اخلاقي يرغلونو ځان هيواد او ملت خوندي كړو.

ولس به له روحي شكنجې خلاص شوى وي؛ عوامو ته د يوه شي په اړه مختلف نظرونه د هغوى د اذيت سبب كيږي، كله يو ملا ورته وايي، دا حرام دي، بل بيا ورته وايي، نه روا دي. عوام د دين په اړه شكمن شي، ذهنن زوريږي او له ملايانو په خپلو منځو كې شكايتونه لري. كه په هيواد كې د فتوا او ديني تعبير لپاره يو محور جوړ شي او هر څه له دې يوې لارې نشر شي، نو عوام به له دې لوى امتحان او مشكل څخه ساتل شوي وي.

د علماؤ حيثيت ته دې حالت سخته صدمه ورسوله؛ كه په هيواد كې دا كار يوه اداره پر غاړه واخلي او د ملت و دولت دواړو مرسته ورسره وي، نو د علماؤ حيثيت به ور سره وساتل شي او په ټولنه كې به د هغوى په اړه د منفي نظر كچه كمه شي.

دا اداره به د نويو ظرفيتونو د توليد يوه ښه ذريعه وي؛ له دې لارې به تجربه شوي، روزل شوي او په هره برخه كې مالوم شوي وړ كسان ټولنې او دولت ته وړاندې كيږي. د امامت لپاره به له دې ځايه په شرايطو پوره كسان ټاكل كيږي. د خطابت او ويناؤ لپاره به له دې ادرسه اهل كسان معرفي كيږي او د شرايطو له پوره كېدا سره به د هغوى ټوله ماضي له ادارې سره ثبت وي، په ټولنه كې د ور سپارل شوي كار په اړه به يې څوك انديښنه نه لري ځكه هغه له وخته د همدې ملي ادارې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیږ کې پالل شوی، د همدې ملت او هیواد د خدمت لپاره او خپلو خلګو ته د الهي پیغام رسولو په خاطر؛ ځکه به نو ملت او دولت دواړه پر دې کسانو د دندو په ور کړه کې باور کوي او هغوی به هم په پوره صداقت، ایمانداري او مسوولیت وظیفه مخته وړي.

دین به له بدنامۍ وساتل شي؛ دلته دا اوس هم داسې شرعي تعبیرونه وجود لري چې یو بل سره ردوي، تر خپل منځ سره ټکر دي؛ ان له دې امله جګړې رامنځته کېږي، په دې سره بیا ځینې کسان پر دین نیوکې کوي او په نړۍ واله کچه هم سوالونه پیدا شوي دي چې ولې د یوه دین او یوه هیواد و ملت وګړي د یوه بل په وړاندې د جنګ میدان ته شوه کېږي؟! که موږ هر چا ته اجازه ور نه کړو، نو اختلاف کمېږي او تر ډېره بریده د شخړو مخه نیول کېږي او دا نیوکې به هم تر ډېره حده کمې شي.

له دینه د خلکو د بې زارۍ ګراف هم ور سره کمېږي؛ د کابل په صدارت څلور لارې کې چې چاودنه وشوه، زیات ملکي کسان یې شهیدان کړل او میرمنې و ښځې هم پکې وې؛ تر دې وروسته یوه ویډیو پر رسنیو راغله چې یو کس له دینه د بې زارۍ اعلان کوي، سبب یې همدا خشونت بولي، دی فکر کوي چې اسلام د همدې کارونو اجازه ور کړې او همدا امر کوي؛ دا نو یوازې یوه پېښه نه ده؛ بلکې که ټولنیزې رسنۍ تعقیب شي، نو ډېر کسان به پیدا شي چې پر دین به همدا نیوکه په مستقیم یا نامستقیم ډول کوي. دا خبرې تر عوامو او هر قشر پورې رسېږي او په ټولنه کې له دینه د انکار ګراف هم ور سره لوړېږي او یو ډول تشنج او شخړو ته لار هوارېږي. ځینې کسان بیا د خپلو مخالفینو په وړاندې له دې تور څخه کار اخلي او خبره د یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر کسانو وژلو ته رسېږي. لکه په کابل کې فرخنده او په پېښور کې مشال خان. که تعبير او فتوا له يوه محوره شي، نو دا ګراف به په لنډ وخت کې ور سره را کم شي.

پر وخت به خلکو ته د پوښتنو ځوابونه په شرعي قانع کونکو دلايلو ور کول کېږي؛ د معقوليت و منطقيت معيار ته به پکې پام کېږي او له مسلو سره به احساساتي چلند نه کېږي. د مسلو په ځواب کې به د يوه مسلك د حتمي حق ثابتونې پر ځای به د حق و حقيقت پله درنه وي او ځمکني حقايق به په پام کې نيول کېږي، د يوه فردي تمايل پر ځای به د يوه جمعي شعور نمايندګي کوي. د يوه فرد په توګه به يې له نتايجو او حساسيتونو بې تفاوته نه وي، بلکې له پيله به د فتوا حساسيت او پايلې په پام کې نيول کېږي.

پر روانو حالاتو د کابو کولو ښه تګلاره زما په اند همدا ده چې د شرعي تعبير يوه مرجع رامنځته کړل شي او په دې توګه به يې د دولت د کنټرول، مديريت کولو او په شرعي برخې کې ور څخه د خدمت اخيستلو زمينه هم اسانه کړې وي.

۲۰۱۸/ ۵/ ۲۴

سرچينې:

(۱)(ال عمران: ۱۰۳)

(۲) القواعد الفقهيه وتطبيقاتها في المذاهب الاربعة، القاعده: ۵۲، مخ: ۳۵۵/ ج: ۱، د محمد مصطفى الزحيلي ليکنه)

(۳)(الفتح القدير، کتاب الصلح، مخ: ۴۰۹، ج: ۸، د علامه ابن الهمام تاليف)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴)تيسر علم اصول الفقه، الدليل السابع العرف: ۱/ ۲۱۳ ، د عبد الله بن يوسف الجديع ليکنه)

(۵)شرعي احکامو کې اوږدمهالي او لنډ مهالي د خلکو د حالاتو موافق رامنځته کيږي. يوه حديث کې دي چې رسول الله ص خلك هديرو ته له تلو منعه کړل، څه مهال وروسته يې بيا اجازه ورکړه. ځکه د حالاتو غوښتنه همدا وه.(سنن الترمذي، ابواب الجنائز، باب ما جاء في زيارة القبور: ۱۰۵۴) د مکې مکرمې له هغه ډول جوړېدا څخه هم رسول الله ص مخ واړاوه چې لومړي ابراهيم عليه السلام جوړه کړې وه. لامل يې د مکيانو نوي مسلمانيدل بلل چې هسي نه پر خلکو يې ورانی او بيا نوی تعمير منفي اغيز وکړي. (صحيح مسلم، کتاب الحج، باب نقض الكعبة وبنائها: ۱۳۳۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

عاشورا په روایاتو کې

د عاشورا روژې، فضایل، وختونه او شمېر یې هغه څه دي چې د اهل سنتو او شیعه ډلې ترمنځ پکې زښت زیات اختلاف شته، تر دې هم ورهاخوا خپله د اهل سنتو ترمنځ هم ټول مذهبونه او دیني فکري مکتبونه سره په یوه خوله نه دي. څوك یوه د لسم روژه نیسي-، څوك نهم او لسم دواړې، یو شمېر یې لسم او یولسم نیسي، البته داسې څوك لا هم شته چې یوه مخکې او یوه وروسته ترې نیسي.

په دې اړه تر دومره ستر اختلاف وروسته انسان فکر کوي چې کوم لوری غوره کړم او د کومو دلایلو له مخې؟ په دې مقاله کې هڅه کوم چې د موضوع اړوند ټول صحیح الاسناده روایات راړوم، یو د بل تر څنګ یې کښېږدم، د درایت او روایت په اصولو یې وتلم.

د روایاتو له مخې رسول الله ص په مکه کې د عاشورا روژه نیوله، ځکه په دې ورځ مشرکانو هم روژه نیوله او د کعبې غلاف یې هم بدلاوه.

خو بل لور ته وایي چې رسول الله ص مدینې ته راغی نو یهودو روژه نیوله له پوښتنې وروسته ورته جوته شوه چې دا ورځ د موسی ع د بري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ ده له دې امله دوی روژه نیسي، نو رسول الله ص ص هم روژه کړه او خلکو ته یې د روژې امر وکړ.

په مسلم کې له عائشې رض څخه روایت دی:

أَنَّ قُرَيْشًا كَانَتْ تَصُومُ عَاشُورَاءَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، ثُمَّ أَمَرَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِصِيَامِهِ.(١)

ژباړه: قریشو په جاهلیت کې د عاشورا روژه نیوله بیا یې رسول الله ص هم د نیولو امر وکړ.

له دې ښکاري چې رسول الله ص په مکه کې د عاشورا روژه نیوله او هم یې خلکو ته امر کړی و، خو بل لورته بیا وایي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَوَجَدَ الْيَهُودَ صِيَامًا، يَوْمَ عَاشُورَاءَ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا هَذَا الْيَوْمُ الَّذِي تَصُومُونَهُ؟» فَقَالُوا: هَذَا يَوْمٌ عَظِيمٌ، أَنْجَى اللهُ فِيهِ مُوسَى وَقَوْمَهُ، وَغَرَّقَ فِرْعَوْنَ وَقَوْمَهُ، فَصَامَهُ مُوسَى شُكْرًا، فَنَحْنُ نَصُومُهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَنَحْنُ أَحَقُّ وَأَوْلَى بِمُوسَى مِنْكُمْ فَصَامَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ».(٢)

ژباړه: ابن عباس رض وایي رسول الله ص چې مدینې ته راغی یهود یې ولیدل د عاشورا د ورځې روژه نیسي.، وې ویل: په دې ورځ روژه ولې نیسئ؟ دوی ویل: دا ډېرهستره ورځ ده، دا هغه ورځ ده چې الله بني اسرایلو او موسی ع ته نجات ورکړ او فرعون و دده قوم یې غرق کړو. نو موسی علیه السلام د مننې په پار روژه ونیوله، موږ هم روژه نیسو؛ رسول الله ص وویل: زه تر تاسو موسی ع ته نژدې یم، دی وایي؛ رسول الله ص روژه کړه او امر یې هم په وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې ښکاري چې رسول الله ص په مدینه کې د دې روژې امر کړی دی او هم یې خپله روژه کړه.

البته په دې اړه له ابن عباس رض څخه بیا داسې روایت دی:

حِينَ صَامَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّهُ يَوْمٌ تُعَظِّمُهُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَإِذَا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ إِنْ شَاءَ اللهُ صُمْنَا الْيَوْمَ التَّاسِعَ» قَالَ: فَلَمْ يَأْتِ الْعَامُ الْمُقْبِلُ، حَتَّى تُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.(۳)

ژباړه: کله چې رسول الله ص د عاشورا روژه ونیوله او امر یې هم په وکړ، اصحابو وویل: دالله رسوله! یهود او نصارا د دې ورځې درناوی کوي؟ نو رسول الله ص وویل: راتلونکی کال به د نهم روژه هم ورسره نیسو. راوی وایي: تر راتلونکی کال وړاندې رسول الله ص ومړ.

له دې څو خبرې ښکاري: رسول الله ص روژه کړه خلکو ته یې امر هم وکړ، البته په دې خبر نه دی، چې یهود هم د دې ورځې درناوی کوي، کله چې خبر شو، نو دمخالفت له وجې یې د نهم روژې امر هم وکړ، په داسې حال کې چې مخکې وویل شول، رسول الله ص له یهودو پوښتنه وکړه، دوی ځواب ور کړ او تر دې وروسته رسول الله ص روژه کړه. یعنې د روژې سبب له موسی علیه السلام سره موافقت و، څکه هغه په دې ورځ روژه نیوله، دا یې د الله شکر ادا کاوه، یهودو همدا سنت ژوندی وساته، نو د نهم روژه خو د موسی له سنتو مخالفت دئ، هغه مخالفت څه ګټه لري چې د نبي سنت پکې ترک شي؟ یو بل ټکی دا هم دی چې عبادت خو د الله لپاره وي، نه د دې لپاره چې د یو قوم مخالفت پکې وشي، نو د نهم روژه ولې اضافه شوه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله پوښتنه دا ده چې نصاراؤ ولې روژه نیوله؟ او همدارنګه مشرکانو ولې نیوله؟ رسول الله ص په مکه کې روژه کړه او که په مدینه کې؟ لاندې روایت بیا بالعکس خبره کوي:

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ أَهْلُ خَيْبَرَ يَصُومُونَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ، يَتَّخِذُونَهُ عِيدًا وَيُلْبِسُونَ نِسَاءَهُمْ فِيهِ حُلِيَّهُمْ وَشَارَتَهُمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَصُومُوهُ أَنْتُمْ».(۴)

ژباړه: ابو موسی ویل: د خیبر خلکو (یهودو) د عاشورا روژه نیوله، دا ورځ یې اختر کوله خپلو ښځو ته یې ګېڼې ور کولې او ښې جامې یې په اغوستلې، نو رسول الله ص وویل: تاسو یې هم روژه کړئ.

ښه! د یوې موضوع اړوند دا روایات څنګه سره تطبیق کړو؟ په مکه کې یې د روژې پیل وکړ، که مدینې ته چې راغی؟ د خیبر تر پېښې وروسته او که مخکې یې روژه نیوله؟ خو د یهودو په دې کار بیخي خبر نه وو تر خبرېدا رووسته یې د مخالفت امر وکړ؟ دا څنګه ممکنه ده چې رسول الله ص دي اته کاله په مدینه کې وي، خیبر یې هم فتحه کړ، په مدینه کې یې هم درې ځلې له یهودو سره سترې جګړې وکړې، بندیان یې هم ترې ونیول، البته په دې پېښه چې یهود د عاشورا روژه نیسي او د دې روځې درناوی کوي، په نهم کال خبر شو او راتلونکی کال په عمل کې د هغوی تر مخالفت مخکې ومړ؟ دا پېښې دومره یوه له بلې سره تعارض لري چې د عقل خاوند ورته حیرانېږي، که یې هره یوه ومنو، نو نور روایات مو رد کړل. د نصارا او مشرکانوله دې روژې سره څه کار وو؟ د دوی د هرې ډلې نبي بېل و، مشرکانو د ابراهیمي ملت دعوه کوله او نصارا وو د عیسوي، نو دا ورځ او روژه یې د څه لپاره وه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

روايات دا خبره هم کوي چې د عاشورا روژه اصحابو په ماشومانو هم نيولې، ان هغه کسانو هم روژه کړې ده چې د ورځې له پيله يې روژه ما ته کړې وه، خو وروسته د روژې امر ورته شوی دی:

عن الرُّبيع بنت معوِّذ رضي اللَّه عنها قالت: "أرسل رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم غداة عاشوراء إلى قرى الأنصار التي حول المدينة : من كان أصبح صائماً فليتم صومه، ومن كان مفطراً فليتم بقية يومه، فكنّا بعد ذلك نصومه، ونصوِّمه صبياننا الصغار، ونذهب إلى المسجد، فنجعل لهم اللعبة من العهن، فإذا بكى أحدهم أعطيناها إياه، حتى يكون الإفطار" .

وفي رواية: " فإذا سألونا الطعام أعطيناهم اللعبة تلهيهم، حتى يتموا صومهم". (۵)

ژباړه: ربيع رض وايي رسول الله ص د عاشورا په سهار د مدينې شاوخوا د انصارو کليو ته استازی ولېږه چې که د چا له سهاره روژه وي، پسې پوره دې کړي او که چا ماته کړې وي؛ نو پاته ورځ دې بشپړه کړي، نو موږ تر دې وروسته روژې نيولې او په خپلو وړو ماشومانو مو هم نيولې، جومات ته به تلو له وړی به مو د لوبو شی ورته جوړ کړ، چې کله به يې ژړل موږ به هغه ورکاوه تر روژه ماتي مو همداسي کول. په بل روايت کې دي چې کله به يې خوراک طلب کړ موږ به دلوبو شی ور کړ چې مشغول به يې کړل، څو به يې روژه بشپړه کړه.

په دې روايت کې يوه بله خبره هم د حيرانتيا وړ ده، د عاشورا په ورځ يې دا کار ولې وکړ، ولې يې وختي په دې اړه اعلان نه کاوه؟ ان دومره لازمه يې ګڼلې چې ماشومانو نيولې؟ که فرض هم وای، خو ماشوم ترې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاص و؛ نو دلته بیا د ماشوم روژه څه معنا؟ د هغه کس روژه څه ګټه چې لوږې یې ما ته کړې؟ د روژې خپل وخت او خپله طریقه ده، چې هغه مرعات نه شي نو بیا یې ګټه څه ده؟

د پام وړ یوه نکته دا هم ده چې محرم د هغه کال د میاشتې نوم دی چې د رسول الله ص له هجرته وروسته یې موږ په هجري قمري یاد وو او د یهودو سنه یا تاریخ شمسي دی، که فرضن د محرم لسمه د شمسي کال له هغې ورځې سره برابره شوې هم وي چې موسی ع پکې نجات موند؛ لکن هر کال بیا داسې نه کیږي، ځکه قمري او شمسي ـ کلونه توپیر سره لري.

هرات- افغانستان

۲۰۱۵

سرچینې:

(۱)بخاري، کتاب الصوم، باب وجوب صوم رمضان، ح: ۱۸۹۳)
(بخاري، کتاب الصیام، باب صوم یوم عاشوراء، ح: ۱۱۳۰)
(۳)(تېره حواله)
(۴)(تېره حواله)
(۵)بخاري، کتاب الصوم، باب صوم صبیان، ح: ۱۹۶۰، مسلم: ۱۱۳۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلام کې د مرېيتوب او اسارت قانون

ليکوال: عبد الغفور پېروز او زبير افغان

په بشري تاريخ کې دين د يوې ټولنېزې پدېدې په توګه ژور ځواک درلودلی او احکام يې د تقدس له امله زياترو ته د منلو وړ دي، همدا وجه ده چې ګڼو ډلو او اشخاصو تر بل هر شي دين د خپلو شخصي-ټولنيزو، سياسي، نظامي او مالي چارو لپاره ډېر کارولی چې له دې څخه اسلام هم مستثنا نه دی.

ټول پوهېږو چې د اسلام کره، خوندي او د باور وړ سرچينه قران دی، له دې پرته احاديث، تاريخي روايات، اسلامي فقه، نبوي سېرت، تفسير، د سترو مسلمانانو ژوند ليکونه او په ټوله کې د اسلامي نړۍ سياسي، علمي، نظامي، ټولنيز، اقتصادي او... تاريخ هغه سرچينې دي چې پکې د مسلمانانو د ژوند د بېلا-بېلو اړخونو په اړه کره او ناکره مالومات موندلای شو خو د دې ځمکې پر سر د الله وروستی قانون، حجت او رالېږل شوی کتاب قران دی. د ابراهيمي ملت دوام بيا يوه بېله لړۍ ده چې د زمانې په اوږدو کې راپاتې ديني احکام چې ترميم ته يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړیتا نه درلوده هماغسې پلې شوي او یا پکې د خلکو بدلونونه او تحریفونه اصلاح شوي هغه اصل شکل یې پلی شوی دی، خو په هر حال دا مهال د اسلام کره سرچینه قران دی، احادیث د دې معتبر متن د تشریح کار ورکوي.

په لرغوني تاریخ کې مرېتوب اړودې ریښې لري او د اسلام د ظهور پر مهال په عربو کې هم ښه په درز موجود وو. د مرېیانو او مینځو د ترلاسه کولو بېلابېلې سرچینې وې، جنګي بندیان، له کوره تښتول شوې او د اقتصادي بوج له امله پلورل شوي ماشومان، په بدو کې ورکول شوي افراد او بالاخره د پور له امله راوستل شوي پوروړي دا ټولې هغه سرچینې وې چې په تېر تاریخ کې ورڅخه مرېیان او مینځې تر لاسه کېدې چې دې کار د ټولنې په اقتصادي او ټولنیزو برخو کې ژور تاثیرات درلودل او د هغه وخت د ژوند یوه نه بېلېدونکې برخه وه.

کله چې په عربي جزیره کې رسول الله ص ته د نبوت او رسالت چاره وسپارل شوه هغه مهال عربي ټولنه له دیني، ټولنیز، اخلاقي، سیاسي او مالي پلوه په سخت بحران اخته وه، هیڅ ډول مرکزي نظام وجود نه درلود، کورنیو جګړو هر څه ویجاړ کړي وو، د خلګو عزت، مال او ناموس نه وو خوندي، بې دریغه قتلونه روان وو، هیچا د امن احساس نه کاوه او عرب د اوږدې ګډوډۍ له امله د ځناورتوب په دوره کې وو، یوازې مکه له دې امله یو څه په امن وه چې د هغه وخت د دیني فکر پر بنسټ یې دیني تقدس درلود او اوسېدونکو ته یې په درنه سترګه کتل کېدل. سوداګري، کرکیله، مالداري او چور چپاول د عربي ټولنې مهمې اقتصادي سرچینې وې چې په دې ټولو کې مرېتوب هم غوښنه ونډه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو او په مجموع کې د ټول انسانیت دا حالت د رحم او زړه‌سوي وړ و، له دې حالته د را ایستلو لپاره الله تعالی خپل رسول له خپل باوري کتاب او حجت سره را ولېږه.

قران د حالاتو له غوښتنې سره سم لږ- لږ نازلېده، مرییان یا مینځې نیول د عربو مخکنی رواج و، کله چې د مسلمانانو او دښمنانو ترمنځ یې جګړې وشوې او په دې کې مسلمانانو له خپلو دښمنانو څخه اسیران ونیول، نو دلته د جنګي بندیانو مسله رامنځ ته شوه چې اوس به څه ور سره کیږي؟ قران د محمد په سورت کې مسلمانانو ته په دې اړه داسې لار ښوونه وکړه:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا. (محمد: ۴)

ژباړه: نو چې کله له کافرانو سره مخ شئ د غاړو وهل دي، ان چې دوی مو ښه وځپل بیا ټینګ تړل(ستاسو دنده ده) وروسته یا احسان پرې وکړئ او یا ترې فدیه واخلئ څو چې جنګي وضعیت ختمیږي.

په جګړه کې نیول شوي خلك جنګي اسیران دي چې په اړه یې قران واضحې لارښوونې وکړې، دا حکم دومره ښکاره دی چې په هیڅ ډول سترګې نه شي ځنې پټېدای.

رسول الله ص اړ وو چې د بندیانو په اړه به د قران همدا حکم مني، هغه هم خپله دا کار څو ځایه وکړ او هم یې خپلو ملګرو ته امر کړی و. د بدر له بندیانو فدیه واخیستل شوه، د مکې تر فتحې وروسته جنګي بندیان ټول معاف شول، ثمامه د بنو حنیفه مشر تر بند وروسته له څه شرط او قید پرته ایله کړل شو، د حنین په جنګ کې نیول شوي کسان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسیرانو په توګه اصحابو ته وسپارل شول چې ساتنه یې وکړي او ګڼې نورې بېلګې.

د قران له پورتني ایت او د رسول الله ص له کړنلارې ثابتېږي چې په اسلام کې د چا غلام یا مینځه کول جواز نه لري. اسلام خلکو ته د هر مذهب ازادي ور کړې ده. که یو څوک د دین پر سر نور نه زوروي، نو د خپلې عقیدې او دین پالنې په برخه کې هر دین پال ازاد او هیڅوک یې د مخ نیوي حق نه لري.

په جګړو کې د نارینه او ښځو غلامي هم د جاهلي عربو رواج و او هم ور سره د شاوخوا پروتو عجمو. د اسلام راتګ دا کړۍ ماتې کړې، پر خلکو لګېدلي بندیزونه یې لرې کړل، د مذهب په نوم یې د هر چا پر زورونه بندیز ولګاوه. قران خلك د الله بندګان وبلل ان رسول یې هم د الله بنده بللی دی، له دې ښکاري چې انساني بندګي او هم غلامي نوره باید ختمه شي.

قران د نور په سوره کې دا موضوع داسې روښانه کړې:

وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ.(نور: ۳۳)

او ستاسو تر لاس لاندې کسانو که مکاتبه وغوښتنه نو مکاتبه(د بدلې په مقابل کې ازادي) ور سره وکړئ که مو ټولنې ته غوره ګڼل او له هغه ماله کومك ور سره وکړئ چې الله در کړی دی.

دې ایت د مریيتوب لړۍ ته د پای ټکی کېښود، اسلام له پیله د مریي نیولو تعلیم نه دی ور کړی؛ بلکې د مریي یادونه ځکه شوې ده چې له پخوا څخه موجود و خو اوس یې د هغو د ازادۍ امر هم وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتوني رواج له مخې خلکو له مينځو سره تر نکاح مخکې هم جنسي اړيکې نيولاى شواى او مينځې د همدې لپاره کارېدې، ان دا يو داسې رواج او ديني چاره جوړه شوې وه چې هيچا يې پر خلاف اقدام نه شواى کولاى. البته قران د ښځو، غلامانو او مينځو په اړه عمومي لارښوونه وکړه:

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ. (النور: ۳۲)

ژباړه: او ستاسو بې ودو (نارينه وي که ښځه) ته نکاح ور وکړئ همدارنګه مو نيکو غلامانو او مينځو ته هم.

له ازادې ښځې سره تر نکاح مخکې څوک جماع نه شي کولاى او که يې وکړي نو ګنا بلل کېږي، دا ځکه چې قران له ازادو ښځو سره د نکاح امر کړى دى، نو که د ازادو ښځو سره تر نکاح مخکې جماع د دې امر له امله روايښت نه لري عيني همدغه امر الله د غلامانو او مينځو په اړه هم کړى دى، بايد له مينځې سره هم تر نکاح مخکې جماع ونه شي او که يې څوک وکړي هغه ډول ګنا بلل کېږي لکه له ازادې ښځې سره تر نکاح مخکې جماع.

يو مهم اړخ دلته دا هم دى چې که له مينځې سره د مينځيتوب له امله تر نکاح مخکې هم جماع روا وي نو عيني همدا معامله بايد د مسلمانې ښځې له لوري له هغو غلامانو سره هم وشي چې دوى ته په برخه ورغلي وي؛ مسلمانه ښځه بايد له نکاح پرته له خپل مريي سره جماع وکړي، خو په مسلمانانو کې تر ننه هم څوک دې حکم ته په دې ډول نه دي تيار شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته له سړي سره دا پوښتنه پیدا کیږي چې قران خپلو پیروانو ته امر کړی چې جنګي بندیان یا د احسان له مخې ازاد کړي او یا فدیه څنې واخلي، نو بیا له مینځې سره د نکاح دا احکام د څه لپاره وو؟

له دې حقیقت څخه څوك سترګې نه شي پټولای چې د رسول الله ص په وخت کې زیات شمیر غلامان او مریبان له پخوا څخه موجود وو، د قران دا وروستی حکم د همدې موجودو مریبانو او مینځو لپاره وو نه دا چې ایینده دې نور هم ونیول شي. یعنې په ټولنه کې دا خلك وو، لازمي خبره ده چې قران یې باید یو حل وړاندي کړی وای، نو الله امر وکړ چې پخوانی رواج مات دی، له دوی سره به هم نکاح کیږي څو د ټولنې د فساد مخ نیوی وشي او هم د دوی نفسي غوښتنو ته سم عادلانه ځواب ویل شوی وي.

البته قران یو دم د دې ټولو د ازادۍ امر ځکه ونه کړ چې اسلام خپل پیروان یو دم له زیات فشار سره نه مخ کول، د هر دود او رواج په وړاندې یې تګلاره سوله ییزه او سوله غوښتونکې وه، که یې یوځل امر کړی وای نو ممکنه وه چې یوشمیر کسانو مخالفت کړی وای او په ټولنه کې یو ډول بې نظمي را پیدا شوې وای چې قران هیڅکله هم دا حالت نه غوښتی.

د غلامانو او مینځو په قضیه کې خلکو ته ناسم فهم د قران له یو شمیر ایاتو او هغو روایاتو ور ولاړ شوی چې یا خو ناسم تعبیر شوی او یا هم له اره ناسم دي. قران یو ځای وایي:

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ () إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيرُ مَلُومِينَ. (المومنون: ۵، ۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او هغه چې خپل فرجونه ساتي مگر له خپلو ښځو او هغه چې د دوی راسته لاسونه يې مالکان دي بې شکه دوی (په دې کې) ملامت نه دي.

خلك فکر کوي چې له ښځو سره د مينځو يوځای يادول دا ثابتوي چې له نکاح پرته جماع روا وي څکه ښځې تر نکاح وروسته ښځه بلل کيږي او مينځه خو داسې نه ده، بلکې په جگړه کې تر نيولو وروسته هغه مينځه ده او جماع هم وروسته روا شوه. خو دا فکر ناسم دی، د قران يو شمېر مجمل اياتونه خپله قران تشريح کوي، قران بل ځای وايي:

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلاَّ تَعُولُوا. (النساء: ۳)

ژباړه: که له دې وېرېدئ چې د يتيمو په اړه به انصاف ونه کړئ نو له ښځو (يتيمو) چې مو کومې خوښې شي په نکاح يې کړئ، دوې، درې او څلور، بيا که ډارېدئ چې عدل به ونه کړئ نو يوه ده او يا ستاسو وينځه دا نژدې ده چې تاسو به تېری نه کوئ.

که دې ايت ته ځېر شو نو ښکاره امر يې کړی چې د يتيمانو په اړه بايد احتياط وکړو، که د بې انصافۍ وېره وي، دوې، يا درې او يا څلور دې په نکاح شي، البته که د دې وېره وه چې عدل به نه شئ کولای نو بيا يوه ځني وکړئ او يا له مينځې سره نکاح وکړئ. تر مينځې مخکې (فواحدة) لفظ راغلی چې يوه ښځه تري هدف ده او بيا (ماملکت ايمانکم) راغلی چې مينځه ښيي، نو که د مينځې جماع بې نکاح روا وي بيا خو د يوې يتيمې ښځې جماع هم بې نکاح شوه څکه له دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د نکاح امر خو همدلته لنډ نه دی شوی، که تر دې مخکې امر تـه ځو نو بیا دواړه تر هغه حکم لاندې دي.

له پاس ایت سره یوه لویه بې عدالتي دا هم شوې چې خلکـو لـه دې ځخه مطلق دا حکم اخیستی چې قران هر چا ته له یو شمېر ښځو سره د نکاح جواز ور کړی. په داسې حال کې قران دلته د تعدد ازواج موضوع نه څېړي، بلکې له یتیمو نجونو سره د بې انصافۍ مخنیوی کوي. د قران له مخې هغه ځوک د بلې ښځې جواز لري چې له داسې حالت سره مخ شي لکه قران چې بیان کړی، نه دا چې هر ځوک، هـر وخـت، لـه هـر ډول ښځې سره نکاح کولای شي. یو مهم ټکی دا هـم دی چـې کـه د ښځو ترمنځ عدالت نه شي کولای بیا خو په مطلق ډول بلـه ښـځه ورتـه حرامه ده، که څه هم له یاد حالت سره مخ هم وي.

د النساء سورې له دې ایت سره هم تېری شوی:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلاَّ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ.

(نساء: ۲۴)

ژباړه: او مېړه داره ښځې (درباندې حرامې دي) مگر ستاسو مینځې پـر تاسو د الله حکم دی.

له دې ایت ځخه داسې تعبیر شوی چې گواکې مېـړه لرونکـې ښـځې حرامې دي البته نه هغه مېړه لرونکې چې مینځې وي، بلکې مینځـه کـه مېړه هم ولري له نکاح پرته جماع ورسره روا ده.

دا تعبیر ډېر کمزوری، له عقله لرې او له قران سره متصـادم دی، قـران دا نه دي ویلي چې له مینځې سره تر نکاح مخکـې هـم جـماع روا ده، بلکې مینځه چې په عربو کې تر اسلام مخکې هم موجودې وې نو حل لار یې دا په گوته شوه چې مینځه که څه هم مېړه یې په روم، فـارس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يا بل ځای کې وي البته دا وس ترې گوښه کړل شوې ده نو لـه دې سره چې مېړه لرونکې ده؛ خو د ټولنې د اصلاح په خاطر يې نکاح روا ده نه دا چې تر نکاح مخکې جماع.

څکه دلته بحث د نکاح شروع دئ، له د ۲۲ نمبر ایـت څخـه همـدا موضوع پيل شوې چې دا حرامه ده مه يې نکاح کوئ او هغه حرامه ده، نو په دې ضمن کې يې مينځه هغه مهال بېله کړه چې مېړه داره ښځه يې حرامه کړه؛ ستونزه به دا پاتېده چې مينځه مېړه لري، خو دلته نه شته، نو که نکاح يې ونه شي ښايي چې د ټولنې د فساد سبب شي، د همـدې شر د دفعې په خاطر يې له مېړه لرلو سره نکـاح روا کـړه، نـه تـر نکـاح مخکې جماع.

د مربيانو او مينځو په اړه راويانو دې ته په پام نه دی کـړی دا روايـات يې ټول له قران، نبوي سنتو او احاديثو سره په ټکر کـې دي، قـران کـې الهي وينا ده:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّـذِينَ يُقَـاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَـدُوا إِنَّ اللَّـهَ لاَ يُحِـبُّ الْمُعْتَدِينَ [البقرة 190]

ژباړه: د الله پـه لار کـې لـه هغـو سره وجنگېـږئ چـې لـه تاسـو سره جنگېږي او تېری مه کوئ بېشکه الله تيريگر نه خوښوي.

د قراني اصل له مخې به هغه چا سره جگړه کېږي، نيول کېږي به او ان وژل کېږي به چې له مسلمانانو سره جنگ کوي، ښځه، ماشـوم، بـوډا، عابد او دې ته ورته نور له لومړي سره ازاد دي او هيڅ مسلمان حـق نـه لري چې يا مالي تاوان ور ورسوي، يـا يـې بنـدي کـړي او يـا يـې هـم ووژني. د قـران يـو بـل عـام قـانون دا هـم دی: وَلاَ تَـزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى.(فاطر: ۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او يو بارونکي د بل بار نه شي وړلای.

دا د لمر په شان ښکاره اصل دی چې کوم څوک گنا وکړي هغه ته بـه يې سزا ور کوله کېږي، يعنې له هغه چا پرته چې په جگـړه کـې گـډون لري يا هم مالي مرستې ور سره کوي نور څـوک دي نـه ازارېـږي. يـوه روايت کې دي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: «وُجِـدَتِ امْـرَأَةٌ مَقْتُولَـةً فِي بَعْـضِ تِلْـكَ الْمَغَـازِي، فَنَهَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ».(۱)

ژباړه: ابن عمر رضی الله عنه وايي: په يـوه غـزا کـې کومـه مـړه ښـځه وموندله شوه، نو رسول الله ص د ښځو او ماشومانو له وژلو منعه وکړه.

ددې ټولو قـراني ايـاتونو، نبـوي حـديثونو، د اسـلام عمـومي روح او انساني عقل ته په پام ويلای شو چې د غلام نبولو په اړه راغلي روايـات نه قراني ماخذ لري، نـه د رسـول اللـه ص لـه سـنتو او اخلاقـو سره اړخ لگوي، نه د اسلام عمومي لار ښوونې داسې دي او نه انساني فطـرت و عقل داسې وايي.

د غلام نيولو په اړه راغلي ټول روايات پر قران، الله، رسول او اصحابو د اسلام د دښـمنان او هغـو اميرانـو و حکمرانـانو لـه لـورې تـړل شـوې افتراوې او دروغ دي چې يا د اسلام بدنامول غواړي او يا د دې رواياتو پر بنسټ يې ځان ته جواز پيدا کاوه چې مينځـې ونيسي-او د گاونـډي ملکونو سيمې يې د جهاد په نوم د همدې هدف لپاره لاندې کولې.

کندهار- افغانستان

۲۰۱۶

سرچينه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(1)مسلم، كتاب الجهاد والسير، باب تحريم قتل النساء والصبيان في الحرب، ح: ۱۷۴۴)

د مشركينو اولاد، بېلابېل اندونه (څېړنيز جاج)

د كافرانو او مشركانو د ماشومانو په اړه دا پوښتنه را سره ده چې دوی به په جنت كې وي كه په دوزخ؟ كه يې معلومات راكړئ!

حافظ محمد اسحاق روحاني

روحاني صاحب!

دوزخ او جنت وركول د الله له لوري په انساني اعمالو پورې اړه لري، كه انسان ناوړه اعمال وكړي، نو الله د دوزخ سزا وركوي او كه ښه اعمال وكړي نو الله يې په بدل كې جنت وركوي.

همدې اصولو ته قران كريم داسې اشاره كړې:

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ(ال عمران: ۱۰۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: په هغه ورځ چې ځینې مخونه سپین او ځینې مخونه تور وي، نو هغو ته به چې مخونه يې توري وي (وويل شي) ايا تر ايمان وروسته مو کفر کړی؟ نو د خپل کفر له امله عذاب وڅکئ.

یو بل ځای وايي:

وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ.

(ال عمران: ۱۰۷)

ژباړه: مگر هغه چې مخونه يې سپین وي، نو دوی به په تل پاتي الهي رحمت کې وي.

د عذاب په اړه يې د انسان عمل ته د انعام سورې په (۳۰) نمبر ايت کې بيا هم اشاره کړې، د همدې سورې په (۹۳) ايت کې بيا هم همدا خبره ده او د اعراف په (۳۹) کې هم، بلکې که د قران کريم دا ډول اياتونه وشمېرو نو گڼ ځایونه به يې ومومو.

خو بل لورته د جنت په اړه هم داسې اصول ړدي، د اعراف په (۴۳) ايت کې يې جنت د انساني اعمالو پايله بللې، په النحل (۳۲) کې بيا هم داسې په گوته کوي، د السجدې په (۱۹) ايت کې يې بيا هم جنت د اعمالو نتيجه گڼلی.

نو دې عمومي اصولو ته په کتلو ويلای شو چې د مشرکانو او کافرانو ماشامان به دوزخ ته نه ځي، ځکه هغوئ هغه اعمال نه دي کړي چې الله يې د هغو د سزا په توگه جهنم ور کړي.

الله وايي:

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولاً (الاسراء: ۱۵)

ژباړه: او موږ عذاب ور کوونکي نه يو څو يو رسول ونه لېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر دلته پوښتنه پیدا کېږي چې که دوی د دوزخیانو اعمال نه دي کړي، نو د جنتیانو اعمال خو یې هم نه دي کړي، بیا یې ولې جنت ته داخلوي؟ د دې پوښتنې په ځواب کې باید ووایو چې د الله رحمت پر قهر غالب دی.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَمَّا قَضَى اللَّهُ الخَلْقَ كَتَبَ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ العَرْشِ إِنَّ رَحْمَتِي غَلَبَتْ غَضَبِي.(۱)

ژباړه: له ابو هريرة رضی الله عنه څخه روایت دئ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: کله چې الله د مخلوق پرېکړه وکړه له ده سره پر عرش لوړ کتاب کې یې ولیکل: بې شکه رحمت مي پر غضب غالب دی.

د بخاری په یوبل روایت کې دي چې رحمت مي تر غضب وړاندي دی. دې احادیثو او د قرآن کریم هغو آیتونو ته چې هر ځای یې د الله د رحیم، رحمن، روف، غفار او عمومي فضل، احسان، نعمت او پېروزینې صفات ذکر کړي، په پام ویلای شو چې الله خپلو بندګانو ته د عمل نه کولو پر مهال هم جنت ورکوي، خو دوزخ تر هغو نه ورکوي چې ناروا اعمال او د شریعت خلاف کړنې یې د عمل په ډګر کې تر سره کړې نه وي.

په یو بل حدیث کې دي:

«جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ، فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ جُزْءًا، وَأَنْزَلَ فِي الأَرْضِ جُزْءًا وَاحِدًا، فَمِنْ ذَلِكَ الجُزْءِ يَتَرَاحَمُ الخَلْقُ، حَتَّى تَرْفَعَ الفَرَسُ حَافِرَهَا عَنْ وَلَدِهَا، خَشْيَةَ أَنْ تُصِيبَهُ.(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله رحمت پر سلو برخو وېشلی، نهه نیوي یې له ځان سره ساتلې او یوه یې ځمکې ته نازله کړې، د همدې په وسیله مخلوق پر یو بل رحم کوي، ان اس له خپل بچي سَوَهْ پورته کوي چې خوږ یې نه کړي.

مگر د کفارو د ماشومانو په اړه ځو روایات شته چې د خلکو په ذهنونو کې یې شکوک رامنځ ته کړي، له هغو داسې ښکاري چې دوی به دوزخ ته ځي. لومړی به دا روایاتو راوړم:

سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَرَارِيِّ المُشْرِكِينَ، فَقَالَ: «اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ».(۳)

ژباړه: له رسول الله ص د مشرکانو د ماشومانو په اړه پوښتنه وشوه نو ده وویل: الله په هغه څه ښه پوهېږي چې دوی به یې کوي.

په دې روایت کې رسول الله ص توقف وکړ، نه یې د دوی د جنت په اړه خبره روښانه کړه او نه د جهنم په اړه، بلکې وایي: الله ښه په خبر دی.

د دې ترجمې لپاره موږ دوه دلایل نور هم وړاندې کولای شو چې دلته خبره د الله علم ته سپارل شوې ده، نه دا چې الله دوی ته د ائنده اعمالو په سبب سزا ور کوي، یو روایت یې په بخاري کې په داسې الفاظو راغلی چې مسله ښه روښانه کوي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَوْلَادِ الْمُشْرِكِينَ، فَقَالَ: «اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ إِذْ خَلَقَهُمْ».(۴)

ژباړه: ابن عباس رض وایي له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د مشرکینو د اولاد په اړه پوښتنه وشوه، نو ده وویل: الله په هغه څه ښه خبر دی چې دوی به یې کوي ځکه الله پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا د معجم کبیر الفاظ دي، د بخاري په روایت کې یوازې دومره خلاف دی چې علت (اذ خلقهم) یې مخکې ذکر کړی.

نو له دې الفاظو په ډاګه کیږي چې دا مهال لـه رسول الله ص سره د دې مسلې په اړه ځواب نه و، له دې امله یې توقف کړی او خبره یې الله ته سپارلې.

له دې روایت څخه ابن عباس رض خپله هم دا مفهوم اخیستی:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: أَتَى عَلَيَّ زَمَانٌ وَأَنَا أَقُولُ: أَوْلَادُ الْمُسْلِمِينَ مَعَ الْمُسْلِمِينَ، وَأَوْلَادُ الْمُشْرِكِينَ مَعَ الْمُشْرِكِينَ، حَتَّى حَدَّثَنِي فُلَانٌ، عَنْ فُلَانٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، سُئِلَ عَنْهُمْ، فَقَالَ: " اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ ". قَالَ: فَلَقِيتُ الرَّجُلَ فَأَخْبَرَنِي، فَأَمْسَكْتُ عَنْ قَوْلِي.(٥)

ژباړه: ابن عباس رضی الله عنه وایي: پر ما داسې وخت راغلی چې ویل به مې: د مسلمانانو اولادونه به له مسلمانانو سره وي او د مشرکانو اولادونه به له مشرکانو سره وي، ان چې ما ته فلانی له فلانی حدیث بیان کړ چې لـه رسول الله ص د دوی په اړه پوښتنه وشوه نو ده وویل:الله په هغه ښه خبر دی چې دوی به یې کوي، ده ویل: بیا زه له یو کس سره مخ شوم هغه ما ته خبر راکړ نو زه له خپلې وینا منعه شوم.

په دې روایت کې مو ولیدل چې کله ابن عباس رضی الله عنه ته دا روایت ورسېد نو ده هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په څېر توقف وکړ او له خپل مخکیني هغه دریځ څخه چې د مشرکانو اولادونه یې په جهنم کې بلل، تېر شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې اړه یو بل روایت له خدیجې رضی الله عنها څخه هم نقل دی چې د اسلام له عمومي قوانینو سره اړخ نه لګوي:

قُلْتُ: فَأَيْنَ أَطْفَالِي قَبْلَكَ؟ قَالَ: «فِي النَّارِ».(٦)

ژباړه: ما(خدیجې) وویل: نو تر تا مخکې زما ماشومان به چیرې وي؟ رسول الله ص وویل: په اور کې.

لکن دا روایت صحیح نه دی، له خدیجې رضی الله عنها څخه چې څوک نقل کوي هغه عبد الله بن الحارث نومی راوي دی چې له خدیجې سره ملاقات نه لري، له دې امله ذهبي روایت مرسل بللی، او الباني ورته منقطع ویلي.(٧)

عَنِ الصَّعْبِ بْنِ جَثَّامَةَ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّا نُصِيبُ فِي الْبَيَاتِ مِنْ ذَرَارِيِّ الْمُشْرِكِينَ، قَالَ: «هُمْ مِنْهُمْ».(٨)

ژباړه: مصعب بن جثامه وایي ما وویل: اې د الله رسوله! زموږ څخه په شپه کې له قصد پرته د مشرکانو اولادونه وژل کیږي؟ ده وویل: دوی له هغوی څخه دي.

دا روایت یو شمیر کسان له عمومي ضوابطو، قراني ایاتونو او حدیثي لاسوندونو سره متصادم ګڼي، خو که د دې روایت ټولي طریقې وګورو نو هیڅ تضاد نه شته، د دې روایت نور متونه په دې ډول دي:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِيلَ لَهُ: لَوْ أَنَّ خَيْلًا أَغَارَتْ مِنَ اللَّيْلِ، فَأَصَابَتْ مِنْ أَبْنَاءِ الْمُشْرِكِينَ؟ قَالَ: «هُمْ مِنْ آبَائِهِمْ».(٩)

ژباړه: رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وویل شول: که سپاره په شپه کې برید وکړي، نو د مشرکانو زامنو ته زیان رسوي؟ ده وویل: دوی له هغوی څخه دي.

په بل کې داسې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

يُبَيَّتُونَ فَيُصِيبُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ وَذَرَارِيِّهِمْ "(١٠)

ژباړه: دوی د شپې برید کوي نو د مشرکانو ښځو او اولادونو ته زیان رسوي.

له دې ټولو روایاتو او طریقو څخه یې جوتیږي چې دا پوښتنه یې تر قیامت او عذابه اړه نه لري، بلکې مجاهدینو له رسول الله ص څخه پوښتنه کړې چې یو لورته په جګړه کې د ماشومانو له وژلو منعه شوي او بل لور ته یې موږ په شپه کې توپیر نه شو کولای چې ماشوم دی، ښځه ده او که جنګیالی مشرک؟

نو رسول الله ص ورته روښانه کړه چې په شپه کې د جګړې پر مهال یې حکم یو دی، که ووژل شي نو مجاهدین نه پرې نیول کیږي او نه هم تر نیوکې لاندې راتلای شي ځکه دا حالت جګړه ییز وي او په دې اضطراري حالت کې که په نافهمي ماشوم ووژل شي نو پر اصحابو یې ګنا نه شته.

عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ، قَالَتْ: دُعِيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى جَنَازَةِ صَبِيٍّ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ طُوبَى لِهَذَا، عُصْفُورٌ مِنْ عَصَافِيرِ الْجَنَّةِ لَمْ يَعْمَلِ السُّوءَ وَلَمْ يُدْرِكْهُ، قَالَ: «أَوَ غَيْرَ ذَلِكَ، يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللهَ خَلَقَ لِلْجَنَّةِ أَهْلًا، خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ، وَخَلَقَ لِلنَّارِ أَهْلًا، خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ».(١١)

ژباړه: عائشه رضی الله عنها وایي: رسول الله ص د انصارو د یوه ماشوم جنازې ته وبلل شو ما وویل: اې د الله رسوله! دغه ته خوښي ده، د جنت له مرغیو یوه مرغۍ ده، نه یې بدي کړې او نه یې بیخي موندلې. ده وویل: او یا له دې پرته، اې عائشې! بې شکه الله جنت ته اهل پیدا کړي، په داسې حال کې یې ورته پیدا کړي چې هغوی لا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلرونو په شاګانو کې وو او اور ته یې اهل پیدا کړی، په داسې حال کې یې ورته پیدا کړي چې هغوی لا د پلرونو په ملاګانو کې وو.

دا روایت هم په دې اړه شکونه را ټوکوي، یو شمېر کسان له همدې په استناد پر نورو کره روایاتو نیوکه کوي، ځینې یې بیا له هغو کره روایاتو سره ټکر بولي، په داسې حال کې چې دا روایت د اصولو له مخې د هغو نورو په پرتله ډېر کمزوری او ان د ټکر په تعریف کې بیخې داخلېدای نه شي.

د دې روایت په سند کې دوه روایان دي چې یو شمېر محدثینو کمزوري ګڼلي، یو یې طلحه بن یحیی او بل یې علاء بن المسیب دي، د لومړي په اړه پوهان وایي:

قال علی ابن المدینی ، عن یحیی بن سعید القطان : لم یکن بالقوی ، و عمرو بن عثمان أحب إلی منه .و قال البخاری : منکر الحدیث . و ذکره ابن حبان فی کتاب " الثقات " ، و قال :کان یخطیء .

ژباړه: علي بن المدیني د یحیی په حواله ویل: پیاوړی نه وو او عمرو بن عثمان تر ده ما ته خوښ وو. بخاری ویل: منکر الحدیث دئ. ابن حبان په کتاب الثقات کې راوړی او ویلې چې خطا کېدی.

حافظ د تهذیب التهذیب په 5 / 28 کې ویلي:

بقیة کلام أحمد : برید له أحادیث مناکیر ، و طلحة إنما أنکر علیه حدیث عصفور من عصافیر الجنة .

و قال یعقوب بن شیبة أیضا : لا بأس به ، فی حدیثه لین .

و قال الساجی : صدوق ، لم یکن بالقوی .

ژباړه: حافظ په تهذیب کې ویلي:(امام احمد یو ځای تایید کړی او دلته یې پاتې خبرې نقل شوې) بریده(چي بل راوي دئ) مناکیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

احاديث لري او د طلحه د عصفور من عصافير الجنه روايت منكر بلل شوی.

يعقوب بن شيبه ويلي: باك پرې نه شته خو په حديثو كې يې ضعف شته، ساجي ويلي: رښتنی دئ، خو پياوړی نه و.

د دويم راوي په اړه هم دې ته ورته نيوكې شوې، ازدي وايي په ځينو رواياتو كې تېروتی، نو پر داسې سندونو به څرنگه باور وشي چې هم يې متن منكر وي، له قران او حديثو سره اړخ نه لگوي او هم يې په سند كې كمزوري راويان وي، په داسې حال كې چې موږ د دې مسلې د حل لپاره هم په قران كې دلايل لرو او هم يې د حل په اړه له رسول الله ص څخه مرفوع كره احاديث راغلي چې دا مسله يې له كوم مشكل او ستونزې پرته په ډېر غوره ډول حل كړې ده؟

په العلل و معرفة الرجال كې هم امام احمد دا روايت منكر بللی.(۱۲)

په ترمذي او مسند احمد كې هم له ابو سعيد خدري څخه مرفوع روايت نقل شوی چې وايي رسول الله ص وويل:

أَلَاَ إِنَّ بَنِي آدَمَ خُلِقُوا عَلَى طَبَقَاتٍ شَتَّى.

ژباړه: خبردار! بې شكه د ادم زامن پر بېلا بېلو طبقو پيدا شوي.

وروسته دوې داسې جملې وايي:

وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِراً وَيَحْيَا كَافِراً وَيَمُوتُ كَافِراً.

ژباړه: او ځيني كافر زيږي، كافر ژوند كوي او پر كفر مري.

وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِراً وَيَحْيَا كَافِراً وَيَمُوتُ مُؤْمِنًا.(۱۳)

ژباړه: او ځينې يې كافر زيږي، په كفر كې ژوند كوي او مومن مري.

خو دا روايت سخت ضعيف دی، په مسند كې محقق او څېړندوی شعيب الارنووط پرې داسې كاږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

إسناده ضعيف، لضعف علي بن زيد: وهو ابن جُدْعان.

ژباړه: سند يې د علي بن زيد بن جدعان له وجې ضعيف دی.

يو بل روايت چې په مسند احمد او نورو کې نقل شوی وايي د قيامت په ورځ څلور کسان ازمويل کيږي:

رَجُلٌ أَصَمُّ لاَ يَسْمَعُ شَيْئًا، وَرَجُلٌ أَحْمَقُ، وَرَجُلٌ هَرَمٌ، وَرَجُلٌ مَاتَ فِي فَتْرَةٍ.

ژباړه: کوڼ چې هيڅ نه اوري، بې عقل، ډېر بوډا او هغه سړی چې (د انبياؤ) د فترت په زمانه کې وي.

هرم هغه بوډا دی چې د ډېر بوډاتوب له امله يې عقل لـه منځـه تللـی وي او فترت د انبياؤ ترمنځ هغـه زمانـه ده چـې ور پسـې نبـي لا نـه وي راغلی.

دا څلور واړه کسان به الله ته عذرونه وړاندي کړي، د روايت اخير کې داسې الفاظ دي:

فَيُرْسِلُ إِلَيْهِمْ أَنْ ادْخُلُوا النَّارَ.(۱۴)

ژباړه: نو دوې ته به پغام ولېږل شي چې اور ته داخل شئ.

بيا وايي که ور داخل شوي وای؛ نو په يخني او سلامتي کې به وو.

البته دا روايت هم ضعيف دی، قتاده راوي يې مدلس دی او پـه عـن يې نقل کړی، همدارنگـه يـې لـه خپـل اسـتاد احنـف بـن قـيس څخـه اوريدنه نه ده ثابته، په يو بل سند کې يې د عطيه پـه نـوم راوي ضـعيف دی.

څېړونکی شعيب الارنووط پرې ليکي:

هذا إسناد ضعيف لانقطاعه، قتادة: وهو ابن دعامة السـدوسي مـدلس وقد عنعن، ثم إن سماعه من الأحنف بـن قـيس مستبعد، لأنـه ولـد في

(c) ketabton.com: The Digital Library

البصرة سنة (60هـ) على أحد الأقوال، وتوفي الأحنف سنة (67هـ) على أصح الأقوال.

ژباړه: دا سند د انقطاع له وجې ضعيف دی، قتاده بن دعامه السدوسي مدلس دی او روايت يې په (عن) کړی، له احنفه يې اورېدنه هم سمه نه ښکاري، ځکه دی له يو قول سره سم په بصره کې د (٦٠ هـ) پر مهال زېږېدلی او له کره روايت سره سم احنف په (٦٧هـ) کې مړ شوی.

له کفارو د پيدا شويو ماشومانو د دوزخي کېدو په اړه پورتني ياد شوي روايات يا ضعيف او کمزوري دي او يا يې مطلب داسې بيان شوی چې د حديث له اصلي محتوا سره اړخ نه لګوي.

لاندې به هغه احاديث راوړو چې ښيي د کفارو ماشومان به جنت ته ځي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ وَيُمَجِّسَانِهِ.(١٥)

ژباړه: له ابو هريره رضی الله عنه څخه روايت دی چې ويل يې رسول الله صلی الله عليه وسلم وويل: هر ماشوم پر فطرت پيدا کېږي، نو مور وپلار يې يا يهودي، يا نصراني او يا اور لمانځونکی کړي.

بخاري په باب تعبير الرؤيا بعد الصبح کې يو بل رويت هم راوړی چې رسول الله ص د شپې د يوه اوږده خوب يادونه وکړه د دې په ترڅ کې يې وويل چې ما يو شيخ وليد چې شا و خوا يې هغه ماشومان وو چې پر فطرت مړه شوي، مسلمانو ورته وويل: اې د الله رسوله!

وَأَوْلاَدُ الْمُشْرِكِينَ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَأَوْلاَدُ الْمُشْرِكِينَ.(١٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د مشرکانو اولادونه هم؟ نـو رسـول اللـه صـلی اللـه علیـه وسـلم وویل: د مشرکانو اولادونه هم.(یعني دوی هم له ابراهیم علیه السلام سره وو)

په لنډو ویلای شو چې د قـرآن کـریم د عمـومي اصـولو او څرګنـدو نبوي احادیثو له مخې به د کفارو ماشومان جنت ته ځي، ځکه اللـه پـر خپل مخلوق مهربان دی، احسان پرې کوي او فضل يې د خپلـو سـننو یوه نه بېلېدونکې برخه ده. پاتې شول د هغوی د دوزخـي کېـدو پـه اړه راغلي روایات نو ټول يې مجـروح، کُوټـه او د حـدیثي اصـولو خـلاف دي.

۲۰۱۳م

سرچينې:

(۱)(بخاري، کتاب بدء الخلق، باب ما جاء فی قول الله تعالی: وهو الذی یبدأ الخلق... ح: ۳۱۹۴)

(۲)(بخاري، کتاب الادب، باب جعل الله الرحمة مائة جزء ح: ۶۰۰۰)

(۳)(بخاري، کتاب الجنائز باب ما قیل فی اولاد المشرکین ح: ۱۳۸۴)

(۴)(بخاری ح: ۱۳۸۳)

(۵)(مسند احمد ح: ۲۰۶۹۷)

(٦)(معجم کبیر ح:۲۷)

(۷)(سلسله الضعیفه)

(۸)(مسلم، کتاب الجهاد والسیر، باب جواز قتل النساء والصبیان في البیات من غیر تعمد، ح: ۱۷)

(۹)(تېره حواله)

(10)(تېره حواله)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱)مسلم، کتاب القدر، باب معنی کل مولود يولد علی الفطرة...ح: ۲٦٦۲)
(۱۲)(العلل ۱۳۸۰، ۲/ ۱۱)
(۱۳)(مسند احمد مسند ابی سعيد الخدری ح: ۱۱۱۴۳)
(۱۴)(مسند احمد حديث الاسود بن سريح، ح: ۱٦۳۰۱)
(۱۵)(بخاري باب ماقيل فی اولاد المشرکين ح: ۱۳۸۵، مسلم باب معنی کل مولود يولد علی الفطره... ح: ۲٦۵۸)
(۱٦)بخاري، کتاب التعبير، باب تعبير الرؤيا بعد صلاة الصبح، ح: ۷۰۴۷)

د اسلامي ثقافت په اړه زما اند

لغوي مانا:

ثقافت د (ث ق ف) له مادې جوړ دی، په لغوي اعتبار يې څو ماناوې شوې دي:

۱/ هغه آله چې نيزه يا غشي په سموي. د لسان العرب ليکوال وايي:
الثِّقافُ: حَدِيدَةٌ تكُونُ مَعَ القَوَّاسِ والرَّمّاحِ يُقَوِّمُ بِهَا الشيءَ المُعْوَجَّ.

ژباړه: ثقاف هغه اوسپينزه اله ده چې له لينده يا نېزه جوړونکي سره وي او د يوه شي کوږوالی په سموي.

د يادولو، زدکولو، بريا او مخامختيا په ماناؤ هم کارېږي. د لسان العرب ليکوال بيا هم ليکلي:
يُقَالُ: ثَقِفَ الشيءَ وَهُوَ سُرعةُ التَّعَلُّمِ. ابْنُ دُرَيْدٍ: ثَقِفْتُ الشيءَ حَذَقْتُه، وثَقِفْتُه إِذَا ظَفِرتْ بِهِ. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: عرب ژر زدکولو ته ثقف الشئ وايي، ابن دريد ويلي: ثقفتُ الشيء معنا زده مې کړ يا هم تر برلاسي وروسته عرب وايي: ثقفتُه. الهي وينا ده: که ته پر دوی په جنګ کې بريالی شوې...يا هم که ته له دوی سره په جنګ کې مخ شوې...(۱)

اصطلاحي مانا:

په اصطلاحي معنا کې يې دوې معناوې د پام وړ دي، يوه يې د مطلق ثقافت ده او بله يې د اسلامي ثقافت شوې ده. معجم اللغة العربية المعاصرة ثقافت داسې تعريفوي:

مجموع ما توصَّلت إليه أمَّة أو بلد في الحقول المختلفة من أدب وفكر وصناعة وعلم وفن، ونحوها؛ بهدف استنارة الذِّهن وتهذيب الذَّوق وتنمية ملكة النَّقد والحكم لدى الفرد أو في المجتمع.(۲)

ژباړه: په مختلفو وختونو کې چې يو ښار يا امت د ادب، فکر، صناعت، علم، فن او نورو په برخه کې کومو شيانو ته رسېږي همدا ثقافت دی چې هدف ورڅخه د ذهن تنوير، د ذقونو ښايسته کول او په ټولنه و فرد کې د انتقادي قوې پياوړي کول دي.

د الثقافة السلامية کتاب ليکوال يې داسې تعريف کړی دی:

مجموعة المعارف و المعلومات النظرية، والخبرات العملية المستمدة من القران الكريم والسنة النبوي، التي يكتسبها الانسان، ويحدد على ضوئها طريقة تفكيره و منهج سلوكه في الحياة.(۳)

ژباړه: د نظري معلوماتو، معارفو او هغو عملي علومو ټولګه ده چې له قران کريم او نبوي سنتو انسان اخيستي او د همدې په رڼا کې د ژوند مهال د فکر او سلوک لار ټاکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر کوم په دویم تعریف کې ثقافت له خپل لوی مفهوم څخه را کوچنی شوی دی، زما په اند په اسلامي ثقافت کې هم یوازې د علم او معارف په اړه خبرې باید نه وي، په اسلامي ثقافت کې د مسلمانانو کلتور، فنون، علوم که دیني وي یا په نورو برخو کې، تاریخ یې، دودونه او رواجونه اسلام ته یې نسبت کېږي که نه؛ ځکه په یوه اسلامي ټولنه کې وي چې که اساسن اسلام کې ریښه هم ونه لري، خو بیا هم په مسلمانانو کې د وجود له امله یې اسلامي ثقافت کې ځایولای شو.

تر دې وضاحت وروسته غواړم ځینې ټکي د اسلامي ثقافت په اړه دلته ذکر کړم چې زما په اند د اسلامي ثقافت د تدریس مهال یې ذکر اړین دی:

۱/ د ثقافت عمومي تعریف او په خاص ډول د اسلامي ثقافت تعریف باید د کتاب په لومړي سر کې وشي. تر هر بحث مخکې د یوه شي تعریف ضروري دی. د تعریف په برخه کې دې یوازې پر نقل اکتفا نه کېږي، بلکې د خپلې ټولنې شرایطو ته په کتو دې ځینې تعریفونه خپله هم جوړ کړي او دا لاره دې همداسې خلاصه پرېږدي چې راتلونکی وخت نور کسان هم ګامونه پر واخلي. د دې تر څنګ دې دا هم واضحه شي چې موږ ولې اسلامي ثقافت وایو؟ اړتیا یې څه ده او ګټه یې څه ده؟

۲/ د اسلامي دین او اسلامي شریعت د اصلي او فرعي منابعو پېژندنه د اسلامي ثقافت د تدریس مهال تر ټولو لومړی ټکی دی چې باید توجو ورته وشي. شاګرد باید دا وپېژني چې د شرعي و دیني مسایلو په حل کې پوهان لومړی او په دویم قدم کې کومو منابعو ته رجوع کوي؟ کوم مسایل باید له اصلي منابعو ثابت وي؟ او هغه مسایل کوم دي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

که له فرعي منابعو ثابت شي هم پروا نه لري؟ د اسلامي سرچينو په اړه باید بحث هر اړخيز وي، اساسي منابع هم باید د خپلو مرتبو له مخې هغه ډول تشریح شي چې ورسره مناسب وي او له دې سره په ترتیب باید فرعي منابع هم د خپلې درجې له مخې تشریح شي چې د هرې یوې په بحث کې يې مقام، اړتیا او له دې څخه د مسایلو په حل کې چې څنګه ګټه اخیستل کېږي؛ هغه هم باید توضیح شي.

۳/ درېیم بحث زما په اند دا اړین دی چې د اسلامي ثقافت مواضع باید معلوم شي. په اسلامي ثقافت کې له کومو شیانو بحث کېږي؟ یوازې عقیده؟ ورسره عبادت؟ اخلاقیات؟ او که تر دې اضافه نور مجالات هم شته چې باید د اسلامي ثقافت د تدریس مهال ورته پام وشي؟ که بحث یوازې په لومړۍ یا دویمه یا ورسره درېیمه کټګورۍ کې را خاص شي نو بیا د اسلامي شریعت نوم تر ثقافت ښه ورسره لګېږي؛ ولې بیا د اسلامي ثقافت نوم ور کړی دی؟ او که داسې وي چې له اسلامه څنګه تعبیر هم شوی دی، چا کړی دی، په څه وخت کې شوی دی، څنګه نتیجه پرې راغلې ده، د کومو اصولو په نظر کې نیولو سره يې کړی دی، د اسلامي شریعت اغېز پر کلتور څه و؟ د ټولنې په نظم کې څه رول لري؟ اقتصادي برخه کې څومره مهم دی؟ د غم و ښادي په وخت کې څه وایي؟ همداسې هغه مواضع باید په ګوته شي چې د اسلامي شریعت څخه اغېزمن شوي وي او دا ټول په ثقافت کې داخلېږي.

۴/ د ثقافت مضمون باید د معرفت سبب شي نه د تجاهل، همداراز باید خلك افراطیت ته سوق نه کړي، بلکې دلته چې څه ورته تدریس شي هغه يې د لا روښانتیا او زغم سبب شي نه دا چې د نورو په وړاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کرکې او نفرت تخم پکې وکري. له بده مرغه چې د ثقافت مضمون اوس په مسلکي ډول نه دی عيار شوی او څوك چې يې تدريسوي هغه هم پر خپل مضمون بشپړ برلاسی نه لري له دې امله د ښه پايلې پر ځای منفي نتيجه ور کوي.

په ډېر افسوس بايد په دې اعتراف وکړو چې اسلامي ثقافت کې د نن پر ځای پر پرون زيات زور راوړل کېږي؛ د دې پر ځای چې د د شريعت پر اساساتو مناسب بحث وکړي، لا يې نورو پيچلی کړي چې محصلين يې په زدکولو کې له ستونزو سره مخېږي. يو بل مشکل د عيني ژوند او ذهني تصور ترمنځ را پيدا کوي؛ ځکه د ثقافت مضمون تر حال پر تېر ډېر بحث کوي چې شاگردان او لوستونکي د نن پر ځای پرون ته توجو کوي او له دې امله د عيني شرايطو او هغه تصور چې له شاگرد سره پيدا کېږي يو ډول ټکر رامنځته کوي او دا د ژوند حقيقت هغوی ته تريخ کړي.

۵/ د دې مضمون يوه بله نيمگړتيا داده چې په محصلينو کې د فکر وړتيا نه زياتوي. دوی نه د مسلمانانو د تاريخ، نه د اوسنيو ستونزو د حل، نه له تاريخ څخه د زدکړې او نه هم د اسلام د تعبير او سرچينو په اړه سم پوهاوی تر لاسه کړي. د يوه مضمون چې اساسي هدف همدا د اسلامي شريعت پېژندنه وي، د هغه پر تاريخي سير باندې رڼا اچول وي، د تعبيرونو او سرچينو په اړه يې بحث وي، اما بيا هم يو محصل تر لوست وروسته په دې يوه هم پوه نه شي، نو حتمن په دې مضمون کې ستونزې شته چې جدي حل غواړي.

۶/ ثقافت که په لنډ ډول تعريف کړو نو د اوسني امت يو ژوندی انځور راته کاږي. که دا مضمون په دې اړه بحث کې ناقص وي، نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو ته هم څه نه شي ور کولای، تر ټولو مهمه داده چې لـه دې مضمون وروسته طالب العلم پوه شي چې اوس د امت په مخ کې ستر خنډونه څه دي او حل يې څه دی؟ موږ د شريعت پروني تعبير تـه نـن زياته اړتيا نه لرو، خو د نن له شرايطو سره سم ورته اړتيا لرو، نو کـه پـه مضمون کې د نن پر ځای پرون ډېر فشار راوړل شوی وي دا د امت پـه اوسني حالت کې فايده نه لري او بايد فوري يې پر بديل فکر وشي.

7/ اسلامي ثقافت بايد د هغو باورونو، عقايدو او ارزښتونو پـه اړه لـه اسلامي ليدلوري بحث وکړي چې په يو نه يو ډول له ديـن يـا شريعـت سره تړاو لري.

۸/ په اسلامي ثقافت کې بايد د هغو فرقو پـه اړه هـم ځـانګړی فصـل موجود وي چې له اسلام څخه خپـل تعبيـر لـري. دوی حـتمن د خپـل تعبير لپاره ځانګړي اصول لري، تګلاره يې لـه نـورو بېلـه وي. اسـلامي ثقافت بايد د هرې اسلام ته منسوبې فرقې پر ليدلوري، اصـولو، تعبيـر، له نورو سره پر مهمې اختلافي ټکو بحـث وکـړي چـې محصـلينو تـه د مسلمانانو د مذاهبو، فرقو، تعبيرونو او پـه ټولـه کـې د مسـلمانانو د تېـر تاريخ په اړه معلومات وشي.

۹/ په اسلامي ثقافت کې د مسلمانانو تېر تاريخ ته نظر ډېر لازمي دی. که داسې وشي چې دا تاريخ پر پړاونو ووېشل شي لا به ښه وي چې پـه مختلفو سمسترونو کې ولوستل شي. د رسول الله ص دور دې ځانګړی شي، بيا دې د راشده خلفاؤ دوره ولوسـتله شي، تـر دې وروسـته دې د نورو خلفاؤ، اميرانو، پاچاهانو او هغه کسان هم بايد له پامه ونه غورزول شي چې د خلافت يا امارت دعوه يـې کـړې وي خـو واک تـه نـه وي رسيدلی، د هغه په اړه بحث به دا ګټه وکړي چې هم به يې محصلين پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړه معلومات ولري، دويم دا ټکی اړين دی چې معلومه کړي هغه ولې دې ادعا کولو ته اړ شو او بیا بریالی ولې نه شو؟

۱۰/ د اسلامي ثقافت مضمون دې داسې چمتو شي چې پر څو مهمو برخو ویشل شوی وي. مثلن: په لومړی برخه کې دې د اسلام پر سرچینو بحث وکړي چې اساسي او فرعي سرچینې کومې دي؟ تر دې وروسته که د اسلامي مذاهبو په اړه بحث کیږي، نو لومړی دې د رسول الله ص له دوره پیل کړي چې هلته یوازې یوه مرجعه وه او هغې تفسیر وړاندې کاوه؛ اما که اصحابو ته اړتیا پېښه شوې وای، هغوی اجتهاد کاوه لکن رسول الله ص يې د خطاګانو سمونه کوله. د رسول الله ص په دور کې دا ټکی لازمي دی چې اصحابو کومو معیارونو ته په کتو اجتهاد کاوه؟ دا ټکی له مورږ سره د اجتهاد په تعریف او مجتهدینو په پیژندنه کې مرسته کوي.

د اصحابو په دور کې هم د تعبیر اختلافات وو؛ له دې امله باید ښه بحث پر وشي. دلته نو دا ټکی نور هم اړين دی چې کومو معیارونو ته په کتو اصحابو اجتهاد کاوه او ولې ځینو ته پر نورو ترجیح ور کول شوې ده؟ هغه اصحاب چې په اجتهاد کې تر نورو مخکې بلل شوي، که د هغوی د اجتهاد روش معلوم شي په اساني مورږ پته لګولای شو چې دوی کوم معیارونه په نظر کې نیولي دي؟ د اصحابو په دور کې که څه هم مدون اسلامي مذاهب نه دي را پیدا شوي خو د هغوی اجتهادي تګلارو بیا د مذاهبو په رغونه کې ښه جوت کردار ادا کړی دی.

د اصحابو تر زمانې را وروسته نو فقهي مذاهب په یو نه یو ډول را پیدا شوي دي چې فقهي تګلارې يې سره بیلې وې. دا دور نو لوی او ژور

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث تــه اړتيـا لـري چـې د اسـلامي زده کـړو محصـلين د مـذاهبو پـه تګلارو، له نصوصو د اجتهاد په طريقو او معيارونو بايد وپوهيږي. دلتـه بل مهم بحث دا هم دی چې د اختلاف پر را منځته کېدا هم بايد بحث وشي چې مذاهب ولې تر خپـل مـنځ اخـتلاف سره لـري؟ دا ډېـر مهـم بحث دی او محصلين يـې پـه اړه يـا معلومـات نـه لـري يـا کـه څـوک پوهيږي؛ نو بيخي کم. د هر مذهب د اصولو پـه اړه بحـث بـه نـور هـم ګټور وي، د دې تر څنګ که يې د ځينو مشهورو څيرو په اړه معلومات وړاندې شي ډېر به ښه شي.

زما په اند د اسلامي ثقافت په برخه کـې دا هغـه ټکـي دي چـې بايـد پکې ځای شي. که اسلامي ثقافت له دې يادو ټکو پرته لوستل کېـږي، نو نه يوازې چې اسلامي ثقافت سم معرفي کولای نه شي بلکې زيان به يې دا وي چې محصلين او لوستونکي په تياره کې ساتي. هغـوی تـه د يادو شيانو په اړه سم ليدلوری نه ور کوي، د اسلامي ثقافت مضمون په خپله غېږه کې خورا زيات شيان را نغاړي چې په يوه چپټر يې خلاصول هم له دې مضمون سره ظلم دی او هم له محصلينو سره. زمـا پـه انـد د اسلامي ثقافت مضمون بايد په مشخصو پوهنځيو کې ولوستل شي چې هغوی په يـو نـه يـو ډول لـه اسـلامي زدکـړو سره اړه ولـري. د طـب يـا ساينس په پوهنځيو کې شاملول يې هم محصلين په تکليف کوي او هم دا مضمون په هغه ډول نه تدريسيږي چې ور سره مناسبه ده. د اسـلامي ثقافت مضمون دې د يوه تخصصي مضمون په توګه يوازې هغو کسانو ته تدريس شي چې اسلامي زدکړې کوي او په دې برخه کـې پوهـاوي ته اړتيا لري. د نورو پوهنځيو محصلين د اسلام په اړه عمومي معلومـات د مکتب له ابتدا تر انتها زده کوي او بيا تخصصي زده کـړو تـه اړتيـا نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. که بيا هم اړتيا وي، نو ځينې داسې کتابو دې په اړه وليکل شي چې عمومي وي او يوازې د پوهنتون کسان ګټه ترې وانه خلي بلکې عام افراد يې هم له مطالعې يو څه تر لاسه کړي او هغوی ته په دې اړه يو عمومي پوهاوی ور کړي او همدا به ورته کافي وي.

۱/۲/۲۰۲۰

کابل- افغانستان

سرچينې:

(۱)لسان العرب، الفصل التاء المثلثة: 19/9، د دار صادر- بيروت دريم چاپ ۱۴۱۴)

(۲)معجم اللغة العربية المعاصرة، بحث ثاء د ث ق ف ماده ۱۰۶۰ لغت:۱/ ۳۱۸، د عالم الکتب لومړی چاپ: ۲۰۰۸)

(۳)الثقافة السلامية: ۱۸، د اثراء د نشر و توزيع ادارې لومړی چاپ: ۲۰۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین د انسان لپاره دی که انسان د دین؟

یا هم انسان وسیله دی که هدف؟

اوس ډېر کسان دا پوښتنه کوي چې دین د انساني ګټو لپاره دی او که انسان د دین لپاره پیدا شوی دی چې باید په خپلو غوښو او وینو د دیني ارزښتونو ساتنه وکړي؟

دا په دې برخه کې خورا اهمیت لرونکې پوښتنه ده چې باید ډېره پخوا په معقول او منطقي توګه حل شوې وای؛ له بده مرغه چې د نورو ټولنو لپاره به حل وي، خو زموږ د ټولنې لپاره تر اوسه هم په معقول ډول نه ده حل شوې.

که د دې پوښتنې په اړه ځینو ټکو ته پام شوی وای، نو معقول او منطقي حل یې ډېر اسانه و، بدبختانه چې د موضوعاتو بعدونه، له زمان و مکان سره یې تطبیق او د ټولنې غوښتنو ته نه پام د دې سبب کېږي چې پوښتنې په خپله اصلي بڼه پاته شي او د معقول حل لپاره یې څوک جدي او پرېکنده اقدام ونه کړي.

د دیني او شرعي متن له محتوا په ډېره څرګنده معلومېږي چې د انسان او دین ترمنځ په پرتله کې د انسان د مهم بللو پله درنه ده، دیني متن په ګڼو ځایونو کې دې موضوع ته پام کړی دی او د مقدسو لارښوونو په بهیر کې د شرایعو تغییر او تبدیل د همدې محور پر اساسیتوب

(c) ketabton.com: The Digital Library

راڅرخي او موږ ته په ګوته کوي چې دین او شریعت د انساني ګټو د تامین وسیلې، له دې امله نو د قران په مقدس متن کې راغلي چې که انسان ته د زیان رسولو معامله د دین پر سر رامنځته شوه، انسان په ډېره اساني کولای شي چې له دین څخه منکر شي، اما اجازه دې نه ور کوي چې د انسان فزیکي وجود ته زیان ورسېږي.(النحل: ۱۰۶)

دا سمه ده چې د دین او شریعت په متن کې خورا ډېر دلایل د دې لپاره موجود دي چې دین د انسان لپاره وبولي، د انساني ګټو د تضمین وسیله یې وګڼي، اما په دینپالو ټولنو کې دې فکر ولې دومره وده کړې ده چې انسان د دین لپاره دی او باید د دیني ارزښتنو په خوندیتابه کې له ځانه بیا تر ماله او ابرو و عزته هر څه قرباني کړي؟

څو عوامل د دې سبب شوي دي، چې ځینې یې د دیني کتابونو د متن له ناسم تعبیر سره اړه لري او نور یې بیا له ټولنیز ژوند سره تړاو لري. د قران کریم له یوه ایت څخه په دې برخه کې خورا ناسم تعبیر کېږي چې د ایت اصل متن په دې توګه دی:

{وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالإِنْسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ} [الذاريات: 56]

ترجمه: او ما پیری و انسان د خپل فرمان منلو لپاره پیدا کړي دي.

د دغه ایت له الفاظو، موضوع او مخته وروسته جملو سره ډېره بېباکه چلند شوی دی، نه دغه الفاظ هغه مفهوم ایجابوي چې په عمومي توګه ځنې کېږي او نه زموږ د سترګو لیدلې مشاهده ورسره سر خوري.

که دلته له عبادت څخه هغه مفهوم ومنو چې عمومن ځنې کېږي، نو بیا انسان ولې سرکښي کوي؟ انسان ولې د خپل تخلیق هدف هېر کړی دی؟ په عربي کې د عبادت لفظ یوازې دغه مفهوم نه لري لکه زموږ خلکو ته چې له دې لفظ څخه بیخي بدهي ښکاري. عبادت د امر منلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره هم کارېږي، د يو چا امر ته غاړه ږدل، هم عبادت دی، د قران کريم په دې ايت کې د جن او انس له عبادت څخه هدف هم هغو قوانينو ته د هغوی تسليمي ده چې د کائيناتو د نظم چلولو په برخه کې خالق پيدا کړي او له دې قوانينو سرغړونه د جن او انس له وسه بهر خبره هم ده، دا مفهوم قران کريم بل ځای نورو مخلوقاتو لپاره د الفاظو په يو څه توپير داسې بيان کړی دی:

{تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لاَ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيماً غَفُوراً} [الإسراء: 44]

ترجمه: اووه اسمانه، ځمکه او څه چې پکې دي، ټول د هغه لپاره له ستاينې سره يوځای تسبيح وايي؛ خو تاسو د هغوی په تسبيح نه پوهېږئ، يقينن هغه له دې امله بخښونکی دی چې زغم يې زيات دی.

په دې ايت کې اسمان، ځمکې او پکې شته ټولو مخلوقاتو ته د تسبيح نسبت هم له دې جملې دی لکه انسان ته چې د عبادت نسبت شوی دی، نه اسمان او ځمکه خوله لري چې تسبيح په ووايي او نه د خدای هدف دغه ټول تسبيح دي، قران کريم وويل چې تاسو يې تسبيح نه شئ فهمولای، يقينن له انسان پرته د نورو مخلوقاتو عبادت او تسبيح تر اوسه هم ډېرو انسانانو ته د فهم وړ نه دي، اما دلته هدف هغو قوانينو ته د ټولو مخلوقاتو تسليمي ده چې د جهان د اداره کولو لپاره په دې نړی کې نافذ دي او هيڅوک يې له پيروي انکار نه شي کولای، حتا دا داسې قوانين دي چې د قران کريم له مخې خدای خپله هم د دې قوانينو پابند دی او مخالفت يې نه کوي، نو مخلوق به يې څنګه مخالف شي؟ مثلن د جاذبې قانون دی، له دې قانون څخه مخالفت د جهان د متلاشي کېدلو په معنا دی، نو که خدای له دې قانون څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوك معاف کړي، ګډوډي به جوړه شي او الله عزوجل په کائیناتو کې د عمومي ګډوډۍ پلوي نه دی.

که د قران کریم د تفسیر لپاره زموږ مفسرینو اول د قران کریم مفاهیم خپله په قران کې کتلي وای، زما په اند د قران کریم خپل تفسیر او تعبیر به تره ډېره موافقت سره درلودلای او هغه خطاګاني به نه پیدا کېدلای چې اوس یې موږ شاهدان یو، زموږ مفسرینو له بده مرغه چې د قراني ایاتونو په تفسیر کې نه ځمکني شرایط او د عینیت فلسفه په نظر کې نیولې ده او نه یې خپله د یوه ایت تفسیر د بل په څنګ کې ایښی دی چې څومره یو د بل له تفسیر او تشریح سره تطابق لري؟ د تفسیر په کتابونو کې دا هغه خلا ده چې تر اوسه پام نه دی ور ته شوی او لا یې هم د ډکولو لپاره یوې داسې ادارې کار نه دی پیل کړی چې په ټوله معنا د دې کار اهلیت او وړتیا ولري.

دین ولې د انسان په ژبه راغلی دی؟ موږ باید پر دې نکته هم ډېر فکر کړی وای، که هدف د انسان له تخلیق څخه یوازې د الله هغه عبادت وای چې موږ یې په عمومي ژوند کې کوو، نو بیا انسان سرغړونې معنا نه درلوده، د انساني ارزښتونو لپاره د دیني متن تغییر او تبدیل معنا نه ورکوله او په ټوله کې د انسان په هغه ژبه چې تل د تغییر او تبدیل په حال کې وي د هغه قانون متن رالېږل چې د دوی په اند هیڅ وخت تغییر او تبدیل نه مني د ثوابتو له جملې دي، هم بې معنا او بې مفهومه جمله ده؛ ځکه که هدف دغه عبادت شي چې موږ یې په ورځني ژوند کې کوو، نو یو لور ته خو ټول انسانان دا کار نه کوي، بل خوا د دې عبادت نوعیت او ډولونه سره ګڼ او بېل دي او بل یې دغه متن په ایجادولو او د هدف په تر لاسه کولو کې چنداني موثر هم نه دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای کولای شوای چې د دې تحول منونکې ژبې پر ځای د عبادت قانون د انسان د عصبي سيستم يوه نه جلا کېدونکې برخه گرځولای وای، چې هم هدف تر لاسه شوی وای، هم ټولو انسانانو عبادت کړی وای، ورسره د اختلاف او په عبادت کې د تنوعاتو مخه ډب شوې وای او تر څنگ يې ډېرې نورې ښېگڼې هم؛ اما خدای دا کار نه دی، بلکې په انساني ژبه يې متن رالېږلی دی، هغه ژبه چې انسان پنځولې ده، هغه ژبه چې د خورا ډېرو تعبيرونو، تفسيرونو، گڼو مفاهيمو ور کولو او نورو گڼو پديدو تحمل لري، دا هر څه په گوته کوي چې تر دين انسان مهم دی، دين به د انسان گټې ساتي، لکه عملن چې موږ ليدلي هم دي، دين هغه وخت نازل شوی دی چې يوه ټولنه د تاريکۍ په تور گرداب کې لاهو کېږي، له دې جوتېږي چې په ديني ارزښتونو به انساني هغه ساتل کېږي.

انسان ته د دين منلو او نه منلو اختيار، يوه بله هغه اساسي نکته ده چې موږ په دې ځانگړې قضيه کې د خاصې پرېکړې برداشت کولای شو، د خدای په رالېږلي متن کې دغه نکتې ټولې د انسان محوره دين تصريح کوي، د خدای دين د کړاو لپاره نه دی، انسان د انسان لپاره داسې ايډيالوژي جوړه کړې چې هغه په کړاو بدله شي، د خدای دين که انسان ته د دين منلو واک ور کوي، نو دا هم ښکاره کوي چې انسان خدای ته څومره مهم دی؟ اما د خدای له متن څخه چې انسان کوم برداشت کړی دی، په هغه برداشت کې د انسان اصل مقام ډېر راټيټ شوی دی، د ايډيالوژيو په گړبړ کې د انسان مقام ته زيان رسېږي، هره ايډيالوژي که له پيله د انسان په گټه رامنځته شوې وي، هم وروسته داسې لارې کوڅې پکې جوړې شي د خاصو انسانانو د گټو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوندیتابه قانون شي، تر جبر لاندې انسان نه شي کولای چې د ټولو انسانانو غوښتنې، اړتیاوې، د طبیعت حالات او نور دې سره ورته شي، بلکې دا هر وخت سره مخالف وي، له دې امله د انسانانو لپاره د یوې داسې عمومي ایډیالوژۍ را پیدا کول چې د ټول بشر په خیر دې وي، که ناممکنه نه ده، نو مشکله حتمن ده؛ ځکه لکه د هر انسان فزیکي وجود چې له یوه بل سره توپیر لري، دغه ډول یې نور ډېر شیان هم له نورو انسانانو سره فرق کوي، یو شی که زه د ځان په گټه بولم او بل ته یې هم گټه، اما بل زما په شان فکر نه شي کولای، ممکن هغه یې د ځان په تاوان وگڼي او مخ ځنې وگرځوي، یوه ایډیالوژي په یوه بڼه چې په هیڅ زمان، مکان او ټولنه کې دې د هغې جوړښت، موخه او د تطبیق و اجراء ډول دې توپیر نه سره کوي، یوه اساسي تېروتنه ده چې له له دیني ایډیالوژیو رانیولې بیا تر غیر دیني پورې د هرې یوې پیروان د دغه ناسم فکر ښکار شوي دي او په پایله کې یې انسانیت ته په زیان تمامه شوې ده.

هره ټولنه، ځای او وخت خپلې تقاضاوې لري، د دې لپاره به نظریات تراشل کیږي، که زما د هیواد لپاره یوه دیني نظریه نن کار ور کوي، عیني په همدې وخت کې یې د امریکا دټولنې لپاره نه ور کوي، باید د هغه ځای له شرایطو سره عیاره کړل شي، له دې ثابتیږي چې انسان مهم دی، دیني تعبیرونه، تفسیرونه او ایډیالوژي گانې له دغه اساسي نکته له پامه نه باسي چې هر څه د انساني گټې لپاره، که له دې اصل څخه د هرې ډلې، فکر او مکتب پیروان مخالفت کوي، په اصل کې د خپلې ایډیالوژۍ وخت لنډوي او نورو انسانانو ته د کړاو پر ځای اول خپلو ځانو ته د کړاو په ایجادولو کې وخت ضایع کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵/۱۱/۲۰۲۱

په اسلامي دعوت کې د کتاب مقام

له شک پرته چې کتاب د انسانیت په رشد او پرمختګ کې خپل رول هر وخت ادا کړی دی، که نن څومره هم نویو عصري وسایلو پر مختګ کړی دی، خو د کتاب اهمیت نه یوازې کم شوی نه دی بلکې زیات شوی دی.
د کتاب اهمیت ته په کتو د عالمیانو خالق هم په بېلابېلو وختونو کې له ګڼو نبیانو سره کتابونه او صحیفې د انسانانو د هدایت لپاره رالېږلي دي.
په ټولو انساني ټولنو کې د کتاب له اهمیت څخه څوک منکر نه دي او هره ټولنه د کتاب اهمیت مني اما ممکن په ځینو ټولنو کې یې اغېز زیات وي او په ځینو کې کم؛ خو دا هر څه د هغې ټولنې په ظرفیت پورې تړلي دي چې د یوې ټولنې ظرفیت څومر لوړ وي، هغومره د کتاب اهمیت هم هلته زیات وي.

مقدس کتابونه

د کتاب نوم په قران کریم کې هم ذکر شوی دی، قران کریم په مجموع کې څلور ستر کتابونه یاد کړي دي چې پر څلورو سترو رسولانو په جلا جلا وختونو کې نازل شوي دي. دلته به د تېرو الهي کتابونو او قران کریم په اړه د قران کریم ځینې لارښوونې او هغه صفات را واخلم چې قران کریم ذکر کړي دي څو د کتاب اهمیت په ښه ډول څرګند شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ () مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ (ال عمران: ۳، ۴)

ژباړه: پر تا يې په حقه کتاب نازل کړی چې د مخکنيو تاييدونکی دی، او پخوا يې تورات و انجيل نازل کړي وو چې انسانانو ته لارښود او فرقان يې هم نازل کړی دی.

په دې ايت کې د پخوانو کتابونو لپاره د لارښود صفت ذکر شو، قران کريم يې په حقه نازل شوی ګڼلی دی چې مخکني کتابونه تاييدوي او د فرقان نوم يې ور کړی چې حق و باطل سره بېلوي.

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ (المائده: ۴۴)

ژباړه: بېشکه موږ تورات نازل کړ چې په هغه کې هدايت او نور وو، نبيانو وربانديې فيصلې کولې.

دلته له هدايت سره د نور صفت ور اضافه شوی او دا هم ويل شوي چې د خلکو پرېکړې نبيانو په همدې تورات کولې.

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ.

(الاعراف: ۵۲)

ژباړه: او يقينا موږ دوی ته کتاب ور کړی، د علم له مخې مو تفصيل پکې کړی وو، مومنانو وګړو ته لارښود او رحمت.

قران کريم د موسی عليه السلام کتاب هم د فرقان په نوم ياد کړی دی:

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ. (البقره: ۵۳)

ژباړه: او هغه وخت چې موږ موسی ته کتاب او فرقان ور کړل چې ګوندي تاسو لار ومومئ.

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ. (الزمر: ۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله د کتاب په بڼه تر تولو ښې خبرې نازلې کړې دي چې یو له بل سره مشابه او تکراري دي.

قران کریم د الله تر ټولو بهترې خبرې دي، د کتاب په بڼه دا خبرې یو د بل تایید کوي، نقض او تضاد پکې نه شته او دا لامل دی چې خبرې پکې تکرار راغلي دي، قضایاوې بیا-بیا راغلې دي خو د تضاد پر ځای مشابهت پکې دی چې د قران کریم پر حقانیت دلالت کوي.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ () قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (الزمر: ۲۷، ۲۸)

ژباړه: او یقینن موږ په دې قران کې انسانانو ته (د هدایت لپاره) هر ډول مثال بیان کړی چې ښایي دوی پند واخلي. داسې قران چې په عربي ژبه دی، له هر ډول نقص (کوږوالی) څخه پاک دی گوندي دوی ځان ساتنه اختیار کړي.

دا خو په قران کریم کې د کتاب په اړه لارښوونې وې، په دې اړه مناسبه بولم چې یو حدیث هم راوړم:

«إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ».(۱)

ژباړه: بیشکه الله په دې کتاب ځینې خلک اوچتوي او نور بیا کښته کوي.

له دې حدیث څخه د قران کریم فضیلت معلومیږي چې د کتاب اهمیت په گوته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحيفې او حديثي کتابونه

د سترو الهي کتابونو تر څنګ، الله ځينو نبيانو ته صحائف هم ور کړي دي چې انسانانو ته لارښوونې پکې وي. قران کريم د ځينو انبياؤ پـه اړه د صحائفو يادونه هم کړې ده:

وكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَـةً وَتَفْصِـيلاً لِكُـلِّ شَيْءٍ فَخُـذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا (الاعراف: ۱۴۵)

ژباړه: او موږ ده ته په الواحو (صحائفو) کې د هر شي په اړه نصيحت او د هر شي په اړه تفصيل ليکلی وو؛ نو دا الواح ټينګ ونيسه او قـوم دې امر کړه چې په ښه ډول عمل په وکړي.

د همدې الواحو په اړه يو بل ځای وايي:

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَـةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ (الاعراف: ۱۵۴)

ژباړه: او کله چې له موسی څخه غوسه ولاړه الـواح يـې واخيسـتل او د هغو په نسخه کې هغو وګړو تـه چـې لـه خپلـه ربـه ډارېږي هـدايت او رحمت وو.

له دې جوتېږي چې صحائف هم د انساني هدايت لپاره وې، کله چـې انسانان د الله په فرامينو عمل وکړي نو د رحمت سبب ورته کېږي او لـه دې امله الله پاک کتاب او صحائف هر ځای انسانانو ته رحمت بولي.

أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى () وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى (النجم: ۳۶، ۳۷)

ژباړه: او که دی په هغه څه نه دی خبر چې د موسی او هغه ابـراهيم پـه صحيفو کې وو چې په خپلو خبرو يې عمل وکړ؟

له دې ثابته شوه چې د موسی عليه السلام تر څنګ د خورا زياتو نبيـانو جد او مقتدا ابراهيم عليه الصلاة و السلام ته هم صحيفې ور کړل شـوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وې او په هغو کې ځیني احکام وو چې دلته د یوه سرکښ په اړه وایي، دی په هغه څه نه دی خبر چې د موسی او ابراهیم علیهما السلام په صحائفو کې راغلي وو؟

تر دې ور هاخوا بیا یوه بله کټګوري کتابونه د انبیاؤ هغه خبرې، ویناوې، فیصلې او عملي و تقریري اعمال دي چې د همدې کتابونو د احکامو او لارښونو د تعمیل پر مهال یې ترسره کوي او د نورو انسانانو په لاس لیکل کیږي. که څه هم دا کتابونه مستقیم انبیاء نه لیکي، اما د تقدس درجه یې له دې امله پر خپل ځای پاته ده چې دا هم نبیانو عمل یا قول دی او د دین و شریعت په تشریح کې یې ویلی یا کړی دی. له دې امله نو دا د شرعي احکامو دویمه سرچینه بلل کیږي چې خورا لویه برخه شرعي احکام ور پوري تړلي دي. قران کریم د الهي کتاب د تشریح په اړه رسول الله ص ته وایي:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ (النحل: ۴۴)

ژباړه: او موږ تاته ذکر نازل کړی چې خلکو ته هغه څه بیان کړې چې ورته نازل شوي او ښایي دوی فکر وکړي.

په دې ایت کې الله تعالی رسول الله ص ته امر وکړ چې خلکو ته د ذکر بیان وکړه. رسول الله ص چې په عمل کې څه بیان کړي، په قول یې هر شی بیان کړی یا هم تقریر، دا ټول هغه څه دي چې رسول الله ص ته د تبین امر شوی دی، یعنې دا بیان دی، د قراني احکامو بیان رسول الله ص خلکو ته په عمل کړی دی، په قول یې ورته بیان کړی او په تقریر یې هم.

له دې امله چې قولي، فعلي او تقریري احادیث و سنت د شرعي احکامو تشریح وه، علماؤ هڅه وکړه چې د قران کریم په شان دا هم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابي شکل خوندي کړي چې د ابد لپاره نورو راتلونکي نسلونه د يوې شرعي سرچينې په توګه کار تـرې واخـلي. دادی د حـديثي کتـابونو لـه ليکلو تر زر هم زيات کلونه تېرېږي، خو نن هم د امت په لاس کې دي او د مسايلو په حل کې ترې ګټه اخلي.

له دې لوړ بيان څخه ثابته شوه چې کتاب د اسلامي دعوت پـه لار کـې خورا لوی اغېز لري، همدې اغېز ته په کتو الله تعالی کتابونه نازل کړل، صحيفې يې راولېږلې او د امت لومړنيو پوهانو د حديثو کتابونـه وليکـل چې دادی د امت په رهبري کولو، رغولـو، سـمې لارې تـه پـه هـدايت کولو کې خپل مهم نقش لري او امت تر هر څه اول په شرعـي و دينـي احکامو کې همدې سرچينو ته رجوع کوي.

په دعوت کې د کتاب اغېز

مخکې کې مو هم يادونه وکړه چې که کتاب اغېز نه در لودلای نـو اللـه تعالی انسانانو ته د لارښوونې لپاره کتابونه نه نازلول.

د الهي کتابونو نازلېدل خپله ثابتوي چې اغېز يې زيات دی.که کتاب نه وای، نو له ادمه تر دې دمه راغلي اخبار او احوال بـه مـوږ تـه پـه دونـه خوندي ډول نه وای رسېدلي. موږ چې نن د تيرو نبيانو په احوالـو خـبر يو د همدې کتاب نقش دی، که د هغوی خبرې موږ ته رسېږي او مـوږ يې منو، ايمان پر راوړو دا هم د کتاب له امله دی، نـو لازمـه خـبره ده چې کتاب له خورا زيات اغېز څخه برخمن دی چې په ديني او دنيـوي لحاظ يې د انساني رشد په پر مخ وړلو کې ډېر مهم نقش له پامه نه شـو اچولای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د خپلو اسلافو له اقوالو او احوالو خبر يو، دا هم د کتاب برکت دی، موږ ته د هغوی خبرې او اجتهادات رارسيدلي دي، دا هم د کتاب له رويه، د کتاب اغېز دی چې نن هم د هغوی پيغامونه ژوندي دي او خلکو ته د سمې لارې په ښودنه کې ترې کار اخيستل کېږي.
د اوس وخت پر اجتهاداتو او د مسلو پر حل د پخوانو علماؤ د فکر اثر حتمن شته چې دا هم د کتاب اغېز ثابتوي.
د کتاب يو ښه والی دادی چې لوستونکی ورسره زياتره وخت حساسيت نه پيدا کوي او نه هم مقابله ورسره کوي، کتاب يو خاموشه داعی دی چې په خپل وار هر وخت، هر ځای کې هر چا ته په خپلو موثرو کلمو او جملاتو پيغام رسوي، د خلکو پر زړو او اذهانو اغېز کوي او ممکن خپل پيغام ور باندي ومني.

د کتاب پيغام

د پيغام په رسولو کې کتاب له پخوا زمانو ډېر د ارزښت وړ وو او دی.
کتاب په زياتو وختونو کې تر مخامخ خبرو ډېر موثر وي، ځکه د کتاب د وړاندې کولو انداز له خبرو سره فرق لري، په کتاب کې يو خاموش داعي خپل پيغام په ارام ډول، له هر ډول استثنا پرته، په ښو جملو، غوره انداز او داسې ميتود وړاندې کوي چې مخاطب ورسره په جنجال نه اخته کېږي. لوستونکی يوازې د کتاب پيغام لولي او فکر پکې کوي، دلايل يې گوري او تامل ته اړ کېږي، تگلاره يې ارزوي او تر اغېز لاندې يې راځي او بالاخره د کتاب پيغام ته تسلمېږي.
د کتاب يوه بله ځانگړنه داده چې هر وخت موجود وي، زموږ سره اوس هم داسې کتابونه شته چې ليکوالان يې خورا وختي مړه شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، ان د رسول الله ص تر بعثت مخکې کتابونـه هـم موجـود دي او د يونان د فلسفې او منطق کتابونه اوس هم په يوه بڼه موجود دي.

د زياتره کتابونو پيغام عمومي وي، هر وخت ته رسېدای شي، عمر يـې اوږد وي، له يوه قومه تر بله له يـوې جغرافـې تـر بلـې هـيڅ سرحـد نـه پېژني، له دې امله د کتاب پيغـام خـورا مهـم دی. يـو عـالم وايـي، کـه څوک غواړي چې ونه مري، نو ګټور کتاب دې وليکي.

رښتيا هم د زرګونو کسانو نومونه موږ اوس داسې يـادوو لکـه همـزولي چې مو وي او د ژوند په خورا زياتو پيښو يې داسې خبر يو لکه زموږ د کلي چې وي، دا ولې؟ ځکه چې هغوی علماء وو، کتابونه يـې وليکـل او انسانيت ته يې خدمت وکړ، د هغـوی د کتـاب پيغـام مـوږ د هغـوی پېژندلو ته وهڅولو.

۲۱/۱۲/۲۰۱۹

سرچينه:

(۱)مسـلم، کتـاب صـلاة المسـافرين و قصرـها، بـاب فضـل مـن يقـوم بالقران... ح: ۸۱۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديني تعبير د نړۍ والې ادارې اړتيا

دغه کار که په تېر وخت کې ممکن نه و؛ اوس خو يې حتمي شونتيا رامنځته شوې ده چې د اسلامي نړۍ په کچه د پوهانو يوه داسې اداره جوړه شي چې يوازينی کار يې له وخت، مکان او شرايطو سره د دين او شريعت سم تعبير وي.

په اوس وخت کې د دې ادارې اړتيا ځکه زياته شوې ده چې د دين په وړاندې چېلنجونه زيات دي؛ له دينه هغه محلي تعبيرونه د وخت او غوښتنو سره سم نه کېږي، د هغو په نتيجه کې خبره جنګونو او ورانيو ته رسېږي چې نړۍ يې هم په ناسم تعبير خبره او د عملي زيان بيلګې يې ويني.

په محلي کچه له دينه ناسم تعبير که يوه لور ته د جنګونو او تشدد سبب شوی دی، نو بل لور ته يې له دينه د مخ اړولو لړۍ هم اوچته کړې ده، په نن وخت کې د اسلامي نړۍ په کچه دا هم يو لوی چېلنج پاته دی چې خلک له دغه مروجه تعبيره ستړي کېږي او له دينه مخ بې دينۍ ته اړوي چې د اسلام ټولنې لپاره د يوه بل ګواښ زنګ دی.

محلي ناسم تعبيرونه يو بل مشکل دا لري چې دولتونه او ديني مرکزونه/اشخاص د همدې پر سر سره په جنجال اخته او يو بل ته په سنګر کې ناست دي، که تعبير يو محوره او د زمان و مکان غوښتنې په نظر کې ونيول شي حداقل دې سناريو ته به پای ور کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محلي او شخصي تعبیرونه د اختلافاتو د زیاتېدو سبب هم کېږي چې دا نن یې زموږ په هیواد او نژدې ګاونډي هیواد پاکستان کې خورا زیاتې بېلګې وینو. طبیعي خبره ده چې د یوه انسان تعبیر نسبت د ډېرو تعبیر ته حتمن د خطا زیات احتمال لري، که له دینه تعبیر جمعي کړو او د فرد کار یې ونه ګڼو نو زما په ګومان به مو د دې مذهبي زړه بدونکو اختلافونو مخنیوی تر یوه حده کړی وي.

فرد محوره او محل محوره تعبیرونه د وخت او زمان غوښتنو ته هغه ډول پاملرنه نه شي کولای چې باید ورته شوې وای، اوس هغه وخت تېر دی چې یو کس به د خونې په یوه کونج کې ناست و، کتاب او فتاوا به یې لیکله، کله چې به ولیکل شوه نو د هغې سیمې ټولو خلکو ته به یوه لاسته راوړنه وه او په هغه سیمه کې به عمل په کېده، اوس خبره د یوه ولایت او یوې سیمې نه ده، دیني هویتونه اوس په ملي هویتونو بدل شوي او د یوه ولایت په فتوا پر ټول هیواد اثر کوي، چې له امله یې ستونزې را پیدا کېږي، له دې امله اړینه ده چې له فرد محورۍ او محل محورۍ څخه نور دا کار جمع محورۍ ته وسپارو.

د ټیکنالوجي سرعت د هغو نویو مسلو را پیدا کول هم اسانه او تېز کړي دي چې له دیني او شرعي تعبیر سره یو نه یو ډول اړیکه ولري؛ د همدې لپاره اړینه ده چې پر وخت او مناسب ځواب په دیني و شرعي تعبیر کې ورته وموندل شي، چې دا کار هم فرد او محلي تعبیر کوونکې نه شي کولای، له دې امله اړینه ده چې د دې مسلو د حل لپاره د اسلامي نړۍ په کچه د علماؤ اداره موجوده وي چې دې ټول غوښتنو او ستونزو ته پر وخت ځواب وومي او ستونزې هوارې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اړتیا تر دې اړینو ټکو را وروسته زه خپل شخصي نظر د دې ادارې د جوړښت په اړه اجمالن لیکم:

اول: په دې اداره کې به د ټولې اسلامي نړۍ او هغو غیر اسلامي هیوادونو استازي وي چې هلته زیات مسلمانان میشت دي او له دین او شریعته تعبیر ته جدي اړتیا لري، د دې استازو کار به دا وي چې په مرکزي اداره کې ناستو د نړۍ نورو پوهانو ته به د خپلې سیمې کلتور، رواجونه، عنعنات، زماني و مکاني غوښتنې، اقتصادي، سیاسي او ټولنیز چاپیریال معرفي کوي چې همدې ټولو ته په کتو به یوځل پریکړه په مرکزي اداره کې کېږي او بیا به د هیواد په سطحه د هغې ادارې وطني څانگه هم خپل نظر پر ور کوي.

دوم: د ادارې یوه څانگه به په ټولو اسلامي او هغو غیر اسلامي هیوادونو کې وي چې د څانکې اړتیا یې احساسېږي، دوی به له دین سره تړلي مسایل او هغه را ټوکېدلې ستونزې درک کوي چې له دیني و شرعي منابعو په سم تعبیر یې باید حل وړاندې شي، دا به له پوره تفصیل او خپلو نظریاتو سره مرکزي ادارې ته لېږي؛ هغوی به پر همدې ور کړو معلوماتو خپل نظرونه سره ور کوي، که اړتیا شوه نور جزئیات به راغواړي او که دوی نور څه ومومندل هم به یې مرکزي ادارې ته پر وخت لېږي، کله چې پرېکړه کېږي نو د هغه هیواد وطني څانگه به یې د هیواد په کچه د پلي کېدو د احتمالي ستونزو او جانبي عوارضو د را پیدا کېدو شتونتیا ارزیابي کوي، که له مکان او زمان سره یې تطبیق او سمون نه در لود بیا به اپډیټ کېږي څو د وخت او مکان له شرایطو سره برابره فتوا خلکو ته پر وخت وړاندې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيم: په مرکزي اداراه او وطني ځانګو کې به يې د هر مسلک علـما او پوهان ناست وي، د دوی غړيتوب ته ځکه اړتيا ده چې ډېرى وخـت يوه مسله يو بعد نه لري چې يوازې ديـنـي علـما يـې ارزيـابي وکـړي او ځواب دې ورته چمتو کړي، په مسله کې طبي اړخ رول لري، يوه مسله له سياست سره تړلې وي، بله يوه له اقتصاد سره، يوه له تاريخي ابدتاتو سره اړيکه لري، بله له زراعته سرچينه اخلي، په همدې ډول نورې هـم؛ نو د دې لپاره اړينه ده چې په ټولو ځانګو او خپله مرکز کـې د هـر فـن متخصص کسان غړيتوب ولري او د هرې مسلې د حل هيڅ يوه ناسته د هغې برخې چې شرعي مسـله ور سره اړه لـري، د متخصصـو کسـانو لـه شتون پرته حل او فصل نه شي، د دوی نظر او موافقه به د مسلې په حل کې اړينه او لاينفک جز وي.

څلور: دولتونه بـه يـې ټـول ملاتـړ کـوي، د دې ادارې لپـاره بـه فنـډ د اسلامي نړي دولتونه په ګډه ور کـوي، ځکـه د ټـولې اسـلامي نـړۍ پـه سطحه د دين د تعبير دروند بوج ور له غاړې دی چې پر دولتونـو حـق لري له مالي اړخه يې ټولې ستونزې ور حل کړي.

پنځه: د هر هيواد هغه جيد علما به يې غړي کيـږي چـې هـم پـه خپـل هيواد کې خپلو دولتي ادارو له هغه څخه امتحان اخيستی وي او لـه دې امتحانه بريالی وتلی وي او هم به مرکزي اداره کې د ازموينې لپاره خپل سستم موجود وي چې له هغه څخه هم بايد په شفاف ډول تېر شي څو د خپلې وړتيا له مخې دې مقام تـه راشي. دغـه مقـام لـه هـر کـس سره ځکه نه ښايي چې د نړۍ په کچه د دين د تعبيـر مرکـز دی، نـو يـوازې هغه کسان يې بايد د غړيتوب ويـاړ ولـري چـې پـه علمـي ميـدان کـې ځليدلی وي، عملن د داسې تعصب او کينې و عقدې ښکار نه وي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمه خبره ورته چپه ښکاره شي، په اخلاقي لحاظ له دې پاک وي چې گوته ورته ونیول شي او داغ پرې ولگېږي او نور هغه اړین صفات ولري چې وطني اداري او مرکزي هسته یې ورته تعبینوي.

۲۰۲۱/ ۳/ ۲۰

په کومو حالاتو کې هدف وسیله توجیه کوي؟

دا ډېره مهمه پوښتنه ده، ځیني وختونه له همدې اصل څخه ډېره ناسمه استفاده کېږي او کله بیا وسیلې ته د نه توجیه په اړخ کې تفریط کېږي. دغه حالات او شرایط باید معلوم شي چې په کومو حالاتو کې په کومو شرایطو هدف وسیله توجیه کوي او په کومو کې نه کېږي؟

عربي کې یوه قاعده ده چې الغایه تبرر الوسیله؛ تر دې اصل لاندې هم فقهاء او هم پوهان پر همدې موضوع بحث کوي چې هدف څنگه وسیله توجیه کولای شي؟

د دې لپاره پوهانو دوه شرطونه لومړی ذکر کړي دي: اول دا چې هدف به مشروع وي، په هدف کې به شرعي ستونزه نه وي، جائز او روا به وي. دویم دا چې د حرامې وسیلې زیان به د هغه هدف تر مصلحت کم وي چې په دې وسیله تر لاسه کېږي.

هغه وسیله چې موږ هدف ته رسوي، که یې ټولنې ته زیان رساوه او زیان یې هم دومره و چې د هدف تر مصلحت زیات و، بیا دغه وسیله هدف نه شي توجیه کولای، ځکه د وسیلې زیان ټولنې ته دومره دی چې هغه هدف یې نه شي جبیره کولای، او که د هدف مصلحت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسيلې له فساد سره مساوي وي، بيا د فساد مخنيوى د ګټو له تر لاسه کولو ښه دى، بيا هم بايد هدف وسيله توجيه نه کړي.

لکه: يو کس د غلا، قاچاقو او فساد په شتمني حج کوي، دى فکر کوي چې حج هدف دى، نو زه بايد دې هدف ته په هره وسيله ورسېږم. دوې تېروتنې رامنځته کېږي، يو دا چې الله تعالى په مالي عباداتو کې د پاکوالي قيد زيات کړى دى چې حج هم مالي عبادت دى او هم بدني، نو دغه ټکى پکې اړين دى او دويم دا چې د حج تر ګټې د غلا، قاچاقو او فساد و رشوت زيان وټولنې ته زيات دى، نو د حج پر ځاى بايد د غلا، قاچاقو، فساد او رشوت مخه ونيول شي.(۱)

بل مثال: د قاچاقو او نشيي موادو په تجارت يو څوک جهاد کوي، دلته بيا تېروتنه کېږي. له جهاد څخه هم هدف د انسان ژغورل، په ټولنه کې د فساد مخنيوى او د ډار ختمول دي، که د جهاد په خاطر نشيي موادو ته د کرکيلې او قاچاق اجازه ور کول کېږي، نو د جهاد هدف له منځه ځي، ځکه په نشيي توکو بېرته خلک اخته کېږي، د هغوى د تلف کېدو سبب کېږي، په ټولنه کې فساد پيښوي، بې انډولي رامنځته کوي چې يوه طبقه ډېره شتمنه شي او بله يې بزګر او خواريکښ پاتېږي، نو بيا هم نه شي کولاى چې دغه هدف دې وسيله توجيه کړي.

هغه حالات چې پکې هدف وسيله توجيه کوي، يو ضرورت دى، مثلن: يو څوک له لوږې بې حاله دى، يا هم تنده پر راغلې يا مريض دى، کولاى شي حرام شى وخوري البته نه به تر وخت مخکې بانې ورته لټوي او نه به افراط پکې کوي، يا هم حرام ښناک وکړي يا نشه مريض ته ور کړي چې ډاکټر يې تداوي وکړي. دا د اړتيا صورت دى چې هغه پاسني دواړه شرايطو ته به پام کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل صورت د اکراه يا مجبوريت دى، که يو څوک مجبور شي چې يا به وژل کيږي يا به اسلام ايله کوي، هغه کولاى شي چې اسلام پټ کړي او ظاهرن د نامسلمانو پيرې وکړي.

دريیم د مصالحو(ګټو) او مفاسدو(زيان) ټکر دى، په دې صورت کې هم هدف وسيله توجيه کوي. لکه رسول الله صلى الله عليه وسلم چې د کعبې پر ابراهيمي بنسټ ودانول د خلکو د ارتداد له امله پرېښوده؛ د خلکو له اسلامه ګرځېدل غټه فتنه وه نسبت دې ګټې ته چې کعبه دې پر ابراهيمي بنيادونو له سره جوړه شي، له دې امله رسول الله صلى الله عليه وسلم پرېښوده. کعبه اصلن هغه ده چې پر کومو بنيادونو ابراهيم عليه السلام جوړه کړې وه، اما دا يوه وسيله ده چې خلک دې يوه جهت ته لمونځ کوي څو د اتحاد فکر پکې پيدا شي، بل لور ته هدف د خداى لور ته د خلکو متوجې کول او د خداى پر پيغام د هغوى باور دى، نو د کعبې ودانول چې وسيله ده پاته شو څو هغه هدف چې د خلکو ايمان دى له لاسه ور نه کړو او د هغوى باور ته زيان ونه رسيږي.(۲)

يا په قران کريم کې راغلي چې د موسى عليه السلام ملګري د کښتۍ يوه دړه وايسته، دا يو شر دى، د بل په ملکيت کې د هغه له اجازې او خوښۍ پرته ناسم تصرف دى، البته دغه وړوکى شر د دې وسيله شوه چې دا ټوله کښتۍ د يوه غاصب له منګولو وژغوري، نو پروا نه لري. دلته دوه مفاسد دى، يو يې لوى دى بل يې کوچنى، که کوچنى وسيله نه شي د لوى شر د پېښېدو خطر دى، له دې امله بايد کوچنى شر وشي چې د لوى مخنيوى وکړي.(الکهف: ۷۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا هم رسول الله صلی الله علیه وسلم کوچی په مسجد کې بولو کولو ته ایله کړ، دا هم یو شر و، اما که یې ورته ویلي وای چې بهر ته ولاړ شه، هغه ښایي د مسجد نورې برخې هم لړلې وای، دا تر هغه اول ډېر تاواني شر و، له دې امله یې پر یوه ځای د بولو کولو لپاره ایله کړ.(۳)

که دا اصل عمومي شي چې هر هدف وسیله توجیه کوي، نو به په شرعي احکامو ریشخند وهل پیل شي، په شرعي نصوصو کې د دغه ډول مثالونو شتون چې دلته موږ لوړ بیان کړل، باید د نورو احکامو په څنگ کې وڅېړل شي، نه دا چې له هر یوه څخه دې ځای پر ځای حکم استنباط شي. فقهي اصول د همدې لپاره رامنځته شوي دي چې د دغه ډول ناسمو برداشتونو مخنیوی وکړي او خلک د احکامو په اخیستلو کې دغو اصولو ته پام وکړي څو شرعي متن د استهزا مقام ته راکښته نه کړي.

د هدف وسیله توجیه کولو اصل ځینې وختونه همداسې عمومي کارېږي، اما دا فکر ناسم دی، که د قران او سنت په رڼا کې ورته وکتل شي، نو هدف په شرایطو او خاصو وختونو کې وسیله توجیه کوي نه په عمومي حالاتو کې له شرایطو پرته.

۱۳/۲/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الزکاة، باب قبول الصدقه من الکسب الطیب وتربیتها،ح: ۱۰۱۵)
(۲)(مسلم کتاب الحج، باب نقض الکعبة وبنائها، ح: ۱۳۳۳)
(۳)(مسلم، کتاب الطهارت، باب غسل البول وغیر من النجاسات اذا حصلت في المسجد... ح: ۲۸۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځلاریتوب(وسطیت)

لغوي و اصطلاحي معنا:

د پاس عنوان لپاره عربي کې اعتدلال یا وسطیت الفاظ کارېږي. دا له وسط څخه جوړ دی او ګڼې معناوې لري، (الوسطیة مأخوذة من مادة وسط ، وهی کلمة تدل علی العدل والفضل والخیریة والنصف والتوسط بین الطرفین.)(١) وسطیت له وسطه اخیست شوی، چې عدل، فضل، غوره، نیم او د طرفینو مابینځ ته ویل کېږي. قران کریم هم د وسط لفظ د محمدي امت په صفاتو کې راوړی.(٢) دا چې وسط هلته څه معنا ورکوي په اړه یې ګڼشمېر نظرونه او اراء موجود دي. چا د منځلاریتوب معنا ترې کړې او نورو بیا د غوره یا ښه په معنا اخیستی. زما په اند محمدي امت دا دواړه صفات لري، قران کریم بل ځای د امت لپاره د (کنتم خیر امة)(٣) الفاظ هم کارولي. له دې جوتېږي چې د دې امت غوروالی په همدې منځلاریتوب کې دی. اعتدال د عدل له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مادي ځخه دی چې په چارو کې میانه روي و منځلاریتوب اعتدال بلل کیږي.

د اصطلاحي معنا یې ګڼ تعریفونه یې وړاندې شوي دي چې مفاهیم یې تقریبن سره نږدې دي. د تحلیل عن مفهوم الوسطیة في الفقه الاسلامي لیکوال وایي: حالة - خطابیة أو سلوکیة محمودة تعصم الفرد من المیل إلی جانبی الإفراط و التفریط.(۴) د وینا او عمل هغه غوره حالت دی چې فرد له افراط و تفریطه خوندي کوي.

افراط تر حد تجاوز ته وایي، او تفریط بیا کموالی دی، له دې هر یوه چې ځان وساتل شي، دا بیا وسطیت یا منځلاریتوب دی. پاس د لغوي او اصطلاحي معناو او د قران کریم له ایاتونو ځخه معلومه شوه چې د اسلامي دین اساس پر وسطیت ښودل شوی، د اسلامي دین ښکلا همدا منځلاریتوب دی چې که څوک یې په افراط تر حدودو ګام اړوي یا هم په تفریط؛ نو د دین یو مهم امتیاز او اساس له پام اچوي چې د اسلامي دین یوه مهمه ځانګړتیا او بنسټ دی.

منځلاریتوب په قران او سنت کې:

د الله تعالی په کتاب او رسول الله ص په سنتو کې د منځلاریتوب په اړه ډیرې لارښوونې موندل کیږي. پخوانیو مفسرینو او فقهاؤ چې په دې اړه بحثونه کړي دي، لومړی یې د قران کریم له دې ایته را پیلوي:

وکَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ (۵)

ژباړه: او تاسو مو منځلاری امت کړئ چې پر خلکو شاهدان شئ.

دې امت ته پر نورو امتونو د شاهدۍ امتیاز ور کول هم د همدې منځلاریتوب له امله دی. منځلاریتوب یو ډول انساني فطرت دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان که زیات خوراک وکړي ستونزې ورته جوړوي او که لږ وکړي بې انرژۍ کېږي، خو که افراط و تفریط ونه کړي، له دواړو زیانونو به خوندي وي. منځلاریتوب یوازې په دین کې اړین نه دی، بلکې د ژوند په ټولو برخو کې انسان او ټولنه ورته اړتیا لري. پښتانه یو متل کوي: مه دومره تریخېږه چې څوک دې وغورزوي او مه دومره خوږېږه چې خلک دې وخوري؛ بلکې میانه روي اړینه ده.

د خدای د غوره بندګانو په صفاتو کې الله تعالی وایي:

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا (٦)

ژباړه: او دوی چې کله نفقه کوي؛ نه اسراف او نه کمبود کوي، بلکې میانه روي غوره کوي.

همدې ته ورته یو بل ایت کې هم رغلي دي:

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُوراً (٧)

ژباړه: او مه له صدقې څخه یو مخیز لاس اخله او مه یې پوره پرانیزه نو به ملامت شوی پښیمانه شې.

له دې ایاتونو څخه معلومه شوه چې په خیرات کې میانه روهي لازمي ده، نه دې بیخي بخیل جوړېږي چې هیڅ نه ترې بېلېږي او نه دې داسې کوي چې له ډېره اسرافه وروسته خپله هم پښیمانه وي او نور یې هم ملامت کړي. بلکې غوره او ښه حالت یې منځنی دی چې نه ځان زیانمن کړي او نه ټولنه بې خیره پرېږدي؛ نه باید سیخ وسوځول شي نه کباب!

د منځلاریتوب تګلاره د اسلام د نزول مهال هم عملي شوې ده. د الله کتاب په یوه پلا نه دی نازل شوی، نه داسې کیدل چې ورته اړتیا به وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو الهي قراني پیغام به نه راتلی. بلکې د قران کریم نزول په ۲۳ کاله کې وشو چې د میانه روهی یو بهترین مثال دی. په یوه پلا د قران نزول پر خلکو د عمل او زدکړې له مخې بوجېدی او ټولنه یې له اعتدال څخه د تشدد لور ته وړه. له دې څخه حتمن د فرد په خپل شخصي ـ ژوند او له ټولنې سره په ټرلو مواردو کې تشدد رامنځته کېده او دا ویره هم موجوده وه چې ځینو اصحابو له رسول الله ص څخه مخ اړولی وای ځکه انسان په یوه وار د ډېر بوج پورته کولو توان نه لري او فطرت یې همداسې جوړ دی. که بیا د اړتیا مهال احکام ځنډیلي وای هم به یې ټولنه د سموالي او سمون پر ځای تشنج ته وړې وای. ځکه د قران کریم احکام له عملي ژوند او چارو سره تړلي و چې د خلکو ترمنځ د ستونزو د حل و فصل پرېکړې ور پورې تړلې وې، نو ځنډېدا یې هم حتمن له ستونزه خالي نه وه. یوازینۍ لار یې همدا د منځلاریتوب او اعتدال لار وه چې قران د همدې تګلارې له مخې په ۲۳ کاله کې نازل شو.

رسول الله ص په خپل دعوت او عملي لارښوونو کې هم د قران کریم تګلاره عملي کوله، په یوه وار یې خلک تر بوج لاندې نه راوستل. په یوه حدیث کې دي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى اليَمَنِ: «إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الكِتَابِ، فَإِذَا جِئْتَهُمْ فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً، تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى

(c) ketabton.com: The Digital Library

فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَإِيَّاكَ وكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ المَظْلُومِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ» (۸)

ژباړه: له ابن عباس رض څخه روایت دی چې رسول الله ص معاذ بن جبل رض یمن ته لیږه، ورته وې ویل: ته د اهل کتابو یو قوم ته ورځې، کله چې ورشي، بلنه ور کړه چې دوی شاهدي ور کړي له الله پرته بل معبود نه شته او محمد د الله رسول دی. که یې په دې کي ستا اطاعت وکړ، بیا خبر ور کړه چې الله تعالی پر دوی په یوه ورځ او شپه کې پنځه وخته لمونځ فرض کړی دی. که یې دا هم در سره ومنل، بیا خبر ور کړه چې الله پر دوی زکات فرض کړی دی، له شتمنو به یې اخیستل کیږي او بې وزلانو ته به یې ور کول کیږي. که یې دا هم در سره ومنله، نو د هغوی له غوره مالونو ځان ساته، د مظلوم له ښرا ودار شه، بېشکه د ده او الله ترمنځ هیڅ پرده نه شته.

له دې حدیث څخه موږ ته د میانه روۍ بهترین مثال په لاس راځي. رسول الله ص له دې سره چې دا احکام نازل شوی وو، مسلمانانو په همدې وخت کې عملي کول، مګر یو نوي مسلمان ته یې په یوه وار ډېر احکام نه وړاندې کول. رسول الله ص په خپل عملي او قولي سنتو ثابته کړې وه چې دین اسانه دی. الله تعالی د قران کریم د نزول مهال خپل مخلوق ته روښانه کړه چې الله د اسانۍ اراده لري سختي نغواړي. اعتدال انسان په نارمل حالت کې ساتي او تشدد انساني طبیعي نارمل حالت له منځه وړي، ځکه نو نارمل انسان هغه لار غوره کوي چې اسانه او ګټوره وي. نارمل انسان د خلکو په خبرو کې فکر کوي او ښه یې ترې اخلي او بدې یې ایله کوي، مګر د احساساتو مهال څوک نه شي کولای چې حواس پر ځای وساتي او د ګټې و ناګټې خبرې سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفکیک کړي، له دې امله قران کریم د دې لاندې صفت لرونکي کسان د زیري وړ بللي دي:

فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ (۹)

ژباړه: زماهغو بندګانو ته زیری ور کړه چې وینا ته غوږ ږدي، نو د ښې وینا پیروي کوي. همدوی الله هدایت کړي او همدوی د عقل خاوندان دي.

د بل وینا ته غوږ ښودل او ښه یې منل تر نورو یې تېرېدل خپله د اعتدال یو غوره مثال دی. قران کریم په دغو مفاهیم سره اسلامي منځلاریتوب ته اشاره کوي. د قران کریم ډېر تمرکز پر استدلال او غوږ ښودلو دی. له دې امله چې قران کریم په معجز ډول رسول الله ص ته ور کول شوی له دې امله یې پر اعتدال، منځلاریتوب او تعقل و منطقیت ډېر ټینګار کړی دی. ان قران کریم ویلي، د بدی په ځواب کې د نیکۍ اعلا مثال وړاندې کړئ چې سخت دښمن به دې ټینګ دوست شي. (۱۰) وسطیت فطري حالت دی، په فطري حالت کې د خدای معرفت او خلکو ته د ګټو رسولو چانس تر هغو استثنایي حالاتو یو په ځو چنده وي چې کله ناکله په بیړنیو وختونو کې رامنځته کیږي. د منځلاریتوب تر ټولو لویه ښېګڼه دا ده چې انساني کرامت پکې خوندي کیږي، د انساني وینې توینې مخنیوی کیږي او انسان په خپل فطري حالت کې وي او هر څه ته تر یوه حده د واقعیت او حقیقت له زاویې ګوري، خو کله چې منځلاریتوب ځوک ایله کړي یا افراط یا تفریط ته مخه کړي، نو هرو مرو یې یوه عقده په مخه کوي چې حقیقت ته په رسېدلو کې ډېر وخت د انسان په وړاندې د هغه خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهني عقده خنډ شوې ده. له دين سره د دغسي چلند په اړه رسول الله صلى الله عليه وسلم منعه کړې ده:

عَنْ سُوَيْدِ بْنِ غَفَلَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِيَّاكُمْ وَالتَّعَمُّقَ فِي الدِّينِ؛ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ جَعَلَهُ سَهْلاً، فَخُذُوا مِنْهُ مَا تُطِيقُونَ. فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ مَا دَامَ مِنْ عَمَلٍ صَالِحٍ وَإِنْ كَانَ يَسِيراً. (۱۱)

ژباړه: سويد بن غفله ويل چې له عمر بن الخطاب رض مې واورېدل ويل يې چې رسول الله ص وويل: په دين کې له افراطه ډډه وکړئ، ځکه الله دين اسانه کړی دی، نو له خپل وس سره سم عمل په وکړئ، بېشکه الله تعالی ته نيک دوامداره عمل خوښ دی که څه هم لږ وي.

په دې حديث کې رسول الله صلى الله عليه وسلم پر يوه عمل د استقامت او دوام لپاره بهترينه نسخه وړاندې کړې ده. که څوک تر طبيعي حالت ور اضافه ډېر کار وکړي نو ترې خسته کېږي او اخير ځنې پاتېږي، بل لور ته که څوک عمل بيخي نه کوي، نو سوکه سوکه د نورو اعمالو ايله کولو ته هم اړ کېږي ځکه چې ده تساهل خوښ کړی دی.

دا نسخه د دنيوي کارونو په اړه هم صدق کوي. که دنياوي کارونه ډېر وشي هم خستګي رامنځته کوي او که بيخي صرف نظر شي نو انسان بيا تر حد زيات لټی ته اړ کېږي. ښه لار يې دوامداره کار دی چې له وس سره سم وي. دا اصل هم په دين کې د تطبيق وړ دی او هم په دنيوي چارو کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډيز:

انساني تجربه موږ ته په ګوته کوي چې د ستونزو په وړاندي هغه وخت د بريا چانس زيات وي چې کله يې پر ټولو اړخونو په ساړه دماغ فکر وشي او دا کار يوازې په منځلاريتوب کې ممکن دی. ځکه د افراط پلويان د عواملو له مخې له منځني حالته وتلي او د تفريط دا همداسې در واخله. انساني اذهان حقيقت ته په رسېدو کې هسې هم له بلا ستونزو سره مخېږي، که د اعتدال لار ورکه کړي او د عيني ستونزو تر څنګ په رواني او ذهني مشکلاتو کې هم راګير شي نو حقيقت ته رسېدل يې که محال هم نه وي بيخي ډېر ستومنزمن خو هرو مرو دی. د دې لپاره چې په دين او دنيا دواړو کې بريا تر لاسه کړو بايد د وسطيت په فلسفه ځانونه پوه کړو. د دين او دنيا او د دنيا و اخرت دواړو لپاره دا يوه ګټوره تګلاره ده. خدای د همدې امر کړی، دين يې د همدې اصل په رڼا کې را لېږلی، رسول يې د همدې اصل د تطبيق لپاره ۲۳ کاله عملي مبارزه وکړه او په انساني تجربو کې موږ د دې تګلارې هغه ګټې وليدې چې په نورو لارو يې تر لاسه کول له سختو پيچومو تېرېدل غواړي.

۲۰۱۸/ ۹/ ۸

سرچينې:

۱)مجلة البحوث الاسلامية، مسلسل شمېره: ۷۶، مخ: ۱۷۴، له رجبه تر شواله، کال: ۱۴۲۶هق.

۲)البقره: ۱۴۳.

۳)ال عمران: ۱۱۰.

۴)تحليل عن مفهوم الوسطية في الفقه الاسلامي: ۱۷۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵)البقره: ۱۴۳.
٦)الفرقان: ٦٧.
۷)الاسراء: ۲۹.
۸)بخاري کتاب المغازي باب بعث ابي موسی و معاذ الی یمن قبل حجة الوداع حدیث نمبر: ۴۳۴۷.
۹)الزمر: ۱۸.
۱۰)الفصلت: ۳۴.
۱۱)امالي د ابن بشران، المجلس الثاني والاربعون حدیث نمبر: ٦٧.

د نارینه او ښځو یوځایي زدکړې

یوځایي زدکړو ته د مختلط تعلیمي سیستم اصطلاح ډېره کارېږي، زموږ د سیمې مذهبي او کلیوال ذهنیت لرونکي کسان له دې ډېر بد وړي او په همدې پلمه د میرمنو د زدکړو مخالفت هم کوي.
که یو څوک ووایي چې زما دا طبیعت کې نه ده خوښه، دا بېله خبره ده، که د یو چا د کور میرمنې نه غواړي چې دغه ډول تعلیم وکړي، جلا بحث دی او که یوڅوک دغه ډول سیستم د شریعت له لورې حرام بولي؛ نو دا دریځ یې ناسم دی او د خپل دریځ لپاره کره شرعي لاسوند نه شي موندلای، بلکې له قران او سنت څخه د دې دریځ مخالف سندونه تر لاسه کېدلای شي.
په قران کریم له سلیمان علیه السلام سره د یوې ملکې د یوځای کېدو یادونه په دې ټکو راغلې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ} [النمل: 44].

ژباړه: هغې ته وويل شول چې ماڼۍ ته ننوزه، دې چې ماڼۍ وليده، گومان يې وکړ چې اوبه دي، نو پايڅې يې را پورته کړې، سليمان ورته وويل: دا په ښيښو منظمه جوړه شوې ماڼۍ ده، هغې ويل: زما ربه! ما پر خپل ځان ظلم کړی، د سليمان په ملتيا مې د جهانيانو پالونکي ته ځان سپارلی دی.

په قران کريم کې د دې ايت وجود، له يوه نبي سره د يوې ملکې يوځای کېدل، ترمنځ يې خبرې، ماڼۍ ته تگ ټول ثابت دي، د سبا قوم ملکه د سليمان عليه السلام په همکاري اسلام مني، په قران کريم يا احاديثو کې هيڅ ځای دا کار د نورو کسانو لپاره نه دی غندل شوی.

په قران کريم کې بل ځای وايي:

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ (69) فَلَمَّا رَأَى أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمِ لُوطٍ (70) وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ (هود: ٦٩، ٧٠، ٧١)

ژباړه: او يقينن زموږ استازي مو له زېري سره ابراهيم ته ولېږل، دوی ويل: سلام، نو په لنډ وخت کې ابراهيم سور کړی (کباب شوی) گيلگی راوړی، کله چې يې وليدل هغوی لاس هم نه ور وړي، نو دا کار يې نااشنا وگاڼه او له دوی څخه وډار شو، هغوی ويل: مه ډارېږه، موږ د لوط قوم ته لېږل شوي يو او د ابراهيم ميرمن هم ولاړه وه، وې خندل، نو موږ هغې ته د اسحاق او تر هغه وروسته د يعقوب زېری ور کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ایت کې د ابراهیم علیه السلام د میرمنې یادونه شوې ده چې د هغه میلمنو ته راغلې ده، دا که څه هم فرشتې وې، اما لومړی نه ابراهیم علیه السلام پېژندلې دي او نه یې ښځې، مګر بیا هم د هغه ښځه د ده په موجودګي کې میلمنو ته راغلې ده.

دا په قران کریم کې د اختلاط یادونه وه، تر دې وړاندې چې نبوي احادیثو کې د اختلاط په اړه لاسوندونه وړاندې کړم، لومړی غواړم هغه روایت راوړم چې ځینو ته د اختلاط د تحریم مغالطه ځنې پیدا شوې ده:

«لَا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ ».(١)

ژباړه: یو سړی دې د محرم له وجود پرته له پردۍ ښځې سره نه یوازې کېږي.

خلکو ته له دغه حدیث څخه د وهم پیدا شوی دی چې ښځې له نارینه وو سره یوځای تعلیم نه شي کولای، ځکه په اسلام کې اختلاط ناروا دی، اما دغه حدیث د اختلاط په اړه نه دی، دغه د خلوت په اړه دی چې یوه ښځه له یوه پردي نارینه سره یوځای کېدلای نه شي، که یې محرم وجود ولري، بیا پروا نه کوي، نو دا حدیث پر اختلاط رد نه دی، بلکې د اختلاط تایید ځنې کېږي، ځکه وایي له محرم پرته دې له ښځې سره یو سړی نه یوازې کېږي، نو دا معنا چې که محرم موجود وي، بیا د پردي سړي اختلاط له پردۍ ښځې سره شرعن هیڅ ستونزه نه لري.

په دې اړه نور احدیث هم شته چې دلته یې څو نمونې راوړم:

عَنْ سَهْلٍ، قَالَ: لَمَّا عَرَّسَ أَبُو أُسَيْدٍ السَّاعِدِيُّ دَعَا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابَهُ، فَمَا صَنَعَ لَهُمْ طَعَامًا وَلاَ قَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ إِلاَّ امْرَأَتُهُ أُمُّ أُسَيْدٍ.(٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له سهله رض روايت دی، ده ويل: ابو اسيد الساعدي رض چې واده وکړ، نو رسول الله ص او د هغه اصحاب يې وليمې ته وغوښتو، د هغوی لپاره د خوراک تيارولو او ورته راوړلو چاره يوازې د هغه ميرمنې ترسره کوله.

نوموتی مفسر امام قرطبي رح(مړينه: ٦٧١) د هود د ٧١ ايت په تفسير کې د بخاري دغه حديث راوړی، وروسته دی کاږي:

قَالَ عُلَمَاؤُنَا: فِيهِ جَوَازُ خِدْمَةِ الْعَرُوسِ زَوْجَهَا وَأَصْحَابَهُ فِي عُرْسِهَا. وَفِيهِ أَنَّهُ لاَ بَأْسَ أَنْ يَعْرِضَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ عَلَى صَالِحِ إِخْوَانِهِ، وَيَسْتَخْدِمُهُنَّ لَهُمْ.(٣)

ژباړه: زموږ د مذهب علماء وايي: له دې حديث دا جواز تر لاسه کيږي چې ميرمن په خپل واده کې د مېړه او د هغه د ملگرو خدمت وکړي او دا هم ځنې تر لاسه کيږي چې که مېړه خپلو نيکو ملگرو ته د خپل کور ميرمنې راولي او هغوی د ميلمنو خدمت وکړي، پروا نه لري.

امام ابن حجر رح(مړينه:٨٥٢) تر دغه حديث وروسته د بخاري په مشهوره شرحه فتح الباري کې کاږي:

وَفِي الْحَدِيثِ جَوَازُ خِدْمَةِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا وَمَنْ يَدْعُوهُ وَلاَ يَخْفَى أَنَّ مَحَلَّ ذَلِكَ عِنْدَ أَمْنِ الْفِتْنَةِ وَمُرَاعَاةِ مَا يَجِبُ عَلَيْهَا مِنَ السِّتْرِ وَجَوَازُ اسْتِخْدَامِ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ فِي مِثْلِ ذَلِكَ.(٤)

ژباړه: او په دې حديث کې د دې جواز شته چې ميرمن د مېړه او راغوښتل شويو ميلمنو خدمت وکړي او هېره دې نه وي چې دا هغه وخت که د فتنې وېره نه وه او ميرمنې لازمه پرده کړې وي او دا هم ترې ثابته شوه چې مېړه په دغه ډول ځای کې له ميرمنې د خدمت هيله کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بخاري یو بل شارح ابن بطال رح(مړینه: ۴۴۹) د دې حدیث په شرح کې کاږي:

وفیه: أن الحجاب لیس بفرض على نساء المؤمنین، وإنما هو خاص لأزواج النبی، کذلك ذکره الله فی کتابه بقوله: (وإذا سألتموهن متاعًا فاسألوهن من وراء حجاب.(۵)

ژباړه: له حدیثه ثابته شوه چې د مومنانو پر ښځو حجاب کول فرض نه دي، بلکې دا حکم یوازې نبوي میرمنو باندې خاص و، الله تعالی په خپل کتاب کې همداسې ویلي دي: او که تاسو له دوی د یوه شي پوښتنه کوله، نو د پردې له بلې خوا یې ځنې وکړئ.

یو بل حدیث کې دي:

فَجَعَلاَ يُرِيَانِهِ أَنَّهُمَا يَأْكُلاَنِ.(۶)

ژباړه: مېړه او مایني میلمه ته ور ښکاروله چې دوی هم ورسره خوراک کوي.

د حدیث له الفاظو داسې څرګندېږي چې له یوې کاسې یې خوراک کاوه، دوی هم لاسونه کښته او پورته کول چې ګواکې خوراک کوي، اما دوی خوراک نه کاوه، یوازې یې میلمه ته دا په ذهن کې ور کول چې خوراک کوي.

دا هغه موراد دي چې د نارینه او ښځو ترمنځ په یوه ځای کې اختلاط راغلی وي، په حدیثو کې دا ډول احادیث خورا زیات دي، د رسول الله ص په زمانه کې ښځې لمانځه ته تلې، جنګو ته وتلې، مړي او زخمیان یې را ټولول، د اختر او جمعې خطبو ته وتلې، له اصحابو سره په سفرونو کې ملګرې وې، په یوه کور کې مهاجر او انصار یوځای سره اوسېدلي دي او داسې نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله ص له میرمنو احادیث روایت شوي دي، له هغوی څخه به اصحابو او نورو کسانو پوښتنې کولې، حتا د رسول الله ص په زمانه کې هم خلکو د هغه له میرمنو د هغه د عمل په اړه پوښتنه کړې ده چې رسول الله ص یې په دې کار خبر شو، هغوی درې کسان وو، رسول الله ص دا نه دي ورته ویلي چې زما په نه موجودګي کې تاسو ولې زما له میرمنو پوښتنې کوئ؟

د الاهرام په نوم یوه عربي ویبسایټ کې مې د دوکتور جمعه محمد په نوم د یوه دیني عالم له دې موضوع سره په تړاو دا خبرې خوښې شوې:
کون الرجال یتعلمون من المرأة وکون النساء یتعلمن من الرجل مما لا مانع منه شرعا؛ فالذي علیه عمل المسلمین سلفا و خلفا ان مجرد وجود النساء مع الرجال في مکان واحد لیس حراما في ذاته، وان الحرمة انما هي من الهیئة الاجتماعیة اذا کانت مخالفة للشرع الشریف؛ کأن یظهر النساء ما لا یحل لهن اظهاره شرعا، او یکون الاجتماع علی منکر او لمنکر، او یکون فیه خلوة محرمه.

و نص اهل العلم علی ان الاختلاط المحرم في ذاته انما هو التلاصق والتلامس، لا مجرد اجتماع الرجال مع النساء في مکان واحد.

ژباړه: دا چې نارینه له میرمنې زده کړه کوي یا ښځې له نارینه زده کړه کوي، په دې کې هیڅ شرعي ممانعت نه شته، د مسلمانانو د اولنیو او وروستنیو عملي تواتر داسې راغلی دی چې په یوه ځای کې د نارینه او ښځو یوځای کېدل په خپل ذات کې نه دی حرام؛ هغه یوځای کېدل یې حرام دي چې له شرعې مخالف وي؛ لکه دا چې ښځې هغه ځایونه ښکاره کړي چې شرعن ناروا وي، یا اجتماع پر یوه منکر کار وي یا د منکر لپاره وي یا هم پکې حرام خلوت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل ذات کې د حرام اختلاط په اړه علماؤ پـه څرګنـدو ټکـو ویـلي چې هغه د نارینه او ښځو د بدنو لګېدلو او د پیستون اختلاط دی؛ نه دا چې نارینه او ښځې په یوه ځای کې سره را ټول شي.

له دې ور هاخوا د عباداتو په برخه کې رسول الله ص د بېلوالي حکم نه دی، لمنځونه یې په یوه جومات کې کول، د نارینه وو تر صف وروسته به د ښځو صف ولاړ و، په حج کـې د میلینـو انسـانانو اخـتلاط وي، دا حکم نه دی شوی چې یو وخت به نارینه طواف کـوي، بـل وخـت بـه ښځې.

که څوک ناسم کارونه کوي، هغوی یې لـه اخـتلاط پرتـه هـم کـوي. د ډېرو کسانو په شتون کـې څـوک ښـځو تـه د بـدو کتـو جـرأت نـه شي کولای او نه ښځې نارینه ته اشاره کولای شي. دا چـې زمـوږ پـه هیـواد کې د زدکړو سیستم له دې امله ځنډول کیږي چې ښځې او نارینه پکې یوځای وي، دا کار د دوی په اند شرعي مجوز نـه لـري، سـم درک نـه دی، په شریعت کې له خلوته منعه شوې ده، خو له اختلاطه منعه نـه ده راغلي. د علم او زدکړې لپاره که امکانات کـم وي، نـو مخـتلط نظـام د شریعت له مخې هیڅ ستونزه نه لري، نه یوازې دا چې هر وخت پروا نه لري، بلکې د اړتیا پر وخت خو بیخي لازمي دی چې باید مختلط تعلیم ته اجازه ور کړل شي، ځکه تعلیم تـر دې ډېـر اړیـن دی چـې دوی د مختلط تعلیمي سیستم مخه ونیسي.

۲۷/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الحج، باب سفر المراة مع محرم الی حج و غیره، ح: 827)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲)(صحيح البخاري، كتاب النكاح، باب قيام المرأة على الرجال في العرس و خدمتهم بالنفس، ح: ۵۱۸۲)

(۳)(تفسیر قرطبي، د هود سورت، ۷۱ ایت:9/ 68)

(۴)(فتح الباري لابن حجر: 9/ 251)

(۵)(شرح صحيح البخارى لابن بطال: 6/ 53)

(٦)(صحيح البخاري، كتاب مناقب الانصار، باب قوله الله: ويؤثرون على انفسهم... ح: ۳۷۹۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاکمیت د بېلابېلو مفاهیمو توضیح

پر دې حقیقت اوس ټول ژبپوهان سره یوه خوله دي چې د وخت او ځای په تغییرېدا د الفاظو مفهوم هم تغییر خوري. د حاکمیت موضوع د یوه ایراني لیکوال سید حسن له وینا سره سم د منځنیو پېړیو له وخته خورا جنجالي پاته شوې ده او د اروپا عیسویانو هغه مهال د حاکمیت پر یوه مفهوم یعنې شرعي یا الهي حاکمیت تاکید کاوه چې له دې پرته بل مفهوم یې ورته د منلو نه و او هر مخالف کس به یې تکفیراوه. همدې موضوع د اسلام په لومړۍ پېړۍ کې د مسلمانانو ټولنې ته هم سرایت وکړ او د صفین تر جنګ وروسته چې علي رض او معاویه رض دوه حکمه د فیصلې لپاره وټاکل؛ یوې ډلې هغه دواړه تکفیر کړل او د الهي حاکمیت تر شعار لاندې یې یو څه خلك سره را غونډ شول او تر ډېره وخته یې د خلافت یا د وخت د نظام په وړاندې له دې امله مقاومت کاوه چې ځانونه یې سم مسلمانان او نور یې کافران بلل.
د تاریخ په بېلا بېلو پړاونو کې حاکمیت ته هم د ګڼو مفاهیمو جامې ور اغوستل شوې دي. یوه ستونزه دا هم وه او اوس هم شته چې د حاکمیت له موضوع ډېری وختونه د سیاسي قدرت یا شخصي کټو لپاره کار اخیستل شوی دی او له بده مرغه چې دې هر څه ته بیا شرعي جنبه هم ور کول شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیخي ډېر الفاظ دي چې یو مهال یې یوه مانا ورکوله او نن یې هغه پخوانی مفهوم عمومن نه اخیستل کېږي. د همدې تېرو څرګندونو ته په پام که حاکمیت له خپله مفهومه اوښتی یا پراخ شوی وي هم د خلکو د تکفیرولو او د نظامونو د چپه کولو پلمې ترې جوړول له دین او شریعته ناخبري ده. حاکمیت د واک لپاره کارېږي، ځکه له حاکم څخه دی او د پرېکړه کوونکي یا منځګړي لپاره عربي کې حَکَم کارېږي د پرېکړې لپاره حُکَم کارېږي، چې له حَکَم څخه حکمیت (پرېکړه) جوړېږي نه حاکمیت.

د قران کریم له دې ایت څخه چې ان الحکم الا لله، دا معنا اخیستل چې حاکمیت د الله دی، ناسمه مهفوم دی. حاکمیت خپله قران کریم هم انسان ته ور کړی دی، د خلیفه د لفظ په یادولو خپله دا خبره ثابتېږي چې انسان دلته د خدای نایب دی او نایب ځیني واکونه لري، قران کریم نور ځایونه هم یادونه کړې ده چې تاسو ته مو په ځمکه کې واک در کړی دی، نو د حکم له ایت څخه د حاکمیت د نفې مهفوم اخیستل، که ناپوهي یا عارفانه تجاهل نه وي، دې ته انسان د چیشي نوم ور کړي؟

د حکمیت په اړه زموږ د هیواد او هر مسلمان هیواد په اساسي قوانینو کې واضحه شوې ده چې دلته اسلام تر ټولو قوانینو اوچت دی، څوک یې مخالفت نه شي کولای، د اسلام واضح اصول اساسي قوانین نه ماتوي، بلکې په اساسي قانون کې د حاکمیت بحث وي یا د هغو مسایلو چې دین اوشریعت انسان ته د رایې ور کولو اجازه ور کړې ده.

نو که د وخت له تېرېدا سره دا ورسره ومنو چې حاکمیت اوس د حکمیت لپاره هم کارېږي، نو ما چې څومره مطالعه کړې ده او د خلکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحثونو ته غوږ شوی یم، د حاکمیت مې دا لاندې مفاهیم پیدا کړي دي:

۱/ الهي یا شرعي حاکمیت:

که دا پاس اصطلاح استعمال شي هدف یې دا وي چې دلته به د الله یا شریعت امر منل کېږي او له دې پرته د بل انسان پرېکړې ته هیڅ مجال نه پاتېږي.

۲/ سیاسي حاکمیت:

یعنې سیاسي واک، دا یې هغه لومړی مفهوم دی چې د انسان ذهن ته د دې کلیمې له اورېدلو سره سم ورځي.

بل یې په دې ځای کې استعمال دا مفهوم ور کوي چې د سیاسي قدرت لرونکي چارواکي د خپل ولس په وړاندې مسوول دي چې د خپلو کړنو په اړه ولس ته ځواب ور کړي او پر واک باندې پاتېدا یې د هغوی په خوښه او ناخوښه پورې مربوط ده. یعنې اوس واک لري چې تر محاسبې وروسته هغوی ته د سیاسي حاکمیت نور چانس ور کوي که نه؟

۳/ ملي حاکمیت:

دلته د حاکمیت مفهوم دادی چې پر خپل وطن او ملت واک ولري او بل څوک یې دا واک له ګواښ سره مخ نه کړي. یا هم له خپل ولس او جغرافیې څخه د واک ساتنې په موخه دفاع ده.

۴/ د قانون حاکمیت:

د قانون حاکمیت دا مانا چې ټولې چارې د هغو قوانینو په رڼا کې مخته ځي چې ټول حقونه پکې معرفي شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاکمیت اوس ګڼ مفاهیم ایجاد شوي دي، نو هر ځای چې حاکمیت کارېږي سیاق و سباق ته په کتو ځانګړی مفهوم ورکوي چې له شرعي حاکمیت سره یې باید ټکر ونه ګڼو. زه په دې باور یم چې په بشري نړۍ کې ټول غیر شرعي چارې نه د شرعیت په قانون کې بشپړ حل لري او نه شریعت د دې ټولو د حل لپاره راغلی دی. یو بل مهم ټکی دا هم دی چې شریعت په خپل ذات کې د خدای اوامر یا نواهي دي مګر کله چې د شریعت له متونو څخه انسانان خپل برداشتونه واخلي بیا نو په یوه انساني یا بشري ایډیالوژۍ بدلېږي چې د وخت، مکان، کلتور او سیاست اغېز له ورایه پکې ښکاري.

د بشر تعبیر هر وخت د خطا امکان هم لري او زما په اند دې ته به سل سلنه د خدای د حاکمیت جامه هم نه ور اغوندو. تاریخي تجربې راته په ګوته کوي چې له مقدس متن څخه د بشر تعبیرونه د زمان، مکان، فرهنګ او سیاسي قدرت په تبدیلېدا ډېر بدلون موندلی دی. له دې ښکاري چې د هر تعبیر نوم که موږ الهي حاکمیت وټاکو نو ایا د ګڼو سوالونو له را پیدا کېدو سره به مو انسانانو ته په ژوند کې مشکلات نه وي ایجاد کړي؟

زه دا نه وایم چې په شریعت کې راغلی مشخص د امر یا نهې امر ته دي بدلون ورکړل شي، اما د شرعي حاکمیت یا سیاسي و نورو حاکمیتونو زاویې سره بېلې دي. یو لفظ د ځای په بدلېدا هر وخت یو مفهوم نه ورکوي، دا نه یوازې د انسان په ژبه کې یې خورا زیات مثالونه موندلای شو؛ بلکې په قران کې هم د دې مثالونه شته لکه د فتنې توری چې قران کې ډېر ځایونه ذکر شوی او مخکې و وروسته جملې ته په کتو خاص مفهوم ورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ابوداؤد کې د یوه نبوي حدیث مفهوم دادی چې د الله حلال کړي حلال دي او حرام کړي يې حرام دي او له هر څه چې سکوت شوی هغه کې ستاسو واک او اختیار دی.

له دې په ډاګه کیږي چې شریعت یوازې پر هغو مسلو رڼغېدلی چې له شریعت سره اړیکه لري او هغه چارې چې شریعت ترې سکوت کړی خدای پوهېده چې دا چارې انسانان په خپل عقل هم حل کولای شي او بل دا چې که له وخته یو مشخص چوکاټ ورته وټاکل شي نو ایینده به انسانانو ته د ګټې پرځای تاوان وکړي. له دې امله شریعت دنیوي چارې د انسان حل ته ایله کړې چې د خپل وخت، ځای او محیط له غوښتنو سره سمې یې حل و فصل کړي.

دا خبره بیخي واضحه ده چې په شریعت کې ټاکلي چوکاټونه باید مات نه شي، دلته د الله فیصله پره هره بله فیصله لوړه ده، هغه ایاتونه یا احادیث چې د الهي حاکمیت خبره کوي، موضوع یې واضحه او روښانه ده. قران او سنت د شرعي چارو په اړه د خدای پرېکړه پر نورو فیصلو لوړه بللې ده او دا هم ترې واضح دي چې دنیوي چارې یې د انسانانو حل ته ایله کړې دي. که داسي نه وای نو ولې رسول الله ص ته امر کوي چې له اصحابو سره د چارو په اړه مشوره کوه؟ ایا شرعي امر هم مشورې ته اړتیا لري؟ یا هم وایي د مسلمانانو خپل منځي چارې د هغوی په مشوره مخته وړل کیږي، که دا چارې شرعي وای؛ نو ایا الله یې انسانانو ته دا واک ورکاوه چې هغوی یې په خپل منځي مشورو پر مخ بوزي؟ یا هم رسول الله ص د اصحابو په منځ کې و، د مرګ وخت یې راغلی، خو رسول الله ص هیڅ کس هم د هغوی لپاره امیر نه کړ ځکه دې کار یې ایینده امت ته ستونزې جوړولي او دا دنیوي چاره یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغوی خپلمنځي مشورې ته پرېښوده چې هغوی یې بایـد خپلـه حـل کړي.

زما په اند پر ولسواکي بانـدې د هغـه چا نیوکـه سـمه نـه ده چـې وایـي شریعت او ولسواکي له دې امله سره ټکر دي چې په یـوه کـې واک یـا حاکمیت د الله دی او په بل کې د ملت یا ولس دی! ځکه دلته دوه بېل او متفاوت شیان سره خلط شوي دي. هر یو خپل ځای لري او تر هرې اصطلاح لاندې خپل افراد را نغاړل کېږي. الهي حاکمیت پـه ولسـواکي کې هم پر خپل ځای پاته دی. زمـوږ مسلمان ملـت چـې ۹۹ سـله یـې مسلمانان دي هیڅکلـه دا نغـواړي چـې د اسـلام لـه احکـامو سرغړونـه وکړي او د خدای ټاکلي چوکاټونه مات کړي؛ بلکې دلته په هغو چـارو کې د ولس واک او اختیار دی چې شریعـت ورتـه واک ور کـړی دی. ولسواکي دا معنا چې له شریعتـه ور هـاخوا چـارې د هغـوی پـه خوښـه سمبالېږي او دا کار د اصحابو په زمانه کې هم کېده. د هغوی امیـران یـا هم خلیفه د خپل ولس په وړاندي ځواب ور کاوه. د تاریخ یوه مشهوره پېښه ده چې د عمر رض په وړاندې یو کس ولاړ شو چې تا ولې له هغه ټوکره کالي جوړ کړي دي چې موږ ته دې هم راکړ په داسې حـال کـې چې هغه خو کم و او د یوه کس جامه نه ترې رغېده؟ عمر فـاروق رض خپل زوی عبد الله رض ولاړ کړ او له هغه یې ځـواب طلـب کـړ. هغـه وویل: زما د پلا جامه له دوو ټوټو رغېدلې ده، یوه د هغه خپله برخه وه او یوه زما. تر دې وروسته نیوکه کـوونکی کېناسـت او عمـر رض خپلـه خطبه بیان کړه.

د کوفې، بصرې او نورو ښـارونو خلکـو هـم لـه خپلـو والیـانو یـا نـورو چارواکو څخه شکایتونه کول چې دوی زمـوږ چـارې پـه عادلانـه ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخته نه وړي. له دې څخه معلومېږي چې ولسواکي په يوه نه يو ډول له ډېره وخته په بشري ټولنو کې موجوده وه که څه هم د ولسواکي يا ډيموکراسۍ نوم به يې نه وو ور کړی.

ډيموکراسي خپله هم ټولنو ته په کتو تغيير کوي، مثلن: د امريکا ولس چې له خپل حکومت څخه څه ډول ولسواکي غواړي، حتمي نه ده چې زموږ ملت دې هم هغه ولسواکي دلته هم طلب کړي. موږ خپلو عنعناتو، ارزښتونو او رواجونو ته په کتو له دې کلتور او محيط سره سمه ولسواکي غواړو او هغوی يې له يادو شيانو سره موافقه ولسواکي غواړي. نو د الهي حاکميت موضوع لومړی له لويه سره مطرح نه ده، ځکه دا دوه بېلې زاويې لري او بل ډيموکراسي خپله هم ټولنو ته په کتو يې هغه عملي جنبه تغيير کوي؛ نو زموږ د ولس ډيموکراسي د نورې نړۍ له جمهوريتونو سره د ځمکې او اسمان توپير لري چې هيڅکه به هم د الهي حاکميت حدود پکې مات نه کړل شي.

۱/۱۲/۲۰۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قربانۍ اساسي هدف

دا یو منل شوی حقیقت دی چې د زمانې په تېرېدا سره شرعي مسایل هم د وخت له غوښتنو سره سم خپل شکل، د اداینې طریقه او کیفیت له یوه حالت څخه بل ته بدلوي. یو شمېر شرعي مسایل داسې هم شته چې د وخت تېرېدا نه بلکې د کلتورونو او دودونو تبدیلي د مسایلو په کیفیت او کمیت کې بدلون راولي.

ستر اومشهور صحابي عمر فاروق رضي الله عنه د حالاتو له غوښتنې سره سم په یو شمېر شرعي مسلو کې بدلونونه راوستل. د تراویحو مسله ټولو خلکو ته معلومه ده چې عمر فاروق رضی الله عنه پکې بدلون راوستی. د طلاق په مسله کې یې لاس وهنه وکړه او ځینې نورې مسلې هم شته چې دلته یې یادونه اړینه نه بولم.

ځینې شرعي مسایل د اسلام په دویمه پېړۍ کې لا د سترو امامانو له لورې تر خپل پخواني مسیر پراخ شوي او د اداینې ډول یې تر پخوا پراخ او یا هم یو ډول بدل شوی دی. د امام ابو حنیفه رحمه الله په مذهب کې د کوچني اختر سرسایه د خورما، کشمشو، کورت او اوربشو پر ځای کرنسۍ او بل هر د ګټې شی ور کول کېدای شي. ځکه د امام صاحب دلیل دا دی چې سرسایه له بې وزلانو سره د مرستې په غرض را منځ ته شوې او د زمانې په اوږدو کې چې دا هدف په هر شي ښه تر سره کېږي نو باید مسکین ته هغه شی ور کول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام صاحب په دې تګلاره کې هم د شرعي مسایلو انساني ټولنې ته د ګټې اړخ روښانه شوی او هم خلکو ته د شرعي مسایلو په عملي کولو کې اساني پیدا شوې. که موږ د شرعي مسایلو په اړه د سترو امامانو دا پر ډېرو مهمو انساني ارزښتونو ولاړه تګلاره تعقیب کړو، نو یو لور ته به په ټولنه کې د مسایلو په اړه شته ابهامونه لرې شي او بل لور ته به خلکو ته اساني هم پیدا شي.

نن باید د قرباني په اړه هم فکر وکړو چې قرباني اصلن د څه لپاره وه او د اسلام په سر کې د قرباني په اړه د رسول الله ص او اصحابو عملي تګلاره څه وه؟ لومړی په دې اړه څو روایات را اخلم:

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، تَرْفَعُهُ، قَالَ: «إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ وَعِنْدَهُ أُضْحِيَّةٌ يُرِيدُ أَنْ يُضَحِّيَ، فَلاَ يَأْخُذَنَّ شَعْراً، وَلاَ يَقْلِمَنَّ ظُفُراً».(۱)

ژباړه: ام سلمې رض له رسول الله ص نقل کړی چې ویل یې: که ذی الحجه داخله شي له یو چا سره د قربانۍ حیوان وي او د قرباني اراده یې هم وي؛ نو وېښتان او نوکان دي نه پرېکوې.

په دې حدیث کې دوې خبرې دي، یوه دا چې که څوک قرباني ولري او اراده یې وي چې د اختر په ورځ یې قرباني کړي؛ دا د حدیث اوله برخه ده او زموږ هدف هم دا برخه ده او بله خبره د وېښتانو او نوکانو د نه پرېکولو ده.

له لومړۍ برخې ښکاري چې قرباني د انسان اختیاري عمل دی نه وجوبي. ځکه وایي؛ که څوک حیوان ولري او د قرباني اراده یې وکړي، له دې الفاظو ښکاري چې خبره د اختیار ده نه د لزوم. بل لور ته چې د لزوم په اړه کوم روایات راغلي یو یې هم د هغو اصولو پر تول برابر نه دی چې محدثینو د یوه روایت د کرتوب لپاره ټاکلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په ګومان د روایت په دویمه برخه کې ابهام شته، دلته ضرور کومه تېروتنه شوې او په دې اړه باید اصل و قانون د عائشې رضی الله عنها هغه روایت وګڼو چې د رسول الله د عمومي ژوند په اړه نقل شوی دی او دا برخه هم پکې راتلای شي. په هغه روایت کې دي:

أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «كَانَ يَبْعَثُ بِهَدْيِهِ وَلاَ يَحْرُمُ عَلَيْهِ شَيْءٌ أَحَلَّهُ اللَّهُ لَهُ حَتَّى يَنْحَرَ هَدْيَهُ».(۲)

ژباړه: رسول الله صلی الله علیه وسلم خپله قرباني(حرم) ته استوله او د قرباني تر حلالېدا يې هيڅ حلال شی پر ځان نه حراماوه.

له دې ځخه ښکاري چې د نوکانو او وېښتانو نه پرېکولو په مسله کې کومه تېروتنه شوې. ښايي رسول الله ص يو خاص سړي ته د يوه ځانګړي لامل له وجې دا خبره کړې وي، دا هم شونې ده چې رسول الله ص د حيوان په اړه ويلي وي چې ښونګري او وېښته يې مه پرېکوئ او دا امر هم ممکن ځانګړی شاليد ولري. د يو شمېر علماؤ په اند دا امر بيخي وجوبي نه دی؛ بلکې هسي استحبابي امر دی.

دويم روايت هم انساني عقل و فطرت مني، هم د اسلام له روح سره سرخوري او هم د رسول الله ص د عمومي ژوند عادت بيانوي. نو دې ټکو ته په کتو تر لومړي روايت زما په ګومان دويم روايت د منلو وړ دی. د روايت د همدې برخې په اړه د سترو امامانو ترمنځ هم ژور اختلاف شته. کتابونه وايي:

وَقَدْ اخْتَلَفَ الْعُلَمَاءُ فِي ذَلِكَ فَذَهَبَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيِّبِ وَرَبِيعَةُ وَأَحْمَدُ وَإِسْحَاقُ وَدَاوُد وَبَعْضُ أَصْحَابِ الشَّافِعِيِّ إلَى أَنَّهُ يَحْرُمُ عَلَيْهِ أَخْذُ شَيْءٍ مِنْ شَعْرِهِ وَأَظْفَارِهِ حَتَّى يُضَحِّيَ فِي وَقْتِ الْأُضْحِيَّةِ وَقَالَ الشَّافِعِيُّ وَأَصْحَابُهُ: هُوَ مَكْرُوهٌ كَرَاهَةَ تَنْزِيهٍ وَلَيْسَ بِحَرَامٍ. وَحَكَى الْإِمَامُ الْمَهْدِيُّ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فِي الْبَحْرِ عَنْ الْإِمَامِ يَحْيَى وَالْهَادَوِيَّةِ وَالشَّافِعِيِّ أَنَّ تَرْكَ الْحَلْقِ وَالتَّقْصِيرِ لِمَنْ أَرَادَ التَّضْحِيَةَ مُسْتَحَبٌّ وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: لَا يُكْرَهُ، وَقَالَ مَالِكٌ فِي رِوَايَةٍ: لَا يُكْرَهُ، وَفِي رِوَايَةٍ: يُكْرَهُ، وَفِي رِوَايَةٍ: يَحْرُمُ فِي التَّطَوُّعِ دُونَ الْوَاجِبِ.(۳)

په دې اړه علماؤ اختلاف کړی، سعيد بن مسيب، ربيعه، احمد، اسحاق، داود او د شافعي ځينې ملګري په دې اند دي چې د قربانۍ تر وخته د وېښته او نوک پرېکول حرام دی. شافعي او ملګري يې وايي: دا حرام کار نه دی بلکې تنزيهي مکروه دی. په بحر کې امام مهدي له امام يحيى، هادويه او شافعي نقل کړی چې که څوک قرباني کوي نو د وېښته خرېيل او کمول دې د استحباب له مخې پرېږدي. امام ابوحنيفه ويلي چې هيڅ مکروه نه دی. امام مالك يوځل ويلي: مکروه نه دي، په بل روايت کې يې ويلي: مکروه دي، درېيم وار يې ويلي: په نفلي قرباني کې حرام دي او په لزومي کې نه دي حرام.

له دې اختلافه ښکاري چې تېرو علماؤ هم له روايته يو ډول برداشت نه دی کړی، بلکې دوئ هم د نورو رواياتو، انساني عقل او اسلامي روح ته په کتو اختلاف سره کړی.

عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ ضَحَّى مِنْكُمْ فَلَا يُصْبِحَنَّ فِي بَيْتِهِ بَعْدَ ثَالِثَةٍ شَيْئًا»، فَلَمَّا كَانَ فِي الْعَامِ الْمُقْبِلِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، نَفْعَلُ كَمَا فَعَلْنَا عَامَ أَوَّلَ، فَقَالَ: «لَا، إِنَّ ذَاكَ عَامٌ كَانَ النَّاسُ فِيهِ بِجَهْدٍ، فَأَرَدْتُ أَنْ يَفْشُوَ فِيهِمْ».(۴)

سلمه بن اکوع رض له رسول الله ص روايت کړی چې ويل يې: که ستاسو چا قرباني وکړه نو تر درې ورځو وروسته دې په کور کې هيڅ هم نه ايله کوي.(يعنې خيرات دې کړي) په راتلونکي کال دوی ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وويل: د الله رسوله! د تېر کال په شان عمل وکړو؟ ده وويل: نه! په هغه کال خلك وږي وو نو اراده مې وکړه چې غوښې دوی ټولو ته ورسېږي.

دا روايت هم يو ډول د قرباني سنتوالي ته اشاره کوي که واجب او لزومي وايي؛ نو بايد وس لرونکو ته يې امر کړی وای، خو داسي نه دي شوي.

دې رواياتو ته په کتو ويلای شم چې د قرباني اساسي هدف هم په ټولنه کې له موجودو بې وزلو انسانانو سره کومك و. ځکه د رسول الله ص او اصحابو په زمانه کې کرنسۍ نه وه چې انسانانو دې پېر و پلور په کړی وای. له رواياتو ښکاري چې په هغه زمانه کې زياتره سوداوې جنس په جنس کېدې. يعنې بايع(خرڅونکی) خو له لويه سره جنس پلوري، مگر مشتري (اخيستونکي) به هم د بل جنس په عوض له بايع سره سودا کوله. د ټولنې همدې اساسي مشکل ته په کتو رسول الله ص له مسکينانو سره د مرستې دا دوې لارې را منځته کړې چې په دواړو اخترانو کې به شتمنو او وس لرونکو کسانو له مسکينانو سره مرستې کولې. حتا د اسلام په سر کې رسول الله ص امر کړی وو چې د قرباني غوښې به تر درې ورځو زياتې نه ذخيره کېږي. دا امر هم په دې وجه شوی وو چې خلك به د قربانۍ غوښې نه ذخيره کوي څو په ټولنه کې شته مسکينانو ته پوره حصه ور سېږي.

نو که نن موږ د مسلې اصلي هدف او د ټولنې اوسني حالت ته په کتو دا تګلاره غوره کړو چې د قرباني پر ځای خلك له بې وزلو کسانو سره نغدي مرسته وکړي په دې ډول به هم د شرعي مسلو اساسي هدف پوره شوی وي او هم به زموږ د ټولني له بې وزلو وګړو سره مرسته شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په گومان د قرباني مسله د کوچني اختر د سرسایې په شان ده، که د سرسایې پر روایاتو د کرنسۍ جواز ور زیاتولای شو نو د قرباني په اړه هم اوسنیو شرایطو ته په کتو دا زیاتولای شو چې که څوک غواړي نو نغدې پیسې هم مسکین ته ور کولای شي.

ځکه له لویه سره قرباني فرض او واجب نه، بلکې سنت ده چې اصلي هدف یې نن د قرباني او غوښو پر ځای په نغدو ښه کېدای شي.

که د اختر د سرسایې او لوی اختر د قربانۍ د روپیو د پر ځای لګولو لپاره دولت یوه اداره جوړه کړي او په همدې روپو د مسکینانو پر اساسي اړتیاوو کار وکړي، نو له دې راکړل شوي شرعي امکاناتو څخه به مو هم ښه ګټه پورته کړې وي او هم به د ټولنې اساسي ستونزې ورو-ورو حل سي.

۲۰۱۶م

سرچینې:

(۱)مسلم، کتاب الاضاحي، باب بیان ما کان من النهي عن اکل لحوم الاضاحي...، ح: ۱۹۷۷)

(۲)(مسلم، کتاب الحج، باب استحباب بعث الهدی الی الحرم...، ح: ۱۳۳۱)

(۳)(نیل الاوطار باب ما یجتنبه فی العشر من اراد التضحیة)

(۴)(صحیح مسلم، کتاب الاضاحي، باب بیان ما کان من النهي... ح: ۱۹۷۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دعا اهمیت او اغېز

دعا په اسلامي دين و شريعت کې ډېر اهميت لري، دعا د عبادت يوه نوعه ده، انسان په دعا خپله عاجزي خپل رب ته څرګندوي. قران او سنت ته په کتو هيڅوک هم د دعا له اهميت، ارزښت، عبادت د نيکۍ له يوه ډوله منکرېدلای نه شي.

دا پاس خبرې د دعا په اړه هر کس مني، مهمه خبره د دعا په اړه داده چې ايا دعا په عينيت کې هم څه بدلوي؟ موږ کولای شو چې يو شی له عمل او کار پرته په دعا وکړو؟ دعا برخليک ټاکوونکې ده؟ که دا کارونه نه شي کولای، دعا ولې عبادت ده او د الله په کتاب و د رسول په سنتو کې د څه لپاره دومره اهميت ور کول شوی دی؟

زه چې څومره له نصوصو پوه شوی يم، دعا يوازې ذهني ډاډ دی، په عينيت کې کوم بدلون نه راولي. ځکه له دعا سره هر نبي د عمل لپاره هم هڅې کړې دي، که په نوح سورت کې د هغه د دعوت په اړه فکر وکړو، نو هغه د شپې او د ورځې، پټ او ښکاره، مخامخ په مجلسو نو کې يوازې فردي دعوت، ټولې طريقې يې کارولې دي، که يوازې دعا کار کولای، نو د يوه نبي دعا حتمن قبلېږي هم، بيا يې ولې په دعا هغه کار نه کاوه چې په عمل يې کړی دی؟ د هغوی عمل د امت لپاره د لارې مشال وي، نو چې يو رسول له دعا سره عمل کوي، دا ثابتېږي چې يوازې دعا کار نه ور کوي، دعا د انسان ذهنيت د عمل لپاره ډاډه کوي، له انسان سره د خدايي بندګۍ فکر پيدا کوي، انسان ته دا ور په

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه کيږي چې زه بنده يم، عاجزه يم، محتاج يم او هر وخت شونې ده چې زه دې د يوه بل ځواک تکيې ته اړ شم، دعا انسان ته دا هر څه ور په زړه کوي، نو انسان بيا په عمل کې هم دغه چوکاټونه ساتي، انسان د لويي هڅه نه کوي، په بل انسان د ظلم کوښښ نه کوي، پوهيږي چې تر ما په وس او ځواک کې بالا يو ځواک شته، هغه مې څاري، له دې سره د هغه په ذهن کې دا خبره هم وي چې له ماسره خدای د دې کار په اجرا کې مرسته کوي، نو هغه د يوه ساعت کار په نيم کوي، خپله زحمت کش کړي، تکليف وکاږي، خولې توی کړي، خو ذهنيت يې دا وي چې يو غيبي مرسته راسره وه چې دا کار دومره ژر يا ښه خلاص شو؛ اصلن هيڅ غيبي مرسته نه وه، د هغه کار ته ذهنيت جوړ شوی و، فکر يې کاوه چې غيبي کومک را سره کيږي، نو له دې وجې يې د کار پر اجراء خوند اخيستی دی. په قران پاک الله تعالی وايي:

{وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ} [البقرة: 186].

ژباړه: او که زما بندګان زما په اړه درڅخه پوښتنه وکړي(ورته ووايه چې) زه نژدې يم، کله چې مې څوک ور وبولي، د بلونکي بلنه منم؛ نو دوی دې له ما دعا وغواړي، پر ما دې باور وساتي، ښايي سمه لار ومومي.

د دعا په وخت کې به دې د نورو شرطونو تر څنګ دا هم په ذهن کې وي چې الله نژدې دی، ترمنځ د نورو مخلوقاتو ځايولو ته اړتيا نه شته، نو ما در وبولئ، نور پريږدئ، پر ما باور ولرئ چې زه مو د دعا په منلو او قبلولو کې يوازينی مرجع يم. د دعا لپاره دغه يت کې يو لړ شرايط بيان شوي دي، پر الله باور، د الله را ننګول، هغه نژدې ګڼل چې ترمنځ يې نورو څوک ځای نه شي، وروسته دعا کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعا عبادت ده، حديث کې راغلي دي:

«إِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ».(۱)

ژباړه: دعا عبادت دی.

يوه بل حديث کې راځي:

عَنْ فَرْوَةَ بْنِ نَوْفَلٍ، قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ: عَنْ دُعَاءٍ كَانَ يَدْعُو بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: كَانَ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَمِلْتُ، وَمِنْ شَرِّ مَا لَمْ أَعْمَلْ»(۲)

ژباړه: له فروه بن نوفل څخه روايت دی، ده ويل، له عائشې رض مې د رسول الله ص د دعا پوښتنه وکړه، چې هغه به کوله، دې وويل، هغه ص به ويل: اې الله! زما د کړي عمل له شره هم تاته پنا در وړم او د هغه عمل هم چې ما نه وي کړی.

په دغه حديث کې رسول الله ص د کړنې له فتنو پنا غوښتې ده، دا که د ده خپل عمل وي يا د بل عمل، انسان ته کله خپله عمل او کار بلا شي، لکه پښتانه چې وايي: خپله ژبه هم کلا ده هم بلا او کله بيا د بل عمل د انسان لپاره سرخوږی شي. نو که زما عمل وي، د شر سبب يې مه کوې او که د بل عمل وي، هم يې راته د شر سبب مه کوې.

د يوه انسان بل انسان ته دعا د مينې او محبت سبب کيږي، انسان چې کوم چا ته په زړه کې خِيره نه لري، زړه يې له نفرته ورته ډک نه وي، نو دعا ورته کوي، په دې توګه دعا د مينې ښه وسيله ده. له نفرته د خلاصون ذريعه ده، رسول الله ص ولې يو مسلمان بل ته په دعا امر کړی، د يوه مسلمان دعا يې د بل په حق کې کې د قبوليت وړ ګڼلې ده، دا ځکه چې دعا د مينې د خپرولو، له نفرتونو د پاکې ټولنې وسيله کيږي، مسلمان بايد له مسلمان سره خپه نه وي، يو له بل سره خپګان

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت منعه کړی دی، یو بل ته دعا یې ستایلې ده، نو دعا دومره زیاته په قران او حدیث کې د همدې لپاره ذکر شوې ده چې د ذهني ډاډ ترځنگ د یوه او بل د مینې و محبت وسیله شي.
دا چې دعا په عینیت کې بدلون نه راولي، د قران کریم له دې اصل څخه دا مفهوم اخلو:
{إِنَّ اللَّهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ} [الرعد: 11].
ژباړه: یقینن الله د یوه قوم حالت نه بدلوي څو یې دوی په خپله بدل نه کړي.
یوه شاعر د شعر په ژبه دا مطلب داسې بیان کړی:
خدای هم نه بدلوي حال د هغه قوم
څوك چې خپل حالت پخپله بدل نه کا
د قران کریم دغه ایت ته په کتو موږ ویلای شو چې هر شی په عملي بڼه بدلېدل غواړي، څکه دا د قران کریم اصل دی، له دې اصل سره ټکر مفهوم د قران کریم له بل ایت څخه اخیستل ناسم کار دی، بل ځای که عام ویل شوي وي چې دعا مو قبلېږي، نو هدف یې دا نه دی چې له عمل پرته یو کار ترسره کېږي، بلکې عمل پر خپل ځای باندې کار کوي او دعا خپل، دعا عبادت ده، ثواب یې اخرت کې در کوي، دعا ذهني ډاډ ده چې ستا په لاشعور کې دا خبره ځای ونیسي- چې له ماسره مرسته کېږي، نو کار په ښه ډول مخته ځي، دعا د مینې وسیله ده چې په ټولنه کې یو بل کس سره نژدې کوي، ته ما ته دعا کوه زه تاته، په دې سره زما زړه هم خوشاله او ستا هم، دا مفته د مینې وسیله ده چې نفرت ختموي او زړونه له مینې و محبته ډکوي، نو څکه قران کریم دعا یاده کړې، حدیثو کې یې فضیلت راغلی، اما له عمل پرته د نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدلول، یا د یوه انسان د حالت بدلول، امکان نه لري، نه د الله له اصولو سره سر خوري، نه د نبیانو له عملي سنتو سره او نـه زمـوږ لـه مشـاهدې سره. نو ولې باید له قران کریم او احادیثو څخه داسې تفسیر وکړو چې هم له قران سره نه لګیږي، هم د نبیانو له عملي سنتو سره او هم زموږ له مشاهدې و تجربې سره؟!

که په دعا یو څه کېدلای، نه به انسان ناروغ شوی وای، نه به مړ شـوی، نه به چا له لوږې سا ور کړې وه، نه به د یوه ملت حالت خراب شـوی، نه به یو چا په تجارت کې تان کـړی وای، نـه بـه څـوك پـه امتحـان او درسونو کې ناکامه شوی وای، خو دا چې دغـه ټـول پېښـېږي او پـېښ شوي دي، نو معلومه شوه چې دعا د عیني شرایطو په بدلولو کـې هـیڅ رول نه لري، یعنې مستقیم تاثیر نه پر لري، دا سمه ده چې د انسان ذهن باندې مثبت تاثیر لري، هغه بیا پر عینیت اغېز کولای شي، خو مخـامخ پر عیني شرایطو تاثیر نه لري؛ څوك چې د دعا د تاثیر په نیامت ناسـت وي، تغییر غواړي، تحول راولي، خپـل حـال او د ملـت حـال بـدلوي، هغوی به همداسې په سراب پسې منډې وهي چې هیڅکله بـه اوبـو تـه ونه رسېږي، دوی به په خیال کې د یوه ملت حالت بدل کړی وي، چې دا خوب به یې رښتیا نـه شي، دوی بـه یـو هیـواد ودان کـړی وي چـې خـولې پـر تـوی نـه شي د یـوه ملـت ودانـول، د دې دنیـا د شرایطـو، مشاهدې او تجربې له مخې د نه منلو وړ خـبره ده. بنـاءن بایـد ځانونـه خطا نه کړو، له دعا سره تر څنګ عملي کار ته هم اوږه ور کړو، د دعا په خپل اصل هدف او اغېز ځانونه خبر کړو، نص د خدای له اصـل، د نبي له عملي سنتو او زموږ له تجربو او مشاهدې سره یوځای کښېږدو بیا مفهوم ځنې واخلو چې په دې سره د یوه نص اصل مفهوم ته د رسـېدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره شونتیا شته، نسبت هغه ته چې هر نص دې مجرد وخېږل شي او مفهوم دې ورڅخه وفهمول شي.

۳۱/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(ابن ماجه، کتاب الدعاء، باب دعاء رسول الله ص، ح: ۳۸۲۸)

(۲)(ابن ماجه، کتاب الدعاء، باب ما تعوذ منه رسول الله ص، ح: 3839)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تکفیر وبا

لغوي او شرعي مفهوم:

تکفیر د کفّر یکفّر یعنې تفعیل د باب مصدر دی، د لغوي معنا په اړه یې عربي ویکیپیډیا لیکي: التکفیر هو نسبة احد اهل القبلة الی الکفر.
یعنې تکفیر کفر ته یوه مسلمان نسبت دی.
د شرعي معنا په اړه یې ورپسې کاږي:
واما في الشرع فان معرفة حقیقة التکفیر تتوقف علی معرفة معنی الکفر. فالکفر في اللغة یعطي معنی الستر والتغطیة: و وصف اللیل بالکافر لانه یستر الاشخاص والاشیاء بظلامه، کما وصف المزارعین بالکفار لسترهم البذور في الارض. بینما الکفر بالعقیدة هو عدم الایمان بما یجب الایمان به. في حین ان کفر العمل هو جحد المعروف وعدم شکره.
ژباړه: د شریعت له مخې د تکفیر پېژندنې حقیقت د کفر د کلیمې له معرفت سره تړلی دی، کفر په لغت کې پټولو ته وایي، شپې ته له دې امله کافره ویل کېږي چې په خپله تیاره اشخاص او نور شیان پټوي، بزګرانو ته کفار ځکه ویل کېږي چې په ځمکه کې تخم پټوي؛ د عقیدې کفر پر هغه څه نه ایمان دی چې باید ایمان یې پر وای، په داسې حال کې چې عملي کفر له نیکو انکار او نه مننه یې ده.
دوکتور عبد القادر الشیخلي په اسباب التکفیر وآثاره و علاجه کې کاږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

التكفير بالباطل هو الصاق تمهة الكفر بمسلم بلا ضـابط شرعـي، وهـذا التكفير داء يصيب الفكر الاسلاميّ ويؤدّي الى مزيد من التطرّف والقيام باعمال إرهابيّة تخلّ بالامن.

ژباړه: په ناحقه کفر ته نسبت پر يوه مسلمان له شرعي اصل پرتـه د کفـر تهمت دی، دغه تکفير يو مرض دی چې مسلمانان په فکري لحاظ پـه اخته دي، دا د زيات تشدد او داسې ترهگريزو اعمالو سبب کېږي چې امن اخلالوي.

تکفير د مزيدو باب دی، چې اصلي ريښه يې له کفره راغلې ده، له دې امله يې شرعي معنا کې پر هغه څه د نه ايمان يادونه راغلې ده چې بايـد ايمان يې پر راوړی وای. د تفعيل باب متعدي دی، معنی يوازې فاعـل يې کار نه کوي؛ بلکې مفعول هم غواړي، تکفير کفر ته منسوبول دي، تعليم بل ته ښودل دي او داسې نور هم.

له شرعي اړخه د تکفير قباحت:

شرعي متونو دې اړخ ته پاملرنه کړې ده، چې انسانا کله عقـده ونيسيـ، نو د خپل مخالف په مقابل کې له هرې وسيلې کار اخـلي؛ د اسـلام پـه اوايلو کې له اصحابو دغه غلطي تکرار شوې ده، چې رسول اللـه صـلی الله عليه وسلم پر دغو اصحابو سخت غوسه شوی دی، حتا اصحابو ته يې د هغو منافقانو د وژلو اجازه هم نه ور کوله چې د قران کريـم اياتونه يې په اړه راغلي وو. رسول الله صلی الله عليه وسلم نه دښمن ته د تبليغ وسيله په لاس ور کوله او هم يې د هغوی ظاهر ته کتل چې ظاهرن يـې د اسلام احکام عملي کول او انسان د بل انسان په اړه وړاندې يوازې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظاهر فیصله کولای شي. دغه د اسلام عمومي قاعده ده او رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په عملي ډګر کې د دغې قاعدې پیروي کړې ده.
لاندې به د تکفیري وبا په اړه د رسول الله صلی الله علیه وسلم څو احادیث د نمونې په ډول راوړم:
وَأَنْ لاَ نُنَازِعَ الأَمْرَ أَهْلَهُ»، قَالَ: «إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللهِ فِيهِ بُرْهَانٌ».(۱)

ژباړه (موږ له رسول الله ص سره پر څو شیانو بیعت وکړ یو دا وو چې) له چارواکو سره به د واک پر سر شخړه نه کوو، ده ویل: مګر که مو له دوی څرګند کفر ولیدی چې تاسو پر هغه د الله له خوا دلیل در لودی.
دلته څو مهم ټکي یاد شوي دي چې ښه پام ورته اړین دی: یو دا دی چې کفر باید واضح او صریح وي، دویم دا چې د کفر په اړه باید شرعي نصوص قطعي الثبوته او قطعي الدلالته وي، نه په ظني الثبوته فیصله کیدای شي او نه په ظني الدلالته هیڅوک د پریکړې حق لري. دریم ټکی په حدیث کې دا هم دی چې د کفر په اړه پریکړه د عالمانو او باصلاحیته کسانو کار دی نه د هر کس، ځکه ویلي دي چې تاسو پر دې کفر د الله له خوا دلیل ولرئ. په دلیل پوهېدل د عالمانو کار دی او دا چې دغه دلیل د دوی لپاره حجت وي، دغه یې صلاحیت ته اشاره ده، هر څوک نه شي کولای چې د نورو د اعمالو په اړه پریکړې وکړي، یوازې هغه کسانو د خلکو د عمالو د څارنې دنده لري چې د ټولنې نظم ساتل یې مسوولیت وي او د دغه د اخلال مخنیوی د هغوی له مسوولیتونو څخه وي، که هر څوک په دغو چارو کې مداخله پیل کړي، هم به د مسوولیت او نا مسوولیت کسان سره ګډ شي او هم چارې ګډوډېږي، پښتانه متل کوي چې د ډېرو خر لیوان خوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَيُّمَا امْرِئٍ قَالَ لِأَخِيهِ: يَا كَافِرُ، فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدُهُمَا، إِنْ كَانَ كَمَا قَالَ، وَإِلَّا رَجَعَتْ عَلَيْهِ ".(۲)

ترجمه: رسول الله صلی الله علیه وسلم ویل: هر کس که خپل ورور ته وویل: اې کافره! نو له دواړو پر یوه به دا کلمه صادقیږي، که هغه شخص کافر وي(خو سهي ځای یې پیدا کړ) که نه بېرته پر ویونکي راګرځي.

له دینه باید د خپلو اغراضو د تر لاسه کولو وسیله جوړه نه شي، هر وخت چې دیني ارزښتونه د شخصي موخو لپاره کار شوي دي، ډېرې بدې پایلې یې ور کړې دي، دین کې یو بل ته ښه توصیه ده، حدیث کې ویل شوي:

قَالَ: «الدِّينُ النَّصِيحَةُ» قُلْنَا: لِمَنْ؟ قَالَ: «لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ».(۳)

ترجمه: رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: دین نصیحت دی، موږ وویل: د چا لپاره؟ ده ویل: د الله لپاره، د هغه د کتاب او رسول لپاره، د مسلمانانو د مشرانو او عوامو لپاره.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ مِلَّةِ الإِسْلاَمِ فَهُوَ كَمَا قَالَ، قَالَ: وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ عُذِّبَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ، وَلَعْنُ المُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ، وَمَنْ رَمَى مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ ".(۴)

ترجمه: نبي علیه السلام ویل: که چا له اسلامي ملت پرته په بل قسم وکړ هغه د خپلې وینا په شان دی، ده ویل: که چا په هره وسیله ځان قتل کړ په دوزخ کې به په هماغه وسیله عذاب ور کول کېږي، پر مومن لعنت ویل، د هغه د قتل په شان دي او که چا یو مومن په کفر تورن کړ، نو ګواکې قتل یې کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه حدیث کې یو چا ته د کفر نسبت کول ډېره لویه ګنا بلـل شـوې ده، یوه مسلمان ته اصلن نه ښایي چې دغه نسبت خپل ورور ته وکړي، د کفر او اسلام د حساب مسوولیت د یوه عام وګړي کار نه دی، خدای له خپلو بندګانو سره د حساب ژمنه کړې ده او هغه پـوه شـو خپـل یـې بندګان.

په دې اړه د علماؤ نظرونه:

پاس احادیثو ته په کتو علماؤ هم په دې اړه سـخت دریـځ خپـل کـړی دی، په دې اړه د امت پوهانو زیات کتابونه لیکلي دي او دغه مسله یې په ښه ډول روښانه کړې ده. له بده مرغه چې زمـوږ پـه ژبـه تـر اوسـه د یادولو وړ شی نه دی پر لیکل شوی، یوازې د تکفیـر لپـاره د اسـبابو د زیاتوب کتابونه ښه ډېر لیکل شوي او بس. لاندې بـه د عـلي کـرم اللـه وجهه او یوه بل عالم نظر را واخلم:

ولما سئل علي بن أبي طالب رضي الله عنه عـن أهـل الجمـل وصـفين: أمشركون هم؟ قال: لا، من الشرك فـروا. فقيـل: أمنـافقون؟ قـال: لا، لأن المنافقين لا يذكرون الله إلا قليلاً. قيل: له فما حالهم؟ قال: إخواننـا بغـوا علينا".(٥)

ژبـاړه: لـه عـلي رضي اللـه عنـه د جمـل او صـفین پـه جنګونـو کـې د جنګېدونکو کسانو په اړه پوښتنه وشوه چـې ایـا دوی مشرکان دي؟ ده وویل: نه، له شرکه تښتېدلي. پوښتنه وشوه: منافقان دي؟ ده ویل: نه، ځکه منافقان خدای ډېر کم یادوي. پوښتنه ترې وشـوه چـې چـیش دي؟ ده ویل: زموږ ورونه دي خو بغاوت یې کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويقول ابن دقيق العيد: "وهذا وعيد عظيم لمن أكفر أحداً من المسلمين وليس كذلك، وهي ورطة عظيمة وقع فيها خلق كثير من المتكلمين، ومن المنسوبين إلى السنة وأهل الحديث لما اختلفوا في العقائد، فغلظوا على مخالفيهم، وحكموا بكفرهم ".(٦)

ژباړه: ابن دقيق عيد ويل: دغه حديث لويه ګوتخننه ده هغه چا ته چې مسلمان تکفيروي او هغه دغه ډول نه وي، دغه يوه لويه فاجعه ده چې د متکلمانو او هغو کسانو چې اهل سنت او اهل حديثو ته منسوب دي لويه برخه؛ څکه پکې ښکيله ده چې عقيدې کې اختلاف سره لري، نو دوی پر خپلو مخالفانو سختي کړې ده او د هغوی د کافر بللو پريکړه يې کړې.

د تکفير په اړه د اهل سنتو اصل:

د تکفير په اړه اهل سنت دا اصل لري:

لا نكفر الا من كفره الله ورسوله، فمن جاءت النصوص بكفره فهو كافر، ومن لم يكفره الله ورسوله فلا يكفّر... وعلى هذا فاهل السنة لا يكفّرون من يكفرهم من غيرهم لمجرد ان الاخر فد كفرهم، لان التكفير حكم شرعي ليس داخلا في باب العقوبة بالمثل، فالتكفير حق الله، لذا لم يكفّر الصحابة الخوارج مع ان الخوارج كفروا علياً رضي الله عنه ومن معه من الصحابة، فالمعوّل عليه في مسألة التكفير النص الصريح او الاجماع او الاقياس الجلي على منصوص عليه.(٧)

ژباړه: موږ يوازې هغه څوک کافر ګڼو چې الله او رسول يې کافر بللی وي. د يوه چا د کفر په اړه که منصوصي کفر ثابت شي، هغه کافر دی او که څوک الله يا رسول يې کافر نه وي بللی، هغه کافر نه بلل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله اهل سنت هغه څوک کافر نه بولي چې لـه دوی پرتـه نـورو هغه کافر کړی وي؛ ځکه تکفیر شرعي حکم دی د بالمثـل عـذاب پـه کټګوری کې نه داخلیږي؛ تکفیر یـوازې د اللـه حـق دی، لـه دې املـه اصحابو خوارج کافران نه بلـل لـه دې سره چـې خوارجـو عـلي رض او ورسره ملګري اصحاب تکفیر کړل، د تکفیر په مسله کې معیـار صریـح نص، اجماع او پر منصوصي مسله جلي قیاس دی.

دغه اصل ته په کتو که څوک د اهل سنت پیروان وي باید له دې مسلې سره زیات احتیاط وکړي، ځکه دا داسې خبره نه ده چې کول یې انسان ته هیڅ زیان نه رسوي، بلکې دغه یـوه کلیمـه، یـو ویـونکی لـه ایمانـه خلاصوي یا هغه کس چې ورته ویل شوې ده پر هغه صادقیږي؛ نو کـه له چا سره د خپل ایمان او اسلام غم وي، هغـه بایـد لـه دې مسـلې سره احتیاط وکړي، اصلن الله له یوه انسانه دا پوښـتنه نـه کـوي چـې پلانـی کافر و؛ نو تا ولې ورته کافر ونـه ویـل، خـو دا پوښـتنه پـه ډېـر جـدیت کیږي چې پلانی مسلمان و تا ولې کافر ګڼلی دی؟ که څوک په دنیـا او اخرت ځان ته مشکلات نه ایجادوي هغه باید د هیڅ مسلمان په اړه هم د تکفیر الفاظ ونه کاروي. د ایمان او اسلام غوښتنه داد چې هغه څوک چې لمونځ کوي، زموږ ذبیحه خوري او قبلـې تـه پـه لمانځـه کـې مـخ کوي باید د تکفیر الفاظ ورته ونه کارول شي، له رسول الله پـه حـدیث کې همدغه معیار نقل شوی دی او که څـوک د رسـول اللـه صـلی اللـه علیه وسلم معیار نه مني، هغه دې خپلـه پـر خپـل ایـمان او اسـلام وډار شي.(۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسباب يې:

دا چې زموږ په اسلامي ټولنه کې دغه وبا ولې ډېره شوې ده او لا پسې پراخېږي؛ نو ګڼ عوامل شته چې دغه کار ته يې زمينه برابره کړې ده، لاندې يې څو مهم اسباب په ګوته کوم:

ناپوهي: يو له مهمو او بنسټيز اسبابو څخه د شرعي علم نه وجود دی چې ځينې کسان د خپل جهالت له امله پر نورو د کفر ټاپې ولګوي. که د شريعت په اصولو او له تکفير سره تړلو ضوابطو څوك خبر وي، کله به هم پر يوه مسلمان د کفر تور ونه لګوي، اما له بده مرغه چې زموږ په وخت کې هغه کسان، هم نور، د کفر په تور تورنوي، چې حتا خپل لمونځ يې هم په معنا نه وي زده، د دغه حالت يو سبب له شرعي علمه لرې والی دی. علي رضي الله عنه چې عالم انسان و خوارج يې هم تکفير نه کړل، خو بلخوا خوراجو نه يوازې علي رض تکفير کړ؛ بلکې له ده سره يې نور اصحاب هم تکفير کړل، چې د هغوی پر جهالت او ناپوهي دلالت کوي.

له نصوصو ناسم برداشت: يو بل سبب له نصوص غلط برداشت دی چې په اوس او پخوا کې د خلکو د تکفير سبب شوی دی. له اسلامي متونو د ګڼشمېر مذاهبو را پيدا کيدلو لامل هم له نصوصو په برداشت کې اختلاف دی چې دغه اختلاف کله تر دې بريده ورسېږي چې د يوه مذهب خلك د بل مذهب، د يوه فکر خلك د بل فکر خلك کافران وګڼي، چې د خوارجو له زمانې دغه فتنه را پيل شوې او تر اوسه دوام لري. له نصوصو اخذ کول د هر چا د وس کار نه دی، که يوڅوك د ژبې له قواعدو سره بلد نه وي، ژبني ظرافتونه ونه پېژني، د شريعت عمومي قواعد يې نه وي پېژندلي، د شکل او ماهيت په مسله پوه نه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له اجتهاد سره تړلي نور موارد ورته سم معلوم نه وي، هغوی به حتمن د ناسم برداشت ښکار کيږي، چې له بده مرغه اوس اسلامي امت دغه رنځ ناسور جوړ شوی دی.

تعصب او تشدد: مذهب پالنه او پر خپل دريځ تر وروستي حده درېدل هم ددې سبب کيږي، چې خلک د يوه بل په مقابل کې تکفير ته مخه کړي؛ لکه د اهل سنت او اهل تشيع ترمنځ، يا هم اوس کې د مذهبي مسلمانانو او اهل حديثو ترمنځ، چې دا لړۍ ښه توده روانه او پر يوه بل د کفر، شرک او بدعت ټاپې سره وهل کيږي.

د خواهشاتو پيروي: په دې ضمن کې يوه غوښنه ډله خلک د خپلو خواهشاتو او شخصي اهدافو لپاره هم پر هغو کسانو د کفر تور لګوي چې دوی يې د خپلو اهدافو په لار کې خنډ بولي. دغه وسيله نه يوازې نن ښه کارېږي، بلکې د اسلامي امت په تاريخ کې د ډېرو حکومتونو، چارواکو، اشخاصو او ډلو خلاف استعمال شوې ده. له بده مرغه چې موږ لا هم تر اوسه په دې برخه کې د خلکو خولو ته ګورو او شرعي تعبيرونه لا هم د خلکو د شخصي اغراضو ښکار کيږي.

جمود: زموږ پر سيمه د جمود سيوری له ډېره وخته غوړېدلی دی، د همدغه جمود نتيجه ده، چې خلک يې له حقايقو لرې ساتلي او پر مازې يوه خبره او واړه مخالفت خلک عقده اخلي او يو پر بل د کفر ټاپې وهي. ما په پاکستان او افغانستانو دواړو کې دغه ډول بېلګې بيخي زياتې ليدلې، چې ووړ مخالفت نه شي زغملای او دومره جامده فکره دي چې که له هغه سره چا په يوه شخصي- مسله کې مخالفت کړی وای، هم نژدې وه چې ځای پر ځای يې د کفر په ټاپه نازولی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وسطیت نه وجود: زموږ یو بل مشکل د وسطیت نـه وجـود دی، نـه زموږ په مکاتبو کې وسطیت ته کار کیږي اونه په مدرسـو کـې، نـه مـې پوهنتون کې وسطیت په اړه څه ولیدل او نه شخصي علمي مرکزونه شته چې دې لور ته کار وکړي. هره مذهبي ډله یوازې خپل کتابونه وایـي او د خپلو مذهبي مشرانو خبرې اوري، چې په دې ډول د نورو مذهبونو په وړاندې د معلوماتو په خـلا کـې، یـوازې د کرکـې ذهنیـت لـري. دغـه وضعیت که موږ په خپل هیواد کې هم وڅیړو، نو ښه لویه برخـه کسـان به په دې لیست کې شامل شي.

نتیجه:

له پاس احادیثو او د علماؤ له وینا جوتیږي، چې کفر یوه شخصي کړنه ده، پـه دغـه اړه اشـخاص د هـیڅ ډول اقـدام واک نـه لـري، د اخـرت حساب یې لـه اللـه سره دی او پـه دنیـا کـې یـوازې حکومـت د خپلـو اسلامي قوانینو سره سم په دغه اړه د مناسب ګام پورته کولو حق لري.
اشخاص حق نه لري چې بل ته د کفر نسبت وکړي، د خلکو پـر نیتونـو شک وکړي، د هغوی د پټو مجلسو تجسسي وکړي او ادعا وکړي چـې دغه کس په زړه کې کافر دی یوازې د مسلمان ښودلو تظـاهر کـوي، اسلام د هر انسان ظاهري اعمالو ته ګوري او له دې پرته د هیچا زړه نـه ور څیري چې د زړه په احوالو یې ځان خبر کړي که څـه هـم د زړه لـه څیرولو هم دا کار نه معلومیږي. که هر څوک دغه کار کوي نو پر خپل ایمان دې وډار شي او د هر شخص په اړه چې هر څوک دغه الفاظ پـر خوله راوړي، نو څومره چې بل ته خطر متوجې کوي، همـدومره خطـر په دیني و شرعي لحاظ ځان ته هم متوجې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸/۱۰/۲۰۲۰

سرچينې:

(۱)صحيح مسلم كتاب الامارة باب وجوب طاعة الامراء في غير معصية...ح: ۱۷۰۹.

(۲)صحيح مسلم كتاب الايمان باب بيان حال ايمان من قال لاخيه المسلم: يا كافر ح: ۶۰.

(۳)صحيح مسلم كتاب الايمان باب بيان ان الدين النصيحة ح: ۵۵.

(۴)صحيح البخاري كتاب الايمان والنذور باب من حلف بملة سوى ملة الاسلام ح: ۶۶۵۲.

(۵)التكفير وضوابطه - السقار (ص: 15)

(۶)التكفير وضوابطه - السقار (ص: 13)

(۷)التكفير وضوابطه، المبحث الثاني، قواعد و ضوابط في التكفير، القاعدة الاولى.

(۸)صحيح البخاري كتاب الصلاة باب فضل استقبال القبلة ح: ۳۹۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ ته له دینه د واحد تفسیر اړتیا

د انساني ژبو یوه نیمګړتیا او په عیني حال کې بیا تنوع داده چې ټولې کلیماتې او جملې یې یوازې یوه معنا نه ور کوي؛ بلکې کله د حسي-شیانو الفاظ د معنوي هغو لپاره کارېږي، کله حقیقت متعذر وي لازمن به مجاز ته تلل حتمي وي او داسې نور موارد چې انساني ژبې یې ترې برخمنې دي.

دا برخمنتیا هم نقص دی او هم تنوع؛ نقص له دې امله دی چې له یوې کلیمې مختلف تعبیرونه پیدا کېږي. که قانون وي یا بل هر شی، لیکلی وي که شفاهي، د مختلفو تعبیرونو کېدل د انسانانو ترمنځ د اختلاف او شخړو سبب کېږي، چې دا پایله له هیچا پټه نه ده او هر د عقل و بصیرت خاوند پرې پوهېږي.

تنوع له دې امله ده چې انسان ته طبعن یو ډول الفاظ چې زیات تکرار شي، کلیشه ګرځي او خوند یې له منځه ځي؛ له دې امله یې په اوربدلو یو ډول خواتوری احساسوي او پر مزاج یې ښه نه لګېږي، طعبیت یې د نویو عبارتونو اوربدل خوښوي، د همدې لپاره هر وخت په ژبو کې بدلونونه راځي او له انساني فطرت سره سم یې خپله تنوع ساتلې ده.

الهي ادیانو که څه هم په خپل ذات کې کمی او نقص نه لري، اما دا چې د انسان په ژبه نازلېږي، هغه نقص حتمن ورته پېښېږي چې د انساني ژبې نور متونونه یا شفاهي جملات ورسره مخ وي. د الهي دین د تطبیق لپاره خدای یو بشر-په دې خاطر استازی ټاکلی وي چې د انساني توان تر حده هغه اصول عملي کړي چې خدای د انسان لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب کړي وي. په دې کې دوه بارز حکمتونه دي چې يو خو انسان دا ادعا بيا نه شي کولای چې د دې اصولو تعميل زما تر وس لوړ وو؛ ځکه رسول هم بشر وي او يو شی چې د هغه تر وس لوړ نه وي، هغه د نورو انسانانو تر وس هم نه لوړيږي.

دويم دا چې د نورو انسانانو په شان هغه هم له مختلفو حالاتوسره مخېږي، کله خوشالي وي کله غم، کله پراخي وي کله تنگدستي، د وخت تقاضا وې هم مختلفې وي، د دې لپاره چې رسول کومه تگلاره غوره کوي، موږ هم په خپل ژوند کې هغې تگلارې ته په کتو، د خپلو بشري تقاضاؤ لوری ټاکلای شو، چې زموږ په وخت کې د ټولنې لپاره حياتي حيثيت لري.

د احاديثو په کتابونو کې راغلي دي چې له رسول الله ص کله يوه صحابي پوښتنه کړې ده، نو يو ډول ځواب يې ور کړی دی او بل وخت بيا بل پوښتنه کړې، دې ته يې بل ډول ځواب ور کړی. د حديثو شارحينو هم په دې اړه بحث کړی دی چې ولي د يوې پوښتنې ځوابونه دوه يا تر دې هم زيات ډولونه لري.

د دوی يو عمده ځواب هم دغه دی چې د شخصيت په بدلېدا رسول الله ځواب هم بدل کړی دی، ځکه د يوه کس حالاتو يوه غوښتنه در لوده او د بل کس حالاتو نور څه غوښتل، رسول الله د هغوی وضعيت ته په کتو ځوابونه ور کړي او هر يو له حکمته خالي نه و.(۱)

دې اصل ته په کتو نن او پرون علماؤ همدا تگلاره اخيستې وه، د سورېې علماؤ د افغانستانو له علماؤ څخه په يوه مسله کې اختلاف کړی دی، ځکه د هغوی خلک، حالات، ځای او وخت يوه غوښتنه ځني کوي او زموږ دا بله، له همدې امله موږ اړ يو چې ځمکنيو حقايقو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کتو دين تفسير کړو، چې نه دين ته خلك شا ور واړوي او نـه يـې د دين له امله دنيوي ژوند له خنډونو سره مخ شي، د پښتو متـل دی چـې نه سيخ وسوځي او نه کباب!

په قران کريم کې موږ مکي او مدني سورتونه لرو، که يې موضوعاتو او محتوا ته پام وشي، نو ژور بدلون بـه پکـې حس شي؛ دا ولـې؟ ځکـه وخت، مکان او غوښتنې بدلې شوې، د اسماني اشرايعو روح داسې نـه دی جوړ چې له حـالاتو سره ټکـر تـه انسـان اړ کـړي، بلکـې ورسره د جوړېدا او تعامل توصيه کوي. په اضطراري حـالاتو کـې د حـرام ژوي غوښه خوړل، يا هم خپله مسلماني پټول کفر اظهارول له حـالاتو سره د تعامل دوې نمونې دي.(بقره: 173، نحل: ١٠٦)

فقهي پوهان به دې کې اختلاف نه لري چې د سعودي د علـماؤ فتـوا د افغانستان په اړه د عملي کېدا وړ نه ده، مگر په هغه صورت کې چـې د مسلې په ټولو بعدونو پوه شي او بيا فتوا ور کړي. داسې خو هيڅ ممکنه نه ده چې زموږ د هرې مسلې په هر اړخ دې د بل هيواد علماؤ پوره پوه کړل شي او بيا دې د مسلې حل هغوی موږ ته وړاندې کړي.

له دې امله اړينه ده چې د هر هيواد په جغرافيه کې دننه دينـي پوهـان د مسلو داسې حل وړاندې کړي، چې نه ځمکنـي حقيقتونـه ورسره ټکـر ولري، نه د زمانې غوښتنې له پامه پکې اچول شوې وي، نـه هـم مکـان هېر شـوی وي او سـمدم لـه مقتضـا الحـال سره مناسـب ځوابونـه ورتـه موندل شوي وي.

د مشهور فقيه امام شافعي په اړه د تاريخ کتابونو کې راځـي چـې کلـه د عمر په اخيرو وختونـو کـې مصرـ تـه ولاړ، نـو د خپلـو پخوانيـو فتـواو برخلاف يې نوې فتواوې ور کړې، ځکه نو د شافعي مذهب په فقه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه مصري اقوال د نویو اقوالو په نوم یادوي او معتبر هم دي. د هغه همدې تګلارې ته د عبد السلام الاندونیسي په نوم یوه عالم په الامام الشافعي في مذهبیه القدیم والجدید کتاب کې کتنه کړې ده، دغه کتاب اوونیم سوه مخونه چې د مصر الازهر پوهنتون ته د دوکتورا لپاره لیکل شوی او ۱۹۸۸ کې خپور شوی دی. انلاین موندل کېږي.

د امام مالك څخه د عباسیانو یوه خلیفه(چې غالبا هارون الرشید به وو) وغوښتل چې د موطأ په نوم کتاب به په ټول خلافت کې قانون اعلان کړو، مګر امام هغه منعه کړ چې دا پر خلکو بوج راولي هر ځای زموږ فتوا او اقوال نه چلیږي، ځکه کلتورونه، وختونه او ځایونه توپیر کوي او دا هر څه د مسلو په ادلون بدلون کې رول لري، له دې امله نو خلکو باندې دیني مسلو کې اجبار مه راوله.(2)

اوس زموږ لپاره ولې د یوه تعبیر درلودل اړین دي؟ ځواب تر یوه حده واضح هم دی، خو زه بیا هم خپل استدلال وړاندې کوم: موږ د یوه ملت په توګه خپلې داسې تقاضاوې لرو، چې له نورو ملتونو سره توپیر لري، داسې کلتور لرو چې په بعضو برخو کې به حتمن له نورو فرهنګونو سره فرق لري، وختونه تیرېږي او نوې غوښتنې و مسلې پیدا کوي، اوس دې ټولو ټکو ته په کتو که موږ د نورې دنیا د علماؤ فتواوې عملي کړو، نو په خورا زیاتو ځایونو کې زموږ له غوښتنو، حالاتو، کلتور اوحیاتي مسلو سره جوړې نه راځي، اوس به یا موږ خپل دنیوي ژوند په دې خاطر تریخوو چې د نورو علماؤ فتواوې علمي کړو یا به د ځان لپاره زموږ له حالاتو سره سمې فتواوې له شرعي متونو څخه راباسو، چې عقلن و نقلن معقوله او منطقي حللار ده. له دې امله موږ ته په کار ده چې د نورو افکار دلته را وارد نه کړو، بلکې د افکارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تولید ته اړتیا ده چې موږ په فرهنګ رنګیدلي وي، له حالاتو سره د ټکر پر ځای جوړ راشي، غوښتنو و پوښتنو ته مو معقولې ځلاړې وړاندیز شوې وي چې هم نقلي جنبه ولري او هم د مشاهدې، بشري تجربې او عقلانیت پوښ پرې اوار شوی وي.

دا هغه څه دي چې ما له دیني متونو د تجربې، مشاهدې او عقل په مټ فهمولي دي.

۲۵/۵/۲۰۱۹

سرچینې:

(۱)فتح الباري، باب افضل الصلاة لوقتها، ح: ۵۲۷، ۹/۲)

(2)صفة صلاة النبي، د الباني ص: ۴۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت او اخلاقو اړیکه

له ډېر لرغونی دور څخه په فلسفه کې پر اخلاقیاتو بحث کېده او لا هم کیږي. بلکې تر پخوا نن ډېر په جدي ډول دا موضوع تر بحث لاندې ده او لا نور بعدونه پیدا کوي. اوسمهال د اخلاقیاتو او شریعت ترمنځ پر رابطه هم خورا ډېر بحثونه کیږي. دلته به د خپل بشري وس سره سم پر دې موضوع لږ تم شم.

بحث ته تر داخلېدو وړاندې به لومړی د دین، شریعت او اخلاقو تعریف وړاندې کړو چې له موږ سره د بحث په پوهېدا کې ګټور تمامیږي. که څه هم د ټولنیزو پدیدو په اړه ټولمنلی تعریف نه شي وړاندې کېدای او هر زمان و مکان کې یې ګڼ او بېل تعریفونه وړاندې شوي دي. زما په اند دین او شریعت سره بېل دي. د قران کریم د دې وینا له مخې چې د ټولو نبیانو دین یا ملت یو ګڼي(۱) او بل لور ته بیا شریعت د هر چا دا بېل بولي(۲) دا معلومیږي چې دین او شریعت باید سره بېل شي. دې ته په کتو باید دین داسې تعریف کړو:

د دین تعریف:

د ټولو رسولانو ترمنځ مشترکاتو ته دین ویلای شو، چې احکام یې عمومي او اوږدمهالي وي، ټول فوکس یې د خدای پر احترام، پر هغه د باور او حساب و کتاب باندې وي. له همدې امله چې کله قران کریم د رسولانو د بلنې لنډیز راخیستی، نو اتقوا الله او اعبدوا الله باندې یې بسنه کړې.(۳)

د شریعت تعریف:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي احکام د ديني احکامو برخلاف زياتره يې لنډ مهالي او خصوصي وي. له دې امله نو په شرايعو کې نسخه راتلای شي،(۴) احکامو کې اختلاف تر سترګو کېږي او له يوې ټولنې بلې ته او له يوې زمانې بلې ته توپير کوي. ځکه دا احکام له ټولنيز ژوند او اړيکو سره تړاو لري، چې وخت پر وخت د بدلون، تغيير او بيخي ورکېدا په حال کې وي، نو احکام يې هم هغه ټول څه مني چې په ټولنيز ژوند کې يې د موجودېدا شتونتيا هيڅکله نه شي ردېدای.

له پاس دوو تعريفونو معلومه شوه چې اخلاق د شريعت برخه کېدای شي، نه د دين؛ ځکه اخلاق يوه ټولنيزه پديده ده، چې له دې موضوعاتو يوازې شريعت بحث کوي.

د اخلاقو تعريف:

جيم ريچلز وايي: د عقل په لارښوونه عمل کول، يعنې د هر کار د تر سره کېدا لپاره بايد مناسب دلايل وجود ولري.(۵) يو بل تعريف يې داسې شوی دی: د ژوند په ټولو برخو کې د فضايلو او رذايلو مجموعې ته اخلاق وايي.

دلته يوه بله موضوع زما په اند ګونګه پاته شوه. د اخلاقو او ټولنيزو ارزښتونو ترمنځ توپير يا اتحاد ته ګوته ونه نيول شوه. زموږ په ټولنه کې يو کس چې د بدو خوب په ښه ورکوي، پر خلکو پوښتنه کوي، بدې خبرې نه کوي، د هر چا سره مخکېدای يې په ورين تندي وي، دې ته اخلاقي وايو. خو سخي ته اخلاقي نه وايو. ارزښتونه موږ ملي، فرهنګي، شرعي، تاريخي او... ته ويشلای شو؛ خو د اخلاقو دارنګه تقسيمبندي ما تر اوسه نه ده ليدلې. له دې جوتېږي چې اخلاق او ارزښتونه تر خپل منځ توپير هم سره لري او هر ارزښت نه اخلاقي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښت بللای شو او نه له دې زاویې ورته کتل به سم او پـر ځـای کـار وي. خو دا هم باید ومنو، چې د دواړو ترمنځ پوله درول هم اسانه کـار نه دی. همدا سختي د دې سبب شـوې چـې د دواړو تـرمنځ د بیلتـون کرښې تر یوه حده همداسې مبهمې پاته شي.

د دواړو د راپیدا کېدا انګېزه هـم لـږ تـر لـږه بیلتـون تـه اشـاره کـوي. د ارزښتونو په اړه عمومي فکر دا دی چې ټولنې یې راپنځوي. له دې امله ورته تولنیز قراردادونه هم وایي. مګر د اخلاقو په اړه په مجموع کـې دا فکر زما په اند سم نه دی. ځکه د یو کس د اخلاقو په لاسته راوړنه کې د هغه خپـل رول او د ټـولنې د ارزښـتونو، قیـدونو او کلتـور رول دواړه شته. خپل رول په دې معنا چې د ټولنې له جبر پرته کولای شي یـو ښـه اخلاقي صفت په ځان کې پیدا کړي، که څه هم هغه صفت هم دی لـه ټولنې کسب کوي، البته اختیار او په ځان کې پیدا کول یې خپـل کـمال وي. دا د یوه کس خپل رول دی.

د ټولنې او کلتور رول بیا دادی چې د اخلاقیـاتو ځینـي برخـې د ټـولنې جبر وي. لکه زموږ په ټولنه کې پردۍ میرمنې ته لاس ور کول، کـه څـه هم د یو کس به زړه غواړي چې لاس ور کړي، دلته زموږ ټولنه او دین دواړه رول لري، بل خوا بیا په غـربي ټولنـو کـې لاس ور کـول، روغبـړ ورسره کول، پروا نه لري، خو زموږ ټولنه یوه فرد تـه ور زده کـوي چـې دلته به دا کار نه کوې، که نه حیثیت به دې ور سره کم شي، د یو چا له عکس العمل سره به مخ شې، یا به هم په ټولنه کې د بد و بداخلاقـه پـه نوم معرفي شې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې اخلاق له شریعت سره څه اړیکه لري؟ د اخلاقو سرچینه شریعتونه دي که ټولنې؟ او د شرعي اخلاقو او سیکولر اخلاقو ترمنځ څه تفاوت دی؟په اړه یې ګڼ نظرونه موجود دي.

یو نظر دا دی چې اخلاق له شریعته بېل دي. د اخلاقیاتو جلا نظام شته چې په یوه غیر مذهبي ټولنه کې هم وجود لري. دویم نظر دا دی چې مذهب یا شریعت عیني اخلاقیات دي. درېیم نظر داسې دی چې اخلاقیات له شریعت سره نه د تضاد اړیکه لري او نه د عینیت؛ بلکې درېیمه اړیکه ده چې نه ټول اخلاقي نظام شرعي بللای شو او نه برعکس. په شریعت کې د اخلاقو په اړه ګڼې لارښووني شته، دومره لویه ټولنیزه پدیده شریعت له پامه اچولای هم نه شي. زه تر لومړیو دوو نظرونو له درېیم سره موافق یم، خو زه یو بل وېش هم پکې راولم.

د اخلاقو هغه برخه چې شریعت کې یې یادونه نه وي شوې، له لومړي نظر سره سم غیر مذهبي اخلاق دي. دا سمه خبره ده چې په غیر مذهبي ټولنو کې هم اخلاق وجود لري او هلته اخلاقي نظام لازمن شته. مګر موږ دلته یوازې د انساني ټولنې د هغې کتلې په اړه خبره نه کوو چې هلته یا مذهب نه شته یا تر مذهب وړاندې ټولنې وې؛ بلکې د اخلاقو او مذهب په اړیکه کې به هغه ټولنې هم په نظر کې نیسو چې مذهب پکې شته او مذهبي معاشرې یې ګڼلای شو. نو اول اند تر یوه حده سم دی.

دویمه برخه هغه اخلاق دي چې تر شریعت مخکې هم په یوه ټولنه کې موجود وي خو د شریعت تر نزول وروسته یې په شرعي متن کې هم یادونه راشي. ممکن دا برخه ځینې نظروال مذهبي ونه بولي، خو د دویم نظر خاوندان یې مذهبي جامه وراغوندي. په شرعي متن کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې برخې راوړلو څخه داسې ښکاري چې مذهب ور سره موافق دی، د ساتنې لپاره يې يوه انگېره هم انساني ټولنې ته ور کړې، نو توليدي مذهبي اخلاق يې نه شو بللای، مگر په هر حال مذهبي صبغه لري.
البته دومره هم نه لکه د دويم نظر خاوندان چې يې ادعا کوي او اخلاق عيني مذهب يا مذهب عيني اخلاق ورته ايسي؛ اما داسې انگېرل هم زما په اند سهي نه دي چې په مذهب کې بيخي اخلاقي نظام وجود نه لري يا هم سره ضد دي. مذهب د انساني ټولنې لپاره دی، اخلاق هم د ټولنې د گټې لپاره جوړ انساني چوکاټ دی، له دې امله مذهب اخلاقيات هېرولای نه شي او ځای پر ځای يې يادونه شوې ده.
درېيمه برخه هغه اخلاق دي چې يوازې په مذهبي ټولنو کې وجود ولري او د هغو سرچينه هم يوازې مذهب وي. مثلن: په عربي ټولنه کې د جنگي بنديانو په اړه د غلامۍ، وژنې، بندي کونې، په فديه کې د ايله کولنې او ډېر نادر له قيد او شرط پرته ايله کولو دود موجود و، خو اسلام د جنگي اسير په اړه د فديې او احسان امر وکړ چې د غلامۍ، وژنې او په زندان کې د ساتنې رواج يې ختم کړ. دلته اسلام د جنگي اخلاقو په فهرست کې يو نوی باب خلاص کړ.(٦) زما په اند دا حکم د جنگي اخلاقو په ليست کې شاملولای شو که څه هم ښايي ځينو ته دا يو حقوقي امر او موضوع و ايسي؛ مگر زه پکې عربو ته د نويو جنگي اخلاقو څرکونه هم وينم.
که د لنډيز په ډول ووايم هغې ټولنې ته چې د لومړي وار لپاره شريعت ورکول کېږي، تر نزول وروسته به يې اخلاقي سيستم درو برخو ته تقسيمېږي. يوه برخه پخواني اخلاقيات يې شريعت مني چې ځينې کسان يې بيا مذهبي اخلاق بولي. يوه برخه يې ردوي چې د يوې غير

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي ټولنې د اخلاقي نظام برخه وه او له شریعت سره جوړ نه راځي نو ردېږي او د اخلاقو په چوکاټ کې ځیني نوې اضافې هم کېږي چې د شریعت تر نزول وروسته د هغې ټولنې په اخلاقي چوکاټ کې ځای نیسي او دې ته تولیدي مذهبي اخلاق ویلای شو.

د مذهبي ټولنې د اخلاقیاتو او د غیرمذهبي ټولنې د اخلاقي نظام ترمنځ جوت توپیرونه شته. لومړی توپیر یې په انګېزه کې دی. یو مذهبي کس د ثواب هیله لري، خو نامذهبي کس یې نه لري. مذهبي کس د اخلاقو سرچینه یا شریعت بولي یا یې د مذهبي تایید له امله مذهبي صبغه ور کوي چې غیر مذهبي کس یا ټولنه کې مذهبي اخلاق یا د مذهب له لورې تایید شوي اخلاق وجود نه لري. پر خدای، قیامت، ثواب او جنت و دوزخ باور د اخلاقو په تعمیل، ساتنه او تبلیغ کې موثر رول لري چې یوه غیر مذهبي ټولنه له دې موثر ځواک څخه بې برخې وي. یعنې مذهبي ټولنه یا کس د اخلاقي اصولو پابندي د خپل وجدان له مخې هم کوي او د خدای په خاطر یې هم کوي، خو غیر مذهبي ټولنه یو هځونکی ځواک لري چې هغه انساني ټولنه یا د وجدان قضاوت دی. په مذهبي ټولنه کې د اخلاقو سرچینه هم ټولنه وي او هم شریعت، خو په غیر مذهبي ټولنه کې یوازې ټولنه مرجع وي.

کله چې په یوه ټولنه کې مذهب ځای ونیسي نو د وخت په تېرېدا بیا له شرعي متن څخه یوه برخه نوي مذهبي اخلاق را پیدا کېږي که څه هم د زمان او مکان په تغییر به تغییر خوري؛ خو سرچینه یې مذهبي متون وي. د شرایعو د اختلاف له امله به د اخلاقو دا برخه هم په خپل ذات کې متنوعه وي، خو یو ټکی یې مشترک دی چې سرچینه له مذهبي متن څخه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند د بشپړ اخلاقي نظام سرچينه مذهب هیڅکله هم نه دی. اخلاق پنځونه په مجموع کې د یوه فرد کار هم نه دی. که یو فرد ټول عمر یوازې ژوند وکړي، نو ممکن چې د اخلاقو په نوم هیڅ بیخي ونه پېژني. اخلاق یوه ټولنیزه پدیده ده. اخلاقي نظام هغه مهال معنا ور کوي چې ټولنه وجود ولري. د یو کس اخلاق هغه مهال معلومېږي چې له بل سره په تعامل کې واقع شي. نو مذهب یوازې یوه سرچینه نه شي کېدای چې اخلاقي نظام وپنځوي. بلکې د اخلاقیاتو لویه برخه خپله په ټولنه کې د اړتیا له مخې را پیدا کېږي او مذهب یې په مختلفو وختونو کې د تایید یا رد په ټاپه نازوي او د اخلاقو په نظام کې بیخي وړه برخه یې شته چې یا د شریعت راوړونکي مخامخ په هغه امر کړی وي یا د زماني په اوږدو کې انسانان یو تعبیر ترې واخلي او هغه وروسته د مذهبي ټولنې په اخلاقي نظام کې مهم ځای ونیسي. په یوه حدیث کې راغلي چې زه د غوره اخلاقو د بشپړولو لپاره راغلی یم(۷)، له دې ثابتېږي چې په ټولنه کې اخلاقي نظام وجود در لود، مذهب یې یوه برخه چې ټولنې ته ګټه نه لري، ردوي، یوه برخه یې تاییدوي.

اخلاق د هرې انساني ټولنې اړتیا ده چې باید وپنځول شي. له دې امله د یوې ټولنې د اخلاقي نظام ځیني برخې ښایي د بلې ټولنې له اخلاقي نظام سره توپیر ولري. ځکه هره ټولنه خپلو اړتیاو ته په کتو د اخلاقو چوکاټ جوړوي چې ښایي هغه چوکاټ په بله ټولنه یا زمانه کې کار ور نه کړي. مذهب هم د هرې ټولنې په لوښي کې چې نازلېږي د هغه لوښي په رنګ تل رنګېدلی وي. ځکه لومړي مخاطبین یې د هغې ټولنې وګړي وي چې باید د هغوی زمان، مکان، کلتور او اړتیاوې په پام کې ونیسي. له دې امله نو د مذهبي اخلاقو برخه کمه ده. ځکه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره ټولنه کې په هغه بڼه نه شي چليدای چې د لومړي ځل لپاره يوې ټولنې ته ور کول شوي. همدا سبب دی چې بلې ټولنې ته په تلو خپل پخوانی رنګ ورو-ورو بايلي او د بلې معاشرې په رنګ رنګيږي او موږ يې په خپله ټولنه کې ژوندي مثالونه ډېر لرو.

په مذهب کې ډېرى برخه د عباداتو، د ايمان، ميتافزيک مسايلو، معاملاتو او... ګڼو نورو شيانو ده، يوازې يوه برخه يې اخلاقيات دي، مذهب که د ټولنې د خير لپاره نازليږي، نو په هره ټولنه کې د اخلاقياتو دوه ډوله شته چې يا به ښه وي يا بد، که ښه وي، بايد مذهب يې تاييد کړي او که بد وي هغه به ردوي، مثلن: په عربي ټولنه کې فحاشي زياته وه، دا کار يې د ټولنې په ضرر و، د ښځې حيثيت ته يې صدمه رسولې وه، عربي ټولنې له ښځې ته په داسې نظر کتل چې نارينه يې د جنسي-تندې د خړوب لپاره کاروي، عاطفي او غوره اخلاقي اړيکه د دې دوو جنسونو ترمنځ کم رنګه شوې وه. رسول الله ص فحاشي حرامه کړه، ښځو ته يې په ټولنه کې داسې حيثيت ور کړ چې دويمه درجه مخلوق نه وي، بلکې خپل استقلاليت يې په هر شي کې ور کړ، د تجارت حق، د ملګري د انتخاب حق، د خپل ژوند د هر ډول کولو حق، د تعليم حق، د ميراث حق، تر ټولو بده دا وه چې د مال په شان به ميراث پاته شوه او يوې کورنۍ به په ميراث وړه، الله تعالی دا کار حرام کړ، د ښځې په اړه رسول الله ص وصيت وکړ چې:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «خِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ».(٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له عبد الله بن عمرو رض روایت دی، ده ویل چې رسول الله ص وویل: ستاسو غوره هغه کسان دي چې له خپلو ښځو سره ښه چلند کوي.

په عربي ټولنه کې یوه بد اخلاقي دا وه چې کمزورو کسانو ته په بد نظر کتل کېدل، په دې کسانو کې زیاتره یې هغه خلك وو چې په ټولنه کې یې پېشې در لودې، لکه زرگر، پښ، نجار، حجام او داسې، نور د المفصل في تاریخ العرب قبل الاسلام لیکوال وایي:

وکانوا یعیرون من یتزوج من ابنة صائغ أو حداد أو نجار، ویعیرون نسله، ولا سیما إذا کان من بیت رفیع.(۹)

ژباړه: دوی هغه چا ته پېغور ور کاوه چې د زرگر، پښ یا نجار لور به یې نکاح کړه، د هغه نسل ته یې هم پېغور ور کاوه، په خاص ډول که به هغه سړی د اشرافي کورنۍ و.

له دې ښکارې چې عربي ټولنه هغه وخت عربي ټولنه له بد اخلاقي زوال سره مخ وه، د رسول الله ص په راتلو دا معیارونه بدل شول، قران کریم ورته لار ښوونه وکړه:

{یَا أَیُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاکُمْ مِنْ ذَکَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاکُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَکْرَمَکُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاکُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِیمٌ خَبِیرٌ }.(۱۰)

ژباړه: اې انسانانو! موږ تاسو له یوه نارینه او ښځې پیدا کړي یئ بیا مو خیلونه او قبیلې د دې لپاره کړئ چې سره وپېژنئ، الله ته ستاسو باعزته په تاسو کې متقي کسان دي، یقینن الله علیم او باخبره دی.

قران د هغوی اخلاقي بدۍ ته گوته ونیوه، قبیلې، خیلونه او نسب د ښه سړیتوب معیار نه دی، تقوا د انسانیت معیار شوه، همدې ته په کتو رسول الله ص ویلي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَلاَ لاَ فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ، وَلاَ لِعَجَمِيٍّ عَلَى عَرَبِيٍّ، وَلاَ أَحْمَرَ، عَلَى أَسْوَدَ، وَلاَ أَسْوَدَ عَلَى أَحْمَرَ، إِلاَّ بِالتَّقْوَى.(11)

ژباړه: خبردار! عرب پر عجم غوراوی نه لري او عجم يې پر عرب نه لري، سور يې پر تور نه لري او تور يې پر سور نه لري، فضيلت په تقوا سره دی.

عرب په همدې اخلاقي وبا اخته وو چې خپل ځانونه تر نورو قومونو غوره ورته برېښېدل، عربانو ته دا کسبونه هم سپک ښکارېدل، له دې امله به يوازې مرېيانو، عجميانو او يهودو دا کارونه کول، د المفصل ليکوال د خپل پاسني بحث په اوږدو کې وايي چې په دې برخه کې به حتمي مبالغه هم شوې وي، دې زياتوي: ولکننا لا نستطيع نکران ازدراء العرب للحرف والصناعات.

خو موږ نه شو کولای چې کسب او کمال ته د عربو له سپک نظره منکر شو.

اسلام د هغوی دا اخلاقي مرض په دې توگه بدل کړ: رسول الله ص ووېل: لوړ لاس پر کښته غوره دی(۱۲) او خپل کار و عمل يې وغوره باله(۱۳) همدا شان يې ووېل چې زکريا ع نجار و(۱۴)، نو کسب او پېشه هيڅ بد کار نه دی، بلکې پر تړلنه ځان تحميلول بد کار دی(۱۵).

۲۰۱۸/ ٦/ ۲۲

سرچينې:

(۱)سورة الانبياء: ۹۲، سورة المؤمنون: ۵۲)

(۲)سورة المائده: ۴۸، او په سورة التوبه کې د قران کريم داسي هدايت هم شته: هُوَالَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ (التوبه: ۳۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله هغه دی چې خپل رسول يې له عملي تګلارې او حق دين سره لېږلی. دلته د (هدی او دين) بيل- بيل ذکر کول دا په ګوته کوي چې دواړه جلا شيان دي. د معجم لغة العربيه المعاصر ليکوال د (هدی) په درو ترجمو کې طريقه او شريعت هم راوړي دي. له دې هم ثابتيږي چې شريعت او دين سره بيل دي.

(۳)سورة الاعراف: ۵۹، ٦۵، ۷۳، ۸۵)

(۴)سورة البقره: ۱۰٦)

(۵)مصطفی ملکيان، رابطه دين و اخلاق.

(٦)محمد: ۴.

(۷)السنن الکبری، کتاب الشهادات، باب بيان مکارم الاخلاق و معاليها التي من کان متخلقا بها، ح: ۲۰۸۱۹)

(۸).سنن ابن ماجه، کتاب النکاح، باب حسن معاشرة النساء، ح: ۱۹۷۸.

(۹)المفصل فی تاريخ العرب قبل الإسلام (8/ 155)

(۱۰)[الحجرات: 13].

(۱۱) مسند احمد، مسند رجل من اصحاب النبي ص، ح: ۲۳489.

(۱۲)بخاري، کتاب الزکات، باب لا صدقة الا غن ظهر غنی، ح: ۱۴۲۷.

(۱۳)بخاری، کتاب الزکات، باب علی کل مسلم صدقه...ح: ۱۴۴۵.

(۱۴)مسلم، کتاب الفضائل، باب فضائيل زکريا ع، ح: ۲۳۷۹.

(۱۵)نحل: ۷٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کربوړي وژل، ثواب که خطا؟

لومړی د موضوع په اړه دوه روایات را اخلم:
عَنْ سَعِيدِ بْنِ المُسَيِّبِ، أَنَّ أُمَّ شَرِيكٍ، أَخْبَرَتْهُ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهَا بِقَتْلِ الأَوْزَاغِ».(۱)
ژباړه: ام شریک رض سعید ته خبر ورکړ چې رسول الله ص د کربوړي په وژلو امر کاوه.
عَنْ أُمِّ شَرِيكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، " أَمَرَ بِقَتْلِ الوَزَغِ، وَقَالَ: كَانَ يَنْفُخُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ ".(۲)
ژباړه: له ام شریکه رض روایت دی چې رسول الله ص د کربوړي په وژلو امر کاوه او ویل یې چې ده د ابراهیم علیه السلام اورته ورپوکل.
د کربوړي د وژلو په اړه نور روایات له ابوهریره رض، سعد بن ابي وقاص رض، ابن مسعود رض او یو همدا لوړ روایت دی چې له ام شریک رض څخه شوی دی. په دې روایاتو کې ځینې نکتې سره مشترکې او ځینې یې بېلې دي. مثلن: په لوړ روایت کې د ابراهیم علیه السلام ذکر کول د ځینو محدثینو په اند د بخاري د استاد عبید الله بن موسی په روایت کې راغلي دي چې د ابن جریج مدرج یې بللی دی. ځکه ابن جریج څخه نورو شاگردانو روایت کړی دی او دا جمله هغوی نه ده راوړې، نو ښکاره خبره ده چې دا شاگرد د حدیثو اخیستلو په فهم کې تېروتنه کړېده.
روی يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ القطان وَ محمد بن بَكْرٍ البرساني وَرَوْح بن عبادة قَالَوا: حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جُبَيْرِ بْنِ شَيْبَةَ، أَنَّ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابْنَ الْمُسَيِّبِ أَخْبَرَهُ، أَنَّ أُمَّ شَرِيكٍ أَخْبَرَتْهُ، أَنَّهَا اسْتَأْمَرَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَتْلِ الْوِزْغَانِ فَأَمَرَهَا بِقَتْلِ الْوِزْغَانِ.(٣)

ژباړه: يحی، محمد، او روح درې واړو روايت کړی دی چې ابن جريج ويل موږ ته عبد الحميد حديث بيان کړ چې ده ته ابن مسيب خبر ور کړ، ام شريک رض هغه ته خبر ور کړ چې دې ويل: له رسول الله ص مې د کربوړي د وژلو په اړه اجازه وغوښته؛ نو هغه دکربوړي وژلو اجازه راکړه.

دې حديث کې هغه لوړه خبره نه شته په داسې حال کې چې درې کسانو روايت کړی دی، نو معلومه شوه چې هغه حديث کې تېروتنه شوې ده. بله نکته داده چې ام شريک له رسول الله ص د قتل اجازه غوښتې ده، له دې معلومېږي چې ام شريک رض له کربوړيو په تکليف شوې وه، نو هغې اجازه وغوښته چې بايد قتل يې کړم، رسول الله ص اجازه ور کړه؛ ځکه هغه ترې په عذابه وه. د مسلم او مسند له دې حديث څخه موږ په اثبات رسولای شو چې که له کربوړي يا هم بل شي څخه انسان ته تکليف رسېده، نو وژل يې روا دي.

خو که فرض کړو چې هغه لومړی حديث هم سهي دی، وروستی جمله يې د ابن جريج مدرج نه ده، نو بيا له دې لاندې مشکلاتو سره مخېږو:

له قران کريم سره يې ټکر واقع کېږي؛ ځکه قران کريم اصل بيانوي چې د يوه کس په ګنا بل کس نه نيول کېږي، دلته ولې يو حيوان د بل په ګنا نيول شوی دی؟

وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى (الانعام: ١٦٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: هر کس چې یو کار کوي گنا یې پر هغه ده، او هیڅ گنهکار د بل په گنا نه نیول کیږي.

د قران کریم دې اصل ته په کتو، که موږ دا فرض کړو، چې کربوړي دا کار کړی دی، نو د نړی ټولو کربوړیو او ټول نسل تـه یـې ولـې سزا ورکوله کیږي؟ که له انسان سره دا معامله نه کیږي، چې عقل هم لـري، شعور هم لري، کتاب او نبي هم ورته راغلي دي او اصل مخاطب هـم دی، نو له حیوان سره ولې دا د ظلم معامله وشي؟

قران کریم وایي چې پر ابراهیم علیه السلام باندې اللـه اور یـخ او سـالم کړ: قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْداً وَسَلاَمًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ (الانبیاء: ٦٩)

ژباړه: موږ وویل: اې اوره! پر ابراهیم باندې یخ او سالم شه.

که اور ابراهیم علیه السلام ته هیڅ زیان نـه وي رسـولی، یـا بیخـي گـرم شوی نه وي، نو بیا د کربوړي پوکل د څه لپاره و؟ د کربـوړي دا عمـل بیا د قران کریم له بل ایت سره واضح په ټکر کې راځي:

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلاَئِكَـةُ وَهُـمْ لاَ يَسْتَكْبِرُونَ () يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ.

(النحل: ۴۹، ۵۰)

ژباړه: الله ته هغه څه سـجده کـوي چـې اسـمانو کـې دي او هغـه چـې ځمکه کې دي له حیواناتو او ملایکو، دوی د الله لـه عبادتـه لـویي نـه کوي، پر خپلو ځانو د دوی له ربه ډاریږي او هغه څه کوي چې امر یې ورته کیږي.

له دې ایت څخه معلومه شوه چې ملایکې او حیوانات د الله پر ښـودل شویو طریقو روان دي او کله یې هم مخالفت نه کوي. پوښتنه داده چې د قران له دومره صراحت سره څنگه ومنو چې کربوړي د اللـه یـوه سـتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیغمبر ته د دښمنۍ په سترګه کتل او د مشرکانو ملاتړ یې کاوه؟ تر دې ور هاخوا بله پوښتنه داده چې حیوانات د انسان د کفر او اسلام تمیز نه شي کولای، که نه په حیواناتو کې تر ټولو ښایسته او انسان ته نژدې یې اس دی، هغه په تېره زمانه کې ډېر قیمتي و او انسان ته یې ډېر ارزښت درلود، مګر موږ ته ثابته ده چې د رسول الله ص او اصحابو په مقابل کې د مکې مشرکانو له اسانو کار اخیسته او هیڅ اس جنګ ته له تلو انکار نه دی کړی. له قران کریم او عقل څخه مخالفت د موضوعي حدیث یوه علامه ده؛ مناسبه ده چې دلته له اصول الحدیث څخه یوه قاعده رانقل کړم:

د- أو قرينة في المروي: مثل كون الحديث ركيك اللفظ، أو مخالفا للحس، أو مخالفا لصريح القرآن.(۴)

ژباړه: (د موضوعي حدیث) څلورمه نښه د حدیث په متن کې وي، مثلا: الفاظ یې رکیک وي، د حس (یا عقل) مخالف وي او د قران کریم د ښکاره نص مخالفت یې کړی وي.

دلته موږ وینو چې دا روایت په همدغو الفاظو نه یوازې د قران کریم مخالف دی، بلکې د عقل او حس مخالف هم دی. موږ تر اوسه هیڅ حیوان نه دی لیدلی چې مکلف وي؛ یا هم د مکلفو انسانانو غوندې اعمال یې کړي وي؛ بیا دې هغه ته سزا ور کول شوې وي؛ نه یوازې هغه؛ بلکې ټول نسل یې د یوې ګنا له امله عاق شوی وي.

بل لور ته د دې حدیثونو مخالف کره روایات هم شته چې رسول الله ص یې د قتل امر نه دی کړی، حدیث کې دي:

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لِلْوَزَغِ الْفُوَيْسِقُ» زَادَ حَرْمَلَةُ: قَالَتْ: وَلَمْ أَسْمَعْهُ أَمَرَ بِقَتْلِهِ.(۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له عائشې رض روايت دی چې رسول الله ص کربوړي ته فويسق نوم ور کړ، حرمله په خپله روايت کې زياته کړې چې عائشې رض ويل: ما نه دي ترې اورېدلي چې د کربوړي وژلو امر يې کاوه.

که يو لور ته هغه حديثونه دي، نو بل لور ته دا حديثونه هم شته چې رسول الله ص د هغه د قتل امر نه دی کړی. موږ ولې يوازې د قتل حديثونه بيان کړي دي او دغه روايت مو پټ کړی دی؟ ولې مو يوازې هغه د وژلو روايات منلي دي او دغه روايت مو په عمل او باور کې هيڅ ځای نه لري؟ په داسې حال کې چې د وژلو روايات له قران کريم سره ټکر دي، عقل يې نه مني، خپله له صحيحو رواياتو سره ټکر دي او تر خپل منځ هم موافقت نه سره لري. يو مثال يې د مسلم دا لاندې راوايات دي:

عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَال : «مَنْ قَتَلَ وَزَغًا فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ كُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ، وَفِي الثَّانِيَةِ دُونَ ذَلِكَ، وَفِي الثَّالِثَةِ دُونَ ذَلِكَ».

عَنْ سُهَيْلٍ، حَدَّثَتْنِي أُخْتِي، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ سَبْعِينَ حَسَنَةً».

وفي رواية : عن سهيل، قال: حدثتني أختي أو أخي ، عن أبي هريرة، عن النبي -صلى الله عليه وسلم- أنه قال: "في الضربة الأولى سبعين حسنة".

ژباړه: له ابوهريره رض روايت دی چې رسول الله ص وويل: که چا په اول وار کربوړی قتل کړ، نو سل نيکۍ ور کول کېږي، په دويم وار کمې دي او په درېيم وار تر دې هم کمې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسلم له ابوهریره رض په بل روایت کې راغلي دي چې رسول الله ص وویل: په لومړي ویشتلو کې اویا نیکۍ دي.

او په درېیم روایت کې چې نورو کتابونو راوړی دی راغلي دي چې رسول الله ص وویل: د لومړي ویشتلو اویا نیکۍ دي. خو دلته بیا په سند کې خورا زیات مشکلات دي، معلوم نه دی چې سهیل حدیث له خوره بیانوي که له ورور، د مسلم په لومړي حدیث کې یې له پلاره حدیث بیاناوه، نو د دې حدیث په سند او متن دواړو کې مشکلات شته. که سل ومنو د اویا روایت به څه کوو، که اویا ومنو د سلو دا به څه کوو؟

قال النووي في شرحه: وقع في أكثر النسخ: (أختي)، وفي بعضها: (أخي) بالتذكير، وفي بعضها: (أبي). ... قالوا: ورواية: (أبي) خطأ).(٦)

ژباړه: نووي په خپله شرحه کې ویلي دې چې په زیاتره نسخو کې اختي (له خوره روایت) راغلی دی، په ځینو کې اخي (ورور) نارینه راغلی دی، په نورو کې بیا ابي (پلار یې) ذکر کړی دی... دوی ویلي دي چې له پلاره روایت یې خطا ده.

د ابوهریره رض روایت د سند او متن دواړو له لورې خورا زیات مشکلات لري، د سهیل راوي په اړه اما ذهبي وایي:

قال في ترجمته: وَمِنْ غَرَائِبِ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيْهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، حَدِيثُ: "مَنْ قَتَلَ وَزَغاً فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ" .(٧)

ژباړه: د سهیل له پلاره او هغه له ابوهریره رض په غرائبو کې دا روایت دی چې که چا په اوله پلا کربوړی قتل کړ.

تر دې وضاحت وروسته که د حدیثو له تعارضه ځان ساتل غواړو او هم یې د قران کریم له ټکر او عقل له تصادمه ساتل مناسب بولو، نو تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو ښه طریقه یې زما په نظر داده چې رسول الله ص ام شریک رض ته له دې امله د وژلو اجازه ور کړې وه چې هغه ترې په تکلیف وه، هغه ورغلې ده او په دې اړه یې پوښتنه هم ترې کړې ده، نو دا ټوله مسله د هغې د پوښتنې څخه را پیدا شوې ده. دا یوه خاصه پېښه ده چې د خاصې پوښتنې په ځواب کې راغلې ده؛ نه عمومي قانون چې که هر ځای مو کربوړی ولیده هغه به مړ کېږي.

په حدیثو کې د دې ډول مشکلاتو نور مثالونه هم شته، مثلن: پر مړي د ژړا په اړه راغلي روایت کې یو ځای ویل شوي دي چې که اهل یې وژاړي نو مړي ته له دې امله عذاب ور کول کېږي. دا حدیث په بخاري کې ابن عمر او خپله عمر رض څخه هم نقل شوی دی. اما ابن عباس یې له عایشې رض څخه نقل کوي چې دا حدیث د یوه یهودي په اړه راغلی دی چې جنازه یې تېرېده، رسول الله ص هغه ته په اشارې وویل چې دوی پر ژاړي او هغه ته عذاب ور کول کېږي. له عائشې پوښتنه وشوه چې که عمومي شي، نو څه تاوان کوي؟ دې ویل چې تاوان یې له قران کریم سره ټکر دی، ځکه یو څوک د بل په ګنا نه نیول کېږي دا د قران کریم اصل دی، عایشې رض دا هم ویل چې دا د دې حدیث د بیان پر مهال له رسول الله ص سره موجوده وه او دا نورو اصحابو ته په نقل کې تېروتنه شوې ده. د کربوړي له روایت سره همداسې معامله شوې ده، پوښتنه ام شریک له دې امله کړې ده چې ترې په عذابه وه، ځکه که رسول الله ص عمومي د هغو د وژلو امر کړی وای، نو بیا پوښتنې ته اړتیا نه وه، بلکې هغې به هم وژلای. دا نورو اصحابو ته په نقل کې تېروتنه شوې ده، له دې امله نو د روایت متن او سند هم سم خوندي شوي نه دي. ځیني وایي هغه ضرري دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله نو فویسق هم بلل شوی دی او د وژلو امر یې هم شوی دی همدا شان د ثواب وعده هم ورکول شوې ده.

اما په فویسق کې یوازې کربوړی نه دی شامل، نور حیوانات هم دي لکه موږك. نو پر هغو د ثواب وعده یې ولې نه ده ورکړې؟ مار، لړم او غونډك تر کربوړي شل کرته زيات خطرناك دي؛ د هغو په اړه د یوې نیکۍ هم نه دي ویل شوي، اما د کربوړي په اړه د سلو، یا اویا نیکیو وعده شوې ده؟!

د علوم حدیث یوه قاعده دا هم ده چې پر واړه کار د زیات ثواب ژمنې هم د یوه حدیثو د موضوعیت نښه کېدای شي. وذلك کالأحاديث التي ترتب الثواب الكثير جدا على العمل القليل.(۸)

ژباړه: او دا لکه پر لږ عمل د ډېر زيات ثواب احادیث.

دلته د یوه کربوړي پر وژلو د سلو نیکیو ثواب هم پر یوه عمل د ډېر ثواب له جملې څخه دی چې د موضوعیت نښې له ورایه پکې ښکاري. د کربوړي په اړه راغلو روایاتو کې که صحیح حدیث وي، هغه یوازې هغه دی چې ام شریك رض تر تکلیف وروسته له رسول الله د قتل اجازه وغوښته، دا حدیث نورو کسانو ته په ناسم ډول رسېدلی دی یا هم وروسته راویانو کې داسې فاحشې تېروتنې ځینو کسانو کړې دي چې د روایت لوری یې یو مخ بلې خوا ته بدل کړی دی. هغه روایت چې د وژلو علت یې اور ته پوکل بیانوي، یا هغه چې د زیاتو نیکیو وعدې ور کوي کره نه دي، حتمن په راویانو کې یا قصدي غلطۍ شوې دي او یا هم تېروتنې دي، له دې امله نو که اړتیا نه وه د کربوړي وژل د ثواب په نیت نه ښه کار دی او نه دې د یوه ژوندي مخلوق پر وژلو له خدایه ثواب غواړي. د اړتیا له مخې د یوه غوایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حلالول هم مباح کار دی، اما د ثواب کار نه دی، یو مار که څوک خوري هم وژل یې لازمی دي، اما له خدای دې د ثواب تمه نه لري. ما په خپل ژوند کې د مار، لړم، غونډک، لنډۍ او غالبوزو ډېر خوړلي او چیچلي لیدلي دي، خو د کربوړي د خوړلو مې تر اوسه نه دي اورېدلي. نو څنګه د مار وژل د ثواب کار نه دی، خو د کربوړي پر وژلو یوه نیکۍ هم نه ده سل نیکۍ ور کول کېږي؟

د دې موضوع د احادیثو تر کتلو وروسته زه لومړی دې پایلې ته رسېږم چې د کربوړي پر وژلو هیڅ امر نه دی شوی، د رحمة للعالمین له شان سره دا مناسبه نه ده چې د یوه حیوان د درست نسل وژلو امر دې وکړي، لکه عایشې رض چې ویل، کربوړی یې بویسق بللی دی اما د وژلو امر یې ما نه دی اورېدلی. که تر دې وروسته بیا هم وژل فرض کړو، نو هغه یوازې په یوه صورت کې ممکن دي، چې ام شریک رض ته یې د هغې تر غوښتنې وروسته اجازه ور کړې وه. که زموږ په زمانه کې هم اړتیا د هغو مرګ ایجاباوه، نو نه یوازې چې کربوړی وژلای شي، بلکې نور حیوانات هم وژل کېږي اما د ثواب تمه دې نه کوي.

۲۰۱۹/سپټمبر/۷

سرچینې:

(۱)(بخاري کتاب بدء الخلق باب خیر مال المسلم غنم یتبع بها شعف الجبال ح: ۳۳۰۷)

(۲)(بخاري کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی: واتخذ الله ابراهیم خلیلا...ح: ۳۳۵۹)

(۳)(المسند ح: ۲۷۳۶۵ ، صحیح مسلم ح:۲۲۳۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴)(تیسر مصطلح الحدیث، الفصل الثانی، تقسیم خبر الاحاد، المبحث الثاني، المطلب الثاني، الخبر المردود، د موضوعي حدیث د پېژندلو بیان: ۱/ ۱۱۲)

(۵)(بخاري کتاب بدء الخلق باب خیر مال مسلم غنم... ح: ۳۳۰۶، مسلم کتاب السلام باب استحباب قتل الوزغ ح: ۲۲۳۹)

(۶)(شرح نووي علی مسلم، کتاب قتل الحیات وغیرها باب استحباب قتل الوزغ.)

(۷)"سیر أعلام النبلاء: (۶/ ۱۷۱)

(۸)(الوسیط في علوم و مصطلح الحدیث، اقسام الحدیث من حیث القبول والرد، الحدیث الموضوع، اثار الوضع السیئة: ۱/ ۳۴۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراجع

۱)قران كريم.

۲)بخاري، محمد بن اسماعيل، صحيح البخاري، دار طوق النجاة، كال: ۱۴۲۲هق.

۳)قشيري، ابو الحسن مسلم بن الحجاج، صحيح مسلم، دار احياء التراث العربي، بيروت.

۴)سجستاني، ابوداؤد سليمان بن الاشعث، سنن ابي داؤد، المكتبة العصرية، صيدا-بيروت.

۵) ابو عيسى، محمد بن عيس بن سورة، الجامع الكبير سنن الترمذي، دار الغرب الاسلامي-بيروت.

۶) ابو عبد الله، احمد بن محمد بن حنبل، مسند امام احمد بن حنبل، موسسة الرسالة، ۱۴۲۱- ۲۰۰۱.

۷) ابن ماجه، ابو عبد الله محمد بن يزيد القزويني، سنن ابن ماجه، دار احياء الكتب العربية.

۱۰) عسقلاني، احمد بن علي بن حجر، فتح الباري شرح صحيح البخاري، دار المعرفة- بيروت، ۱۳۷۹هـ.

۱۱)نسائي، السنن الكبرى، د ابو عبد الرحمن احمد بن شعيب الخراساني، د شعيب الاناووط تر سرپرستي لاندې د حسن عبد المنعم شبلي په تحقيق، د الرساله موسسې چاپ بيرون، لومړی چاپ: ۲۰۰۱، ۱۲ ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

١٢)ابن بطال، شرح البخاري، د ابو الحسن علي بن خلف، د ابو تميم ياسر بن ابراهيم په تحقيق، د مكتبة الرشد سعودي رياض چاپ، دويم چاپ: ٢٠٠٣، لس ټوكه.

١٣)نووي، المنهاج شرح صحيح مسلم، د ابو زكريا محيي الدين يحيى بن شرف، دار احياء التراث العربي بيروت چاپ، د چاپ كال: ١٣٩٢، اته ټوكه.

١۴) معجم اللغة العربية المعاصره، د احمد مختار عبد الحميد عمر او يوې ډلې تاليف، د عالم الكتب چاپ، لومړی چاپ: ١۴٢٩هـ ٢٠٠٨م، څلور ټوكه.

١۵) كاساني، بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، د علاء الدين، ابو بكر بن مسعود بن احمد الحنفي، د دار الكتب العلميه چاپ، دوم چاپ: ١٩٨٦، ٧ ټوكه)

١٦) طبراني، معجم الكبير، د ابو القاسم، سليمان بن احمد بن ايوب بن مطير اللخمي الشامي، د حمدي بن عبد المجيد السلفي په تحقيق، د قاهرې د ابن تيميه مكتبې چاپ، دويم چاپ له تاريخ پرته، ٢۵ ټوكه)

١٧)موصلي، مسند ابي يعلى، د ابو يعلى احمد بن علي التميمي، د حسن سليم اسد په تحقيق، د دار المامون للتراث دمشق چاپ، لومړی چاپ: ١٩٨۴، ديارلس ټوكه.

١٨)قرطبي، الجامع لاحكام القران(تفسير قرطبي)، د ابو عبد الله محمد بن احمد الانصاري، د احمد البردوني او ابراهيم اطفيش په تحقيق، دويم چاپ: ١٩٦۴، لس ټوكه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹)دمشقي، تفسير القران العظيم، د ابو الفداء، اسماعيل بن عمر بن كثير القرشي، د سامي بن محمد سلامه په تحقيق، د دار طيبه للنشر والتوزيع چاپ، دويم چاپ: ۱۹۹۹، اته ټوكه.

۲۰) زحيلي ،القواعد الفقهيه وتطبيقاتها فى المذاهب الاربعه، د محمد مصطفى، دار الفكر دمشق،لومړی چاپ ۲۰۰۶م، دوه ټوكه)

۲۱)سيواسي، فتح القدير، د ابن الهمام، كمال الدين، محمد بن عبد الواحد، د دار الفكر چاپ، له تاريخ پرته.

۲۲) جديع، تيسر علم اصول الفقه، د عبد الله بن يوسف، د الريان اداري چاپ، بيروت لبنان، لومړی چاپ: ۱۹۹۷، يو ټوك.

۲۳) افريقي، لسان العرب، د محمد بن مكرم بن علي ابو الفضل جمال الدين بن منظور، د دار الصادر بيروت چاپ، ۱۴۱۴ كال، ۱۵ ټوكه)

۲۴)معجم الوسيط، د ابراهيم مصطفى، احمد الزيات، حامد عبد القادر، محمد نجار، د دار الدعوه چاپ.

۲۵) الثقافة السلامية، د اثراء د نشر و توزيع اداري لومړی چاپ: ۲۰۰۷.

۲۶) مجلة البحوث الاسلامية، مسلسل شمېره: ۷۶، مخ: ۱۷۴، له رجبه تر شواله، كال: ۱۴۲۶هق.

۲۷)تحليل عن مفهوم الوسطية في الفقه الاسلامي: ۱۷۳.

۲۸) امالي، د ابن بشران، د دار الوطن رياض چاپ، د چاپ كال: ۱۹۹۷م.

۲۹) ملكيان، رابطه دين و اخلاق، د مصطفى، دانشگاه امام صادق، تهران ۱۳۷۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰)شاطبي، الموافقات، د ابراهیم بن موسی بن محمد الغرناطي، د ابو عبیده مشهور بن حسن په تحقیق، د دار ابن عفان چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۷، اووه ټوکه.
۳۱)علي، المفصل في تاريخ العرب قبل الاسلام، د دوکتور جواد علي، د دار الساقي چاپ، څلورم چاپ: ۲۰۰۱، شل ټوکه.
۳۲)الباني، سلسلة الاحاديث الضعيفه والموضوعه واثرها السيئ في الامه، د ابو عبد الرحمن، محمد ناصر الدين، د دار المعارف رياض چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۲، ۱۴ ټوکه.
۳۳)شوکاني، نيل الاوطار، محمد بن علي اليمني، د عصام الدين الصبابطي په تحقيق، د مصر ـ د دار الحديث چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۳، ۸ ټوکه.
۳۴)شيباني، العلل و معرفة الرجال، د ابو عبد الله احمد بن محمد بن حنبل، د وصي الله بن محمد عباس په تحقيق، د دار الخارني رياض چاپ، دويم چاپ: ۲۰۰۱، درې جز.
۳۵)سقار، التکفير و ضوابطه، د منقذ بن محمود، د رابطه العالم الاسلامي چاپ.
۳۶)الباني، صفة صلاة النبي ص، د ابو عبد الرحمن، محمد ناصر الدين، د مکتبة المعارف رياض چاپ.
۳۷)نعيمي، تيسير مصطلح الحديث، د ابو حفص، محمود بن احمد بن محمود طحان، د مکتبة المعارف چاپ، لسم چاپ: ۲۰۰۴، يوټوک.
۳۸)ذهبي، سير اعلام النبلاء، شمس الدين، ابو عبد الله، محمد بن احمد، د شعيب الارنووط تر سرپرستۍ لاندې د پوهانو د يوې ډلې په تحقيق، الرساله ادارې چاپ، دريم چاپ: ۱۹۸۵، ۲۵ ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۹)الوسيط في علوم و مصطلح الحديث، د ابو شهبه محمد بن محمـد بن سويلم، د دار الفكر العربي چاپ، يو ټوک.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library